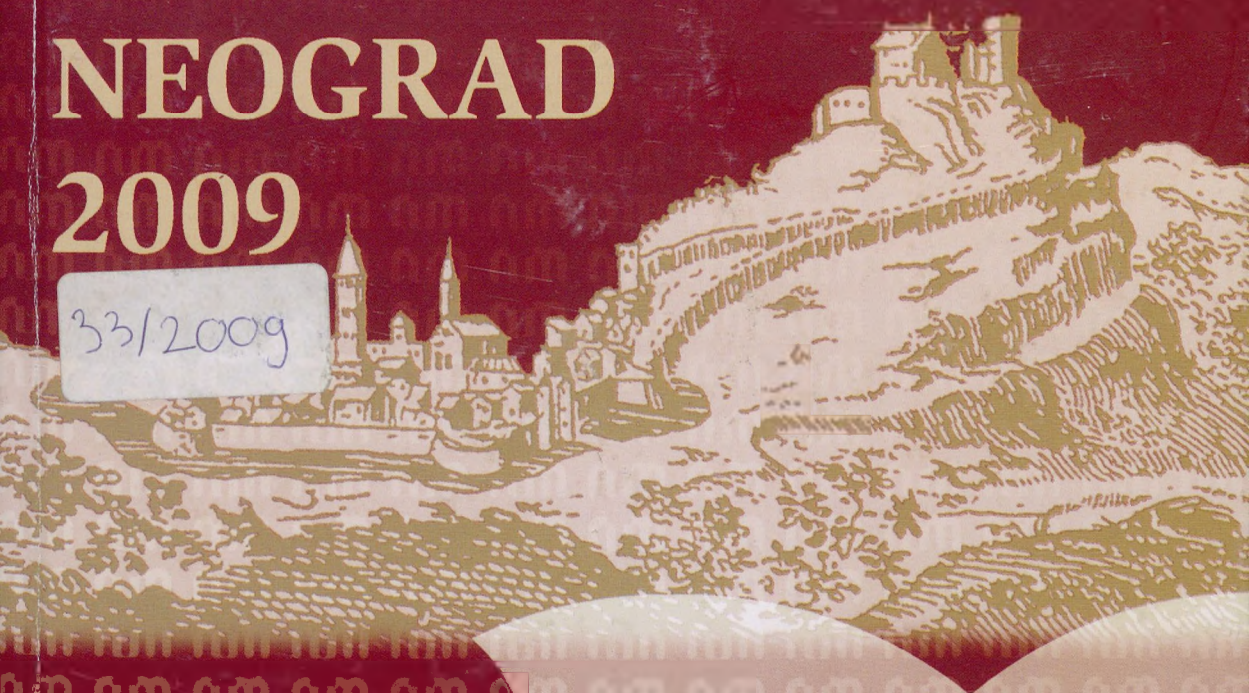

317.031

NEOGRAD 2009

33/2009

A NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE XXXIII.

N Ó G R Á D 2 0 0 9

A NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE XXXIII.

33
2009

317.031

NEOGRAD 2009

A NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE XXXIII.

Az 50 éves Nógrádi Történeli Múzeum

tiszteletére rendezett

"Múzeumok a közművelődésért" című

konferencia. kéziratanyaga.

(Salgótarján, 2009. október 13-14.)

SALGÓTARJÁN,

2010

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

NEOGRAD 2009
A NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE XXXIII.

Támogató:

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztette:

Dr. Szirácsik Éva

Bagyinszki Istvánné közreműködésével

Olvasószerkesztő:

K. Peák Ildikó

Angol rezümé:

Tátrai Emese

Német rezümé:

Guba Szilvia

Borítóterv:

Birkás Babett, Moravszki András

Nyomdai előkészítés:

Moravszki András

Készült 300 példányban a Nógrád-Print Kft. gondozásában

Felelős: ügyvezető

Kiadja a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet

Felelős kiadó: Dr. Szirácsik Éva megyei múzeumigazgató

HU ISSN 0133 - 0802

TARTALOMJEGYZÉK / INHALTSVERZEICHNIS / CONTENTS

Cs. Sebestyén Kálmán

- „...és múzeum.” (Múzeumalapítási kísérletek Salgótarjánban) 9
- „...und Museum.” (Museumsgründungsversuche in Salgótarján)
- „...and a museum.” (Attempts at founding a museum in Salgótarján)

Sallayné Peterdi Vera

- Életmódkutatás térben és időben - Módszertani áttekintés 25
- Lebensweiseforschung in Raum und Zeit
- Research of Lifestyle in Space and Time

Bódi Zsuzsanna

- Belitzky János múzeumigazgató (1963–1969) iratainak feltárása a Nógrád Megyei Levéltárban 75
- Die Erschließung der Akten des einstigen Museumsvorsitzenden (1963–1969)
János Belitzky im Landesarchiv des Komitats Nógrád
- Records of János Belitzky, Museum Director (1963–1969) in the Nógrád County Archives

Matits Ferenc

- A Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti gyűjteménye 95
- Sammlung der Bildenden Kunst des Nógrader Geschichtsmuseums
- The Art Collection of the Nógrád Historical Museum

Baráthi Ottó

- Az 50 éves Nógrádi Történeti Múzeum a sajtóban 141
- Die Pressepräsenz des 50jährigen Nógrader Historischen Museums
- The 50-year-old Nógrád Historical Museum in the Media

Pálmainé Molnár Mariann

- A Nógrádi Történeti Múzeum kiállításai (1950–2009) 169
- Die Ausstellungen im Nógrader Geschichtsmuseum (1950–2009)
- Exhibitions in the Nógrád Historical Museum (1950–2009)

Hír János

- Mozaikok a természettudományos muzeológia Nógrád megyei történetéből
(a teljesség igénye nélkül) 197
- Mosaiken aus der Geschichte der naturwissenschaftlichen Museologie
im Komitat Nógrád (ohne Anspruch auf Vollständigkeit)
- Mosaic pieces from the history of the Natural History Museology in the Nógrád District. (The author is not intended to be exhaustive.)

Pásztai Andrea – Zentai Evelin

- Játékos kalandozás a Pásztói Múzeumban: A Pásztói Múzeum múzeumpedagógiai fejlődése..... 245
- Spielerische Abenteuer im Museum von Pásztó. Museumspädagogische Entwicklung des Museums von Pásztó
- Play and Adventure in the Pásztó Museum The Development of Museum pedagogy in the Museum of Pásztó

Shah Gabriella

- Gaál István és a Palóc Filmarchívum..... 259
- István Gaál und das sogenannte Palóc-Filmarchiv
- István Gaál and the Palotz Film Archive

Agócs Attila

- Észak-Nógrád mezomuzeális korszaka 265
- Die mesomuseale Epoche in „Nord-Nógrád“
- The Mesomuseum Age of North Nógrád

Faragó Zoltán

- Magánmúzeumok Nógrád megyében 287
- Privatmuseen im Komitat Nógrád
- Private Museums in Nógrád County

Vaday Andrea

- „Kincsek a föld alatt” Újabb kutatások a Zagyva-völgyben 297
- Die Schätze der Vergangenheit im Museum der Gegenwart
- “Treasures under the Ground” – Recent Excavations in the Zagyva River Valley

Kazareczki Noémi

- A Kubinyi Ferenc Múzeum Történeti gyűjteménye 311
- Die historische Sammlung des Ferenc Kubinyi Museums
- The Historical Collection of the Ferenc Kubinyi Museum

Hausel Sándor

- A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum közművelődési tevékenysége a rendszerváltozás körüli években 325
- Die kulturelle Bildungstätigkeit des Ferenc Kubinyi Museums in Szécsény in den Jahren um die Wende
- Public Culture Activities in the Ferenc Kubinyi Museum in Szécsény in the Years of Transition

Veres Gábor

- Látogatóbarát megoldások, turisztikai lehetőségek a múzeumban - a Dobó István Vármúzeum példáján..... 331
- Besucherfreundliche Lösungen und touristische Möglichkeiten im Museum Das Beispiel des István Dobó Burgmuseums in Eger
- Visitor-friendly Solutions, Tourism Potentials in the Museum The Example of the István Dobó Museum in Eger

AZ ÉVKÖNYV MUNKATÁRSAI:

Agócs Attila, Füleki Vármúzeum, Fülek

Dr. Baráthi Ottó, szakközgazdász, közíró, Salgótarján

Bódi Zsuzsanna, Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján

Cs. Sebestyén Kálmán, Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján
(a Nógrádi Történeti Múzeum egykori főmúzeológusa)

Faragó Zoltán, szerkesztő, Salgótarján

Dr. Hausel Sándor, Nógrád Megyei Levéltár, Balassagyarmat
(a Kubinyi Ferenc Múzeum egykori igazgatója)

Dr. Hír János, Pásztói Múzeum, Pásztó

Kazareczki Noémi, Kubinyi Ferenc Múzeum, Szécsény

Dr. Matits Ferenc,
Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Budapest
*(a Palóc Múzeum egykori igazgatója,
a Nógrádi Történeti Múzeum volt igazgatóhelyettese)*

Pálmainé Molnár Marianna, Nógrádi Történeti Múzeum, Salgótarján

Pászti Andrea, Pásztói Múzeum, Pásztó

Sallayné dr. Peterdi Vera, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Shah Gabriella, Pásztói Múzeum, Pásztó

Dr. Vaday Andrea, Pécsi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, Pécs

Dr. Veres Gábor, Dobó István Vármúzeum, Eger

Zentai Evelin, Pásztói Múzeum, Pásztó

„... ÉS MÚZEUM.” (MÚZEUMALAPÍTÁSI KÍSÉRLETEK SALGÓTARJÁNBAN)

CS. SEBESTYÉN KÁLMÁN

Ajánlom volt múzeumi munkatársaimnak.

„A múzeum a műzsák oltalmát élvező, vallásosan tisztelt és politikailag kihasználta, szimbólumként működő gépezet, a kulturális intézmények legrejtelmesebbike. A legkülönbélebb, a szüntelenül újrafirt múlt jeleit hordozó viharos változások közepette kiválogatott „dolgozból” létrejött bonyolult képződmény, ami szinte áthatolhatatlan aurától védve és övezve jelenik meg előttünk. Egyszerűnek éppen nem mondható, sőt heterogén és sokrétű kifejezőmódja – azaz ezek sorozata – úgy tűnik, makacsul ellenáll minden történeti elemzési kísérletnek” – írja a múzeumok múltjáról szóló tanulmánya bevezetőjében Binni olasz művelődéstörténész.

Jelen pillanatban nem is a „műzsáknak szentelt liget”, a muszeion működését kell feltérképezni, hanem létrejöttének körülményeit. Mert ha világra tud jönni, gyorsan önjáróvá válik, önmaga létéből teremt értéket, s önmaga értékeit sokszorozza, amelyet csak erőszakkal lehet elnyomni. Ha világra tud jönni. Ehhez azonban jó néhány feltételnek kell egy helyen rövid idő alatt megjelenni, s egymást erősítve hatni.

Létre lehet hozni múzeumot, de nem működik, ha nem érlelődött meg az igény a múlt megismerésére, feltárására és hasznosítására. Nem elég csak elhatározni létrehozását, ha a tárgyakat nem lehet bemutatni hely hiányában. Nem elég a tárgyakat a közönség elé tártani, ha elrendezésük tartalmilag nem mond semmit. Létre lehet hozni, de ha nincs olyan szakember, aki megérti a tárgyak által hordozott tartalmakat és azt mindenki számára érthető módon közvetíti, akkor a múzeum nem több tárgyraktárnál.

Köztudott, hogy Salgótarjában először az 1920-as évek közepén vetődött föl egy múzeum alapításának gondolata.

MIÉRT NEM ELŐBB?

Múzeum ott keletkezik, ahol hagyományaira, múltjára kíváncsi és büszke

közösség él, ennek következtében erős az áthagyományozás igénye. Az 1800-as évek második felében ez a kezdeményezés döntően a formálódó civil szférában fogalmazódott meg, amely létrehozta „háttérintézményét” egyesület, alapítvány formájában. Támogatóként megnyert olyan személyeket, akik vagy anyagilag, vagy kapcsolataik révén elősegíthették a célok megvalósítását.

Salgótarján a feudális faluból szinte pillanatok alatt lett városnyi nagyságú. Lakossága harminc év alatt több mint tízszeresére növekedett. Ez azt is jelentette, hogy a már egyébként is ingatag – mert nem tudni mit tartott értéknek – faluközösség a gyors növekedés miatt szinte szétrobbant.

A sokszorozódó lakosság jelentős része – mint általában a munkaerő szívóhatását felmutató térségeknél – „átmenő” volt: rövid időre maradt meg, majd helyére mások jöttek. Emellett ez a lakosság vallásban, mentalitásban, munkaritmusában, napi időbeosztásában is más volt, mint a helyben élők, helyhez kötöttek. Az instabil állapot nemcsak az értékek újragondolásának, egyáltalán felismerésének nem hagyott időt, hanem a leghétköznapiabb dolgokban, a közigazgatásban is újra és újra akadályokat gördített a működés elé. A képviselő-testület 1896-ban megállapította: „... a munkásnép a község több mint 5000 kat. holdból álló határainak minden részében szétszórta fekvő telepeken lakik... A lakosság egy része a közégi előljáróság, sőt rendőri személyzet előtt is ismeretlen.”

„Idegen test” volt a vállalatok vezetősége is, mert más érdekek és értékek mentén gondolkodott, mint a község életét addig meghatározó emberek. A vállalatok hosszú távú elképzelései alapján a nyilvánosság előtt is felvetették azokat a problémákat, melyek a remélt előrelépést akadályozzák. Kezdeményezéseik teljes egészében az adott állapotok felmérését és azok megváltoztatását tűzték zászlójukra, mint pl. patakszabályozás, piactér rendezése, polgári iskola építése, vasúti megállóhely létesítése stb. Erre utalva írta a Salgótarjáni Hírlap 1908-ban: „Valamilyen mozgalom tükröt állított a tarjáni polgárság elé, az belenézett és megörökönyödve látta hátramaradottságát, minden nemes iránti indolenciáját, melyekért, most hamaros felbuzdulásában rehabilitálni szeretné magát... És most mindenki mindent akar. Neki iramodott mohósággal teleszórják a levegőt mindenféle ideákkal, hogy szinte borsószik tőle a hátunk.” Arra viszont még „nem értek rá,” hogy mérlegeljék az őrzendő értékek körét. A várakon túl nem is volt más látható örökség. A várossá válás akarata pedig inkább az átalakítást hangsúlyozta, nem a megóvást.

Ennek következtében nem tudott kialakulni egy olyan szellemi kör, amely fő feladatai között a múlt feltárását, megőrzését fontosnak tartotta volna. És nem volt olyan személy sem, aki körül kikristályosodhatott egy hasonló gondolkodású csoport.

Ilyenre lehetőséget az 1920-as években létrehozott reálgimnázium kínált, amellyel párhuzamosan egy új közigazgatási szervezet is kiépült. A várossá nyilvánítás megkövetelte, hogy olyan személyek vegyék kézbe a közigazgatás

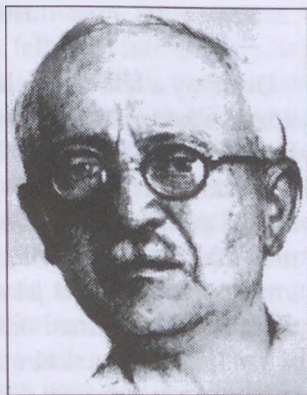
irányítását, akik gyakorlattal rendelkeznek: láttak már várost. A kettő együttesen eredményezte azt, hogy egy katalizátor hatására meginduljon a feladatok végig gondolása.

1926. augusztus 30-án a Magyar Városok Országos Kongresszusa Mohácson értekezletet tartott. Itt a múlt és a jelen között párhuzamot vontak és sorra vették a legfontosabb feladatokat. Ezek közé sorolták a városok múltjának alaposabb fel tárását. Olyan kérdésekre adandó válaszok keresését, hogy a városi polgárságnak milyen szerepe volt a magyar kulturális életben, hogyan fejlődött a közigazgatási szervezet, milyen volt a városok gazdálkodása a korábbi időszakban, illetve kik voltak azok a személyek, akik jelentős mértékben járultak hozzá egy-egy város fejlődéséhez. Egyben felkérték azokat a városokat, melyeknek még nem készült el a településtörténete, hogy azt írássák meg, hasonlóan a kiváló polgáraik élet rajzához. Gyűjtsék össze a városi életre vonatkozó tárgyakat, képeket, és ezzel vessék meg egy városi múzeum alapjait.

A felhívást Dr. Förster Kálmán polgármester eljuttatta Dr. Dornyay Bélához, a reálgimnázium földrajz és természettan tanárához, és egyben fel is kérte, hogy a benne foglaltak alapján készítsen tervezetet a megvalósításukra.

MIÉRT DORNYAYT KÉRTE FÖL?

Köztudott volt róla, hogy nem csak tanár, hanem múzeumi tapasztalatokkal is rendelkezik. Dolgozott a veszprémi és a magyaróvári múzeumban, de – a feladat szempontjából döntő – bábáskodott a rózsahegy i Liptóvármegyei Múzeum és a tatai Tata-Tóvárosi Múzeum létrehozása körül. Salgótarjánba kerülése után, 1923-ban, azonnal elkezdte gyűjteni a reálgimnáziumban kialakítandó szertár számára – elsősorban diákjai segítségével – a múlt emlékeit. Ebből adódott, hogy néhány évig párhuzamosan haladt a szertár és a városi múzeum anyagának gyarapítása. 1927-ben például a Pécskői Bazaltbánya Rt. hét darab leletet adományozott a reálgimnáziumnak, s az igazgatóságra bízta, hogy azt megtartja, vagy a városi múzeumnak adja át. Az igazgatóság „örökletéként” adta át a múzeumnak ezeket.

1. kép Dornyay Béla

Szintén nem hanyagolható el a polgármester döntésében az a szál sem, hogy mindketten a Magyarországi Kárpátgyesület helyi szervezetének tagjai voltak. Az egyesület még 1886-ban Poprádon alakította ki Kárpátmúzeumát. Dr. Förster Kálmán pedig Poprád polgármestere volt 1910-1918 között, két cikluson keresztül.

Ide sorolhatunk még egy harmadik elemet is, mely az őt még nem ismerő nagyközönség előtt igazolta Dornyay kiválasztását. 1926 májusában két cikk is megjelent a helyi lapban Dornyay tollából, melyben a zagyvapálfalvai ásatásokról tudósított. Első alkalommal áttekinti a környék régészeti lelőhelyeit, két hét múlva pedig a következőket írja: *„Az archeológia iránt most megnyilvánuló ezen ad hoc érdeklődés kötelességünkkel teszi azt is, hogy újra felhívjunk mindenkit, akit a szerencsés véletlen őseink kultúremlékeinek birtokába juttat, hogy ezeket a leleteket adja oda illetékes szakemberek kezébe, hogy így azok a tudomány közkinccsév, tehát mindnyájunk kultúrjavaivá válhassanak! Salgótarjánban már évek óta a bányaigazgatóság is gyűjti ezeket az őskori leleteket, és pedig Hroziencsik István bányaigazgató ügybuzgóságából, továbbá a középiskolai tanulóifjúság szemléltető oktatásának előmozdítására, a szépen gyarapodó reál gimnáziumunk is jó példával jár elő e téren és így mindketten csak köszönettel és hálával veszik, ha a felvetődő és anyagi értékkel csak vajmi ritkán bíró tárgyakat nekik beszolgáltatják.”* (A bánya gyűjteménye – mely a bányászati tevékenység során előkerült érdekesebb leletekből, illetve magánszemélyek adományából állt – az 1870-ben épült, és 1923-25 között átalakított igazgatósági épület második emeletén kapott helyet. Nem nyilvános és nem rendezett gyűjtemény volt, csak engedéllyel, csoportosan lehetett látogatni.)

HOGYAN HALADT ELŐRE AZ ÜGY?

Dornyay a feladatot – határidő nélkül – vállalta, és A Munka című újságban tette közzé elképzeléseit. Áttekintette a Salgótarjánról szóló történeti irodalmat: Ruttkay Sándor: Salgóvár és Salgótarján című, Losoncon 1902-ben megjelent kis füzetét „szárnypróbatárgy”-nak értékelte, a Nógrád vármegye monográfiája („a Borovszky”) pedig csak elszórt adatokat tartalmazott. A múzeum tervével kapcsolatban megállapította: *„Salgótarján monográfiájának megírása közben rengeteg érdekes anyag vetődik majd fel az ismeretlenségből. Ezek jórésze olyan lesz, mely méltó arra, hogy egy városi múzeumban összegyűjtsük és szakszerűen rendezzük. Ez a muzeális anyag azután a tanulni vágyóknak és a jövő nemzedékének is majd bármikor rendelkezésére állhat... Salgótarjától a békevilágban is igen messze voltak a múzeumok: Balassagyarmat, Ipolyság, Losonc, Rimaszombat, Jászberény. Ez tehát ma még inkább kötelességünkkel teszi egy Salgótarjáni Múzeum létesítését. Tudom, hogy ez nehéz feladat elé állít bennünket. Nem is áltatom magam mindjárt nagy eredményekkel. De ha egyelőre csak szerényebb kis múzeumot is tudunk létesíteni és abban sok, egyébként feltétlenül veszendőbe menő kultúrértéket menthetünk is meg, evvel már újabb szilárd erődöt építhetünk itt a 'határszáron' a magyar kultúrának.”* Elképzelése szerint hat osztályt kell létrehozni a múzeumon belül: könyv és levéltár, régiségtár, képzőművészeti- és ipari, néprajzi, természetrajzi

és végül világháborús (hadi) gyűjtemény. Majd felkérte a város és környék lakosságát, hogy támogassák a feladatok teljesítését minden rendelkezésükre álló adattal, feljegyzéssel, kézirattal, fényképpel, tárggyal.

Mint látjuk, szélesre tárta a kapukat a gyűjtők előtt, általánosságban határozta meg a gyűjteményi egységeket. Első nekifutásra nem akarta elriasztani a jóindulatú, de esetleg nem releváns tárgyakat adományozókat. S hogy jó példával járjon elől, ő maga volt az első adományozó: az 1826-ban megjelent Mocsáry-féle Nógrád megye leírásához készült Salgó várának eredeti rézmetszetét ajánlotta föl. Ugyanekkor nyugtázta Folkusházy Zoltán útmester ajándékát, mely 70 db., Turóc megyéből átmentett latin, német és szláv nyelvű könyvből és több világháborús emléktárgyból állt.

A munka két szálon indult. A tárgyanyag mellett a monográfia megírásához fel kellett tárni a Salgótarjánra vonatkozó frásos forrásokat is. Ebben támaszkodott széles ismeretségi körére. A kutatómunka első összefoglalása 1929-ben jelent meg. A Salgótarján és a Karancs-Medves vidék részletes kalauza már sok olyan adatot tartalmazott, mely addig nem volt ismeretes a település múltjából. Maga a könyv azonban a már korábban kialakított mintát követte. Hisz Dornyay a Bakony, Pápa és Veszprém környékének részletes útikalauzánál sikeresen alkalmazta ezt: egy-egy útvonal leírásánál ad hosszabb-rövidebb történeti áttekintést a fontosabb látnivalókról.

Közben továbbra is minden alkalmat megragadott, hogy a gyűjtés fontosságát hangsúlyozza. 1927. júniusában a szolnoki földrajzi kiállításon látott módszer alapján díszes kivitelű, de majdhogynem drámai hangú felhívást tett közzé: „Salgótarján városban és klasszikus lelőhelyekkel bíró környékén pusztulnak a múlt emlékei! Avatatlan kezek dűlják szét a múzeális értékű leleteket! Azzal, hogy a talált tárgyakat megmentjük, még nem teszünk eleget kötelességünknek! Lehetővé kell tenni, hogy a leletek feltárását szakemberek végezzék! Vegye kezébe a közönség is a kultúra ügyét: indítson mozgalmat a Salgótarjáni Múzeum megalapítása érdekében! A múzeum nem az 'ócska tárgyak' gyűjtőhelye. A Salgótarjáni Múzeum legyen a múlt emlékeinek, pusztuló palóc néprajzunknak, tanulságos természeti tárgyainknak, bányászati és ipari termelésünk bizonyítékainak megőrzője, az önzetlen és közérdekű tudományos kutatások leghivatottabb otthona! A Salgótarjáni Múzeum műveltséget áraszt városunk és vidéke lakóira.” 1927 decemberében és 1931 márciusában, mikor beszámol régészeti leletek felajánlásáról a múzeumnak, felhívásának hangneme rezignáltabb. Közrejátszik ebben az is, hogy bizonytalannak érezhette a hivatalos támogatást. A polgármester 1925–1928. évek közötti közállapotokról szóló beszámolóját megtoldotta a jövőre vonatkozó elképzelésekkel is. „Múzeum. Kissé merésznek tetszik ugyan, de szó van egy városi múzeumnak létesítéséről is. A minden bizonnyal csak hosszú idő múlva megvalósítható múzeum alapjait Horváth László tanácsnok és dr. Dornyay Béla tanár már lerakták és ez lassan, de fokozatosan megindulhat a fejlődés útján. A

SALGÓTARIÁNI VÁROSI-MÚZEUM

SALGÓTARIÁNI VÁROSBAN ÉS KLASSZIKUS
LELŐHELYEKKEL BÍRÓ KÖRNYÉKÉN – DUSZTULNAK
A MÚLT EMLÉKEI! – ÁVATATLAN KEZEK DÚLJÁK
SZÉT A MÚZEÁLIS ÉRTÉKŰ LELETEKET! – AZZAL
HOGY A TALÁLT TÁRGYAKAT MEGMENTJÜNK MEG NEM
TESZÜNK ELEGET KÖTELESSÉGÜNKNEK! – LEHETŐ-
VÉ KELL TENNI, HOGY A LELETEK FELTÁRÁSÁT
SZAKEMBEREK VÉGEZZÉK! – VEGYE KEZÉBE A
KÖZÖNSÉG IS A KULTÚRA ÜGYÉT: INDITSON MOZ-
GALMAT A SALGÓTARIÁNI MÚZEUM MEG-
ALAPÍTÁSA ERDEKÉBEN! – A MÚZEUM NEM AZ
ÓSKATÁRGYAK GYŰJTŐHELYE – A SALGÓ-
TARIÁNI MÚZEUM LEGYEN A MÚLT EMLÉKEI-
NEK, DUSZTÚLÓ DALÓC NÉPRAJZUNKNAK, TA-
NÚLSÁGOS TERMÉSZETI TÁRGYAINKNAK, RA-
NYÁSZATI ÉS IDARI TERMELEŚÜNK BIZONYÍTÉKA-
INAK MEGŐRZŐJE, AZ ÖNZETLEN ÉS KÖZÉRDE-
KŰ TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK LEGHIVATOT-
TABB OTTHONA! – A SALGÓTARIÁNI
MÚZEUM MŰVELTSÉGET ADASZT VÁROSUNK
ÉS VIDEKE LAKÓIRA.

FELVILÁGOSÍT NYÚJTANAK LELE-
TEKET ADOMÁNYOKAT ÁRVESZNEK
HORVÁTH LÁSZLÓ
D. DORNYAI BÉLA

2. kép Horváth László és Dornay Béla 1927. június 24-én kelt
múzeumalapító felhívása

városháza bővítésénél egy kis helyiséget e célra is szánunk.” Nem is a tartalom, hanem a hangnem vethette vissza a lelkesedést. S bár a Balassa Bálint Társaság Dornay-estjén, amikor írói működésének negyedszázados évfordulóját ünnepelték, Semetkay József a gimnázium tanári kara nevében kijelentette, hogy Dornay „... legszebb álmát látná megvalósulva, ha Salgótarján és a palócföld nagy kincseit összegyűjthetné egy leendő salgótarjáni múzeum számára,” ez egyre távolabbinak tűnt.

1934 novemberében már keserűség is érződik Dornay hangjában, mikor összefoglalja az addig történeteket. Különbözőképpen fogadták a múzeum létrehozására tett erőfeszítéseket: voltak gáncsokodók, gúnyolódók, akik „kultúrembernek tartják magukat”, de nem fogják fel az ügy jelentőségét, sokan felajánlásokat tettek, de csak arra az esetre, ha ténylegesen megvalósul a múzeum. De van egy akadály, amely kétségessé teheti a megvalósulást: a helyiség hiánya. „Pedig ez tudvalevőleg nem lehetett komolyabb ok a halogatásra, a megrekedésre, vagy pláne a végleg elejtésre!” Mindezt arra a hírre írta, hogy Hatvanban – amely nagyközség volt ekkor – a rendőrség épületében alakították ki a múzeumot. „Salgótarján megyei város – előtted a jó példa: Hatvan, Szolnok, Jászberény példája” – vonta le a következtetést. Néhány hónap múlva újabb írása jelent meg. Egy riport kapcsán ironikusan párhuzamot vont az Óramúzeum, amely szintén a helyiség miatt nem valósult meg addig, és a Salgótarjáni Múzeum között. „Szóval a Salgótarjáni Múzeum is már erősen készül, vagy 10-12 év óta állandóan készül, de még nem születhetett meg, mert nincs hozzá való helyiség.” A cikk végén jelenti be, hogy a polgármestertől ígéretet kapott a városháza átalakítása során ennek megoldására.

1935 végén ismét összegzést készített. Megállapította, hogy az 1929. évi XI. törvény szerint nem lehet múzeum, csak gyűjtemény Salgótarjánban, elsősorban az előírt elhelyezés és a személyzet biztosítása miatt. Helye ugyan már van, mert a polgármester „...a városi gyűjtemény számára rendelkezésünkre adott – ha nem is minden igényt és szükségletet kielégítő – de céljainknak egyelőre megfelelő helyiséget és olyan elsőrangú, gyűjteményes szekrényeket, amelyekbe a kezdődő gyűjtéseinket és még gyermekcipőben járó gyűjteményeinket megfelelően, tanulságosan elhelyezhetjük.” Ezután részletesen kifejti a gyűjtemény felépítését. Az eredeti, közel évtizedes elképzelését sorrendileg átdolgozta. Első helyre a néprajzi tárat vette, majd a természetrajz és az érem- és régiségtár következett. Beiktatott a sorba egy Térkép-, fénykép- és képeslevelezőlap tárat. A könyv és levéltárat szétválasztotta Könyv- és nyomtatványtárra és Oklevéltárra. Következett az Ipar- és képzőművészeti, illetve a Világháború ereklye-tár. Így lett nyolc gyűjteményi egység. Azokon belül az ábécé betűivel jelölt osztályokat állított fel. Ezeknek tartalmi elemeit is ismertette. Pl. „III. Érem- és régiségtár. F osztály: Salgótarján és környéki érmek. G osztály: Salgótarján és környéki régiségek. H osztály: Általános éremgyűjtemény. J osztály: Általános régiséggyűjtemény.” Összegzésként kifej-

tette, hogy a városi gyűjtemény nem akar más közgyűjteményekkel (Nemzeti Múzeum, Palóc Múzeum) versenyezni, de az anyag összegyűjtése szükséges egy városi monográfia megírásához. Nem akar eggyel több vidéki múzeum lenni, hanem ismeretterjesztő, tanító gyűjtemény kialakítása a cél. *„Ebből pedig nemcsak honismeret, hanem honszeretet is fog fakadni”* – állapította meg. Igyekezett újabb lendületet adni a gyűjtemény gyarapodásának olyan ötletekkel is, mint a hímes tojások gyűjtésére való buzdítás. A polgármestert levélben kérte, hogy a város vegyen meg két díszbaltát 50 pengőért. *„Ilyen ritka szép példányok a jövőben nem is szerezhetők be és, mint tapasztalatból tudom, még a Magyar Nemzeti Múzeumnak sincsenek!”* – érvelt. Ő maga pedig felajánlotta a település múltjáról eddig összegyűjtött anyagát a gyűjtemény számára, azzal a feltétellel, hogy a tudományos feldolgozás és közlés jogát magának tartotta fenn. A polgármester ezt természetesen elfogadta és egyben felkérte, hogy *„... a gyűjteményt szakismerténél fogva megfelelően rendezni és mielőbb kiállítani szíveskedjék.”* Sőt, levelet is írt a bányagazgatóságnak. A városi gyűjtemény helyzetének ismertetése után kérte Gerő János bányagondnokot, hogy *„... gyűjteményének azon részét, amelyet nélkülözhet, kegyeskedjék a városházi gyűjtemény részére átengedni.”* Ez a levél azonban nem ment el, mivel a fogalmazványra rávezették: *„Távbeszélőn megbeszélve a bányagazgatóságnak írandó megkeresés s ennek előadója lesz Gerő J. b.gondnok.”*

1940-ben Dornyay Béla eltávozott Salgótarjánból, a keszthelyi Balaton Múzeum igazgatójának nevezték ki. A gyűjtemény őrzését jó kezekben hagyta, mivel arról barátja, Horváth László városi tanácsnok gondoskodott. Mint Förster visszaemlékezéseiben írta: *„A múzeum létesítését Horváth László polgármester helyettesem is állandóan sürgette és személyes utánjárással össze is gyűjtött régi múzeumi megőrzésre érdemes tárgyakat. Az ő biztatására adtam beleegyezésemet ahhoz, hogy hivatalos szobájába néhány üvegszekrényt állítottunk és abba helyezte el Horváth azokat a leleteket, melyek leginkább az ő és Dornyay közvetítésével a város birtokába jutottak és idővel annyira elszaporodtak, hogy alapját képezhették egy majdan létesítendő múzeumnak. Addig pedig a Horváth tanácsnok szobája ajtaján hivaikodó 'és múzeum' felírás inkább csak a jó szándékot jelképezte.”* A háborús évek nem kedveztek a gyarapításnak. Valószínűleg 1944-ben a gyűjtemény nagy része átkerült a gimnáziumba, s az ottani szertárakban őrizték tovább.

MIÉRT NEM SIKERÜLT MARADÉKTALANUL MEGVALÓSÍTANI A MAGYAR VÁROSOK ORSZÁGOS KONGRESSZUSA ÁLTAL KITŰZÖTT CÉLT SALGÓTARJÁNBAN?

Elsősorban a lassú szemléletváltozást kell említenünk. A várossá válással megindult ugyan a társadalom átrendeződése, a világháború után a lakosság fluk-

tuációja is erőteljesen csökkent, de ez nem érte el a 40-es évekig az „otthonosság” szintjét. Továbbélt jó néhány probléma, társadalmi reflex, feudális jellegű maradvány a század elejéről. Például Salgó vár konzerválásának előkészítésekor nagy örömmel jelentik be, hogy Szilárdy István engedélyezte, hogy megindulhasson a munka birtokán.

A város vezetői – közigazgatási gyakorlatukból következően – elsősorban az infrastrukturális hiányokat látták, és feladatuk szerint ezek megoldására koncentráltak. Az öröklött, s még a 30-as évek elején is szembetűnő, Szabó Zoltán által leírt „négy város” egymás mellett élésével nem tudtak mit kezdeni. Igyekezetük az összejecsiszolásra a vállalati érdekek határai között csak töredékes eredményeket hozott. Áttörési lehetőséget a civil társadalom formálódása jelenthetett.

„A szó ideális értelmében vett társadalmi élet városunkban nincs. Lehetetlen azonban meg nem állapítani azt, hogy társadalmi téren igenis intenzív és eredményes munka folyik. Eseményszámba menő hangversenyek, kultúresték, dalversek, hazafias ünnepségek stb. vannak hivatva az emberi lelket gyönyörködtetni. Sajnos azonban hogy városunk társadalmának széttagoltsága sok szép esemény eredményeit károsan befolyásolja. A mentési munka látszólag folyik, amíg azonban a hiúsági szempontok oly fontos szerepet játszanak társadalmi életünkben, amíg a kereseti lehetőségek oly elütőek, mint ma, addig szociális téren ne is várjunk ideális állapotokat.” Ezek a sorok 1925-ben íródtak, de a következő évekre is jellemzőek maradtak. Az elkülönült, párhuzamos civil élet alig lépett túl a vállalatok által nyújtott mintán, legfeljebb a vallási egyesületek terén. Mutatja ezt, hogy a különböző rendezvények, elsősorban a jótékonyági akciók is csak a 30-as évek elején, a polgármester fellépése nyomán váltak összehangoltabbá, addig sok esetben azonos időbeliségükkel lerontották egymás hatását. Az egységesebb városi szellemi élet kialakítása irányába tett lépés volt a Balassa Bálint Társaság létrehozása is. Néhány évi működés után azonban elvesztette kezdeti lendületét, „varázsát”, nem tudott megküzdeni a 30-as évek közepétől egyre jobban terjedő, agresszív, mindent átpolizáló közhanglattal.

Mindezek következtében egy városi jellegű kulturális intézmény mögé szponzorokat sem lehetett állítani, hisz nem érvényesült társadalmi elvárás, társadalmi nyomás sem a városra, sem a vállalatokra ebbe az irányba. 1937-ben éppen az említett Balassa Bálint Társaság felolvasó estjén szembesítette ezzel tagtársait Dornyay, összevetve „szülővárosom: Keszthely és nevelővárosom: Tata” kulturális lehetőségeivel. „Salgótarján mindkettőnél jóval gazdagabb anyagilag, de ennek dacára kultúra tekintetében messze mögöttük marad. Valamikor a bányavárosaink – éppen az anyagi jólétük megalapozottsága miatt – nagy kultúrával, magas színvonalú művészettel rendelkeztek! Sajnos ezt Salgótarjánról éppen nem mondhatjuk el!”

MIT SIKERÜLT ELÉRNI ANNAK A TUCATNYI LELKES EMBERNEK, AKIK A KEZDEMÉNYEZÉS MELLÉ ÁLLTAK?

Elsősorban az ötletet másfél évtizedig a felszínen tartani azzal, hogy az érdeklődést újra és újra felkeltették. Dornay egy cikkében ezt így fogalmazta meg: *„Ámbár nem vagyok a jelszavak embere, de itt ismételten és ismételten, akár százszor is kell hangoztatnom - mindaddig, amíg Salgótarján minden egyes, valamire való polgára részéről teljessikerű meghallgatásra, megértésre és segítő akaratra nem találok - nagy Ipolyink ezen szavait: 'Őrizzük emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket, nehogy végleg elveszenek, s ezáltal is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen és kétesebb a jövő!'”*

Ennek eredménye, hogy közel félezer tárgy, fénykép, dokumentum, könyv került a gyűjteménybe 15 év alatt.

A nagyközönségnek Dornay Béla A Munka című lapban időről-időre megjelenő, több tucat írása szolt Salgótarján környékének történelmi és természeti kincseiről, a múlt feltárásának fontosságáról.

Közvetve ugyan, de segítették a törekvéseket a Magyarországi Kárpátgyesület helyi csoportjának programjai, vagy a filléres gyorsok indítása. A szervezők minden alkalommal beleütköztek abba a ténybe, hogy a város múltjának megismertetése, bemutatása hogyan történjék. *„De mit teszünk mi salgótarjániak a Salgóért? A Karancsért? Virágos városunkért? A sártengerből máról holnapra megcsináltuk csonka hazánk egyik legmodernebb városát. De ki tud róla?”* – fakadnak ki az újság lapjain nagyobb propagandát követelve. A múlt emlékeinek gyűjtése egy-egy cikk, vagy nagyobb program után kapott lendületet.

Azonban a legnagyobb eredmény, mely Dornay és néhány volt tanítványa nevéhez fűződik, hogy megkezdődött a Salgótarján történetére vonatkozó források feltárása és közzététele. Dornay egyik cikkének bevezetőjében meg is jegyzi: *„Különösen azok fognak meglepődni e cím olvasásakor, akik azt szeretik hangoztatni, főleg szónoklataikban - és pedig elég helytelenül -, hogy Salgótarjánnak nincs története, nincsen kifejeződött történeti múltja! Igen nincs története, de csak papíron megírt, könyvekbe lenyomtatott története nincs, de ezzel szemben igenis van évezredekkel ezelőtt kezdődött, majd pedig az egymásután pergő események évszázados és mégis gyors lefolyásával elmúlt története. De Salgótarjánnak ezt a 'történetét' csak igen kevesen sejtik, még kevesebben ismerik és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert még senki sem foglalkozott velük behatóan, senki sem kutatta azokat részletesen - pragmatikusan!”*

A világháború után leginkább a helyreállításra, a lakosság élelemmel való ellátására koncentráltak. A múzeum gondolata 1946 szeptemberében merült föl. A városi képviselő-testület előtt ekkor ismertette az MKP frakciója a párt városfejlesztési elképzeléseit. A 14 fő egységből álló terv kulturális részében szerepelt, hogy a posta mögötti Óvoda téren helyeznék el a színházat, mozit, könyvtárat

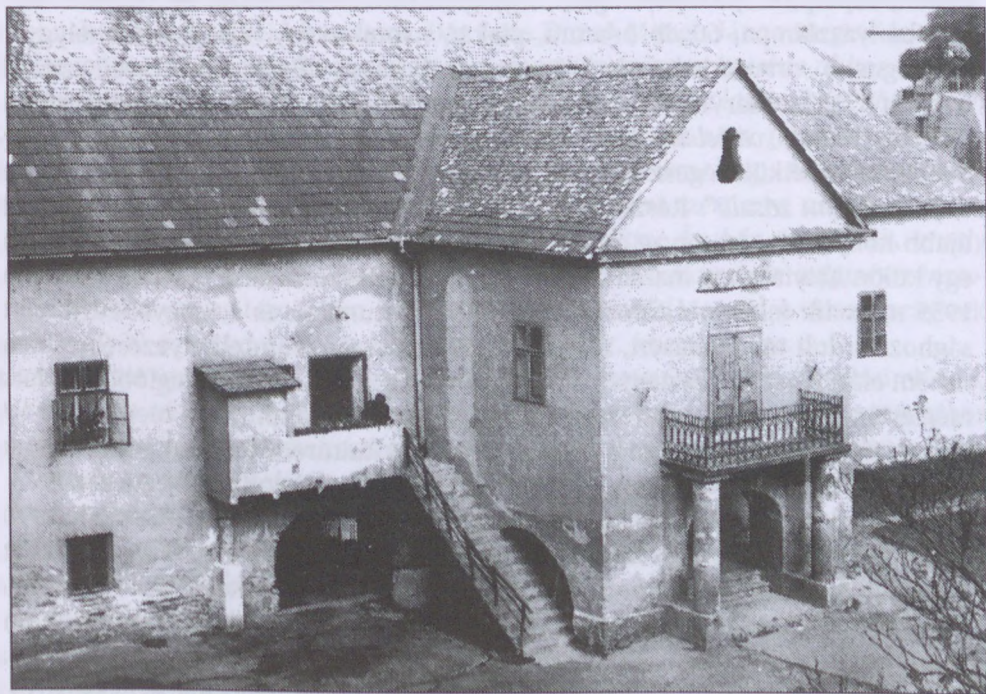

és múzeumot. A javaslatokat végül elfogadták, és a városrendezési terv kidolgozásához megfelelő koncepciónak tartották.

MIÉRT NEM VALÓSULT MEG ÚJABB MAJDNEM MÁSFÉL ÉVTIZEDIG A MÚZEUM?

A kiépülő tanácsi rendszerben a magán- vagy helyi kezdeményezések nem kaptak helyet. Az intézmények létesítésének jóváhagyása és főként anyagi háttérének biztosítása központi hatáskörbe került. Ennek adtak keretet az ötéves tervek. Salgótarján esetében is a városrendezési terv kidolgozását a Városépítési és Tervező Vállalat kapta meg. Itt a vezető tervezők gyakran váltogatták egymást, s többször egymásnak ellentmondó elképzelést képviseltek. Végül 1955-re készült el a koncepció. Addig végeredményben a még szabad területek lakóházakkal beépítése folyt. A várostörténeti múzeum létesítését a II. ötéves terv feladatai közé vették föl.

Nem segített az alapítás meggyorsításában a „kulturális forradalom” sem. Ennek keretében az analfabétizmus elleni küzdelem és az új értelmiség megeremtése mellett a hangsúly azon volt, hogy hogyan lehet a kultúrát beépíteni a termelési

3. kép A múzeummal alakított Jankovich-kúria

agitációba. Mindezt az ideológiai átnevelés fogta keretbe. A kiállítások is ezt a célt szolgálták. A megyei képzőművészek évenként rendezett bemutatkozása mellett a Szovjetunió életét, a Bolsevik Párt történetét stb. fényképeken szemléltették a salgótarjániak. Hasonlóan minden évben más-más tematikával a helyi üzemek mutatták be termékeiket, vagy az elmúlt időszak fejlődését. 1955-ben a volt Ipartestület épületében (akkor Városi Kultúrház) megrendezett várostörténetinek nevezett kiállítás három gyár 10 éves fejlődéséről és a városról megjelent összes kiadványról szólt. A múlt tehát döntően a közelmúltra és a sikerekre korlátozódott.

A Városi Tanács már az 1954. évi várospolitikai tervében szerepeltette a várostörténeti múzeum létesítését, azonban ehhez anyagi forrásokat nem rendelt. Így hiába volt Soós Dezső vb. elnökhelyettes minden jóindulatú törekvése az ügy előmozdítása érdekében. 1954 novemberében Dr. Manga János Salgótarjánba utazott, s Lénárt Andor gépipari technikumi tanártól jegyzőkönyvileg átvette a fiúkollégiumban őrzött salgótarjáni gyűjteményt restaurálás céljából. A listában szerepelt 40 doboz „őskori (bronzkori és középkori) anyag”, 36 jó állapotú bronzkori edény, 21 régi ezüstpénz, 3 doboz „vegyes rézpénz”, 12 „régí pénz”, 1 doboz magyar és osztrák papírpénz, 120 db plakett, kitüntetés, érem, világháborús emlék, egy kendő Olaszország térképével, 31 salgótarjáni fénykép, 20 db meghívó, plakát, röplap, 9 „pásztorfaragás”, egy gépi fúró berendezés, egy karbid- és 7 olaj bányáslámpa, 60 db brosúra, plakát, nyomtatvány, újság, 3 tűzhelygyári katalógus, 2 „orvvadász puská”, 3 gipsz-szobor, egy „Balassi-kép (múlt századi nyomat)”, a Mocsáryhoz készült Salgó várát ábrázoló kép, egy „Árpád-kori pallos”, egy táblán „várleletek”, 12 régi szerszám és egy dobozban közel 40 lelőhely megjelölése nélküli régészeti anyag. Volt még egy láda kőzet és egy „19. század eleji templomi zászló”. Részletezés nélkül felvettek a listába 51 db régi, és 85 db újabb könyvet is. Az anyag átmenetileg továbbra is a fiúkollégium alagsorában, egy külön helyiségben maradt. A területileg illetékes múzeum, a Palóc Múzeum, 1955 második felében a Népművelési Minisztériumhoz és a Megyei Pártbizottsághoz fordult támogatásért, mivel a salgótarjáni múzeum elhelyezésében nem történt előrelépés. Elkészítették a munkatervet is, mely szerint a legfőbb feladat a meglévő anyag leltározása, restaurálása, a kutató- és gyűjtőmunka megindítása. A Megyei Tanács ekkor a Salgó úti volt evangélikus kultúrotthonot utalta ki, azonban a Városi Tanács nem engedélyezte az átalakítási munkálatok megkezdését.

Konkrét lépés 1956 áprilisában történt. Azonban a korábbi elképzelésektől tartalmi elmozdulást tapasztalhatunk. Addig egy hagyományos várostörténeti múzeum volt a középpontban, az újabb elképzelésekben pedig ez kiegészülne egy tematikus és ideológiailag-politikailag hatásosabb munkásmozgalmi vonulattal. A városi tanácsülés elé ekkor került a népművelési előadó beszámolója a II. ötéves terv feladatairól. „Dolgozóink igényeit kutatva rájöttünk – olvasható az előterjesztésben –, hogy városunk lakossága nagymértékben munkásmozgalmi

hagyományokból táplálkozik. Szeretik a munkás témájú filmeket, regényeket, színdarabokat, ismeretterjesztő előadásokat és kiállításokat. Érdekli őket városunk története. A nemrégiben megrendezett várostörténeti kiállításnak is igen nagy sikere volt. Munkás hagyományaink feltárásában még óriási feladatok várnak ránk. Városunk hősi múltját tekintve kötelességünk egy város és munkástörténeti múzeum létrehozása.” A Művelődési Minisztérium képviselője is hozzászólt, s javasolta, hogy meglévő, műemléki jellegű épületben helyezték el a múzeumot. Két javaslat hangzott el: a zsinagóga és a volt evangélikus kultúrterem, amely akkor a Kiskereskedelmi Vállalat kezelésében volt. Az elhelyezés anyagi vonzatának felmérésére a városgazdálkodási üzem vezetője kapott megbízást. Ennek eredménye az lett, hogy a 200 ezer forintos minisztériumi keretből, melyet a múzeum létesítésére különítettek el, a kultúrotthon átalakítása közel 150 ezret vinne el. Két hét múlva a Városi Tanács VB elé került az elképzelés, amely határozatban mondta ki: „Mivel a város távlati fejlesztési tervébe a múzeum végleges helye a jelenlegi Jankovich kúria épülete lesz, ezért a Végrehajtó Bizottság gazdasági okokból és városfejlesztési szempontból nem járul hozzá a jelenlegi terv szerint a Salgó úti kultúrterem múzeumává való átalakításához.”

A múzeum megnyitását először augusztus 20-ra tervezték, majd november 7-re módosították. A megvalósítás késlekedett egy egyszerű, mégis a várost alapjaiban érintő probléma, a lakáshiány miatt: nem tudtak a kúriában lakó családoknak máshol helyet biztosítani. Bár Soós Dezső Manga János sürgető levelére válaszolva 1956. június 28-án azt írta: „...*meg van minden remény ahhoz, hogy a volt vásártéren épülő 178 lakás befejezést nyerjen. Ezekből a lakásokból különböző üzemek kapnak lakásokat, így minden remény meg van arra, hogy a Jankovich-kúriában lakókat ki tudjuk vinni.*” A VB tudatában van, hogy az összegyűjtött anyag védelme és rendezése nincs biztosítva. „Éppen ezért arra az elhatározásra jutott, hogy amikor a városunkban felépült Állami Áruház megnyílik, amely magával hozza a kereskedelmi hálózat átszervezését, valamilyen helyiséget biztosít a gyűjtött anyag tárolására, valamint rendezésére.” (Mennyire visszacsengnek Dornyay 20 évvel korábbi szavai: „*Ha lesz helyiség, lesz múzeum is.*”)

A kérdést újra 1957 decemberében vetette fel Iványi Ödön népművelési előadó. „Közismert tény az, hogy Salgótarján az ország többi megye-székhely városához viszonyítva rendkívül elmaradott kulturális szempontból – írta előterjesztésében. – Ennek az állapotnak megszüntetése feltétlenül kívánatos.” Két javaslatot tett: egyik a múzeum, másik a képzőművészeti szabadiskola létrehozása. A múzeumról szólva röviden ismertette az előzményeket, majd megállapította: „Egy megyei múzeum létének fontossága azonban lényegesen nagyobb annál, semhogy lakás problémák miatt lemondhatnánk létrehozásáról.” (Ismét visszaidézhetünk egy korábbi mondatot: „*Pedig ez tudvalevőleg nem lehetett komolyabb ok a halogatásra, a megrekedésre, vagy pláne a végleg elejtésre!*”) Az elhelyezés mellett az anyagi terhet a fenntartás és a személyi kiadások (igazgató, régész és egy segéderő)

jelentenék. Azonban mivel az intézmény megyei múzeum lenne, ez a Megyei Tanácsot terhelné. A Városi Tanács VB egyetértett az előterjesztéssel. Azzal is, hogy az anyagok restaurálásáról és az előkészítésről 1958 folyamán gondoskodni kell a következő évi megnyitás érdekében. De a határozatban szerepel az is, hogy nem tudnak kötelezettséget vállalni a Jankovich kúria kiürítésére. Így történt, hogy a működési engedélyt kérő levélben a következők szerepeltek: *„Átmenetileg, amíg a Városi Tanács ki nem telepíti az épületben lakó három családot és két magános lakót, 5 helyiséget kapott a Múzeum. A lakók kiköltözése után további 10 helyiséget kap a Múzeum az említett épületben.”*

Cs. Sebestyén Kálmán:

“....und Museum” Museumsgründungsversuche in Salgótarján

Auf die Frage, warum vor 1920 in Salgótarján der Gedanke einer Museumsgründung nicht auftauchte, können wir plausible Erklärungen aufführen. Trotz der ab 1870 steigenden Einwohnerzahl blieb ein Großteil der Bevölkerung nur für kurze Zeit sesshaft, sie suchte nach Arbeitsmöglichkeiten und wechselte bei Bedarf, und für ihre Stelle kamen neue. So blieb weder Zeit für das Neudurchdenken, noch zum Erkennen der Werte. Die niedergelassenen Firmen haben die Probleme bezüglich ihrer langfristigen Vorstellungen verdeutlicht, die wiederum den erhofften Fortschritt hemmten. Unter ihnen wurden die Infrastruktur und die Bildung zwar genannt, aber die kulturellen Ziele wurden nicht einmal erwähnt. Daraus folgend konnte man auch später keine Sponsoren für stadtbezogene kulturelle Institutionen finden, da es keine gesellschaftlichen Erwartungen bzw. Druck existierten, die man auf die Stadt oder auf die Firmen ausüben konnte.

Zur Initiative benötigte man den Landeskongress der Ungarischen Städte in 1926, an dem die Städte, die noch über keine geschriebene Stadtgeschichte verfügten, aufgefordert wurden diese zu erstellen, und dabei Gegenstände, Bilder aufspüren sollen, die für das Stadtleben charakteristisch sind um die Gründung eines Museums zu sichern. Diesen Aufruf folgend übertrug der Bürgermeister Dr. Kálmán Förster diese Aufgabe Herrn Dr. Béla Dornyay, dem Geographie- und Biographieprofessor des Realgymnasiums, und bat ihn einen Entwurf zur Realisierung zu erfassen. Für Dornyay war diese Aufgabe nicht unbekannt, da er bereits bei der Gründung anderer Museen mitwirkt.

Die Arbeit begann auf zwei Ebenen. Neben der Erschließung der musealen Objekte mussten die schriftlichen Quellen über Salgótarján unteruscht werden, um die stadtgeschichtliche Monographie zusammenzustellen. Dornyay stützte sich dabei auf seine zahlreiche Bekanntschaften. Die erste Zusammenfassung seiner Forschungen erschien in 1929. Der entstandene, detaillierte Führer über Salgótarján und die Karancs-Medves Region enthielt viele Daten, die bislang über

die Geschichte der Region noch nicht bekannt waren. Für das breite Publikum publizierte Béla Dornyay regelmäßig in der Zeitschrift "Die Arbeit", in denen er über die Geschichte und die Naturwunder von Salgótarján und Umgebung berichtete, bzw. auf die Wichtigkeit der Forschung über Heimatgeschichte und auf die Sammlung der Objekte hinwies.

Man empfing die Gründungsversuche des Museums mit gemischten Gefühlen: es gab viele die verhöhnten und spotteten, diejenigen "die sich für Kulturmenschen hielten", aber die Wichtigkeit der Sache nicht wirklich begriffen, andere boten Spenden an, aber nur für den Fall, wenn das Museum tatsächlich zustande käme. Es existierte allerdings ein Hindernis, das die Entstehung des Museums für beinahe ein Jahrzehnt bezweifelte: das Fehlen eines Raumes. Als dies zu beseitigen erschien, verließ Béla Dornyay Salgótarján, die Aufmerksamkeit und die Ressourcen wurden vom Krieg verbraucht. Das größte Ergebnis, welches Dornyay und einigen seiner Studenten zu verdanken war, war die Forschung und Veröffentlichung der Quellen über die Geschichte von Salgótarján.

Nach dem Weltkrieg wurde die Idee zur Gründung eines Museums wieder aufgeworfen, doch der Stadtrat führte in seinen stadtpolitischen Plänen erst im Jahr 1954 die Entstehung eines historischen Stadtmuseums an, zur Gründung wies aber keine finanziellen Mittel zu. Konkrete Schritte wurden im April 1956 gemacht. Es war doch eine Weiterentwicklung zu beobachten, da bislang ja nur die Gründung eines herkömmlichen Heimatmuseums erzielt war. Nun wurden diese Vorstellungen politisch thematisiert und mit der Idee eines Museums für die Arbeiterbewegung ergänzt. Die Realisierung ließ aber wieder wegen des Problems der Räumlichkeiten auf sich warten. Schließlich musste das Museum bei der Eröffnung im Jahre 1959 das Gebäude mit weiteren Mietern teilen.

„...and a museum.” (Attempts at founding a museum in Salgótarján)

By Kálmán Cs. Sebestyén

To the question, why the idea of founding a museum in Salgótarján had not been raised before the 1920s, we can give reasonable answers. From the 1870s a significant part of the rapidly increasing population stayed here just for a short while seeking job opportunities and when needed, left and new people came. In this way there was time neither for reevaluating values nor even for identifying them. The major companies settling down here articulated the problems standing as obstacles in the way of expected progress based on their long-term strategic plans. Among these were infrastructure and education, but no goals concerning the cultural life of the settlement were defined. Because of these even later there could be no sponsorship found for a town cultural institution since no social demands and pressure were placed on town authorities and companies in this respect.

As an initiator the National Convention of Hungarian Towns in 1926 was needed, which invited towns without their own town history, to have it written and collect objects, pictures relating to town life so as to provide a base for a town museum. The call was sent by Dr Kálmán Förster, the mayor of Salgótarján to Dr Béla Dornyay, teacher of geography and natural studies at the local secondary school, who was at the same time asked to work out plans for implementation. For Dornyay the task was not a new one, as he had helped with founding several museums before.

Twofold work started: besides having objects, the written sources on Salgótarján had to be explored also for writing the monography. In this Dornyay relied on large number of acquaintances. The first summary of the research work published in 1929, under the title 'A Detailed Guide to Salgótarján and the Karancs-Medves Region' contained many data which had not been known before about the past of the settlement. From time to time in the weekly 'Munka' ('Labour') Béla Dornyay published several dozens of articles for the general public about the historical and natural treasures of Salgótarján and its surroundings and about the importance of exploring the past and collecting objects.

The reactions to the museum opening efforts were different: critical, ironic, from those thinking 'they were men of letters', but not seeing the importance of the cause, from many offering support but only for the established museum. However, there was an obstacle in realization, which was a delaying factor for almost a decade: the lack of showrooms. When the problem seemed to be solved, Béla Dornyay left Salgótarján, and attention and resources focused on World War 2. The greatest achievement attributed to Dornyay and some of his ex-students, is that the exploring of sources and publishing them on the history of Salgótarján were started.

After the end of the war the idea was raised again. But the Town Council only in the 1954 town development policy plans included opening a town history museum, without allocating financial resources. The real step was taken in April 1956 with a shift in thoughts: while earlier a traditional town history museum was in focus, the new concepts extended it with a thematic and ideologically-politically more influential labour movement character. But again implementation was delayed because of problems of location. Finally, when opened in 1959, the museum had to share its building with 'joint tenants'.

ÉLETMÓDKUTATÁS TÉRBEN ÉS IDŐBEN MÓDSZERTANI ÁTTEKINTÉS

SALLAYNÉ PETERDI VERA

„a múltat... úgy hívjuk elő,
ahogy az feltehetően létezett,
és ne úgy, amilyennek,
különbözőképpen, látni szeretnénk”¹

A fél évszázados jubileumát ünneplő, új és legújabb kori kutatásokra specializálódott Nógrádi Történeti Múzeum előtt tisztelegve arra próbálok kísérletet tenni, hogy a magyarországi *új és legújabb kori történeti muzeológia* – kis társadalmi mikrovilágunk – utóbbi 50-60 évének történetéről, ezen belül ideológiai-módszertani irányultságáról, jellemzőiről, továbbá a szakág tevékenységének kulcsfogalmaként meghatározott *életmód* kutatásáról visszatekintést adjak, *re-konstruáljak*, a legfőbb tendenciákat felvillantva – amennyire az adott terjedelmi keretek közé ez beszorítható – az általam legjobban ismert és hozzáférhető dokumentumok alapján.

Számomra érdekes és értékes tanulságokkal szolgált az összegyűlt adatok átböngészése, egymás mellé rendeződése, s hogy mindezt azzal az időtáv-adta *utólagos* rálátással szemlélhettem, ami a dolgok természetéből fakadóan egy *másképp látást* eredményezett. Bízom benne, hogy áttekintésem némi adalékul szolgálhat a még elvarratlan szálakkal teli közelmúlt tudomány- és kutatástörténeti folyamatainak, jelenségeinek feltárásához.

A CÍMBEN MEGHATÁROZOTT FOGALMAK ÉS KERETEK ÉRTELMEZÉSE

A kutatás szolgálatába állított *életmód*-fogalom nyelvészeti értelemben az életnek a körülmények és viszonyok által meghatározott módját jelenti.² Mint *kutatósi terület - meghatározás* – „életmódkutatás” értelemben új fogalom – már korántsem

¹ JENKINS, 2000. 163.

² D. NAGY–RUZSICKY, 1995. 92.

magyarázható ilyen egyértelműen. Csak szélesebb kitekintéssel, megjelenési formáiban, alkalmazási területváltozásaiban értelmezhető és így is erősen sokrétűen. Kutatástörténeti szempontból pedig mára megkérdőjelezett/túlhaladott, nem eléggé egzakt terminussá vált, amely már mint módosult tartalmú terület sem öleli fel a témakör teljességét. Különösen az új társadalomtörténet-írás művelői és az antropológusok, de általában a progresszív szemléletű kutatók tiltakoznak használatára. Valójában nem elavult, hanem a fogalmat nem megfelelő módon fedő definíció erre a társtudományonként más-más aspektusból megközelíthető kutatási területre, de máig nincs konszenzus a szakágak között a múzeumokban tárgyakkal reprezentálható, az elméleti történeti kutatásban írásos dokumentumokkal prezentálható életkörülmények vizsgálatának nevesítésére.

Az *életmódkutatás* a tudományosságban először a klasszikus muzeológiai társadalomtudományi diszciplínák (régészet, néprajz) nyelvezetében tűnt fel kifejezésként és módszerként.³ Innen vette át az új- és legújabb kori vizsgálatokra szakosodott *történeti muzeológia* – a főként tárgyi emlékekre alapozó legújabb kori történeti kutatások előtérbe kerülése, tágabb értelemben a hagyományos történetírás megújulása kapcsán létrejött/átstrukturálódott *új múzeumi tudomány-szak* – az életkörülmények múzeumi vizsgálatához és bemutatásához alkalmazott néprajzi módszerrel magát a kifejezést is, s kezdte nemcsak használni, hanem, mint látni fogjuk, idővel egészen „kisajátítani” is. Bár az említett, döntően kiállítások formájában testet öltött/hasznosított – a legújabb kori történeti muzeológia akkori irányultságát tekintve munkásmozgalm-történeti determináltságú vizsgálatok már az 1950–60-as években – elkezdődtek, s a fogalom definiálására sokáig csak óvatos és hiányos aspektusú próbálkozásokat tettek – miközben folyamatosan hivatkoztak az ilyen típusú gyűjtések, bemutatók és persze szemléletmód fontosságára. Az 1970-es évek elején, főképpen az új állandó legújabb kori történeti kiállítások előkészítési munkálatai segítségével, már központilag bíztak meg múzeumi kutatókat a téma módszertani körülhatárolásával. Ezek egyike, **Fancsovits György**, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum (továbbiakban MMM) történésze, a munkásság életmódját „A munkás mindennapi életének prózai jelensége”⁴-ként határozta meg, s olyan gyűjtőfogalomként, amely ennek a mindennapi életnek az otthoni- és munkakörülményekre, továbbá a szokások, hagyományok, kultúra világára kiterjedő hármasságát foglalja magába.⁵ Utalt

³ Szabó István „*valamely társadalmi réteg ... egzisztenciális mozgásának komplex vizsgálata*”-ként határozza meg ezt a módszert, amelynek a néprajzban a megőrzött tárgyi és emléktárgyak a forrása, a régészetben a földből előkerült leletanyag, s amely – leegyszerűsítve – a néprajztudományban a skanzenek állításával, a régészetben a teljes emberi társadalomra fókuszáló metodikával kezdődött. (SZABÓ, 1985–86. 35–36.)

⁴ FANCISOVITS, 1972. 3.

⁵ FANCISOVITS, 1973. 39.

a definíciónak a néprajztudomány szakterminológiájából való átvételére is, s arra, hogy ez a gyűjtőfogalom az etnográfian belül két egységre oszlik, *tárgyira* (a történeti muzeológiában ez a tárgyakban manifesztálódó munkáselemtét foglalta magába), s *szellemire*, ezek a munkáshagyományok. Muzeológustársának, a módszertani elvek tisztázásába szintén bevont **Mialkovszky Móriának** írásában ugyanez az etnográfiai csoportosítás *anyagi és tudati* elnevezéssel szerepel⁶ (mindketten hivatkoznak kollégájuk, **Nagy Dezső** néprajzi szakirodalmi kategorizálására). Az életmódkutatásnak több kiemelt jellemzőjét ismeri a kutatás. Ezek közül az első, mint a társadalomtudományon alapuló kutatásoknak általában, a tudományágakat integráló inter- sőt multidiszciplináris jelleg. Erre mindegyik, az életmóddal foglalkozó elemző kitér, csakúgy, mint másik közös sajátosságára, a tárgyakban való megtestesülésre. A munkáselemtét „tárgyi rendjének” fogalmához tartozik, hogy a „*tárgyak ilyen vagy olyan mértékben, de őrzik az emberi tevékenység nyomait*”⁷ – írta Fancsovits -, ezáltal alapforrásként kezelendők az életkörülmények vizsgálatánál. **Fejős Zoltán** is az életmód kifejezést használja kutatástörténeti visszatekintésében, amikor utal a *néprajzi tárgyak* iránti, a néprajzkutatásban az 1970-es évek végén jelentkező, új típusú érdeklődésre (amely ekkor a kortárs hétköznapi kultúra felé irányult).⁸

Az 1980-as évek közepére már eléggé nyilvánvalóvá vált a fogalom „többszereplősége” s tisztázatlansága.⁹ Néhányan mégis éppen ezidőtájt tettek kísérletet az életmódkutatás meghatározására, **Szabó István**, a szolnoki Damjanich János Múzeum történész muzeológusa például 1985-ben: „*Életmódnak nevezhetünk tehát minden olyan rendszeres, komplex vizsgálódást, amelynek tárgya és iránya a rendelkezésre álló anyag alapján legteljesebb összefüggéseiben feltáruló társadalmi ember.*”¹⁰ Mivel az így megszerezhető ismeretek jól használhatóak, az életmódkutatást a szerző a történettudomány egyik gyakorlati módszerének tartja. Olyannak, amely a történeti időben előrehaladva egyre bővülő információk megszerzésére ad lehetőséget, egyre differenciálódóbb kutatási területtel.

Érdekes még néhány, a fogalom-meghatározással kapcsolatos problémára utalni. Egészen korán szembesült a szakág az életmód-kategória már említett hármas egységének az otthonkultúrára, lakáskörülményekre leszűkülésével. **Hetés Tibor**, a MMM akkori helyettes főigazgatója „*e problémakör egyoldalú - gyárkapun kívüli - értelmezése*”-ről írt rosszallóan már 1972-ben.¹¹ Ez később odáig „fajult”, hogy az életmódot egyenesen a lakáskultúrával kezdték azonosítani. Így alakult

⁶ MIALKOVSZKY, 1977. 56.

⁷ FANCSOVITS, 1973. 40.

⁸ FEJŐS, 2003. 7.

⁹ SZ. Bányai, 1986. 28.

¹⁰ SZABÓ I. 198, 28.

¹¹ HETÉS, 1972. 37.

ki az életmódkutatás, „szinonimájaként” az 1980–90-es évekre az *otthonkultúra* – illetve *lakáskultúra-kutatás* terminológiája. A társadalomtörténet vizsgálati módszertanának hozadéka a *mindennapok történelme/hétköznapi történelem* kifejezések.

A legújabb kori történelem kutatói s a történeti muzeológia művelői is használják ezeket az életmód/életkörülmények vizsgálatánál analógiaként. Fejős Zoltán hívja fel a figyelmet arra, hogy a *mindennapi élet* és a *hétköznapi élet* kitételek egymást helyettesítő használatával vigyázni kell, mert a két kategória nem teljesen azonos jelentésű.¹²

Ahogy a tematikai behatárolás, úgy a *tér* és az *idő-keretek* is az addigi történeti kutatások határait feszegették. A vizsgálatunk tárgyát képező teret földrajzilag Budapest és vidék kontextusban oszthatjuk meg. Társadalomtörténetileg térhatár-bővítésről kell beszélnünk, amennyiben az addig nem kutatott szocialista társadalmat jelöljük ki keretnek, némi kitekintéssel a határoló korszakok társadalmára, egészen a posztmodern korig előrehaladva. Ez dominánsan és törvényszerűen a városi rétegek, főleg a nagyipari munkásság vizsgálatát jelenti. Az időbeli határok: az új- és a legújabb kor, innovációként az időkereteknek egészen a jelenig tágításával. Ez a kutatástörténeti áttekintés az 1949-től napjainkig tartó időintervallumot foglalja magába.

A *legújabb kori történeti muzeológiával*, ezzel a mintegy fél évszázada létező fiatal tudományterülettel, megszületésével, küzdelmeivel, specializálódásával, dinamizmusával és magyarországi intézményesülésével foglalkozva érdemes röviden áttekinteni az *előzményeket*, amelyek visszavezetnek a 20. század elejére.

A magát az új- és legújabb kori kutatások letéteményesének tartó intézmény, a MMM mint a munkásmozgalom-történeti kutatásokat koordináló hely, elődökként azokat a szerveződések kereste, amelyek speciálisan a magyar munkásosztály életviszonyait vizsgálták. A munkásság tárgyi anyagát és környezetét kutató intézmények valóban jelen voltak az újkori társadalmak időszakától hazánkban. Így idézhették meg a *Társadalmi Múzeumot*, az 1909–1913 között működő szociálpolitikai intézményt, amely még csak adatokat és dokumentumokat gyűjtött (kiállításokon be is mutatta), de már az életmódkutatás szempontjából fontos témákban: a munkásság életkörülményeiről, így a lakáskérdésről is.¹³ Utaltak a társadalmi-szociológiai folyóiratok köré szerveződő munkás-szociológiai kutatásokra, s a Tanácsköztársaság-létrehozta rövid életű *Proletár Múzeumra* is, amelynek töredékesen megmaradt anyaga a MMM-ba került.¹⁴ Közvetlenül 1945 után a mozgalomtörténeti papírdokumentációból múzeumi törzssanyagot létrehozó Magyar Munkásmozgalmi Intézet (később Párttörténeti, ma Politikatörténeti

¹² Lásd erről FEJŐS, 2003, 13.

¹³ HETÉS, 1975. 5–6., GYÖRFFI, 1963–64, 13–81., FANCSOVITS, 1973. 50.

¹⁴ FANCSOVITS, 1973. 50., HETÉS, 1975. 7., GERELYES, 1957. és 1967.

Intézet) 1949-ben alapított múzeumi, 1948-tól alosztállyá emelt csoportjából¹⁵ megszervezték a Legújabbkori Történeti Gyűjteményt (1956 december), a tulajdonképpeni Legújabbkori Történeti Múzeumot, a MMM elődjét. Viszonylag korán megteremtődött tehát a legújabb kori múzeumi kutatások központi intézményi háttere. Az 1945 utáni időszak azonban nem csak intézményi szinten volt elindítója a legújabb kori történeti kutatásoknak. Sok összetevője volt ennek, s nem is volt rövid folyamat. Több tudományterületet, szakágat érintett (mi itt csak a történettudományi irányultságúakkal foglalkozhatunk), s számos problémakört. Előtérbe került az ember és környezete, maga a társadalom, a benne élők (hangsúlyozottan az újonnan uralomra jutott alacsonyabb osztályok) megismerésének az igénye, különös tekintettel a jelenségek társadalmi-történeti beágyazódására, s a leghangsúlyosabban a *modern kor és annak tárgyi világa*. Mindezek kialakulásában és módosulásaiban néhány gazdasági és társadalmi folyamat játszott döntő szerepet: a modernizáció, az urbanizáció, az iparosodás (főleg nagyüzemi, nagyipari szinten), a társadalmi mobilitás felerősödése, az izlés- és magatartásváltozás, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Ezek a korszpecifikus jelenségek rendkívül összetettek voltak. Gyors változások jellemezték, s a társadalmi élet különböző területeinek önmagában is sokrétű kölcsönhatása. Rendszerezésük, jellemzésük – új szempontok szerinti – komplex és multidiszciplináris megközelítést igényelt, jól kidolgozott elméleti-módszertani alapokon, amelyeknek alig voltak előzményei és analógiái. A kutatás mégis külön-külön indult el az egyes szakterületeken, de ugyanabba az irányba, néhány kikristályosodott problémakör, korszak, réteg, életszintek mentén. Ezek a legújabb kori jelenségek, a munkásság, parasztság, városi rétegek kategóriái és az életkörülmények.

A néprajztudománynak a hagyományokra épülő életmódkutatás felé nyitását is csak érintettük, de ennek legújabbkori jellegét időszintekre bontva érzékeltethetjük igazán. Ha el is tekintünk most a néprajzi muzeológia korai, a millenniumi bemutatókhoz kötődő enteriőr-szerű életmód-megjelenítő kiállítás-kísérleteitől (milleniumi falu),¹⁶ a szocialista falu életkörülményeit már az 1950-es évektől leíró néprajztudomány az 1945 utáni időszakban élen járt a modern kori életmódkutatásban. Így volt ez még a Néprajzi Múzeum tárgy-gyűjtéseinek fénykorát jelentő 1960-as években is, ha arra gondolunk, hogy a hagyományosnak nevezett néprajzi tárgyak (a paraszti kézműves termékek) mellett a modernizáció következ-

¹⁵ A Magyar Munkásmozgalmi Intézet múzeumi alosztályát a jelenkorral is foglalkozó hazai történeti muzeológia első műhelyeként határozta meg az intézmény történetét feldolgozó Nagy László Gábor, amely megelőzte a Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti keretei között létesített Újkori Osztályt (1952) és a sorra létrejövő többi modern kori múzeumi szerveződést is (Nagy L. 1983. 76.). Ez az intézmény „egy akkoriban születő egész szakág számára szolgált hasznosítható tanulságokkal”. (Nagy L. 1983. 53.)

¹⁶ A történeti muzeológiával való összevetésről: Sz. Bányai, 1983. 16–17.

ményeként falun is elterjedt ipari eredetű tárgyféleségeket is begyűjtötték. Utána már csak az 1970-es évek legvégétől tértek vissza újabb és újabb nekirugaszkodásokkal a „jelenkoros” gyűjtésekhez, kiállításokhoz, tudományos vizsgálatokhoz a szociológiai kutatások megerősödésének hatására. A társadalmi átrétegződés, az életformaváltás¹⁷ fontos témaköreivé váltak a korszakos változásvizsgálatoknak. S bár nem országos jelenséggént, ettől kezdve folyamatosan tettek gesztusokat a kutatók a tematikai és időhatárok kiterjesztésére.¹⁸ Persze, mindmáig vannak adósságaik az államszocializmus évtizedeinek leírásában és (tárgyi) dokumentálásában.¹⁹

Sokszor írtak a történész muzeológusok²⁰ a néprajzi és történeti muzeológia szoros együttműködésének *szükségességéről*,²¹ hiszen a történeti muzeológiában saját kifarított módszerek híján a leghatékonyabbnak a néprajzi módszerekkel és ismeretekkel történő életmódkutatás és gyűjtés bizonyult, még az újdonságnak számító városi terepen is.

A kevés megvalósult példa egyike az „Utunk, életünk – Életmódbeli változások Magyarországon 1944-től napjainkig” című kiállítás volt, a szinte már toposzként emlegetett „enteriőr-sikertörténet” a területösszhangról, amely, korántsem véletlenül, 1985-ben, „hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára” készült, **Hoffmann Tamás** és **Szikossy Ferenc** vezényletével. Klasszikus értelemben itt sem beszélhetünk együtt-, inkább egymás mellett munkálkodásról, de nagyon jól kiegészítették a művészettörténész, történész és néprajzos muzeológusok egymást, s hagyták is a másikat érvényesülni egy közös alapkoncepció mentén. Konferenciák, programok szervezésével **Hofer Tamás** tett még nagyon sokat a közös

¹⁷ (FEJŐS, 2003.13.) Ő hivatkozik Szilágyi Miklós 1986. évi dolgozatára is (Gyűjtőmódszerek és forráskritika a néprajztudományban. Debrecen, 1986. 55–68.), aki a néprajzi tárgy hagyományos fogalmának tarthatatlanságáról ír. A korabeli néprajzi kiállítások szemléletnyitásáról összegzést ad. (SZUHAY, 2002. 77–96.)

¹⁸ „Életmód: Modellek és minták” címmel 1982-ben munkaértekezletet tartottak a közös kutatás módjainak lehetőségét vizsgálva a különböző szakágak tudósai. 1984-ben meg is jelentek a vélemények kötet formájában. 1988-ban új tanulmánykötet-sorozat indult az MTA Néprajzi Kutatócsoportja kiadásában „Életmód és tradíció” címmel, kötetek jelentek meg a történeti, jobban a kulturális antropológia és a művelődés társadalomtörténeti kutatások felé közelítés jegyében, megnyílt s folyamatosan bővül a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, stb. 2005-ben pedig kérvényezték a Városi Néprajzi Szakosztály létrehozását a Magyar Néprajzi Társaságon belül.

¹⁹ FEJŐS, 2003. 18.

²⁰ „A néprajzi és történeti muzeológiának egymást kiegészítve, együttesen kell alkalmassá válnia a falusi és a mezővárosi teljes társadalmi keresztmetszet ... múzeumi bemutatására.” (SZIKOSSY, 1982. 8.)

²¹ PETERDI, 2003. szakirodalommal.

munka érdekében. Arról, hogy mi volt a néprajzi szakma hozzáállása a modern kori együttes kutatáshoz, Fejős Zoltán írt leplezetlenül: a jelenkutatással „sokban rokon törekvések lehet érzékelni, amelyekkel kapcsolatban azonban a néprajz jobbra hűvös tartózkodást mutatott.”²² Mái probléma az iparművészettörténet megújulása és új alapokon nyugvó tudományos összedolgozása is a történeti muzeológiával és a néprajzzal.²³

A szakág egyik kutatója 1985-ben tett kísérletet a jelenkutatás ismereteinek összegzésére a gyáripari termékek archiválásának szándékával, a különböző diszciplínák összefogására. A programot Ernyey Gyula mutatta be, utalva arra a közös problémára, hogy minden, jelenkutatással foglalkozó tudományág kutatója számára „végső soron az idő értéke vált a vizsgálat tárgyává.”²⁴ Sajnos ez a program s a tényleges közös kutatás is csak terv maradt.

Kutatási előzményként legfontosabb szerep a történettudományon belül a társadalomtörténet-írásnak jutott. (Annak „felfedezése,” hogy a társadalom történetileg meghatározható, még a 19. század nagy vívmánya). Nagyon leegyszerűsítve ez a történettudománynak az az új irányzata, amely szakított azzal a történelemképpel, amely szerint a kutatás elsődleges tárgyát a Történelem leírása képezi. A társadalomtörténet a dominánsan a politikatörténetre koncentráló „hagyományos” történetírással szemben „felfedezte a kisembert”, akinek hétköznapijairól, életkörülményeiről és gondolkodásmódjáról addig nagyon keveset lehetett olvasni.

Ez az erőteljes lépték- és szemléletváltás, az új történetírás iránt megnövekedett érdeklődés az 1970-es évek végére elérte a történész szakma több fórumát,²⁵ így a legújabb kori történeti muzeológiát is,²⁶ amely nemcsak „felfedezte” a „kisembert”, – személyében a munkást – hanem egyenesen favorizálta. A MTA Történettudományi Intézete 1976-ban már egy tervezetet is közrebocsátott az új és legújabb kori társadalomtörténet-írás (tulajdonképpen az életmódkutatás történeti definíciója) fontosabb feladatairól – ami jó bizonyíték arra, hogy a feladat-meghatározás megelőzte az elméleti alapvetést,²⁷ csakúgy, mint a történeti muzeológián

²² FEJŐS, 2003.

²³ Egy próbálkozás azért mégiscsak volt a MMM szervezésében: 1981-ben Salgótarjánban három szakterület 1–1 kutatója közös konferencián számolt be az életkörülményeket enteriőrökkel megjelenítő kiállításrendezési koncepcióról. Történeti Múzeumi Közlemények 1981/1. 35–47., 48–56., 57–66.

²⁴ ERNYEY, 1998. 197.

²⁵ BÓDY-Ö. KOVÁCS, 2003. 227–228. Lásd még: GYÁNI-KÖVÉR, 1998. 13–26.

²⁶ A „városi társadalomtörténet” kifejezést, korát megelőzően, már 1972-ben használja Garai Tibor, akkor a Budapesti Történeti Múzeum muzeológusa az új legújabb kori muzeológiai kiállítás(rendezés)i módszereiről írt munkájában. (GARAI, 1972. 38.)

²⁷ VÖRÖS-ORBÁN-SÁNDOR, 1976. 582–607.

belül a tematikai és a tér-határ bővítés is megelőzte az időhatár-bővítés igényét.²⁸ Az 1980-as években a társadalomtörténet-írás egyik irányzata, a történeti antropológia segítette a néprajztudományt a nyitás felé (holott ennek a magyar történeti kutatásokra is termékenyítőleg kellett volna hatnia), míg a francia „Annales-iskola” (társadalomtudományos történetírás) új forrásokra (hagyatéki leltárak) és új típusú megközelítésekre (tárgyak, tárgyrendszerek jelentésvizsgálata, az anyagi kultúra történetének vizsgálata) hívta fel a történészek és etnográfusok figyelmét-, de szólhatnánk még a mikrotörténetírásról mint módszerről s egyéb irányzatokról is.²⁹ Sajnálatos módon a nyitott szemléletű és kapcsolatrendszerű társadalomtörténet sem volt képes egy szélesebb társadalomtudományos gondolkodás közvetítő nyelvvé³⁰ válni.

Fontos társtudományai lehetnének még a történeti muzeológiának a szociográfia, a szociológia és a különböző technikátörténeti ágazatok is, de ki követeli meg ezek eredményeinek figyelembevételét a szakmától? **Berta István** történész-muzeológus tette fel ezt a kérdést a szakágnak még 1983-ban,³¹ s a helyzet azóta sem sokat változott.

A rendszerváltás után újabb próbálkozás történt a szakterületek közötti együttműködésre/együttgondolkodásra. A kortárs jelenségeket a mindennapi élet szintjén s annak tárgykultúráját csoportos és egyéni aspektusból tanulmányozó és dokumentáló kutatás az alapja annak a MaDok (a ma dokumentációja) program néven futó kollektív és hálózati jellegű projektnek, melyet 2002-ben, a néprajzos muzeológusok éves konferenciáján hozott nyilvánosságra Fejős Zoltán, a program ötletgazdája és kidolgozója. Az egyidejűséget idő-alapegységnek tekintő, az em-

²⁸ BENDA, 1994. 85.

²⁹ Mindazonáltal a történettudományok feladata a legújabb kori kutatások segítése – vallotta 1971-ben Hetés Tibor egy kiállítási vita hozzászólójaként – s nem támasztható magasabb követelmény a történeti muzeológiával szemben, mint az elméleti (történeti) alapkutatással szemben. A muzeológusoknak meglevő ismeretekre, az írott forrásokra kell támaszkodniuk, azokhoz „keresik hozzá” a saját forrásaikat. (Ezzel kapcsolatban hivatkoztak módszertani írások szerzői a 10 kötetes Magyarország történetére mint az életmódkutatást tudományosan meghatározó elméleti munkára.) Ez az erőviszonyokra vonatkozó sorrendiség-törvény az idők során annyiban módosult, hogy a muzeológusok ma már vállalkoznak olyan forrásközlésekre is, amelyekben a múzeumi tárgy az alapforrás.

³⁰ BÓDY–Ö. KOVÁCS, 2003. 235.

³¹ (BERTA, 1983. 6.) Az 1950-60-as évek társadalmát „két osztály egy réteg” szemlélet jegyében leegyszerűsítő hivatalos állásponton a szociológusok és statisztikusokó tudtak változtatni/frisíteni, felméréseik alapján lehetett a tényleges differenciáltságot kimutatni, de gondolhatunk Andorka Rudolf a „felemás modernizáció” fogalmával meghatározott társadalmi folyamat-elmzésére is.

ber és tárgyi környezetének dokumentálására vállalkozó svéd SAMDOK programrendszer a MaDok modellje, s célja a különböző tudományágak és intézmények összefogása közös projektek – később közös kiállítások – létrehozására, anélkül, hogy ehhez új intézmény megalkotására lenne szükség. A jelenkutatásnak ez az interdiszciplinaritást újra felerősítő törekvése a mai muzeológia megújulásának az egyik lehetséges tendenciája. Az elmúlt 50 év alatt változtak az elvárások a múzeumi tevékenységekkel kapcsolatban. Alapvetően sürgető feladattá vált az időközben átstrukturálódott társadalom, közelebbről a réteg-dominancia megváltozásának feltérképezése, az egyén megszólítása, a közösségek megmozgatása, és mások. Ideje megújulni.

AZ ÚJ- ÉS LEGÚJABB KORI TÖRTÉNETI MUZEOLÓGIA, MINT DISZCIPLÍNA TÖRTÉNETE, MÓDSZERTANA, GYAKORLATA

A történettudományba a felvázolt elméleti irányultságokkal, azok megújulásával párhuzamosan beágyazódó, horizontokat tágító új társadalomtudományi diszciplína, az új- és legújabb kori történeti muzeológia legmeghatározóbb jellemzője, hogy muzeológiai: a klasszikus muzeológiai társadalomtudományi diszciplínák közé sorakozott fel. Az új múzeumi tudányszak a maga mintegy fél évszázada kezdődő körvonalazódásával a legfiatalabbak közé tartozik.³² Létrejöttét Szikossy Ferenc az 1945 utáni magyar muzeológia fontos eredményének és sajátosságának tartotta.³³ Ennek a sajátosságnak két összetevője is volt. Az egyik a muzeológia alapforrásként definiálható *tárgyak új szempontú értelmezése és bemutatása*, amely tendenciát **Tamás István**, a Magyar Nemzeti Múzeum akkori főigazgató-helyetese egy módszertani vitafórumon a következőképpen határozta meg: „A történeti muzeológia a társadalom fejlődésének és e fejlődés törvényszerűségeinek főként tárgyi emlékek alapján történő feltárására és bemutatására irányuló tudományos tevékenység... Tárgyi emlék az emberi társadalomban előállított olyan termék, amely léte folytán közvetlen forrásként szolgálhat annak a társadalomnak tanulmányozásához amelyben termelték.”³⁴ A második összetevő a társadalomtudomány továbblépésének is köszönhetően az *időhatár-tágítás* a jelen, mégpedig a „szocialista jelen”³⁵ irányába, amely tendencia esetünkben szoros összefüggésben volt a munkásmozgalomtörténeti kutatások megindulásával. A történeti korszak-

³² Maga a történeti muzeológia mint szakág sem régi keletű, az 1960-as években lejátszódó, már érintett történeti szemléletváltás s a jelenségek társadalmi-történeti beágyazódásának érvényesítése eredményezte létrejöttét. (Vörös, 1965. 885.)

³³ SZIKOSSY 1982.

³⁴ TAMÁS, 1973. 74. Lásd még FANCSOVITS, 1973. 55.

³⁵ VERŐ, 1966. 3.

keretek ennek függvényében dominánsan a kapitalizmus és a szocializmus időszakát foglalták magukba, de a módszertani elvek és szakmai átrendeződések következtében ezek módosultak, elsősorban visszafelé: 1977-ben például a Magyar Nemzeti Múzeummal való közös kutatások tervezése eredményeképpen a korhatár egészen a 18. századig állítódott vissza,³⁶ de ez a változtatás csak átmenetinek bizonyult. Mindig erőteljesen hangsúlyozták az új- és legújabb kori időterminus-kettősséget, ami helyes is, ha a történeti muzeológia *egészéről* van szó (gondoljunk a vidéki – sokszor helytörténeti jellegű – múzeumokra), de a munkásmozgalom-történet korszecifikumát mindenképp a 20. század jelentette – sőt, különösen a korai időszakban, erősen hangsúlyozták az 1945 utáni korszak gyűjtéseinek, kutatásának szükségességét is.

1957 előtt – ahogy erről már szó volt – a legújabb kori történelem kutatásával csak a MMM és jogelődei foglalkoztak. A rendszeres gyűjtőtevékenység³⁷ – **Verő Gábor** minisztériumi osztályvezető időmeghatározásában – a II. ötéves tervperiódusban, 1961 körül kezdődött, addig 20. századi anyag csak néhány progresszívebb vidéki múzeum helytörténeti kiállításán szerepelt. Ekkoriban a legújabb kori múzeumoknak még alig volt tárgyi anyaguk, a gyűjteményeket meg kellett teremteniük. **Kiss Éva** a MMM akkori művészettörténésze, ennek pozitívumaira hívta fel a figyelmet: „Mivel [a MMM]... profilja egészében kialakulóban van, nem terheli annyi kötöttség és tradíció, mint a régi múzeumokat.”³⁸ – Így színesebbé és komplettebbé lehetne tenni a gyűjteményeket. A profil azonban még néhány évtizeden át nagyon is egysíkú maradt:³⁹ társadalomtörténeti, de még dominánsabban ideológiai indíttatásból, a politikai vezetés szempontjából valójában törvényszerűen, a munkásság tárgyi világának – korábban valóban elhanyagolt – dokumentálására korlátozódott.

A korszak kutatástörténeti feldolgozásai rendre megemlítik, sőt kihangsúlyozzák az 1945 utáni évtizedek kemény ideológiai felülről irányítottágát, sőt annak „importált” jellegét is. A történettudományt is drasztikusan az osztálypolitika közvetlen szolgálatába állították. A rendszer a marxizmus-leniniz-

³⁶ SZIKOSSY, 1977. 22., lásd még TAMÁS, 1973. 76.

³⁷ Valójában jubileumi kiállítások készítéséhez szükséges gyűjtemény-megalapozó anyaggyűjtésről volt szó. Még ezeket az évfordulós kiállításokat is „ki kellett találni”, hogy a megfelelő tárgyakat rendelhessék hozzájuk, miközben elképesztő mennyiségben „gyártották” ezeket a bemutatásokat: 1961–66 között csak a 20. évi felszabadulási emlékkiállításból 51 készült az országban. (VERŐ, 1966. 16.)

³⁸ (KISS, 1971. 86.) Később a legújabb kori gyűjteményekben a kultúrafogalom bővülésével ez meg is valósult. (TÓTH G., 2003. 144.)

³⁹ Hasonló megközelítés jellemezte az 1970-es években a nyugat-európai baloldaliságot is, amelynek vizsgálataiban ugyancsak az „alulról felfelé” irányuló kutatási tendencia érvényesült. (COHN, 2000. 40.)

mus hegemoniájában a pártosságot követelte meg a módszertani behatárolások és múzeumi gyakorlati tevékenységek esetében is. „A dialektika lett a szemléletmód, és a történeti materializmus a bemutatási elv”⁴⁰ – írta 1978-ban az 1945 utáni gyökeres fordulatról **Korek József**, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgató-helyettese. Minden módszertani/tudományos írás nyelvezetében jól érvényesült egy egészen sajátos zsargon, ismétlődő szófordulatokkal és sablonokkal. A társadalom jelenségeit a politikai megnyilvánulásokon keresztül elemezték, változásait gazdaságtörténeti tényezőkkel magyarázták – szögezi le a társadalomtörténeti kutatások elemzője. „Az ideológiai hegemonia abban az értelemben is meghatározta a társadalomtörténeti kutatások mozgását, hogy privilegizált helyzetet teremtett bizonyos korszakok és társadalmi csoportok kutatásának.”⁴¹ Így került előtérbe a tudományos paradigmaváltásokon túl is az új és legújabb kor s a „kizsákmányolt osztályok” története, miközben a polgári struktúrákat megpróbálták felszámolni. „A témák sorrendjének átrendezése ugyanakkor a változás nyerteseinek sem vált egyértelműen előnyére, hiszen a sematikus szemléletű, párttörténeti silányított munkásmozgalom-történet évtizedekig akadályozta a városi csoportok, illetve a munkásélet kutatását.”⁴² Fejős Zoltán azon a véleményen van, hogy a városi rétegek, főleg a nagyipari munkásság életének kutatása „nem a túlzott politika- és ideológia centrikusságot erősítette, hanem ellenkezőleg, segítette a társadalmi rétegek közötti életmódbeli különbségek körülhatárolását, az átrétegződések, az életkörülmények átmeneti formáinak dokumentálását.”⁴³ A múzeumokat azonban mint intézményeket már csak azért is „kézben” kellett tartani, mert fontos láncszemei voltak az ideológiai munkának (bár súlypontjai időről-időre némiképp módosultak), különösen közművelődési tevékenységük – a múlt hozzáférhetővé tétele – révén: az eszmei-történeti módszertan kidolgozóiként (tudatformálás) és

⁴⁰ (KOREK, 1978. 281.) A helyes történelemszemlélet kialakulását az akadályozta elsősorban, vélte Nagy László Gábor, hogy az új- és legújabb kori történeti muzeológia a történettudománynak éppen ebben a dogmatikus hibáktól terhes időszakában alakult ki, s hogy a szakág első intézményegysége pártintézményként jött létre. (NAGY L. 1983. 77.)

⁴¹ (BÓDY-Ö. KOVÁCS, 2003. 225.) Ha a téma és a periódus kiválasztásában szerepet játszott (értsd: előnyhöz juttatott) a politika – figyelmeztet az összefüggésekre Hetés Tibor –, akkor nyilvánvaló agitativ célú igénye is. Ezt tudomásul kellett venni, még ha a kedvező fejlődési lehetőségek mellett hátrányos tendenciák megerősítését is elősegítette. (HETÉS, 1972.)

⁴² (BÓDY-Ö. KOVÁCS, 2003. 225.) Lásd még ehhez: „a legújabb kori életmódkutatás kifejezetten a munkáséletmód változásaira koncentrál”, ezért kimaradnak átmeneti és kisebb közbülső réteg-csoportok, és még inkább a hierarchia-átrendeződések, integrálódások. (SZABÓ I., 1986. 37.)

⁴³ FEJŐS, 2003. 14.

tömegekhez célzottan közvetítőiként (ismeretterjesztés).⁴⁴ Az 1950-es évek kiállítás-konceptióját az „*agitatív szándékok nem is kendőzött érvényesülése*”⁴⁵ jellemezte. – Korek József még 1978-ban is így fogalmazott: „*Mi marxisták nem titkoljuk azt a törekvésünket, hogy az új ismeretanyag átadásában vagy a meglevő ismeretek elmélyítésében fő célunk a szocialista tudat formálása a kiállítás tartalmi mondanivalóján keresztül.*”⁴⁶ A korai időszakban a felszabadulási jubileumi kiállítások forgatókönyveire a döntő szót a megyei pártbizottságok mondták ki, s a kiállításokon az 1960–70-es években a nemzeti történet gyakran valóban párt-történetté szűkül.

Még az 1980-as években is kényszeresen ismételtgették a múzeumi munkajelentések összeállítói, hogy „*munkásmozgalom-történeti kutatásokat is végeztünk*”. Az új- és legújabb kori történeti múzeumok is a múzeumi osztályok az 1970-es évektől központi középtávú tudományos terv alapján dolgoztak, közös szisztéma szerint, amelynek minden fázisát és területét szigorúan számon kérték (a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet például 1975. évi beszámolójában nem győzött meglepetőzni, hogy a közművelődés terv szerint elvárt szervezeti átalakítását nem tudták még megvalósítani).⁴⁷

A vázolt eszmei-ideológia háttér és az ismertetett idő- és térparamétere adták a keretét annak a magyar múzeumi struktúrát nagymértékben átalakító, új szakasz kezdetét jelentő rendeletnek (s a belőle alkotott jogszabályoknak), amely 1963-ban született.⁴⁸ Hatására gyors ütemben kezdett kiépülni a jórészt megyei fenntartású vidéki múzeumok hálózata, amelyek egyre gyarapodó legújabb kori tárgyi anyagot is tartalmaztak historikus komplexitásuk mellett, s fejlődtek a budapesti országos korszak-határ tágító történeti múzeumok (Hadtörténeti Múzeum stb. és a BTM) is, élükön a legújabb kori anyag gyűjtésére specializálódott Legújabbkori

⁴⁴ 1965-ös elvárás volt: „... a ma tudománya nem polihisztorokat, hanem igen jól képzett, szakágra specializálódott kutatókat kíván”, akik marxista szellemben képzettek, s segítenek tisztázni a történeti ismereteket az egyszerű, de konkrét, sokrétű ismereteket igénylő emberek számára is, még ha nem is könnyű ideológiákat szemléltetni muzeológiai módszerekkel. (GERELYES, 1965. 9–10.) Az 1976. évben közművelődési törvényt alkottak, erősen befolyásolva a múzeumok munkáját. A közművelődésnek „*egyre növekvő jelentősége lesz szocialista építőmunkánk következő időszakában*”. (ESTI, 1977. 46.)

⁴⁵ ÉRI, 1978. 20.

⁴⁶ KOREK, 1978. 278.

⁴⁷ HORVÁTH, 1976.

⁴⁸ 1963. évi 9. tvr. és jogszabálya. (NAGY L., 2003. 149.)

Történeti Múzeummal. Fejlesztésüket új főállású szakalkalmazotti státus létesítésével és a történész szakmuzeológusok számának növelésével is biztosították.⁴⁹ Pótolva a szakirányú előképzettség régóta létező s már égető hiányát, az 1963. évi rendeletnek köszönhetően az 1964/65. tanévben a budapesti ELTE BTK-n megkezdődhetett a szigorúan a történész képzéshez kötött 3 éves (C szak) újkori muzeológia szakos képzés a Történeti Segédtudományi Tanszék keretében, **dr. Léderer Emma** tanszékvezető irányításával.⁵⁰ Az erőteljesen intézményesedő történeti muzeológia szakemberei egyre több elméleti-, módszertani vitaanyaggal s kiállítás- és gyűjteményismertetéssel rukkoltak elő. A Legújabbkori Történeti Múzeum 1961-ben meghirdette első gyűjtőpályázatát is, amelynek egyik kategóriája a munkáséletmód hagyományainak (élet- és munkakörülmények) gyűjtése volt.

Az új és legújabb kori történeti muzeológia központi műhelyeként számon tartott Legújabbkori Történeti Múzeum nevének, éppen helyváltoztatásával is egybeeső, koncepciózus megváltoztatása – 1966. július 15-én felvette a *Magyar Munkásmozgalmi Múzeum* nevet⁵¹ – újabb átrendeződéseket és feladatokat generált a múzeumban és országosan is. **Esti Béla** a MMM 1965–68 közötti időszakáról készített beszámolójában a névváltoztatással szoros kapcsolatban álló profilváltozásról beszélt: a múzeum feladata a munkásmozgalom egészével való foglalkozás: „...a munkáséletmód, munkáskultúra emlékeinek gyűjtése is,

⁴⁹ Az 1960-as évek első felében még alig néhány új- és legújabb kori történész muzeológus volt az országban. Az 1961–66 között létesített új státusók (főhivatású és mellékállású tudományos munkatársak) száma azonban ezalatt 1-ről 11 főre, illetve 12-re nőtt. A Legújabbkori Történeti Múzeumban ezalatt 11-ről 15 főre emelkedett a történész szakalkalmazottak száma. (VERŐ, 1966. 3–4.) Összehasonlításként: 1972-ben 82, 1982-ben 124 történész muzeológust alkalmaztak országszerte. U.o.

⁵⁰ (VERŐ, 1966. 15., NAGY L., 2003. 149.) Szervezési és személyes okokból a képzést 1975–1980 között felfüggesztették, 1978–80 között újjászervezték. (Az 1978. évi országos történész-konferencián Glatz Ferenc ennek kapcsán jelentette ki, hogy kialakult az új- és legújabbkori történeti muzeológia tevékenységének gyakorlata.) 1979-ben a kulturális minisztérium továbbképzési tervezetet állítottatott össze a MMM-mal múzeumi ismeretek megszerzésére. (A tervezetet a MMM közleményei 1972. 2. 3–6. közzölte.) Az 1979/80. tanévben indult újra az oktatás. Ma a történelem szakon belül a muzeológia alapképzésben szakirányként hallgatható.

⁵¹ A Műv. Min. 151/1966 (M. K. 14.) M.M. számú utasítása a névváltoztatásról: a múzeum a működését 1966. július 15-től Magyar Munkásmozgalmi Múzeum néven folytassa. Egyidejűleg főigazgatónak Esti Bélát nevezték ki. (Legújabbkori Múzeumi Közlemények '66 1–2. 63.) Mindössze két héttel előbb, július 1-jén költöztették át az intézményt a József nádor tér 7. sz. épületből ideiglenes új helyére, a Budai Várban lévő Szentháromság tér 2. sz. alatti műemléképületbe, ahol kiállítóhellyel nem rendelkeztek, de itt kezdték el előkészíteni az új állandó kiállításukat. (HETÉS, 1975., ESTI, 1979. 18.)

amennyiben ez a munkásmozgalom történetének bemutatásához szükséges.”⁵² A köztörténeti muzeológiai feladatok viszont a Magyar Nemzeti Múzeum ügykörébe kerültek – tulajdonképpen vissza: a profilváltozás következtében a Magyar Nemzeti Múzeum „folytathatta” a nemzeti történelem új- és legújabb kori korszakának tárggyűjtését.⁵³ Az új múzeum tiszte lett a szakági szakfelügyeletet (nevesítve: az elvi szakmai módszertani iránymutatást) is ellátni. Szempontunkból fontos szervezeti átalakítást is végrehajtottak: létrejött a Gyűjteményi Osztály a Történeti és Népművelési Osztály⁵⁴ mellett. Az ezen időszak alatt készített évfordulós kiállításai magas száma miatt ezt az időszakot a múzeum „kiállításrendező korszakának” aposztrofálták.⁵⁵ 1967-ben megalakult MMM Tudományos Tanácsa is, elnökéül akkor még **Vass Henriket**, a Párttörténeti Intézet igazgatóját jelölték ki-,⁵⁶ később már saját maguk közül választottak erre a posztra valakit.

Az 1960-as évektől a megyei múzeumi szervezetben is forszírozták az 1945 utáni korszakos gyűjtéseket. Több helyen történeti, s a lokális előnyök kihasználásához helytörténeti osztályokat hoztak létre a legújabb kor kutatására, de legalábbis a legújabb kori és a „régőbbi korok” gyűjteményeinek elkülönítésére készítették az intézményeket.⁵⁷ A szakági periodika az 1970-es évek folyamán egymás után közölte a progresszívebb vidéki múzeumok beszámolóit és tapasztalatait a kezdetektől a kibontakozásig. Ezek alapján a legújabb kori történeti muzeológia mint módszer legelőször Győr-Sopron megyében jelent meg az 1950-es években, kiállításokhoz végzett tematikus gyűjtésekkel, a „mindent gyűjtés” gyermekbetegségével, amely idővel letisztulva öt periódusra és három témacsoportra osztott gyűjteményeket eredményezett – köztük az osztályok, rétegek életmódját (épületfelmérés, lakásberendezés, ruházat és egyenruhák) felölelő csoportokkal, – 1972-re már a tárgyak papírdokumentációt megelőző dominanciájával.⁵⁸ Ők indítványozták először városi skanzen (azaz eredeti helyen és szerepben felállított enteriőr) létrehozását is, olyan társadalmi rétegek tipizálás nélküli életmódjának

⁵² ESTI, 1969. 291.

⁵³ Vigh Károly még 1979-ben is arra panaszkodott, hogy a szakterület profil-megosztása rendezetlen, társadalmi rétegcsoporthoz maradnak ki a kutatásból, a terület-elhatárolásnak még a kellő feltételek sincsenek megteremtve. (VIGH, 1979. 117.)

⁵⁴ 1975-ben ez az egység alakult át Közművelődési Osztállyá.

⁵⁵ (HETÉS, 1970. 6.) Mivel az itt készült kiállítások nagy részét vándorkiállítás-változatban is elkészítették, ez országos tendenciaként értelmezendő.

⁵⁶ Híryanag a Legújabbkori Múzeumi Közlemények 1967. évi 1-2. számában, 105.

⁵⁷ Ahol lehet és indokolt, ezek keretében munkásmozgalmi múzeumokat kell létesíteni – szolt az utasítás. (VERŐ, 1966. 3–16.)

⁵⁸ DÁVID, 1972. 13–21.

rekonstruálására, amelyek addig múzeumi kiállításokon nem, vagy csak hiányosan jelenítődtek meg.⁵⁹

Néhány további példa: a pécsi Városi Múzeum történeti osztálya 1960-ban alakult meg, s az előzetes kutatások eredményeképpen 1985-re terveztek olyan állandó kiállítást, amely várostörténeti és munkásmozgalmi anyagot mutat be.⁶⁰ A Vas megyei (szombathelyi) Forradalmi Múzeum 1970-ben jött létre (másodikként az országban), a jubileumi kiállításokon összegyűlt anyag „intézményesítésére”, de legújabb kori osztály már 1963-tól létezett a Savaria Múzeumban, szakmuzeológussal.⁶¹ Komárom megyében 1975-ben nyitotta meg kapuit a megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum, még ideiglenes épületben, de új kiállítással. A már 10 éve gyűjtött új- és legújabb kori történeti anyagot tehették így közkinccsá: az ismert bányavidék rekvizítumai a helyi, parasztból bányásszá lett munkásság és a bevándorló szakmunkásság életének egymás mellettiségét reprezentálták, enteriőrök formájában is.⁶² Az új tendenciák érvényesítésében sokáig háttérbe szoruló Csongrád megyére az 1970-es évek végén már éppen a gyors fejlődés volt a jellemző (a szakvezetés nagyon dicsérte is ezért).

A legújabb kori munkásmozgalmatörténeti kutatások számára elkülönített szegedi Fekete-házban 1978-tól működött új- és legújabb kori történeti osztály, ahol 1982-ben már 7 történész dolgozott. Életmód témában ugyan nem készültek még akkoriban kiállításai, de jelentős, ilyenképpen gyarapodó gyűjteménnyel rendelkeztek.⁶³

A kíváncsi, hogy a legújabb kori történész muzeológusok vidéken is valóban szakirányú munkát végezzenek, megteremtve a tudományos feltételeket, Szolnok megye mellett legelőször Nógrád megye felelt meg. Nógrád megyében Salgótarján járt az élen az új- és legújabb kori történeti muzeológia szervezeti-szerkezeti meghonosításában. 1959. május 24-én avatták fel a Nógrád Megyei

⁵⁹ (SZABÓ L., 1980. 26–35.) Ilyen, városi skanzen-jellegű lakáskiállítás található Bécsben is, az Österreichisches Gesellschafts- und Wirtschaftsmuseum 1997-ben nyílt „Von der Großmutter zum Enkel – 100 Jahre Leben und Wohnen in Wien” című anyaga. – A klasszikus skanzen ipari változata született meg 1998-ban Tatabányán, a Szabadtéri Bányászati Múzeum, amely különböző társadalmi rétegzettségű bányaal alkalmazottak élet-, munka- és lakáskörülményeit jeleníti meg az eredeti helyszínen. (FÜRESZNÉ MOLNÁR, 1978. 31–45.)

⁶⁰ BEZERÉDY, 1983. 49–53.

⁶¹ Beszámoló, 1971. 5–16.

⁶² (FÜRESZNÉ MOLNÁR, 1978. 31–45.) Analógiájának nyilván a MMM ugyanezen évben megnyílt kiállításán bemutatott bányász-lakás-enteriőr tekinthető, amely szintén a magyar ipari munkásság társadalomszerveződésének ugyanezt, a bányavidékeinkre jellemző rétegsajátosságát ábrázolta.

⁶³ WÁGNER, 1982. 15–26.

*Munkásmozgalmi Múzeumot,*⁶⁴ amely első vidéki önálló munkásmozgalmi múzeumként – 1969-től mint a Megyei Múzeumok Igazgatósága Központja⁶⁵ is – már 1963-tól, az új múzeumi rendszer jóvoltából úgy szerepelt, mint az új- és legújabb kori történeti muzeológia bázisa. 1963-ban indították útjára a Múzeumi Füzetek sorozatukat is. Mindez természetesen főképp az időkeret-bővítés szempontjából jelentett módszertani újdonságot. Esetünkben a korszakos jelleg még a szakterületiséget is felülírta. Tematikájában a múzeum kezdettől munkásmozgalmi gyűjteményprofilú intézményként indult. Feladata egy ilyen nagy múltú iparvidéken – a munkásmozgalmi anyag gyűjtésén-bemutatásán belül – elsősorban a bánya- és ipartörténet, helytörténet gyűjtése lett. Ennek keretében elsőként csatlakoztak az 1970-es évek elején *„az országos tudományos programhoz, amely a munkásosztály munka- és életkörülményeinek vizsgálatára szólított fel.”*⁶⁶ Ahhoz, hogy ebből kutatható, bemutatható tárgyi anyag legyen, először gyűjteni kellett, csakúgy, mint más múzeumokban.⁶⁷ *„Teljesen hiányoznak ... a munkáshétköznapi megmaradt emlékei”*⁶⁸ – írta az akkori múzeumigazgató. Kifejtette, hogy adott a téma és a rétegezettség is a gyűjtéshez, s az új épületben majdan elkészítendő új állandó kiállítás egyik legfontosabb teendője lesz – „közösségi igény” is van rá – a munkások élet- és munkakörülményeiben, lakáshelyzetében bekövetkezett változások – egyébként jól ábrázolható – szemléltetése.⁶⁹ Kiemelt ötéves tervfeladat lett a bányászéletmód és a nagyüzemi munkások életkörülményeinek gyűjtése. Igaz, hogy 1975-ben „Nógrád megye 30 éve” címen politikai dokumentációs kiállítást is kellett készíteni, 1976-ban a „Bányászéletmód, bányászsors” bemutatására kerülhetett sor. 1979-ben pedig a „Bányász Saját Ház” akció (1958) keretében épült munkáslakás-berendezéshez készítettek forgatókönyvet,

⁶⁴ 1959–1969 között a Szluha–Jankovich-kúria adott otthont a múzeumnak, 1969–79 közt a Bem utcában helyezték el az intézményt, s csak 1980-ban adták át a Magyar Géza tervezte, szakmai együttműködéssel is jóváhagyott épületét. Ekkor már a neve Nógrádi Sándor Múzeum. (HORVÁTH, 1978. 23–30.)

⁶⁵ 1990-től Nógrádi Történeti Múzeumként funkcionál.

⁶⁶ HORVÁTH, 1979. 86.

⁶⁷ Az 1960-as években a salgótarjáni múzeumban is zömében politikai kiállításokat készítettek vagy fogadtak, s bár az 1962. évi képzőművészeti kiállításuk például „Munkáselet” címen, illetve témában készült, továbbá adattáruk örzi szintén 1962-ből annak a kiállításnak a forgatókönyv-tervezetét is, amelynek már része volt egy, a nógrádi szénbányászok élet- és munkakörülményeit megjelenítő fotóblokk, hagyományos tárgyaik még alig voltak.

⁶⁸ MOLNÁR, 1971. 18.

⁶⁹ MOLNÁR, 1971. 22.

részletes lakásbelső-leírással, 1980-ban „Bányászélet Nógrád megyében” címmel nyílt történeti kiállítás.⁷⁰

1977-ben Etesen és környékén mikrovizsgálatokat folytattak a különböző település-változatokon: kolóniákon, telepeken és falvakban. Kötetekben ki is adták ezek eredményeit. A legfontosabb azonban, hogy mindeközben jelentős mennyiségű tárgyat gyűjtöttek, s 1980-ban végre az új múzeumépületben megnyílhatott új állandó kiállításuk, amely még egy 1971. évi döntés értelmében életmódtörténeti irányultságú bemutató lett, az ipari munkásság életének reprezentálásával.⁷¹ Az ezt felváltó állandó kiállításukat 2000-ben adták át.

Praznovszky Mihály igazgató révén az 1980-as években a (köz)nemesség kutatására is sor kerülhetett, s megyei szinten más középréteg-kutatásokat is folytattak, jónéhány országos jelentőségű tanulmányt írtak. A múzeum két ízben is helyet adott a történész muzeológusok továbbképző konferenciájának. Mindkettő emblematisztikus év volt. 1973-ban új irányelveket adott ki a minisztérium, s életmód-kutatás témában előadott **Hanák Péter** is. 1981-ben pedig a Nógrádi Sándor Múzeum új épületét és állandó kiállítását ünnepelte a szakmai konferencia, s nem véletlenül volt a továbbképzés fő témája az enteriőrök szerepe a különböző szakterületek életmód-kiállításain.⁷²

A legújabb hír, hogy napjainkban munkástörténeti múzeumot terveznek Salgótarjánban, s a Bányamúzeum felújítását több részből álló projekt formájában, térhatárokat váltott megyei múzeumuk mellé, érzékelve ezen társadalmi rétegnek az utóbbi időben újfent elhanyagolt kutatását.

Az új és legújabb kori történeti muzeológiát a legmozgékonyabb ágazatnak jellemezte Fancsovits György 1971-ben,⁷³ olyannak, amely tér –, de főleg időkeretét illetően nyitottabb és változóbb a többi muzeológiai szakterületnél, beleágyazódva az akkori jelenbe s determinálva attól. Mivel a szakág az utóbbi években egyre sokoldalúbban teljesített, nem véletlen, hogy komoly társadalmi-politikai szerepet vívott ki magának,⁷⁴ – amit csak továbbfejlődéssel lehet fenntartani – írta.

⁷⁰ Itt köszönöm meg dr. Fodor Miklós Zoltán kolléga szíves segítségét a Nógrádi Történeti Múzeum adattárában található, életmódra vonatkozó forgatókönyvi, pályázati és kéziratok anyagadatainak rendelkezésemre bocsátásában.

⁷¹ A „Munkásélet Nógrádban a 19–20. században (1861–1962)” című kiállítás végül is az utolsó 100 év munkásmozgalomtörténeti beágyazódású változástörténete lett a megye ipari munkásai életkörülményeinek bemutatásával. Ennek reprezentálására komplett lakásbelsőket készítettek, munkaeszközöket és viseletdarabokat „hoztak helyzetbe”.

⁷² Történeti Múzeumi Közlemények, 1981/1. 3–77.

⁷³ FANCISOVITS, 1971. 54.

⁷⁴ Szikossy Ferenc is 1965–1970 közé tette a szakág beépülésének kezdetét a muzeológia rendszerébe, amikor többek között intézményileg is megerősödött a szakterület önálló vidéki munkásmozgalmi múzeumok létrejöttével. (SZIKOSSY, 1977. 20–22.)

Ez a tapasztalatösszegzés már része volt annak a módszertani anyagnak, amelyet a Minisztérium Múzeumi Osztálya 1971-ben kért budapesti és vidéki tudományos kutatóktól és muzeológusoktól, s amelynek 1972-ben, Kecskeméten, a múzeumigazgatók országos értekezletén megvitatott szövegét azután kötetben is⁷⁵ megjelentette a MMM, módszertani füzet-sorozatában. A „Tanulmányok az új- és legújabb kori történeti muzeológia kérdéseiről” című, vízvázalstónak tekinthető kiadvány azokat az írásokat tartalmazta, amelyekben a szakterület tájékozott, aktív, specializálódott kutatói (pl.: **Vörös Károly**, **Gerelyes Ede**, a szolnoki **Szabó testvérek** stb.)⁷⁶ fejtették ki gondolataikat – az életmódkutatás problematikáját is érintve – az új- és legújabb kori és a munkásmozgalom-történeti muzeológia elvi és gyakorlati problémáiról. Az egymás mellé rendelés arra utal, hogy ettől az időtől kezdve hangsúlyozottabban elkülönítették a legújabb kori muzeológián belül a munkásmozgalom-történetet mint új ágazatot. A levonható tanulságok közül szempontunkból az a legfontosabb, hogy a „kötelező” évfordulós kiállítások jelentős tárgy-gyarapodást eredményeztek, elősegítve, hogy a történeti muzeológia figyelme kiemelten a tárgyak felé forduljon, s hogy a gyűjteménystruktúrát átalakítva önálló gyűjteményeket – köztük életmódtörténetit – hozzanak létre.⁷⁷

A modern kori történeti muzeológia pillanatnyi helyzetképének felvázolása után nem sokkal a szűkebb szakterület gyakorlati iránymutatóját is kiadta a Múzeumi Főosztály. Az 1973-ben közzétett⁷⁸ „irányelvek a kapitalizmus és szocializmus korszakával foglalkozó történeti muzeológia fejlesztéséhez” fontos módosításokat hangsúlyozott. Valódi újdonságnak számított kijelenteni, hogy *tudományos alapokon* kell egyenrangú múzeumi szakággá fejleszteni – jóllehet a MMM szakmai-ideológiai centralizált vezetésével – az ettől kezdve immár ténylegesen létező

⁷⁵ (TANULMÁNYOK, 1972.) Mialkovszky Mária tanulmánya kutatástörténeti összegzésében bírálóan jegyezte meg, hogy ezt a születőben lévő szakágazatot még nem kellett volna egyenlő rangúvá tenni a nagy múltú tudományágakkal. (MIALKOVSKY, 1977. 56.)

⁷⁶ Nagy hiba volt a sokirányúan képzett, a külföldi szakirodalomban is napi szinten tájékozott Mialkovszky Máriát személyes okokból kihagyni a felkértek közül. Ő csak a Fancsovits-összegezte belső műhelytanulmány összeállításában vett részt, amely többszemélyes konzultáció eredményeként született.

⁷⁷ Rendkívül fontos és példaértékű volt, különösen a vidéki múzeumok számára, akik igényelték is az új rendszer megismerését, a MMM addig egységesen kezelt gyűjtemény-konglomerátumainak anyag- illetve tárgyfajták szerinti önálló gyűjteményekké alakítása a hagyományos múzeumi szakágak gyűjteményi rendszerei mintájára. (SZIKOSSY, 1977. 19.) Más típusú rendezőelv volt a kiállításokhoz igazodó új anyagfajták csoportokká szervezése. Az új gyűjtemények számára 1973-tól saját leltárkönyveket nyitottak. Újdonság volt a 14 rubrikás leltárkönyvek 5. rovatának bővítése is a használat időtartama és a használatból kikerülés idejének rögzítésére. Ezek is az életmód-anyag feldolgozását, értelmezését segítették.

⁷⁸ MMM Közleményei, 1973. 3. 8–15.

új- és legújabb kori történeti muzeológiát. Az irányelvek kimondta: azt is, hogy „a ... tevékenység egyik központi feladatának kell tekinteni a társadalom valamennyi osztálya és rétegei társadalmi szerepéhez... életmódjához... fűződő emléktárhelyek az összegyűjtését, feldolgozását és bemutatását.”⁷⁹ Ezen belül – olvashatjuk az előírást – „vezető helyének megfelelően” kell folytatni a munkáséletmóddal kapcsolatos emlékek gyűjtését. A 7. pontja pedig a társzkögyűjteményekkel és társtudományokkal való szoros együttműködésre utasít.⁸⁰

Kulturális és politikai jelentőségű eseményszámba ment a központi szerepű intézménnyé vált MMM új, emblematisztikus épületbe, a múzeumi centrummá alakított Budavári Palota egyik szárnyába költözése 1974-ben, s ezzel szinte egyidőben (1975) új állandó kiállításának megnyitása. Különösen az utóbbi történésekre programokat, vitákat lehetett szervezni – és szerveztek is. Ezek közül az 1978. évi MMM-koordinálta budapesti nemzetközi konferenciát kell kiemelnünk, amely az 1972. évi időkeret-specifikumokat körüljáró tanácskozásnak mintegy folytatásaként az azóta leszűkített szakmai tér (munkásmozgalom-történeti muzeológia) keretein belül felmerülő problémákat feszegette,⁸¹ de ürügyül szolgált az új kiállítás bemutatására is a szocialista országokból összesereglett muzeológus kollégák és előadók, a hazai szakma számára.⁸² Mindazonáltal a társtudományokkal még, a kiállítás-előkészítés kapcsán sem sikerült érdemi kapcsolatot kialakítani, „be-gubóztunk saját, már korábban kiépített sáncaink közé” – jellemezte a helyzetet Mialkovszky Mária.⁸³

A legsürgősebben elvégzendő feladatnak változatlanul a „tárgyi világ komplex feltárását” tartották, csak most még kihangsúlyozottabban a munkásosztály történetének alaposabb feltárásához. Az életkörülmények változásait, különösen az átrendeződő városi társadalmakét jól reprezentáló tárgyak gyűjtése körül azonban – lett légyen speciális múzeumi feladat a tárgygyűjtés – a MMM-ban, de másutt is, az állandó kiállítások megnyitása után, s az annak kapcsán megszorodó tárgyállomány révén adódtak problémák. Az életmódtörténeti tárgyak ugyanis túlzott helyigényességük miatt raktározási gondokat okoztak, holott az anyaggyűjtéssel nem lehetett várni. Vészes gyorsasággal tűntek el az előző korszak-

⁷⁹ (IRÁNYELVEK, 1973. 11.) Lásd ehhez (MIALKOVSZKY, 1977. 56–57.) is.

⁸⁰ (IRÁNYELVEK, 1973. 11. és 12–13.) 1976-ban az együttműködés fontosságát hangsúlyozandó az irányelveket a néprajzi, termelés- és technikátörténeti gyűjteményekre kiterjesztve újra közzétették. (MIALKOVSZKY, 1977. 55.)

⁸¹ Esti Béla már a bevezetőjében leszögezte, hogy a magyar történeti múzeumok közt nem kronológiai, hanem tematikai (hadtörténeti stb.) és topográfiai (országos, budapesti és megyei) szempontok szerinti felosztás van. (ESTI, 1979. 19.)

⁸² Ennek a konferenciának az anyaga is a MMM füzeteiben jelent meg 1979-ben, a 3. számban, „A munkásmozgalom-történet muzeológiájának kérdéseiről” címen.

⁸³ MIALKOVSZKY, 1977. 59.

kok munkástelepeinek felszerelése, berendezési tárgyai, s ezzel ezen életformák megjeleníthetőségének lehetőségei is. A megoldást városi skanzen felállításában vélték megtalálni. Az új állandó kiállítást elemezve Esti Béla megállapította, hogy indokolt volt külön munkásmozgalom-történeti (s nem általános történeti) állandó kiállítást készíteni a téma jelentősége, korábbi feldolgozatlansága és az anyag gazdagsága miatt. Azt is egyértelműnek tartotta, hogy a bemutatót nemcsak *komplexszé*, de *újszerűvé* is tette az élet- és munkaviszonyok megjelenítése, eredeti tárgyakból összeállított enteriőrökkel, változatos enteriőrszerű blokkokkal, amelyeket szakaszosan helyeztek el a korszakváltások kronológiai sorrendjében, gazdasági és politikai események hátterének illusztrálására. Hiányolta viszont a továbblépéshez szükséges érdemi kritikákat.⁸⁴

A külföldi előadók által vázolt körképből számomra legfőképpen az rajzolódott ki, hogy sokkal erőteljesebben uralta a politika a muzeológiát a bemutató országokban, mint nálunk. Az életmódkutatás jellege, s módszertana (is) kevésbé domborodik ki a kötet rövid, általánosító összegzéséből, pedig a konferenciának ezek megismerése lehetett volna a célja.

A minisztérium 1979-ben kategorizálta a múzeumokat, az országos intézményeket és 7 vidékit kutatóhellyé nyilvánított, de ez a központosítottabb szakmai irányítás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

Szikossy Ferenc főigazgató-helyettes (MMM) 1982. évi országos szakmai áttekin-tésében már a művelődéstörténeti és *az életmódot bemutató anyag gyűjtésének általánossá válásáról* beszélt, országosan összehangolt feladatokkal, mint pl.: a Nógrád megye bányászata téma, s finomodó nyilvántartási rendszerekkel, amelyeknek egyik bizonyítéka volt a gyűjtéseket koordináló Történeti Adattár létrehozása. Örömmel üdvözölte az életmód-anyag időszaki kiállításokon való megjelenését, s az 1980-ban újra beinduló történész-muzeológus képzést is. A távlati tervek között szerepelt az életmódkutatásban a Néprajzi Múzeummal való szorosabb kapcsolatfelvétel és a várostörténeti kutatásokba bekapcsolódás is.⁸⁵

Berta István azt sérelmezte 1983-ban, hogy „*még mindig inkább igazgatási, irányítási kérdésnek tekintik a szakág alakulását, mint belső, a történeti muzeológia által meghatározott «szakmai» feladatnak.*”⁸⁶ Igazi szakmai feladat pedig – fejt ki – adódna bőven: meg kellene vizsgálni a történeti múzeumok lendületesen gyarapodó gyűjteményeinek szerkezetét, feltárni a gyűjtemény-rendszereket. Még égetőbb teendő lenne megnézni, hogy mit eredményezett az eddigi kutatási időszak az életmód *változásának-folyamatának* dokumentálása szempontjából, hogy – különösen a jelenkoros hétköznapi élet vizsgálatánál – mire és milyen mélységben terjedtek ki ezek a kutatások például a rétegezettségét illetően, és

⁸⁴ ESTI, 1979. 20–22.

⁸⁵ SZIKOSSY, 1982. 6–10.

⁸⁶ BERTA, 1983. 5.

hogyan adaptálhatók a hagyományos múzeumi kutatási módszerek a pillanatnyi keretekbe. Azt is világosan meg kellene határozni, hogy a leszűkített keretű szakmúzeumoknak mi a pontos feladatuk, helyzetük, gyűjtőkörük.⁸⁷ Egy évvel később Szikossy Ferenc úgy próbált meg ezekre a kérdésekre konkrét választ adni, hogy szélesebb, általánosabb kitekintést végzett. Eszerint az időhatárokat egyre jobban kitoló történész muzeológusoknak fejlődésvizsgálatokat kell végezniük a társadalmi szinteknek s a történelmi eseményeknek a keretébe ágyazva, térhátár-bővítéssel a dinamikusan változó városok és azok differenciált összetételű társadalmi osztályai felé kell fordulniuk.⁸⁸ Azokat, a különböző embercsoportok által használt tárgyakat kell kiszűrniük, amelyek leginkább jellemzői a kornak, amelyben létrejöttek. Végül arra utalt, hogy a központi tervek keretében tudományosan meghatározott témakörök (1976–1980 között 11 ilyen volt) kijelölése és kutatási feltételeinek biztosítása minőségi változást eredményezett.⁸⁹

AZ ÉLETMÓD KUTATÁSA ÉS A KULTÚRAKÖZVETÍTÉS GYAKORLATA: KIÁLLÍTÁS ÉS PERIODIKA

Az 1960-as évekre vonatkozóan még a *szakág egészét* kellett áttekintenünk ahhoz, hogy az életmódkutatás fokozatos térnyerésének eredményeiről beszámolhassunk. Az 1970-es évek legnagyobb muzeológiai felfedezésének tartott vizsgálati módszer az 1980-as években már mint *jelenlévő*, bár speciális és periférikus múzeumi terület létezett. Ekkorra megerősödött a *mindennapi élet egyéni vonatkozásait vizsgáló, abban a társadalmi információ-értéket felismerő, ezt tárgyasult formában megjeleníthető* kutatási irányzat, az új- és legújabb kori történeti muzeológia legsikeresebbnek és legpozitívabbnak bizonyuló akciója, amely a szakág fejlődésének is egyik legjelentősebb bizonyítéka volt. Nem csak az vált egyértelművé, hogy közönségigény van a témára a korszakos nosztalgiahullám jegyében, hanem az is, hogy ez az új szakterület hangsúlyozottan fontos feladatként vállalja a városok, iparvidékek munkásrétegei és a többi, szezonális bér munkát végző alacsony társadalmi réteg⁹⁰ árnyaltabb társadalomtörténeti értelmezést lehetővé tevő, s még jól is ábrázolható modern kori életformáinak és

⁸⁷ BERTA, 1983. 6–9.

⁸⁸ Amiről itt nem beszélt, de a kutatásnál feltétlenül figyelembe veendő, az az, hogy ezek között a társadalmi rétegek között az életvitelbeli sajátosságok, a viselkedési formák és normák, így azok átvétele is szabadabban zajlott.

⁸⁹ SZIKOSSY, 1984., 76., 78.

⁹⁰ Az átmeneti rétegek kategóriáiról (kubikus, arató- és cséplőmunkás, summás, cseléd, vándormunkás) és kutatásuk szükségességéről lásd (NAGY D., 1971. 29–52.).

-körülményeinek s hagyományelegeinek bemutatását, folyamataiban, változásaiban is, bár ez a többi történeti múzeumi területnek is adóssága volt.

Az ezirányú életmódkutatásokat, azaz *tárgyak tudományosan megalapozott koncepcionális gyűjtését és bemutatását* az 1970-es években etnográfusok végezték több múzeumban, így a MMM-ben is (az 1980-as évektől már történész muzeológusok is). Amíg csak azért gyűjtöttek nem is muzeológiára szakosodott történészek korábban tárgyakat, hogy kiegészítsék, „színesítsék” vele a történeti kiállítások anyagát, nem beszélhetünk életmódkutatásról. Azonban mégis ezek a gyűjtések indították el a szakág alapjainak lerakását, „a szilárd gyűjteményi bázisok megteremtését.”⁹¹ Eleinte azonban szó sem volt gyűjteményekről, csak célirányos gyűjtésekről, kiállításokhoz.

A tárlatrendezésekkel kapcsolatban érdemes felhívni a figyelmet egy jól érzékelhető tendenciára: kiállítások készítésekor a muzeológusok rugalmasabban az innovációk, nyitások vonatkozásában, mint elméleti-módszertani elveik megfogalmazásakor, vagy a gyűjteményfejlesztések tervezésekor. Jó példa erre a jelenkor-kutatás, illetve az életmódi gyűjtések felé fordulás vázolt ütemváltása. Az életviszonyokat is megjelentető történeti kiállítások előtt az 1950-es években szinte csak központilag előírt politikai indíttatású és irányítottágú, tablókön vándoroltatásra alkalmassá tett jubileumi és emlékkiállítások készültek, afféle „felnagyított képeslapok”,⁹² „illusztrált történelemkönyvek”.

A nagy történelmi/munkásmozgalmi évfordulók alkalmából készült bemutatók – a valódi műtárgyak értékét devalválva – döntően papírdokumentációval, fotókkal és segédanyagokkal (modellek, makettek), esetleg képzőművészeti alkotásokkal dolgoztak. Az 1950–60-as években elképesztő mennyiségű, a muzeológusok teherbíró képességét próbára tevő, sablonos, fantáziátlanul egyszerű, didaktikus

⁹¹ (MIALKOVSKY, 1977. 55.) Gerelyes Ede az életmódtörténetet a gyűjtési témacsoportok közé sorolta. Ezek: munkáslakások, külön a bányász- és agrárproletár-lakások tárgyai, a modern iparvárosi munkáslakások és a barlanglakások felszerelése, valamint a munkásruházat különböző fajtái, végül a szokások, hagyományok, visszaemlékezések kategóriája. (GERELYES, 1972. 87–93.) Viszonylag korán tudományos munkák is jelentek meg ezekről a tematikus egységekről. A munkásgyarmatok lakásairól Nemcsik Pál közölt nagyobb lélegzetű tanulmányt. (NEMCSIK, 1967. 17–34.) A munkásviselet kutatásának fontosságáról Nagy Dezső irt. (NAGY D., 1971. 29–52.) Az ózdi munkások viseletéről önálló feldolgozás jelent meg akkoriban. (VASS, 1977. 168–205.)

⁹² (SZIKOSSY, 1982. 3., ÉRI, 1988. 20., NAGY L., 1983. 53–68.) A Múzeumi Alosztály idejéből származó, 1952-re elkészült „A magyar munkásmozgalom története” című kiállításon a Kúria épületében már voltak olyan tárgyblokkok, amelyek szinte ugyanolyan kontextusban szerepeltek, mint később a MMM 1975. évi állandó kiállításán. (NAGY L., 1983. 66.)

és vonalas kiállítás készült, melyeknek, így utólag megállapítva, egyetlen haszna volt a kiállítási tapasztalatgyűjtés.⁹³

Az életkörülmények tárgyakkal való megjelenítése először munkahelyek, munkaeszköz-csoportok, hivatali és nyilvános terek enteriőrjeivel kezdődött, a magánszférából leginkább politikai közszereplők környezetét reprodukáló tárgyakat, munkáslakások egy-egy helyiségének bútorzatát állították ki, elszórtan, a történeti kiállítások tablói, vitrinjei közt. Érdekes módon ebben a korai időszakban még gyakori volt több, korjellemző társadalmi réteg enteriődjét párhuzamba állítani.

Az „életmódkiallításoknak” mint az új irányzat képviselőinek ezek az első reprezentánsai⁹⁴ termékeny hatással voltak az utánuk következőkre. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy az egymást még nagy szünetekkel követő kiállítások mellett ne a legjelentősebb budapesti és vidéki múzeumokban megrendezett emblematisztikus politikatörténeti tárlatok lettek volna a fontosabbak.⁹⁵ Egyre többet polemizáltak és írtak azonban az új koncepció érvényesítésének szükségességéről is.⁹⁶ Az első lépés a *tárgyak szerepének elismerése* volt – igaz, ekkor még legfontosabbnak a kiállítási cellal gyűjtött tárgyakat tartották.⁹⁷ A történeti fejlődés be-

⁹³ (VERŐ, 1966. 3–16., ESTI, 1972. 5–24.) A magyarországi kiállítások elvi-gyakorlati egységesítését egy, már 1949-ben, Európában elsőként létrehozott, *központi kiállításrendező* műterem biztosította, amely új típusú, nivós kiállításokat készített, de ebben a korai időszakban csak a természettudományi múzeumok, majd a régészek éltek vele. A történeti kiállítások anyagában az új koncepció később, fokozatosan nyert teret. (ÉRI, 1978. 18.)

⁹⁴ 1. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 1964. *Békés megye népe a szabadságért*. Állandó kiállítás a megye felszabadulásának 20. évfordulójára. A réteg- és osztálykülönbségek, valamint az életviszonyok sokoldalú ábrázolása 1514-től 1964-ig. 2. Pesterzsébet, 1969. *A város peremén*. Időszaki kiállítás polgári és munkáslakás-enteriőrökkel, 1850–1919 között. 3. Magyar Nemzeti Múzeum, 1973. *Magyarország a századfordulón*. Időszaki kiállítás különböző rétegek viseleteivel, paraszti, bányász és nagypolgári szobabelsőkkel. 4. Budapesti Történeti Múzeum, 1974, 1976, 1978. *Így élnek a budapestiek a XVIII. századtól napjainkig*. Időszaki kiállítássorozat. I. Munka, II. Otthon. III. Művelődés, szórakozás. Legsikeresebb egysége a második rész, remekül összeállított enteriőrökkel. (FANCSOVITS, 1974. 41–44, MIALKOVSKY, 1977. 54–56. Lásd még SZIKOSSY, 1980. 6.)

⁹⁵ 1. *50 év a Nagy Október útján*. Műcsarnok, 1967. 2. *Magyar Tanácsköztársaság 1919–69*. BTM, 1969. 3. *25 éves a szabad Magyarország*. Szépművészeti Múzeum, 1970. (Ezt a sokat elemzett kiállítást minden érdeme mellett Vörös Károly az „idegenforgalmi jelen” bemutatójaként „eredmény-kiállítás”-nak titulálta. (VÖRÖS, 1970. 86.) 4. *Lenin 1870–1970*. Magyar Nemzeti Múzeum, 1970. 5., *Friedrich Engels 1820–1970*. Szépművészeti Múzeum, 1970. (ESTI, 1972. 5–12.)

⁹⁶ ESTI, 1972. 5–24., HETÉS, 1970. 6–32., TARIJÁNYI, 1980. 16–20.

⁹⁷ ORBÁN, 1965. 31.

mutathatóságát a korábban már alkalmazott kétdimenziós tárgyak mellett, illetve azokkal arányítva egyre inkább a hagyományos háromdimenziós tárgyakkal képzelték el. Az életviszonyok ábrázolásához, amely területet ekkor már múzeumi bemutatásra különösen alkalmasnak tartottak,⁹⁸ szakszerűen kiválasztott tárgyak gyűjtését javasolták, amelyek közül a legtipikusabbak, legkonkrétabbak, ugyanakkor a legegyszerűbbek voltak képesek feladatukat betölteni. Ezáltal a politikacentrikusságuk miatt aránytalan összetételű gyűjteményeket is egyensúlyba lehetett hozni, kiteljesíteni.⁹⁹

Fajsúlyuknál, időkereteiknél, méreteiknél fogva az innovatív gyűjtések, idő-határ-tágító bemutatások megvalósításával az 1972–1982 között már egymás után nyíló¹⁰⁰ állandó történeti kiállítások tudtak leginkább megbirkózni.¹⁰¹ A mintaadó ebből a szempontból is a MMM volt. Új állandó kiállítását mint modellt és segítségnyújtó példát az azévi történeti muzeológiai konferencián mutatták be a szakmának. A kiállítást minősítő beszámoló¹⁰² sorra „pipálta ki” a célok teljesítését: a bemutatónak képet kellett nyújtania „a munkásosztály életmódjának változásairól” is, legfontosabb muzeológiai alapelveként „múzeumszerűen”¹⁰³ minél több eredeti tárggyal kellett hitessé tenni a kiállítást, s a történeti ismeretterjesztés és a politikai nevelő tevékenység kívánalmainak is jól megfelelt. Az enteriőrök „színesebbé” tették a kiállítást, és „markánsabbá vált” a munkáséletmód bemutatása is.¹⁰⁴ Semmit sem változott viszont az 1950-es évek óta az a kiállításrendezői

⁹⁸ HETÉS, 1970. 13–14., 36.

⁹⁹ ESTI, 1972. 13.

¹⁰⁰ Az 1962 előtt készült állandó kiállítások ekkorra avultak el, lebontották őket, hogy átadják a helyüket az új, komplex történeti kiállításoknak (MMM, BTM, Hadtörténeti Múzeum, Salgótarján, Szekszárd, Debrecen, Sárvár, Miskolc, Dunaújváros).

¹⁰¹ Kiemelkedő állandó kiállítások az életmód-kutatás témakörében mint pozitív példák: 1. *A magyarországi munkásmozgalom története I–III.* MMM, 1975., 1977. 2. *Település és társadalom.* Debrecen, Déri Múzeum, 1977. 3. *Életmódváltozások Tolnában a 18–19. században.* Szekszárd, Wossinszky Mór Múzeum, 1979. *Munkásélet Nógrádban a 19–20. században.* Nógrádi Sándor Múzeum, Salgótarján, 1980. stb. (SZIKOSSY, 1981. 15–18.) Ugyanekkor kiváló időszaki kiállítások is készültek, amelyekhez az intézmé-

nyek már igen komoly gyűjteményi háttérrel rendelkeztek: *Emlékek Nagykanizsa polgári múltjából*, *Életmód és társadalom* (Gyula), *A győri polgárok portréi*, *Így éltek nagyapáink a századfordulón* (Pécs) stb. (SZIKOSSY, 1981. 19.)

¹⁰² SZABÓ B. 1975. 1. 42–49.

¹⁰³ ESTI, 1977. 22.

¹⁰⁴ Esti Béla az új irányvonal ellenzőit igyekezett megnyugtanni, akik „attól tartottak, hogy az életmód történetét szemléltető tárgyak, tárggyűjtesek, enteriőrök érdekesebb látványa el fogja terelni a látogatók figyelmét a fontosabb témákról, a politikai események esetleg kevésbé mutatós dokumentumanyagáról”, de nem volt indokolt az aggodalmuk. „Sőt, a munkásság életkörülményeinek bemutatásával a politikai eseményeket – okaikat, következményeket – is jobban megvilágítjuk.” (ESTI, 1977. 22.)

koncepció, hogy a politikatörténeti események folyamatába csak szakaszosan „engedték be” az életviszonyok bemutatását. Az indoklás így szólt: „*főként azért, hogy a néző összehasonlításokat tehessen, lemérhesse a fejlődést.*”¹⁰⁵

A kiállítást sokrétű, célirányos kollektív gyűjtőmunka előzte meg az életmód-anyag hatványozottan tárgyfüggő), amely „tárgymentő tevékenységnek” bizonyult, s az enteriőrök anyagát műtárggyá emelte.

A szakág vezetői tehát az „életmód-ügy” mellé álltak, nyilván nem teljesen önzetlenül: a háttérben ott munkáltak a kényszerítő körülmények is. Az új törekvéseket előidéző okok közül Mialkovszky Mária kiemeli a legújabb kori történeti muzeológia iránt megnövekedett társadalmi igényt, az addigi történeti kiállításokon megszerzett tapasztalatokat, s azokat a „25 éves a szabad Magyarország” című, már említett időszak kiállítás kapcsán elhangzott kritikákat,¹⁰⁶ amelyek ritka kivételként segítették a szakmai hibák kiküszöbölését. Más szempontból Szabó Péter győri történész muzeológus az elvont eszmei áramlatok, események megidézését magára vállaló klasszikus történeti kiállítások létrehozását nehezebb munkának tartotta az inkább hálás feladatot jelentő életmódkiállításoknál. Ideális megoldásnak a kettő ötvözetét tekintette, mégpedig önálló bemutatókkal: kiállítás és skanzen formájában, ahol az életmód vonatkozású tárgyaknak társadalmi réteg- és történelmi korszak-atmoszférát minden más dokumentumnál hatásosabban felidéző szerep jut. Ebbéli képességüket már több megvalósított kiállítás példáin bizonyították. Szabó Péter ennek konkrét modelljéül a Mialkovszky Mária konstruálta századfordulós szakmunkás enteriőrt nevezte meg.¹⁰⁷ Megoldandó problémaként tartották napirenden az 1945 utáni, ha úgy tetszik, *jelenkori* élet-

¹⁰⁵ ESTI, 1979. 30.

¹⁰⁶ (MIALKOVSZKY, 1977. 55.) Az életmódkiállítások iránti különös érdeklődést szintén kiemeli SZABÓ I. 1986. 40.

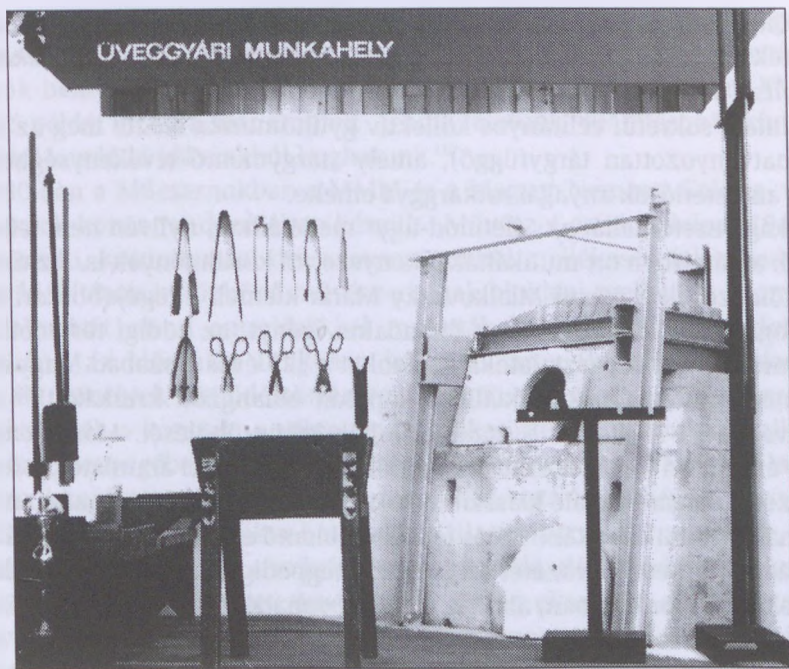
¹⁰⁷ SZABÓ P., 1980. 26–27.

¹⁰⁸ (TARJÁNYI, 1980. 20., ESTI, 1979. 30.) A MMM állandó kiállításának legelnagyoltabb része is az 1945 utáni korszak ábrázolása volt, bár az idők során korrigáltak rajta. A Budapesti Történeti Múzeum időszak kiállításaként megépült életmódsorozata szintén elég felületesen „intézte el” ezt az időszakot, meglehetősen jellemző módon tárgyak nélkül, papír- és fotódokumentációval. Lásd ehhez LÉTAY, 1980. 36–41.

Képek a kiállításból

koncepció, hogy a politikatörténeti események folyamatába csak szakaszosan „engedték be” az életviszonyok bemutatását. Az indoklás így szól: „*főként azért, hogy a néző összehasonlításokat tehessen, lemérhesse a fejlődést.*”¹⁰⁵

A kiállítást sokrétű, célirányos kollektív gyűjtőmunka előzte meg az életmód-anyag hatványozottan tárgyfüggő), amely „tárgymentő tevékenységnek” bizonyult, s az enteriőrök anyagát műtárggyá emelte.

A szakág vezetői tehát az „életmód-ügy” mellé álltak, nyilván nem teljesen önzetlenül: a háttérben ott munkáltak a kényszerítő körülmények is. Az új törekvéseket előidéző okok közül Mialkovszky Mária kiemeli a legújabb kori történeti muzeológia iránt megnövekedett társadalmi igényt, az addigi történeti kiállításokon megszerzett tapasztalatokat, s azokat a „25 éves a szabad Magyarország” című, már említett időszak kiállítás kapcsán elhangzott kritikákat,¹⁰⁶ amelyek ritka kivételként segítették a szakmai hibák kiküszöbölését. Más szempontból Szabó Péter győri történész muzeológus az elvont eszmei áramlatok, események megidézését magára vállaló klasszikus történeti kiállítások létrehozását nehezebb munkának tartotta az inkább hálás feladatot jelentő életmódkiállításoknál. Ideális megoldásnak a kettő ötvözetét tekintette, mégpedig önálló bemutatókkal: kiállítás és skanzen formájában, ahol az életmód vonatkozású tárgyaknak társadalmi réteg- és történelmi korszak-atmoszférát minden más dokumentumnál hatásosabban felidéző szerep jut. Ebbéli képességüket már több megvalósított kiállítás példáin bizonyították. Szabó Péter ennek konkrét modelljéül a Mialkovszky Mária

¹⁰⁹ Ezen a kiállításon sikerült a műtárggyá minősített leghétköznapibb tárgyakat egyszerre életmódtörténeti és kultúrszociológiai aspektusba helyezni. Sikerült továbbá a „steril” múzeumi körülmények helyett a közönséget magukba fogadó tereket produkálni emberközelbe hozott tárgyakkal, egyfajta „szellemidézést” kelteni. Ebben a formában a terek, tárgyak, felül-emelkedve egyszerű, funkcionális mivoltukon, képessé váltak a társadalom kollektív emlékeztének mozgósítására, úgy, hogy a (megélt) élmények pozitív töltetűekké válhattak. (SZUHAY, 2003. 77–96.)

¹¹⁰ A Szolnok megyei múzeumok például nemcsak több, alaposan előkészített, hiteles tárgyi anyagra épülő életmódtörténeti – köztük családtörténeti – kiállítást készítettek az 1980-as években (Gyermekek, Tóth-hagyaték anyaga, Szolnok; Szegényember kenyere, Kubikusok, summások, agrárproletárok, Kunszentmárton stb.), hanem katalógust is megjelentettek mindegyikhez, sőt, tanulmányok is születtek a hagyatékfeldolgozás újszerű módszertani elveiről, az életmódkutatás történeti muzeológiában betöltött szerepéről. (SZABÓ I., 1986. 35–43.)

¹¹¹ Ennek elméleti megalapozását lásd már VÖRÖS, 1965. 890–891.

¹¹² (SZIKOSSY, 1980. 8–15.) A kiváló kiállításelemzés megállapításait alátámasztják Vadas József elméleti következtetései: egyrészt „*a lakosságot lakásvíznyomai megváltoztatására rávenni nem lehet.*” – Más szempontból a magyar bútortipar ekkor még nem is volt felkészülve jó minőségű és olcsó szériabútorok tömeges gyártására. (VADAS, é.n. 148.)

konstruálta századfordulós szakmunkás enteriőrt nevezte meg.¹⁰⁷ Megoldandó problémaként tartották napirenden az 1945 utáni, ha úgy tetszik, *jelenkori* életviszonyok bemutatását, amely „általában kevésbé szokott sikerülni”.¹⁰⁸ Kivételt erősítő jó példát erre – a már említett „Utunk, életünk” kiállításon¹⁰⁹ kívül – csak az 1980-tól kezdődő időszakból hozhatunk.¹¹⁰

Az 1980-ban a Múcsarnokban a MMM és a Magyar Nemzeti Galéria, valamint a Múcsarnok közös rendezésében készült „Művészet és társadalom 1945–1980” című időszaki, kortipikusan, de szempontunkból mellékesen felszabadulási évfordulós kiállításon különböző művészeti ágak blokkjai mellett az életmód 1945 utáni alakulását olyan enteriőrökkel mutatták be, amelyek előtt dobogókon még néhány, az időszakra tipikusan jellemző tárgy (kávéfőző, telefon, kabát stb.) is állt, amelyek „fejlődéstörténetét” jelenítették meg a minitárlatok. Ezzel jól érzékeltették a korszakos stílus- és technikátörténeti változások fejlődését a maguk összetettségében,¹¹¹ de még fontosabb, hogy azt a társadalmi légkört is, amelyben *kitapinthatóvá váltak a periódus történeti és művészeti fáziseltolódásai*. Tudniillik hogyan és mikor hatottak az átlagemberre, környezetére, ízlésére, igény szintjére az iparban és a művészetekben lezajló váltások. Ebben a kontextusban *új összefüggéseket* lehetett érzékeltetni. Azt az ellentétet, amely a gazdasági-lag-művészileg megkonstruálható illetve sugalmazott típus és annak a mindennapi életben való lecsapódása között feszült, csúszásokkal, torzulásokkal. Ugyanezt tudták kihangsúlyozni a bútorokkal is, ahogyan a tablókön megjelenített típusbútorok helyett a közismertségében elfogadott és nem melleleg meg is vehető „Béke” és „Vörös Csillag” garnitúrákat (a „kombinált” szekrényt és a világítós rekamiét) szerepeltették.¹¹² „A tipikus a valóságban különböző egyedi megoldásokban jelentkezik”¹¹³ – utalt ugyanerre a sajátosságra **Garai Tibor** már 1972-ben, amikor arra figyelmeztetett, hogy társadalmi eredetük meghatározásánál a tárgyakat tipizálhatjuk, de ne sematizáljuk.

További, pozitívnak tekinthető és tisztán társadalomtörténeti szemléletű, de speciális tematikájú példákat tendenciózan, már-már egészen módosult módszertani háttérrel a MMM 1989 utáni utódintézményeiből hozhatunk. „A nagyvárosi háziasszony birodalma” című, 1993-ban megnyílt kiállítás a *Legújabbkori Történeti Múzeumban több korszakot mutatott be egy társadalmi rétegcsoporttal*, a tudományos kutatással behatárolt kategóriájú középpolgársággal, az utolsó 100 év időszakából, egészen a posztmodern jelenig. Az időrendi sorrendbe állított, korszakváltó, étkezéshez kapcsolódó, aprólékosan felszerelt enteriőrök mellett a funkcionális helyiségeknek megfelelően konyhai eszközök, kamra-felszerelések

¹¹³ GARAI, 1972. 46.

¹¹⁴ PETERDI, 2001. 86–87., PETERDI, 2003. 69–76.

¹¹⁵ VÖRÖS, 1965. 891–892.

¹¹⁶ Többek között: HETÉS, 1970. 21–23.

és teríték-darabok teljes, kutatással feltárt fejlődés-sorozata szerepelt a múzeum gyűjteményeinek immár gazdag anyagából válogatva.

Az 1998-ban, már a *Magyar Nemzeti Múzeumban* megrendezett bemutató pedig „Női sorsok a XX. században” címmel a nők társadalmi helyzetének időrendi áttekintésébe ágyazva, tárgyblokkok és a női magán- és közéleti szerephez kapcsolódó enteriőrök formájában e korszerű társadalomtörténeti, sőt *antropológiai szemléletmóddal kijelölt csoport* életforma-változásaival foglalkozott a család és a háztartás történeti vizsgálatának keretében – kizárólag koncepcióra összeválogatott múzeumi tárgyakkal megjelenítve.¹¹⁴

Ezek a tárlatok komplexek voltak szintiszta „életmód-anyagukkal” is, hisz a helyes történelemszemlélet alkalmazása/megvalósítása nem a tematikától függ. Ugyanakkor láthattuk, hogy a modern szemléletmód a kiállításokon többféleképpen megnyilvánulhat: nemcsak a témaválasztásban, hanem a megjelenítés mód-szerében, vagy a bemutatott anyag újszerűségében is.

Jó történeti kiállítást készíteni, látni, nem könnyű, felér egy tudományos munkával. Vörös Károly szerint különleges történetíró műfajként kell felfognunk, olyan, „mint például egy forráskiadvány.”¹¹⁵ Formanyelve viszont összetettebb, bár kifejezőbb, mint a történetírásé. A hiteles forrást (tárgyat) vizuális eszközökkel a legmagasabb mesterségbeli szinten kell bemutatni/értelmezni, hogy a vég-eredmény szintézisre törekvő, reális, ugyanakkor látványos korkép legyen. Any-nyira sokrétű elvárásnak egyetlen muzeológiai ágnak sem kell megfelelnie, mint a történeti muzeológiának,¹¹⁶ s mindezt gyakran a leghétköznapiabb tárgyakkal kell megtennie. A mindennapokban ugyanis „a társadalom legkülönbözőbb rétegeinek használati tárgyai – és főleg az őket jellemző tömegcikk-gyártmányok – általában nem művészeti értékek, és a társadalmi élet és tevékenység terén sok tekintetben nem is lehetnek azok.”¹¹⁷ Vörös Károly történészként, a maga korszerű társadalomtudományi szemszögéből nézve, azért tartotta már 1965-ben indo-

¹¹⁷ GARAI, 1972. 40.

¹¹⁸ A klasszikus történeti kiállításokon a korábbi korszakok bemutatásánál ezek domináltak.

¹¹⁹ „E szempontból a pusztán a szépség, egyediség vagy kuriozitásuk révén kiállítható ... tárgyakra épült kiállítási szemlélet – legalábbis a sajátosan történeti igényű kiállításokon – némileg korlátozandó ... esetleg dísztelenebb, de a fejlődést érzékeltetni képes tárgyak javára.” (VÖRÖS, 1965. 890.)

¹²⁰ VÖRÖS, 1965. 890.

¹²¹ HORN, 1978. 99.

¹²² Horn Emilnek a tömegekről a tömegek számára rendezett kiállítás-konceptiója mögött ott érezhetjük a korszakra jellemző kiállítás-popularizáló nézetet is, amely tendencia napjainkban megint érvényesülni látszik. Az interdiszciplinaritást újra felerősíteni szándékozó jelenkutatási program (MaDok) igyekszik muzealizálni a populáris kultúrát, amelynek visszahatása a múzeum popularizálása. (ÉBLI, 2005. 110.)

koltnak – különösen az utolsó 100 év bizonyos periódusainál és rétegeinél – a korjellemző tömegáru szerepeltetését, persze a történeti kiállítások klasszikus unikális darabjai, ereklyetárgyai *mellett*,¹¹⁸ mert azok a fejlődési folyamat bemutatását segítik. Ez pedig a történeti kiállításokon fő szempont.¹¹⁹ „*Ha a társadalomnak egy jelentős része unesztétikus formák között él, ennek tudomásulvételét egy iparművészeti kiállítás mellőzheti, de a történeti kiállítás nem.*”¹²⁰ Meglehetősen sokat árul el a kiállítási tárgyak akkori megítélésről ez a mondat – a szerző innovatív szándékán túl is. Jól érzékelhető, hogy az „unesztétikus” jelző konkrétan a modern kori kommersz gyáripari sorozat-termékekre vonatkozik, amelyek műtárgyként való alkalmazását jó ideig nemcsak a múzeumi történész-társadalom, de a hagyományos kiállításkészítői gyakorlat sem fogadta el. A legújabb kori történeti kiállítások készítésére specializálódott **Horn Emil** így vétózta meg ezt a látásmódot: „*ha elfogadjuk az említett kiállításrendezői koncepciót, óhatatlanul kizárjuk történeti kiállításainkról a szegényeket, a tömegeket, akiktől nem hogy szép, de még csunya tárgyak sem maradtak ránk, akik ruhájukat, használati eszközüket addig hordták, használták, amíg tönkre nem mentek.*”¹²¹ – Ugyanakkor, hangsúlyozta, a tömegek történelemformáló, rétegdifferenciáló voltát egy történeti kiállításon alapfontosságú feladat bemutatni.¹²² Nagy eredménye volt az 1970–80-as évek történeti muzeológiai módszertani gyakorlatának a sokszor igénytelen anyagokból és kivitelezéssel készült berendezési és használati tárgyak, viseletdarabok múzeumi műtárgy rangjára emelése. Joggal, hiszen komplex jelentéshordozói a kornak, amelyben keletkeztek.

Napjainkban, ahogy komplexebbé válik a kiállítások mondanivalója, a tárgyak újabb szerepváltozáson mennek át. A progresszív antropológiai látásmódnak megfelelően az esztétikus művészettörténeti kategóriákon túl pusztán funkcionális feladatkörük is háttérbe szorul, s feltöltődnek kulturális tartalommal: a beléjük sűrűsödő társadalmi-kulturális környezeti kapcsolatokat tükröztetik velük. A tárgyak ezen jelentésváltozásának feltárása még az életmódkutatás új tér- és időkeretein belül kezdődött meg. Úgy tűnik, manapság a hangsúly a tárgyakról már inkább ezekre az értelmezésekre, történésekre és információkra helyeződik, ami „a múzeumi munka fókuszát” az oral history irányába tereli.¹²³ A történeti kiállításokon a tárgyak éppen az életmódkutatás módszereivel nyertek eredetileg szélesebb körű jelentést, s lett sokkal nagyobb hangsúlyuk. Komplex tárgyegyütteseket, hiteles, valódi emóciókat közvetítő, gyakran személyes tárgyakat

¹²³ ÉBLI, 2005. 109–110.

¹²⁴ Lásd ehhez például HOFER, 1981. 35–47.

¹²⁵ GERGELY, 1978. 123.

¹²⁶ BAUSINGER, 2005. 11.

¹²⁷ HORN, 1978. 104.

¹²⁸ SZILÁGYI, 1980. 22–23.

gyűjtöttek be, vizsgáltak, amelyek forrásértéke megkérdőjelezhetetlen, s azok mögöttes tartalmait tárták fel,¹²⁴ hogy megszüntessék a kiállítási tárgy illusztratív jellegét, leegyszerűsített, általánosító ábrázolását, különösen az életkörülmények megjelenítésekor. A tárgyak ezt az üzenetet *közvetítettik*, mert a toposznak minősülő közhiedelemmel ellentétben *a tárgy nem beszél önmagáért*, azt „megnyilatkoztatásra kell készíteni”,¹²⁵ vagy ahogy Hermann Bausinger fogalmaz, „purisztikus múzeumi dogma”, hogy a tárgyak önmagukért szólnak.¹²⁶ Ebben a mivoltában jól együtt tud működni a többi kommunikációs eszközzel, hogy a folyamatokat, jelenségeket, viszonylatokat, helyzeteket is érzékeltetni lehessen, mert a megjelenítés összetett dolog. Horn Emil a MMM állandó kiállításán szereplő, más kontextusban már emlegetett századfordulós szakmunkás-lakást hozza fel jó kísérletnek erre. Az eredeti helyszínről „átemelt”, jól dokumentált enteriőr „in situ” helyzetek (bevásárlást imitáló kosár, árucikkkel) módot adott a korabeli kereskedelmi kínálat és hálózat, valamint a kereset összehasonlító bemutatására ár-bér táblázatokkal, árucimkékkal, cégjelzésekkel, és még a munkaórak számát is feltüntették, amennyiért az élelmiszereket megszerezhették.¹²⁷

Ez a megoldás egy lehetőség arra, hogy jó történeti kiállítást készíthessünk az egyébként *statikus anyagból*, *amellyel éppen a dinamikus történeti fejlődést*, a történeti jelenségek különböző összefüggésrendszereit *kell megjelenítenünk*. Szilágyi Miklós az 1979-ben Szekszárdon megnyílt állandó kiállítás kapcsán szintén olyan *jellemző jelenségcsoportok* bemutatására buzdít, *amelyekkel az „ál-lóképek” megmozdíthatók, mint amilyen például a társadalmi osztályhelyzetet szinte szimbólumértékűen kifejező lakáskultúra*.¹²⁸ Szabó Péter szerint pedig még a különböző társadalmi rétegek kiállításokon való megjelenítése sem egyforma nehézségi fokú, mert típusalkotásnál vannak jól és kevésbé jól tipizálható réteg-csoportok.¹²⁹ S természetesen a tárgyfélésegek hely-, kor- és rétegmeghatározó szerepe is eltérő szintű (a tűzhelyek, tüzelőberendezések kiemelkedőek ebből a szempontból).

A történeti kiállításokon az életformák, munka- és életkörülmények, közösségi és nyilvános terek megjelenítésének legklasszikusabb, kézenfekvő, de nem prob-

¹²⁹(SZABÓ P., 1980. 33–34.) Az 1980-as évektől már igyekeztek *nem típusokat* ábrázolni a történetész muzeológusok, hanem a kikutatható valóságot mutatták be, konkrét, adatolt tárgyi anyaggal. (Sz. BÁNYAI, 1983. 16–19.)

¹³⁰Sz. BÁNYAI, 1983. 17.

¹³¹Jelzésszerűen egybeszerkeszthető a történeti kiállításokon papírdokumentációból is enteriőrszerű jelzés, mint amilyen például a MMM állandó kiállításán egy hajómakett, ha a hajónaplót is melléteszik, vagy egy kirakatsor, egy vagon háborús burgonyaszállítmány, felirattal, felszerelt utcakövek stb.

¹³²Lásd ehhez PETERDI, 2003. 69–76.

lélemmentes módszere¹³⁰ az enteriőr és a jelzésszerű (egy-egy tárgy közvetlen környezetét jelentő) enteriőrrészlet.¹³¹ Ezeket csakúgy, mint a viseletet bemutató bábukat, az alapforrásként használt néprajzi kiállítások mintájára „öltöztetik fel” teljesen, sajátosan történeti szempontból összeválogatott időben és rétegezettségben meghatározott, optimális esetben összetartozó tárgycsoportokkal,¹³² a művészettörténeti kiállítások elvárásaitól eltérő formában.

A történeti enteriőrt az 1970-es évektől egyre rövidebb, szakszerűbb feliratokkal igyekeztek ellátni. Még az is felmerült, hogy kell-e egyáltalán szöveges magyarázat. Napjainkban az értelmező, kontextusba helyező szövegmagyarázatoknak jut fontos szerep.

A legújabb és a jelenkoros történeti kiállításoknak – az ilyen típusú kiállítások általános igényén, a történelem iránti érdeklődésen túl – van még egy sajátos aspektusú problémájuk: a *szubjektum* kérdése. A kiállításlátogatót a számára nagyon is közeli időkből és terekből származó, jól ismert, mégis más kontextusban szereplő tárgyi anyag személyes kontrollra készíti. Ilyenkor mint kortárs szemtanú nyilvánul meg. A tárlatnak ebben az esetben még ezzel a többletkritikával is meg kell birkóznia.

A kutatás során megszerzett tapasztalatokat a szakterület nemcsak időről-időre megrendezett kiállításokon tudta a nagyközönség elé tárni, az 1960–1980-as években kiemelkedően sokszor, hanem *szakfolyóirataikban* is közkinccsé tették. Különösen egy ilyen új diszciplínának volt szüksége összehangoltan megjelentetett periodikákra a folyton felmerülő módszertani és tudományos múzeumi gyakorlati eredmények, hírek, problémák, diskurzusok közléséhez, a szakmán belüli konszenzus megteremtéséhez.

A Magyar Nemzeti Múzeum 1973-ban indította új folyóiratát, a *Folia Historica*-t, amely a mai napig megjelenik. A vidéki múzeumok elsősorban évkönyveket adtak ki, de a nagyobb múzeumok évkönyveket és közleményeket is. A Legújabbkori Történeti Múzeum *A Legújabbkori Múzeumi Közleményeket* a központi tájékoztatás és az aktuális feladatok koordinálása céljából indította útjára 1964-ben, évenkénti 2–3 számmal. Életmódanyag valamilyen formában csaknem mindegyik folyóiratszámában megjelent, amelyek között a legújabb kor mint téma viszont már ritkán fordult elő. Szerzői dominánsan a múzeum szakalkalmazottai voltak. A Közlemények főszerkesztője aktuálisan a Múzeum főigazgatója volt.

1970-től némi profil módosulással a periodika már *A MMM Közleményei* címen jelent meg évi két, majd három számmal. A történettudományi vonatkozású cikkek közlése megszűnt, ehelyett is a szűkebb szakterület híryanagát preferálták.

¹³³ A három címváltozat pontosan követi a súlypontosítás időrendi változásait.

¹³⁴ Történeti Múzeumi Közlemények, 1980. 3.

Ugyanakkor hangsúlyozottabban foglalkoztak módszertani problémákkal és azok eredményeivel, de ezek valóban inkább csak közlések voltak, nem teremtettek vitaforumot. A címlap grafikája és borítása komolyodott, de a korábbinál kommerszebb lett, elárulva a mentalitás ilyen irányú változását is. Ez a kiadvány már fotókat is közölt és kialakult az írások tematikai rendje. Az országos szakfelügyelet fóruma-ként is funkcionált, és hangsúlyozottan a szakág *élő* problémáival való foglalkozást tűzte ki célul, amelyek egyike ezekben az években kétségtelenül a *társadalomtörténeti irány körvonalazódása* volt. Megszervezték a számok széles körű terjesztését, gondoskodtak róla, hogy ne csak a szakmához, hanem az egyetemi tanszékek dolgozóihoz is eljussanak az évfolyamok. Ezt a gesztust az elméleti és gyakorlati területekkel való együttműködés felé nyitásként értékelhetjük.

1980-ban újabb névváltással jelezték a hangsúlyok eltolódását: a *Történeti Múzeumi Közlemények*¹³³-re módosítás „*azt az igényt is kifejezi, melyet az új- és legújabb kori történeti muzeológia mint múzeumi szakág támaszt a kiadvánnyal szemben.*”¹³⁴ Nem tartalmi változtatásra készültek, „országosabbá” kívánták tenni a folyóiratot. Ennek érdekében a szerkesztőbizottságot is kibővítették. Már nemcsak „belső” szerzők, hanem vidékiek, sőt több különböző társtudomány muzeológusa is írt bele. Egy-két olyan szám is megjelent, amely már csaknem tematikusnak mondható az életmód témában. Igényesebb, szebb lett a címlap, és jobb a kiadvány szerkezete, rendszere. 1983–85 között azonban szünetelt a kiadás, az 1985–86., valamint az 1987–88. évi dupla számok után pénzhányra hivatkozva végleg meg is szüntették a folyóiratot. Figyelemre méltó, hogy a szerkesztőbizottság ebben a záró számban már nemcsak a folyóirat, hanem a történeti muzeológia egész létét, a szakmai folytatást is bizonytalannak, veszélyeztetettnak ítélte. Fennállása idején a *Közlemények* foglalkozott egyszer-kétszer, még a kezdeti időszakban a külföldi tármúzeumok szakmai életével is.¹³⁵

A MMM Füzetei sorozatban 1979-ben megjelent módszertani kiadvány közölt még beszámolókat hét szocialista ország fővárosi *forradalmi múzeumairól*, amelyeket meghívott előadók tartottak. Ezekből a tájékoztatókból semmiképp sem következtethetünk rendszeresen fenntartott kapcsolatokra. Ilyen következtetéseket inkább a *Közlemények* személyi híryanagából vonhatunk le, ahol szakmai csere utakról olvashatunk.

¹³³ Az 1966. évi számban egyrészt Vigh Károly írt a *Múzeum* című szlovák közlőny egy évet (1964) átfogó ismertetése kapcsán azokról a problémákról, amelyek az ottani kollégákat is foglalkoztatták a munkáseletmód bemutatásakor (1966. 1–2. 60–62.), másrészt László Gábor számolt be csehországi legújabbkori múzeumoknál szerzett tapasztalatairól (1966. 1–2. 39–46.). 1971-ben pedig Janusz Durko ismertette a lengyel történeti muzeológia módszertani kutatási jellemzőit. Ezen belül a jelenkor dokumentálásáról beszélt, s megírta, hogy az életmód-anyag tárgycsoportját „a történelmi emlékek” címszó alatt tartják nyilván (1971. 1. 37–53.).

Az 1959–64 között még *A Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve* néven megjelentetett periodika, a későbbi *A MMM Évkönyve*, profiljának megfelelően, a nagyobb tanulmányok közlésére specializálódott, s az 1967–1988 közötti időszakban funkcionált. Utolsó, 1988-ban kiadott száma az 1985. évre vonatkozott. Módszertani kiadványként szerepelt *A MMM Füzetei* sorozat, amelynek 1972-ben és 1979-ben megjelent számaiból többször is idéztünk.

A legújabbkori történeti muzeológiai szakág a történész muzeológusok számára évente szakmai továbbképzéseket szervezett. Az első Egerben volt (1963), a második, az 1964. évi, Békéscsabán és így tovább. Ahogy már itt is (az első komplex történeti kiállítás megnyitása apropóján), úgy minden évben volt valami aktualitása a helyszínválasztásnak: kiállítás megnyitók és kurrens témák kerültek előtérbe. 2000 novemberétől a történész muzeológusokat országosan a *MAMUTT (Magyar Múzeumi Történész Társulat)* fogja össze.

AZ ÉLETMÓD-ANYAG GYŰJTÉSE

Már eddig is sok szó esett arról, hogy a tárgyak jelentéseik feltárása nélkül a történeti muzeológiában hasznosíthatatlanok. Abban a sajátos értelmezési tartományban, amelyet *tárgyi világnak* nevezünk, alapfogalom a *jelentéstartó tárgy*. A történeti muzeológiát illetően ezen fogalom alatt a *múzeumi tárggyá* „avanzsált”, de sokszor éppen nem ilyen szerepében „tálalt” különböző, ugyanakkor történetileg és helyzetileg változó jelentésszintekkel rendelkező, csak „használt” tárgyakban megnyilvánulni képes *történeti forrást* kell értenünk (amelynek múzeumi léte is – a tárgyéletrajz egyik állomásaként – egy jelentésszint),¹³⁶ amelyet saját története összefüggéseibe ágyazva kell megismerni.¹³⁷ A sztenderdek különös jelentőséggel bírnak az életmód, életviszonyok képviselőiként. Korjellemző, rétegmeghatározó, funkcionális szerep-behatároló történeti sajátosságaiakon túl a jelentésszintek teljesen szubjektív tartalmúak is lehetnek: szimbolikus vonatkozásúak, kulturálisan meghatározottak. Míg az objektív szintek jól leírhatók hagyományos történeti

¹³⁶ A két funkciót összekötő váltást az eredeti használók és használatmódok részletes leírásával biztosíthatjuk.

¹³⁷ (BAUSINGER, 2005. 11.) A muzeológust a tárgy egykori életével való szembesítésben „a visszaemlékezések, a megmaradt családi iratanyag, a kérdőíves adattári felvételek, a levéltári szociológiai, statisztikai és történeti kutatás” segíti. (SZABÓ B., 1979. 34.) Mindezekhez Szabó István még a korabeli sajtót és a különböző műalkotásokat is hozzárendeli. (SZABÓ I., 1985. 38.) Berta István pedig kiegészíti még ezeket is a termékkatalógusokkal. (BERTA, 1983. 13.) Mindezek pontosan tükrözik a korszerűsödő szemléletmódot.

¹³⁸ MIALKOVSZKY, 1977. 56.

¹³⁹ SZABÓ I., 1986. 37.

kategóriákkal, az egyénből kiindul, a társadalomtudományos kutatások esetében nem mellőzhető vizsgálatoknál más módszereket is alkalmazni kell.

Mindezek által az *életmód-gyűjtés* valóban nehéz feladat, kezdetben különösen az volt.

Nem véletlen, hogy ez az új időben-térben mozgó: a modern kori urbánus társadalmakat, ezen belül szorosabban a munkásság életmódját kutató, elméleti-gyakorlati előzményeket nélkülöző irányzat a történeti muzeológia legelhasznagoltabb területe volt,¹³⁸ minden „eszmei” támogatás mellett is. Mégis kutatási és kiállításkészítő háttérbázisként használható gyűjteményeket kellett nagyon rövid időn belül létrehozni. Ezt elérni pedig csak az elmondottak figyelembe vételével, alkalmazásával lehetett. A tudatos, tervszerű gyűjteményalkotó tevékenység fokozatosan gyarapította az *életmód-gyűjteményeket* és a gyakorlati tapasztalatokat. Önmagában is többletet jelentett a tudományos kutatásokhoz és publikálásokhoz képest, hogy a múzeumi gyűjtésekkel speciális kutatóhelyeken, sajátos metodikával, valóságos személyektől megszerezhető egyedi tárgyi és emléktárgy segítségével jól alá lehetett támasztani és konkretizálni az általános történettudományi elméleti következtetéseket.¹³⁹

Az egzakt tárgymeghatározások, típusalkotások szempontjából fontos volt figyelembe venni azt is, hogy a modern városi társadalmakban más dimenzióban léteznek a közösségek. Ilyen közegben szabadabb a sajátosságok áramlása, sőt, az ártrendeződés, a jellemzők vándorlása is gyakori. Így közös jegyekről, „tisztá” típusokról nem, vagy csak bizonyos aspektusból lehet beszélni, illetve csak tapasztalati rálátással, a tárgyi és emlékezeti ismeretanyag gyarapodásával ismerhetők fel tendenciák. Ugyanakkor a mindennapi élet *társadalmilag típusos* (különbségek szerint megszerveződő) megnyilvánulásai, szimbolizációs folyamatai fontos vizsgálati csomópontok.

Az életmódkutatással foglalkozó muzeológusok ebben a gyűjtési szituációban új, finomabb metodika alkalmazására kényszerültek: *terepre* kellett menniük, mint a néprajzkutatóknak, mégpedig nehéz, városi terepre. Előtérbe került az oral history gyűjtés és megnőtt a szerepe az antropológiai eredetű közvetlen *résztevéő megfigyelésnek*, amely az élet egészét helyezi előtérbe. A módszert persze el kellett sajátítani, s ez tényleges-tartós együttműködés híján csak többé-kevésbé sikerülhetett.

A módszer hatékonysága azon (is) múlt, hogy mennyire voltak képesek a muzeológusok társadalomtudományos irányokba nyitni. A tapasztalat azt mutatja, hogy az adaptálás nehézségeibe ütközött. Legtöbbször megkésve tudtak

¹⁴⁰ ESTI, 1977. 7.

¹⁴¹ SZABÓ I., 1986. 38.

¹⁴² SZ. BÁNYAI, 1986. 28.

külföldi (nyugati) szakirodalomhoz jutni, holott ez a kutatások hazai állapota miatt, és mert csak a nemzetközi történeti diskurzusokhoz csatlakozva tudtak volna érdemben váltani, feltétlenül szükséges lett volna. Emiatt gyakran csak a külsőségeket vették át, az értelmezés módját nem mindig sajátították el.

A kezdeti, szükséges-gyors mennyiségi gyűjteménygyarapodást, amely a múzeumfejlődés történetében már magyar sajátosságnak tekinthető, idővel fel kellett volna váltania a minőségének (gondoljunk a raktárak kapacitására!), de még sokáig volt „A múzeum fejlődésének legfontosabb mutatója a gyűjtemény gyarapodása.”¹⁴⁰ A minőségi gyarapodás alapfeltétele a kutatás, prekoncepcióval: az életformák, környezeti jellemzők, kapcsolatrendszerek, analógiák feltérképezése, amelyek segítségével azután rátalálhatunk a legmegfelelőbb terepre, csálódra vagy csoportra. Némi szerencsével ez akár komplett tárgye gyűjtéseket is eredményezhet, amelyek a legideálisabbak az idő dokumentumaiként változási folyamatok és a mindennapi élet, az emberi érdekek, indítékok megismeréséhez. A helyszíni állapot rögzítés, amely minden gyűjtésnél segíti a tárgydokumentálást, még azért is hasznos, mert tartalmazza az összes téralkotó tárgyat, azokat is, amelyek valamilyen oknál fogva nem kerülnek be a múzeumba.¹⁴¹

A tárgy a muzeológia számára jól körülhatárolt információforrás. Ebben a minőségében azonban kötöttség is, amely behatárolja a kutatás tematikai kiterjedésének kereteit. Ennek következménye, hogy a történeti muzeológiai életmód-vizsgálatok éppen a mindenkorai életkörülményeket különösen koncentráltan reprezentálni képes öltözködési, táplálkozási, munka- és otthonkultúra kutatására szorítkoznak.¹⁴² Tárgyaikat a(z előállító) technika és a (felhasználó) társadalom szempontjából mint történeti terméket szemlélteti.

A modern fogyasztói társadalom éppen ezeknek a háztartási és használati tárgyaknak a gyors változását hozta el: ennek ütemét az ipari termelés diktálta. Megváltoztatta a hozzájuk fűződő viszonyt is. A különböző divatokkal változó olcsó tömegáru terjedt el a tartós, darabok helyett, és differenciálódott a tárgykultúra az új városi középrétegek használatában. Gyűjtésüknél leginkább az okozza a problémát, hogy mivel gyakran és gyorsan megsemmisülnek, nem csak megtalálni nehéz őket, hanem hiányuk a tárgyismeret megszerzését is lehetetlenné teszi. Mivel *forma és technika, sőt alapanyag változása itt a leggyorsabb, a váltás szintjeit rögzíteni és követni roppant nagy feladat, komoly technikátörté-*

¹⁴³ SZABÓ GY., 1965. 84–86.

¹⁴⁴ Ehhez lásd FEJŐS, 2001. 90–95.

¹⁴⁵ BERTA, 1983. 14–15.

neti jártasságot igényel(ne), hiszen a terület, amit képvisel, igen fontos történeti szempontból is.¹⁴³

A jelenkoros gyűjtéseknek, éppen a lakáskultúrában, további sajátosságai vannak – nem kitérve az állandó vita tárgyát képező „időbeli rálátásra”, továbbá az *ott-hon* fogalmának megváltozására, dehumanizáló, gyökértelenedő világunkban.¹⁴⁴

Napjaink tárgyait – ha nem történeti dokumentumként érdekesek számunkra mint események személytelen, de hiteles darabjai – *hétköznapi funkciójukban* kell vizsgálni, s ezen szerepükben vizsgálhatók is. A rétegjellemzők ezeknél az 1945 utáni modern tárgyaknál nem szignifikánsak, a kort a mindenkori jelen jelenti. Nagyobb figyelmet kell fordítani az új anyagfajtákra és gyakorlati hasznosításukra, az új elemekre és új tárgyakra, de az új épülettípusokra is életmód-módosító feladatkörük miatt. A jelenkori muzeológiai kutatásoknál különösen szükséges az új, irányadó nemzetközi eredmények figyelemmel kísérése. Mindezen instrukciókat Berta István adta még 1983-ban –¹⁴⁵ korát jócskán megelőzve. Visszhangtalanul maradt, mert a körülmények még nem értek meg befogadásukra – bizonyos szempontból egészen napjainkig.

A kortárs gyűjtéseknek ez a koncepciója csak mostanában kezd gyakorlattá válni, azzal a továbbfejlesztéssel, hogy a tárgy már, mint történeteket, emlékeket hordozó múzeumi tárgy érdekes igazán – s vissza is érkezünk a jelentésteli tárgy kategóriájához.

A gyűjtések *típusai* az idők során lényegesen megváltoztak. Az 1950–60-as éveknek az életmódot alig érintő *hivatalos* (intézményi) *átadásai* és gyűjtései, valamint háztartások szülői darabjainak ajándékozásai után az 1970-es években az időszak, de főleg az állandó kiállítások tárgygigényét kielégítendő a *célgyűjtések* váltak dominánssá,¹⁴⁶ és megindultak a BÁV-os és egyéb tárgyvásárlások is. Az 1979–80-as évek fordulóján több jelentős *teljes hagyatékot* sikerült megszerezniük a budapesti és vidéki történeti múzeumoknak, ezekről tudományos publikációk is készültek.¹⁴⁷ Az 1980-as évektől már a legkülönbözőbb típusú gyűjtések előfordultak, az utolsó időszakokra a felajánlások és a régiségkereskedésekből való vásárlások váltok leggyakoribbakká.

¹⁴⁶ Az ércbányászok életmódjához bútorok és viselet gyűjtése a borsodi iparvidéken, gyűjtőcsoportokban: FANCSOVITS, 1972. 103–106., FANCSOVITS, 1973. 68–70. – A Hódmezővásárhelyen és környékén végzett kubikus élet- és lakásviszony-gyűjtésekről és a budapesti Ganz-Mávag kolónián végzett felmérésekről ír: SZAKÁCS-SZIKOSSY, 1975. 20–30. Az etesi gyűjtésről: SZVIR-CSEK, 1983. 29–36.

¹⁴⁷ Egy-egy példa ezekre: a budapesti Alt-hagyaték, feldolgozása: A MMM Évkönyve, 1981, és a szolnoki Tóth-féle hagyaték, SZABÓ I., 1981. 29–40. hirdetésével.

¹⁴⁸ FANCSOVITS, 1973. 44–49., PETERDI, 2003.

¹⁴⁹ Tipikus példaként említhetjük a kétkezi munkából munkásvezetővé emelkedett Alt Lajost. A MMM Évkönyve, 1981.

A tárgycsoportok megítélésénél más alapinformációkat vártak el a munkaeszközöktől, a munkahelyi körülményeket megjelenítő berendezési tárgyaktól – ezeknek a legfontosabb munkafolyamatokat kellett ábrázolniuk és a tipikusság volt a fő kritérium és más, a lakást és az öltözetet reprezentáló együttesektől. Ez utóbbiaknál a konkrét „társadalmiasítható” egyedi sajátosságokra helyezték a hangsúlyt.¹⁴⁸ A munkásság esetében még azt is figyelembe kellett venni, hogy az otthonteremtésben a magasabb rétegekhez való idomulás eléggé általános jelenség volt, a külsőségekben tetszelgés illúziókeltésben nyilvánult meg.¹⁴⁹

Az életmódgyűjtemények tehát viszonylag gyorsan kialakultak a történeti múzeumokban a tárgyi gyűjtemények között – azután, hogy a legújabb kori gyűjteményekben erőteljes növekedésnek indultak a korábban legkisebb darabszámmal szereplő háromdimenziós tárgyak. Attól kezdve, hogy az ország vezető múzeumaiban az osztatlan gyűjteményeket 1973 után önálló tematikus, illetve anyagfajták szerinti gyűjteményekre bontották, a gyűjtés célirányosabbá válhatott, szakavatottabb kezelőket kaptak a gyűjteményegységek. Az úgynevezett *életmód-gyűjtemények* a mai napig az akkor kialakított és bevált rendszer szerint szerveződnek, így a Magyar Nemzeti Múzeumban is. A gyűjtemények rangsorában eleinte korántsem a legelső helyen álló anyagcsoportok, idővel a történeti gyűjteményekkel (zászló, kitüntetés, fegyver, egyenruha) egyenlő rangra emelkedtek.

A jelenlegi alapfeladat a meglévő *gyűjtemények feltárása, felzárkóztatása, a „halott” tárgyak (újra)értelmezése, és a közelmúlt és jelen tárgykultúrájának vizsgálata*. Dönteni kell, hogy mi a csak dokumentálandó és mi az, amit feltétlenül be kell gyűjteni. Mára egyértelművé vált, hogy a tárgygazdagság sokszor devalválja a tárgy mint történeti dokumentum értékét. A történeti muzeológia szempontjából korunk muzeológiai kutatásának az adja az értékét, hogy a kutató vizsgálhatja napjaink tárgyát is a maga jelenében. Az a feladat, hogy azok a tárgyak maradjanak fenn az utókornak, amelyek leginkább jellemzik korunkat.

A felvázolt körkép sok tanulsággal szolgálhat a mai modern koros muzeológusok számára is. Továbbra is (vagy még inkább?) meg kell küzdenünk a tárgygyűjtés nehézségeivel, a tárgyszelektálással, a tárgyak konzumálódásával, a társadalom egyre nehezebben áttekinthető s folyton változó rétegezettségével. Újra sokat foglalkoztatják a muzeológusokat a szakma módszertani kérdései, a kultúra közvetíthetősége, a látogatók megnyerése. Talán ezért sem felesleges a (közel)múltat „felhánytorgatni”, tapasztalatait, eredményeit hasznosítani, hibáiból okulni, közösen gondolkodni – inkább aktuális –. Még akkor is, ha a visszatekintésnek vannak veszélyei: *„a múlt feltárásában nincsenek abszolút igazságok, a múltról szóló konstrukciók vannak, történészek és túlélők konstrukciói... A múlttal foglalkozó kutatók dolga, hogy a legvalószínűbb történetek megkonstruálására*

¹⁵⁰OLÁH, 2005. 24.a

*törekedjenek, ez a törekvés újabb és újabb értelmezéseket igényel.*¹⁵⁰
Ehhez próbáltam hozzájárulni.

IRODALOMJEGYZÉK

A munkásmozgalom-történet muzeológiájának kérdéseiről.
In: A MMM Füzetek 3. Budapest 1979. Népművelési Propaganda Iroda

Bausinger, Hermann:

A tárgy és jelentése. In: MaDok Füzetek 3. 2005. 9–18.

Benda Gyula:

A tárgyak termelése és fogyasztása a jobbágyfelszabadulást megelőző évszázadban (szemlélet és háttértényező). In: Néprajzi Értesítő LXXVI. 1994. 85–96.

Berta István:

Történeti muzeológia, avagy mit hagyunk az utókorra? In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1983/2. 3–15.

Bezerédy Győző:

Felkészülés a helytörténeti és munkásmozgalmi kiállításra. Pécs. Történeti Múzeumi Közlemények, 1983/2. 49–53.

Bódy Zsombor–Ö. Kovács József:

Bevezetés a társadalomtörténetbe. Budapest, 2003

Cohn, Bernard S.:

Történelem és antropológia: hogy áll a meccs? In: Sebők Marcell (szerk.): Történeti antropológia. Budapest, 2001. 23–48.

Dávid Lajos:

A legújabbkori történeti emlékek gyűjtésének tapasztalatai Győr-Sopron megyében. In: A MMM Közleményei, 1972. 1. 13–35.

Ébli Gábor:

Tárgya-e a múzeumnak a jelen? In: Múzeumi Közlemények 2005/2. 107–110.

Egy régi budapesti munkáscsalád hagyatékának elemzése. In: A MMM Évkönyve 1979–1980. Budapest, 1981.

Éri István:

Múzeumi kiállításrendezési törekvések Magyarországon az elmúlt 30 évben. In: A korszerű múzeumi kiállítások tartal-

mi, didaktikai és esztétikai problémái. Nemzetközi Múzeumi Szeminárium, Veszprém 1977. VII. 15–26. MRMK, Budapest, 1978. 15–29.

Ernyey Gyula: Tárgyvilágunk 1896–1996. Az ipari forma archiválásáról 1985. Budapest-Pécs, 1998. 195–203.

Esti Béla: Beszámoló a múzeum munkájáról 1965–1968. In: A MMM Évkönyve 1967–68. Budapest, 1969. 291–303.

Esti Béla: Jubileumi történeti kiállításainkról. In: A MMM Évkönyve 1969–1970. Budapest, 1972. 5–24.

Esti Béla: A MMM 10 éve 1966–1976. In: A MMM Évkönyve 1975–1976. Budapest, 1977. 5–52.

Esti Béla: A munkásmozgalom-történet muzeológiájának néhány kérdése a MMM tapasztalatai alapján. Vitaindító. In: A MMM Füzetek 3. 15–33. Budapest, 1979. Népművelési Propaganda-iroda

Fancsovits György: Az új- és legújabbkori történeti muzeológia néhány problémája egy felmérés tükrében. In: A MMM Közleményei 1971/1. 54–78.

Fancsovits György 1972 (1): A munkásosztály életmódjának (életformájának) történeti-muzeológiai vizsgálata. Kézirat, 11 lap, MMM Adattár, AD-I-346–75. 1972. június

Fancsovits György 1972 (2): A magyarországi munkásosztály életmódjának történeti-muzeológiai vizsgálata (Műhelytanulmány). Kézirat, 22 oldal, MMM Adattár, AD-I-1140–78. 1972. november

Fancsovits György 1972 (3): Feljegyzés a rudabányai gyűjtőexpedícióról. In: A MMM Közleményei, 1972/2. 103–106.

- Fancsovits György 1973 (1):
Kutatóúton Salgótarjánban és környékén. In: A MMM Közleményei, 1973/2. 68–70.
- Fancsovits György 1973 (2):
A magyarországi munkásosztály életmódjának történetimuzeológiai vizsgálata. In: A MMM Közleményei, 1973/1. 38–69.
- Fancsovits György:
Ismerkedés és néhány megjegyzés az „így éltek a budapestiek a 18. századtól napjainkig I. Munkában” című életmódtörténeti kiállításról. In: A MMM Közleményei, 1974. 3. 41–44.
- Fejős Zoltán:
Az „otthon” nyomában (Könyvismertetés). In: Tabula 2001/4(1) 90–95.
- Fejős Zoltán:
Előszó és Jelenkorkutatás és néprajzi muzeológia. In: MaDok-Füzetek 1. Budapest 7., illetve 9–254.
- Fűrészné Molnár Anikó:
Bányászkiállítás Tatabányán. In: A MMM Közleményei, 1978/2. 31–45.
- Garai Tibor:
Új- legújabb kori muzeológiánk kritikus pontja. In: Múzeumi Közlemények, 1972/1. 38–50.
- Gerelyes Ede:
Kommunista Proletár Múzeum 1919-ben. In: A Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve, 1959. 15–26.
- Gerelyes Ede:
A felszabadulási kiállítások tanulságai. In: Legújabbkori Múzeumi Közlemények 1965/2–3. szám 3–20.
- Gerelyes Ede:
A magyar múzeumügy a két forradalom időszakában 1918–19. Budapest, 1967
- Gerelyes Ede:
A MMM Füzetek 2. 1972. 87–93.
- Gergely István:
A kiállítás mint kommunikáció. In: A korszerű múzeumi kiál-

lítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái. Nemzetközi Múzeumi Szeminárium, Veszprém 1977. VII. 15–26. In: MRMK, Budapest, 1978. 15–29.

Gerse János: A Vas megyei Forradalmi Múzeum másféléves tevékenysége. In: A MMM Közleményei, 1971. 2. 12–16.

Gyáni Gábor–Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Budapest, 1998

Győrffy Sándor: A Társadalmi Múzeum – a magyar munkásosztály és a munkásszociálpolitikai történetének forrása (1909–1913) 9. Lakáskérdés 1963–64. 5–6.r.

Hetés Tibor: Az új- és legújabbkor történeti muzeológiájának néhány problémájáról. In: A MMM Közleményei, 1970/1. 6–32.

Hetés Tibor 1972 (1):
A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum állandó munkásmozgalmotörténeti kiállításának néhány problematikája. In: A MMM Közleményei, 1972/1., 29–48.

Hetés Tibor 1972 (2):
Az új- és legújabb kori történeti muzeológia néhány kérdéséről és tudománypolitikai célkitűzéseiről. In: A MMM Füzetek 2. 1972. 7–48.

Hetés Tibor: Visszapillantás. In: A MMM Közleményei, Különszám, 1975. 5–19.

Hofer Tamás: Gondolatok a néprajzi kiállítások enteriőrjeiről. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1981/1. 35–47.

Horn Emil: Az új- és legújabb kori történeti kiállítások néhány elvi és gyakorlati kérdése – különös tekintettel a MMM állandó kiállítására. In: A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai, esztétikai problémái. Nemzetközi Múzeumi Szeminárium Veszprém 1977. VII. 15–26. In: MRMK, Budapest, 1978. 95–112.

- Horváth István: Beszámoló. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 1976. 321–330.
- Horváth István: Új múzeum épül Salgótarjánban. In: A MMM Közleményei, Különszám, 1978. 2. 23–30.
- Horváth István: A Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága beszámolója. In: A MMM Füzetek 3. 1979. 84–87.
- Irányelvek a kapitalizmus és szocializmus korszakával foglalkozó történeti muzeológia fejlesztéséhez. In: A MMM Közleményei, 1973. 3. 8–15.
- Jenkins, Keith: Ne zárkózzunk be teljesen! In: Korall 2000. nyár, 155–169.
- Korek József: A Magyar Nemzeti Múzeum mint a régészeti kiállítások iskolája. A kiállítás első kelléke a koncepció. In: A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái. Nemzetközi Muzeológiai Szeminárium Veszprém 1977. VII. 15–26. MRMK, Budapest, 1978. 278–280.
- Létay Miklós: Budapest két évezrede. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1980. 36–41.
- Mialkovszky Mária: Egy budapesti szervezett szakmunkás lakása a századelőn. In: A MMM Évkönyve 1975–1976. Budapest, 1976. 54–94.
- Molnár Pál: A Nógrád Megyei Munkásmozgalmi Múzeum állandó kiállítása koncepciójának főbb vonásai. In: A MMM Közleményei 1971/2. 17–26.
- Nagy Dezső: A munkáseletmód és munkáshagyomány-kutatás feladatairól. In: A MMM Közleményei, 1971/2. 29–52.
- Nagy László G.: A Magyar Munkásmozgalmi Intézet múzeumi alosztálya (1948–1956). In: A MMM Évkönyve 1981–1982. Budapest, 1983. 5–109.

- Nemcsik Pál: Munkáslakás és berendezése a Rimai Társulat munkásgyarmatain (1852–1945). In: Legújabbkori Múzeumi Közlemények, 1967/1–2. 17–34.
- Oláh Sándor: Írók a társadalomtörténet mérlegén. In: A Hét, 2005/03. 24.
- O. Nagy Gábor–Ruzsiczky Éva:
Magyar Szinonímaszótár A-ZS. Budapest, 1995
- Orbán Antal: A népi demokratikus korszak tárgyi emlékei gyűjtésének néhány kérdése. In: Legújabbkori Múzeumi Közlemények, 1965. 1. 28–44.
- Peterdi Vera: Reflexiók egy történeti kiállítás kapcsán. In: Tabula, 2001/4(1) 70–89.
- Peterdi Vera: Az otthonkultúra mint néprajzi és legújabb kori történeti muzeológiai probléma. In: Néprajzi Értesítő LXXXIV. 2002. 69–76.
- Sallayné Peterdi Vera → Peterdi Vera
- Szabó Béla: Beszámoló az idei szakmai-ideológiai továbbképző konferenciáról (I. rész). In: A MMM Közleményei, 1975. 1. 42–49.
- Szabó Béla: Új értékes tárgyegyűttes a MMM-ban. In: A MMM Közleményei, 1979/2. 33–42.
- Szabó Gyula: Néhány szó a technikatörténet jelentőségéről a legújabb kori történeti muzeológiában. In: Legújabbkori Múzeumi Közlemények, 1965. 2–3. 84–86.
- Szabó István: Életmódkutatás Szolnok megyében. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1981/2. 29–40.
- Szabó István: A városi életmódkutatás a történeti múzeumokban. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1985–86. 35–43.
- Szabó Péter: Városi skanzen Győrött. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1980. 26–35.

Szakács Margit—Szikossy Ferenc:

Gyűjteményeink szervezete és gyarapodása. In: A MMM Közleményei. Különszám, 1975. 20—30.

Sz. Bányai Irén: A társadalmi rétegek életmódjának kiegyenlítődését dokumentáló anyagok gyűjtése. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1983/2. 16—28.

Sz. Bányai Irén: Az életmódkutatás irányai és gyűjtési gyakorlata a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumban. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1985—86. 28—34.

Szikossy Ferenc: A MMM gyűjteményi rendszere és néhány szempont az országos állagjegyzékek és a központi nyilvántartás kérdéséhez. In: A MMM Közleményei, 1972/1. 22—28.

Szikossy Ferenc: Az új- és legújabbkori történeti muzeológia helyzete. In: A MMM Közleményei, 1977/1. 19—26.

Szikossy Ferenc: Gondolatok a Művészet és társadalom 1945—1980 című kiállítás kapcsán. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1980. 5—15.

Szikossy Ferenc: Az új- és legújabbkori történeti-muzeológiai szakág ötéves tevékenységéről. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1981/1. 13—34.

Szikossy Ferenc: A történeti muzeológia fejlődése, helyzete és továbbfejlesztésének lehetséges irányai. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1982/1. 3—12.

Szikossy Ferenc: A jelenkor muzeológiai dokumentálásának kérdései Magyarországon. In: Múzeumi Közlemények, 1984/1. 75—80.

Szilágyi Miklós: A rendezésről – utólag. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1980. 21—25.

Szuhay Péter: Hagyományok és újítások a Néprajzi Múzeum kiállításai törekvéseiben 1980—2000. In: Néprajzi Értesítő LXXXIV. 2002. 77—96.

- Szvircsek Ferenc: Bányászattörténeti múzeumi kutatás Etesen. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1983/2. 29–36.
- Tamás István: Megjegyzések egy tanulmánykötethez. In: A MMM Közleményei, 1973/3. 73–77.
- Tanulmányok az új- és legújabb kori történeti muzeológia kérdéseiről. In: A MMM Füzetek 2., Budapest, 1972. Népművelési Propaganda Iroda
- Tarjányi Sándor: Az újabb történeti állandó kiállításokról. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1980. 16–20.
- Tóth G. Péter: A tárgyak újraalkotása. In: Történeti Muzeológiai Szemle, 3. 143–148.
- Történeti Múzeumi Közlemények. 1981/1.
- Vadas József: A magyar bútor 100 éve. Budapest, Akadémiai Kiadó, é. n.
- Vass Tibor: Az ózdi munkások munkakörülményei és öltözékei. In: A MMM Évkönyve 1975–1976. Budapest, 1977. 168–205.
- Vámos József: A Vas megyei Forradalmi Múzeum megalakulásáról és közművelődési tevékenységéről. In: A MMM Közleményei, 1971/2. 5–11.
- Verő Gábor: A legújabbkori muzeológia II. ötéves tervperiódusban elért eredményeinek és további feladatainak rövid összefoglalása. In: Legújabbkori Múzeumi Közlemények, 1966/1–2. 3–16.
- Vörös Károly: Néhány szó a történeti muzeológiáról. In: Századok 99. évf. 4–5., 885–892.
- Vörös Károly: Jegyzetek a „25 éves szabad Magyarország” című kiállítás megtekintése után. In: A MMM Közleményei 1971/1. 77–94.
- Vörös Károly—O. Sándor—Sándor Pál: Tervezet. In: Történeti Szemle 4. 1976. 582–607.

Wagner István: A Csongrád megyei történeti muzeológia helyzete. In: Történeti Múzeumi Közlemények, 1982/2. 15–26.

Sallayné Peterdi Vera:
Lebensweiseforschung in Raum und Zeit

Unsere Studie zeigt in einer methodologischen Übersicht die Entstehung, Geschichte und Charakteristika der als Untersuchungsmethode benutzten sogenannten Lebensweiseforschung der neuzeitlichen und gegenwärtigen historischen Museologie. Zum Beginn werden die speziellen Zeit- und Raumspannen des Begriffes erörtert und im weiteren die Entstehungsgeschichte, Struktur und Profil der, unter den gesellschaftlichen Verhältnissen des Sozialismus entstandenen neuen Wissenschaft, der gegenwärtigen historischen Museologie besprochen. Ab den 1950-er Jahren erforscht die neue Disziplin eine für die historische Museologie neue gesellschaftliche Schicht der Arbeiter des 20. Jahrhunderts. Die, meistens in Ausstellungsform kommunizierende Disziplin benutzt als erste – auch neben ihrer ideologischen Kodierung – ab den 1970-er Jahren entfaltende Methode der sozialwissenschaftlichen Geschichtsschreibung. Durch die Schilderung der Lebensverhältnisse der ungarischen Arbeiterschichten verpflichtet sie sich – auch wenn nicht problemlos und oft widersprüchlich – zur wissenschaftlichen Erforschung und Sammlung der materiellen Kultur einer komplexen, und deshalb nur schwer oder gar nicht typisierbaren modernen Stadtgesellschaft. Es werden alltägliche, kommerzielle Industrieprodukte, die die Lebensweise der Arbeiter authentisch widerspiegeln zu historischen Quellen und musealen Artefakten umgewandelt, die von der historischen Museologie früher nicht anerkannt wurden. Neben der Darstellung der Arbeitergeräten und der Lebensverhältnissen traten neulich Forschungsschwerpunkte wie Kleidungs- und Wohnkultur, und Behausung- und Konsumgeschichte in den Vordergrund. Es werden jedoch bürgerliche Schichten und andere Gebiete erforscht. Unter den Forschungsmethoden können die Feldforschungsmethoden der Ethnologie und Anthropologie, teilnehmende Beobachtung, sozialgeschichtliche Quellenforschung und gegenwärtige Aufnahmen genannt werden. Es wird eine Interdisziplinarität erstrebt. Die Studie befasst sich schließlich mit dem Thema der neuesten museologischen Forschungsmethoden.

Research of Lifestyle in Space and Time
By Sallayné Vera Peterdi

The study is a methodological overview of the emergence, history, characteristics of the so called 'lifestyle research', one of the survey methods in modern and contemporary historical museology. First, the concept and the special time and space framework are explained, then outlines are given of the new scientific branch in modern age historical museology emerging in socialist era (appearance, structure and characteristics). With researching the social stratum of workers in the 20th century from the 1950s and mainly displaying at exhibitions – besides its embedded ideological character – this special field is the first to use the social history writing methods starting with the 1970s. When introducing the lifestyle of Hungarian worker stratum it takes upon complicated (and thus with difficulty or not classifiable) scientific research and collection of the object world of contemporary urban society and culture – but not without contradictions and problems. Mass produced factory articles of everyday use, authentic objects well documenting workers' life circumstances are raised to the rank of historical sources and museum artefacts which had earlier not been accepted by historical museology. Besides representing work tools and circumstances it is extending more and more dominantly to the culture of wear and homes and the history of housing and consumption. Later it opens towards the bourgeois strata and other areas as well. Its research methods are ethnographical and anthropological fieldwork, participant observation, source research based on social history methods and other contemporary surveys. It tries to build interdisciplinary connections with these fields of science. The overview touches the newest museological research methods of the topic also.

Neogrado 2009. évi kiadványának szerkesztésében és kiadásában a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum kiadványainak kiadásában.

A kiadványban szereplő információk a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum kiadványainak kiadásában.

BELITZKY JÁNOS MÚZEUMIGAZGATÓ (1963–1969) IRATAINAK FELTÁRÁSA A NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRBAN

BÓDI ZSUZSANNA

Mikor több, mint tíz éve a Nógrád Megyei Levéltárba kerültem, első rendezési feladatul Belitzky János hagyatékát kaptam meg akkori főnökömtől, Á. Varga Lászlótól.

Az iratanyaghoz semmilyen segédlet nem volt. Mivel rendezetlen állapotban kutatták, teljesen összetúrták, keverték az iratanyagot.

Tapasztalatlan szemmel mindössze annyi volt látható egyértelműen, hogy rengeteg iratról van szó, valamint nagyon vegyes anyagról. A rendezés végén már pontos adataim voltak, Belitzky hagyatéka mintegy 52 levéltári dobozban került elhelyezésre a XIV. 11-es fondszámon. Ez összesen körülbelül 7 iratfolyóméternyi anyagot tesz ki. Sokszor annyira össze volt keveredve az anyag, hogy csak a papír minősége, mintája, mérete, színe, a tinta adott támpontokat.

Mikor elkezdtem a rendezést, értelemszerűen külön válogattam a személyes iratokat, dokumentumokat a tudós irataitól, vagyis a tanulmányoktól, jegyzetektől, töredékektől.

Rendezés közben egy rendkívül összetett személyiség, egy nagy formátumú tudós és ember személyisége, élete, életműve, intellektusa rajzolódott ki a szemem előtt. Mielőtt bemutatnám hagyatékát, engedjék meg, hogy felvázoljam életrajzát, bemutassam az embert, ami segíthet abban, hogy megértsük ezt a hihetetlenül gazdag hagyatékot.

Az 1989-es Nógrádi Megyei Múzeumok Évkönyve teljes egészében tiszteletére íródott. Ennek elejében található az egy oldalas életrajz, melyet a hagyatékából sikerült kibővítenem, bár nem teljes, vannak benne hiányosságok.

A személyes iratok mintegy két dobozt töltenek meg. Ebben találhatók az anyakönyvi kivonatok, az iskolai bizonyítványok, a levelek, de még a lánya, Edit iskolai füzetei is.

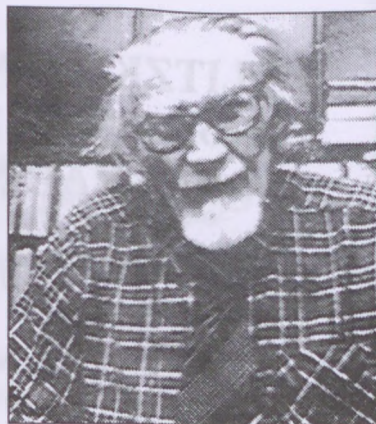
ÉLETRAJZ

Losoncon született 1909. október 25-én, a születési anyakönyvi kivonat szerint édesapja ekkor 45, édesanyja 35 éves volt.

Édesapja, Belitzky Gusztáv József (sz. 1864. február 23-án Lőcsén), Losoncon állami tanítóképezdei tanár, szakfelügyelő volt. A város déli peremén egy 5 szobás házban laktak (korábban csendőrlaktanya volt az épületben). A nagyapjáiék lőcsei házát adták el, annak az árából vették.

Édesapja felesége, Mészáros Vilma (sz. 1871, Szalók) Pozsonyban gyermekeskedett. Polgári iskolai tanárnőként végzett, de miután férjhez ment, többé nem tanított. Az ő szülei kisnemesek voltak, édesapja a pénzügyigazgatásnál dolgozott. Belitzky a nagyapa második feleségét, vagyis édesanyja mostohaanyját tekintette édes nagyamájának, csak őt ismerte.

1. kép Belitzky János

Édesanyja származása és édesapja foglalkozása azt vonta maga után, hogy az úri középosztályhoz tartozónak tekinthették magukat, ami a kisgyermek Belitzkynek mitikus jelentőséggel bírt. Ugyanakkor apai nagyapja asztalosmester volt Lőcsén. Belitzky János Gusztáv megözvegyült apja második házasságából született. Belitzky János két mostohanővért „kapott” az első házasságból, akik nagyon szerették kisöccsüket, kényeztették, hiszen a 4–5 évvel fiatalabb nővére még születése előtt meghalt torokgyíkban.

Az anyai rokonság tehát jóval előkelőbb volt, ráadásul a nagybátyja egy előkelő szerb családból nősült, hiszen feleségének nővére a meggyilkolt szerb király feleségének udvarhölgye volt. Az anyai rokonság azért meghatározó, mert nekik köszönhetően sokat utazott, szerette nézegetni a térképeket, kinyílt az érdeklődése a történelem és a földrajz iránt. A trianoni határok meghúzása után elhagyták Losoncot, és Magyarországra települtek át. 1925. május 30-án megkapták a magyar állampolgárságot, ami kiterjedt az akkor 16 éves fiúra is.

1919-20-ban a balassagyarmati állami reálgimnáziumban tanult, a 2-4. osztályt 1920-23-ban a kőszegi reáliskola nevelőintézetében, az 5. osztályt 1924/25-ben a karcagi református Főgimnáziumban, a 6–8. osztályt 1925–28-ban a pesterzsébeti Kossuth Lajos reálgimnáziumban végezte „*példás erkölcsi magatartással*”, ahogy ez a bizonyítványban szerepel.

Érettségit ugyanitt, a pesterzsébeti Kossuth Lajos reálgimnáziumban tett. Ugyanakkor érettségit tett görög nyelvből és irodalomból, ami a humán műveltség iránti érdeklődésről tanúskodnak.

A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett diplomát 1933-ban, mint történelem-földrajz szakos tanár. Az egyetemen Mályusz Elemér tanítványa volt. Mivel Mályusz diákjainak egy-egy vármegye történeti feldolgozását adta ki, így Belitzky is ilyen témában írta meg *Sopron vármegye történetét*, ami 1938-ban meg is jelent.

Hóman Bálint előszavával. Másik jelentős műve, mely máig forrásértékkel bír, *A magyar gabonakivitel története 1860-ig c.* munkája volt.

Közben, egészen 1949-ig Budapest Székesfőváros Levéltárában dolgozott, emellett több folyóiratot is megjelentetett, így a *Történetírás* címűt 1937-1939 között, valamint *Eros* címmel pár számot 1940-ben.

Az 1950-es években pedagógusként tevékenykedett először Dömsöd mellett Apajpusztán, majd Kiskunlacházán iskolaigazgatóként 1963-ig. Innen érkezett vissza Nógrád megyébe, Salgótarjánba, ahol az 1959-ben alapított Munkásmozgalmi Múzeum élére került. Igazgatói tevékenykedése közben a *Nógrád megye története* című megyemonográfia szerkesztőbizottságában is részt vállalt, az 1973-ban megjelent első kötet egyik szerzőjeként.

Hagyatéka némi képet fest családi életéről. Felesége: Hegedűs Edit (sz. 1928 Bp.) tanítónő volt, valamint a Budapesti Pedagógiai Főiskola természetrajz-földrajz szakos tanulója 1 évig. Egy kislányukat, Editet nevelték közösen, de a családi levelekből kiderült, volt két nagyobb fia is, feltételezhetően előző házasságából. Felesége, bár jóval fiatalabb volt, korábban meghalt. Ezután volt még egy kapcsolata, talán felesége, akinek fiát közösen nevelték nagy szeretetben.

A HAGYATÉK

Ez a rövid vázlat talán némi magyarázattal szolgál arra a szerteágazó, változatos életműre, melyről hagyatéka tanúskodik.

Úgy találtam a legmegfelelőbbnek, a kutatók érdekeit is erősen figyelembe véve, hogy a hagyatékot témakörök szerint rendezem és eltekintek az időrendtől.

Kutatási érdeklődésének köre hihetetlen széles volt időben, térben, sőt mondhatni tudományágakon átfutott, nemhiába volt földrajzi végzettsége is.

Csak az hónapokat igényelt, hogy az egyes összetartozó iratokat, tanulmányokat összerakjam, nézve a papír minőségét, méretét, színét, a tinta színét színtén. Aztán a hihetetlen mennyiségű tanulmányokat valamilyen rendszerbe kellett foglalni, hogy kutathatóak, átláthatóak legyenek.

A következőkben a kialakított állagokat szeretném ismertetni.

A már említett kétdoboznyi személyes irat után úgy gondoltam, a helytörténeti tanulmányokat helyeztem el 10 dobozban. Ezekről darab szintű jegyzék készült. Ennek az anyagnak az elejére került a megyetörténettel kapcsolatos teljes iratanyag a kötet kéziratától kezdve a kefelenyomatig. Ezután a megyével kapcsolatos egyéb tanulmányokat - több tucatnyit - tettem úgy rendezve, hogy az időrendet vettem alapul. Vagyis az őstörténettel kapcsolatos tanulmányok kerültek előre, folytatva a középkorral és így tovább. Hogy érzékeltessem kutatásai sokszínűségét, minden nagyobb egységnél kiemelek néhány címet. Így itt kiemelném például A *nógrádi besenyők és bösörmények* című tanulmányát, vagy a *Salgók, Őrhegyek*

és árhegyek szerepe a magyar honvédelemben című munkáját. A későbbi korszakokat véve írt a '48-as nógrádi önkéntes mozgó nemzetőr-zászlóaljról is, de a művelődéstörténet is az érdeklődési körébe került, foglalkozott a nógrádi hírlapírás múltjával, ugyanakkor orvostörténeti kutatásai is fellelhetők. Ki sem kell emelnem a jól ismert Mikszáth kutatásait, csak ezzel a témával négy tanulmánya foglalkozik. Tehát már a helytörténeti kutatásainál fellelhető az a hihetetlen sokszínűség és gazdagság, mely egész életművét jellemzi. Már ezekben a műveiben található számos településföldrajzzal kapcsolatos írás, mely a földrajztudomány és a nyelvészet módszereit is bevetve elemzi a megye településeit, földrajzi neveit, az itt élők antropológiai jellemzőit (pl. *Részletek az Ipoly és a Zagyva vízvidékei uráli nyelvekből eredő földrajzi neveinek ismeretéhez; vagy A palóc népnév és a palóc népcsoportnév eredete*).

Ennek a csoportnak a végén kaptak helyet a nógrádi származású személyekkel kapcsolatos tanulmányok, például a szécsényi költőnő, Ferenczy Teréz, vagy Szontágh Pál.

A helytörténeti kutatás módszertani szempontból is fontos volt számára, ezzel is külön tanulmányban foglalkozott.

A Múzeum dokumentumtárában fellelhető egy levél, melyet 1935-ben írt Budapesten az itt élő Dr. Dornyay Bélához, mely jól érzékelteti a helytörténet iránti érzett elhivatottságát:

„Jómagam is Losoncon születtem és ezért érthető az érdeklődés, amivel Nógrád vármegye története iránt viseltem. Jelenleg azonban a sors úgy hozta magával, Sopron vármegye történetének megírására kaptam megbízást és így a nyugati végem életével foglalkozom. Nem adtam föl azonban a reményt, hogy egykor, ha isten éltet, szülőmégym történetével is bővebben fogok foglalkozni. Ezért végtelenül örvendek, hogy a kedves Kolléga úr Salgótarján történetével foglalkozik, mert hogy jót fog alkotni, kis tanulmánya elolvasása után biztosra veszem.”

Pár évtizeddel később teljesültek ezirányú vágyai.

A nógrádi vonatkozású helytörténeti tanulmányok és művek után helyeztem el az egyéb helytörténetírási tárgyú és településföldrajzi tanulmányokat, igyekeztem ezeket kronológiai sorrendbe szedni, itt nem keletkezésük idejére, hanem tárgyukra gondolok.

Foglalkozott például Budapest középkori helyrajzával, de ugyanígy számos tanulmány született a heves megyei földrajzi nevekről vagy Szolnok megye helyneveiről. Tehát is is egy doboznyi tanulmányt kell elképzelni.

A helytörténet után az egész Magyarországra vonatkozó tanulmányok, írások következnek. Egyrészt hihetetlen mennyiségű tanulmány született a honfoglaló magyarságról, a koraközépkori helynevekről.

Itt kicsit részletesebben megjegyezném A magyar őstörténetről tudjuk, hogy máig nem csitult el a vita népünk eredetéről. A kérdés Belitzkyt sem hagyta nyugodni, ezzel kapcsolatosan kiterjedt levelezést folytatott még külföldön élő ma-

gyar tudósokkal is, rengeteg cédulát írt a helynevekről, azokat elemezve. Nézeteit az avar-magyar kontinuitás elfogadása és alátámasztása jellemezte, erről nyomtatásban számos tanulmánya megjelent a Palócföldben a 60-as években. Nézete szerint a palócok a hun-avar korban idetelepült szamojédok leszármazottai.

A következőkben kaptak helyet a magyar történelemmel kapcsolatos tanulmánykéziratok, tanulmányok szintén minden korszakra kitekintően. Foglalkozott mind úgy a középkori magyar állammal, mint épp az 1849-es pesti orosz tábori kórházzal.

Ezután még két nagyobb témakörre osztottam a megmaradó tanulmányokat, az egyik csoportba, kerültek a vallástörténeti tanulmányok, melyek főleg a koraközépkori egyházzal kapcsolatosak. Ez nem olyan nagy mennyiség, de azért 10 tanulmány csak ebben a témakörben nem kevés.

Különösen érdekes a következő nagy témakör, melyet az ő szavaival élve erkölcs-történetnek neveztem el, bár ma már talán a gender history, vagy a nőtörténet helytállóbb lenne bizonyos szempontból. Számos tanulmánya foglalkozik a fővárosi prostitúcióval, vagy épp a szexualitás történetével, a pest-budai cseléd-lányokkal, vagy csupán a témára vonatkozó jegyzetek is itt kaptak helyet.

A fentebb felsorolt témákra vonatkozó cédulákat, jegyzeteket ezután helyeztem el mintegy 9 dobozban. Szóltak volna érvek a tanulmányok utáni rögtöni elhelyezés mellett, de mindig lehetetlen lett volna beazonosítani az adott tanulmányt és a vele kapcsolatos cédulákat, másrészt széttörölte volna az életművet.

A következőkben kaptak helyet Belitzky művészi énjének megnyilatkozásai, vagyis versei, novellái regénytörödékei. Találhatunk több önéletrajzi ihletésű művet, de vannak történelmi tárgyú és erotikus novellái is.

Egyik írásában vall a következőképpen 1946-ban még a fővárosi levéltár íróasztalánál:

„Sokszor gondolkodom azon, ne hotránkózzatok meg, óh, tudós professzorok, hogy tudomány-e a történelem? Én azt hiszem, hogy inkább művészet. Az élet értékelésének tudatos formák szerinti művészete.”

A hátralévő húsz dobozba kerültek a füzetek, melyekben például megtalálható a Századok név és tárgymutatója, de épp angol füzetek is.

A földrajz iránti szenvedélyes érdeklődését tükrözik a térképek, melyeket láthatóan gyűjtött. Külön dobozba kerültek a folyóiratok, melyeket összegyűjtött, valamint saját nyomtatott művei.

Az utolsó tíz dobozt pedig a településföldrajzzal kapcsolatos cédulái töltik meg.

Úgy vélem, a hagyaték ismertetése kellően rávilágít arra, hogy Belitzky János életműve a mai napig rejt felfedeznivalókat a megye helytörténészei számára. Épp ezért az ismertetést hagyatéka raktári jegyzékének részletével zárom, jól illusztrálva a fentebb írtakat és egyben segítve a kutatókat:

I. Belitzky Jánosra vonatkozó személyes iratok

1.	életrajzok
2.	személyes iratok
3.	levelek
4.	lektori vélemények
5.	meghívók
6.	szerződések
7.	vegyes személyes feljegyzések
8.	iskolai feljegyzések
9.	múzeumi feljegyzések
10.	pártélet
11.	kertesház tervrajzok
12.	Belitzky Edit iskolai füzetei

II. Helytörténeti tanulmányok**A., a Nógrád megye Története c. könyvvel kapcsolatos iratok**

1.	1. kötet, kézirat
2.	ua. + 1. fejt. bőv. fog.
3.	1. kötet, vegyes (öt dosszié)
4.	1. kötet, vegyes (2 dosszié)
5.	kefelenyomat
6.	bővített (Őskor-17.sz.), irodalom, 1. fejt., 9. fejt., vegyes

B., Nógrád megyével kapcsolatos tanulmányok**a., Őskor, Középkor**

1.	bevezető tanulmány: A magyar helytörténetírás módszertana és kritikai problémái
2.	Vidékünk népei a Honfoglalás előtt
3.	A nógrádi besenyők és bösörmények
4.	A Zák nemzetség szerepe és bukásának jelentősége Nógrád megye birtok- és településtörténete szempontjából
5.	Képek a múltból (Egy nemzetség elvirágzása)

6.	Nógrádi eredetű-e a Turul monda
7.	Folkus lovag
8.	Anonymus Gestája és a nógrádi részek a koraközépkorban
9.	Nógrád megye területi kialakulása
10.	A Salgó, Órhegyek és Várhegyek szerepe a magyar honvédelemben
11.	A Cserhát és környéke koraközépkori ércbányászata és fémműves-sége (3 pld. + jegyzet)
b., 18–20. század	
1.	Nógrád megye a Rákóczi szabadságharc utáni években
2.	Nógrádi pedagógiai gondolkodók 1742–1848
3.	Az 1200 fős nógrádi önkéntes mozgó nemzetőr zászlóalj felszerelés-sel való ellátása
4.	A nógrádi hazafiak és hazaárulók történetéhez 1849–1854
5.	A „Bach szisztéma”
6.	Politikai pártok története Nógrád megyében 1862–1872
7.	A Nógrád – Honti Ellenzék eredeti tárczája
8.	Az önkényuralom időszakának (1849–1860) politikai megnyil-vánulásai Nógrád vármegyében
9.	Nógrád megye közgyűlése és sajtója a munkás- és parasztmozgal-makról 1867-1878
10.	Észrevételek és adatok Nógrád vármegye Dualizmus kori közép-retegi problematikájához
11.	A nógrádi hírlapírás múltjáról
12.	Halálos kimenetelű takonykóros megbetegedés kezelése 1880-ban
13.	1884. évi javaslat megyei orvosi egyesület alakítására
14.	Adatok Nógrád megye lakosságának területbeli elhatárolásához az 1880-as évekből
15.	A Nógrád megyei tankerület tanítótanárságának 1880. és 1887. évi közgyűlése
16.	A nógrádi sport őskorából

17.	Az 1917. évi oroszországi forradalmak hatása a nógrádi értelmiségre
18.	Nógrád a nagy idők sodrában
19.	Rendhagyó útikalauz
20.	A politikai pártok története Nógrád megyében 1865–1872 (pótlólag)
c., Mikszáth Kálmánnal kapcsolatos tanulmányok	
1.	Személynévmutató
2.	Mikszáth és a Veres család
3.	Mikszáth műveinek élet és vallástörténeti forrásértéke
4.	Mikszáth vármegyéje (regényeinek, novelláinak forrásai)
5.	Mikszáth és Balassagyarmat
d., Nógrád megyei településekkel kapcsolatos tanulmányok	
1.	Salgótarján – útikalauz
2.	Salgótarján története (Őskor – 1848, jegyzetek, szerződés)
3.	Az első salgótarjáni újság
4.	Múlt századi salgótarjáni történetek újságcikkek alapján
5.	Ki volt az első csendőrsortűz áldozata?
6.	Bányászat
7.	Adatok a salgóbányai munkásság életkörülményeihez (1871–1888 és 1898)
8.	A tanácsköztársaság kikiáltásának művészi- és irodalmi hatása Salgótarjánban
9.	Az 1788., 1791. évi török háború hadtörténeti és gazdaságtörténeti vonatkozása
10.	Balassagyarmat az önkényuralom évei alatt
11.	Méregkeverő szeretők
12.	Vasútépítés: Aszód-Losonc
13.	Losonc helynevei
14.	Losonc leírása
15.	Losonc feudáliskori története
16.	A Losonci Amatőr Fényképészek Egyesülete

17.	Szécsény 1593 és 1683. évi visszafoglalásának világpolitikai és érzelmi háttere
18.	Mohora földrajza
19.	Nagyoroszi története a kezdetektől a 17. századig
20.	A pásztói Tar Lőrinc pokoljárása
21.	A pásztói a reformkor végén
e., A palóc kérdés, településföldrajz	
1.	Észrevételek és feltételezések a Palócföld koraközépkori település-földrajzához és történetéhez
2.	A palócok eredetéről
3.	A palóc kérdés margójára
4.	A palóc népnév és a palóc nép eredete
5.	Palócföld titkai nyomában (2 teljes, 1 hiányos pld.)
6.	A Bolondosi vár népei és a palóc népcsoportnév (2 hiányos pld.)
7.	Nógrád megye településföldrajza a 18. sz. végén és a 19. sz. derekán
8.	Salgótarján településföldrajza
9.	Az uráli eredetű nógrádi elnevezések viszonyai a „palócföldi” uráli elnevezésekhez
10.	Szamojéd eredetű nevek vidékünkön (töredék)
11.	Részletek az Ipoly és a Zagyva vízvidékei uráli nyelvekből eredő földrajzi neveinek ismeretéhez
f., Nógrádi vonatkozású személyekkel kapcsolatos tanulmányok	
1.	Ferenczy Teréz
2.	Haynald Amália, a Koburg-Koháry hercegek nevelőnője párizsi, londoni és szécsényi életéhez
3.	Kubányi Lajos, a nógrádi népelet festője
4.	A Komjáthy ügy (megyei főjegyző, tanfelügyelő)
5.	Marton János: Egy száz év előtti munkásbarát újságíró leleplezései
6.	Intimitások Szontágh Pálról
7.	Mészöly Géza léptei nyomán

C., Nem nógrádi vonatkozású helytörténet és településföldrajz	
a., Budapest	
1.	Észrevételek Budapest és környéke településföldrajzához
2.	Adatok Budapest középkori helyrajzához - részletek egy készülő nagyobb tanulmányból -
3.	Észrevételek Budapest és környéke koraközépkori történetéhez
4.	Kínvallatás Pesten 1754-ben
5.	Budapest városfejlődése
6.	Egy pesti polgár tündöklése és bukása a 18. sz.-ban
7.	A pest-budai polgár születése
8.	Lakógyűlés 1848-ban
9.	Oroszok a régi Budapesten
10.	Cséry úr magániskolája (1876, Pestszentlőrinc)
b., Heves megye	
1.	Adatok Heves megye és környéke koraközépkori településtörténetéhez földrajzi nevei alapján
2.	Anonymus és a Gesta Hungarorum egri és eger-egyházmegyei vonatkozásai
3.	Előzetes tájékoztató Heves megye egykori és mai területe földrajzi neveinek középkori településtörténeti elemzéséhez
4.	Heves megye földrajzi nevei
5.	Nyelvrokonaink szókincséből származó földrajzi nevek Heves megyében
6.	Székelyek az egri és váradi püspökség területén
7.	A Tarna helynév
8.	Vázlatok Heves megye és környéke földrajzi neveinek településtörténeti vizsgálatához (4 pld.)
c., Észak-Magyarország	
1.	Az Északi-középhegység és környéke uráli nyelvekből eredő helynevei (4 pld., jegyzetek)
2.	A Mátra és a Bükk környéki tájak eseményei Anonymus művében

d., Szolnok megye	
1.	Szolnok megye koraközépkori története
2.	Szolnok megye koraközépkori helyrajzához
3.	Szolnok megye koraközépkori helyneveinek elemzése (3 pld.)
4.	Szolnok megye hun eredetű helynevei
5.	Ascanio Centorio Szolnok megye 1552. évi elestéről
e., Miskolc	
1.	Adatok Miskolc és környéke hun-avarkori településföldrajzához
2.	A Miskolc helynév eredete
III. Településföldrajz, nyelvészet, őstörténet (országos)	
A., Településföldrajz 1.	
1.	Adatok és feltételezések Avarország néhány mongoloid törzsének településföldrajzához
2.	A magyar koraközépkor avarkori emlékei
3.	Avar honfoglalás
4.	A honfoglaló magyarok településrendjének és hadszervezetének összefüggése az avarkori településrenddel
5.	A hun és avarkori nyelvi hovatartozás főbb kérdései
6.	A hun-avar-magyar kontinuitás kérdése
7.	Az 567/568. évi avar honfoglalók
8.	Tanulmány Avarország népeinek különböző nyelveiről (4 pld., hiányos)
B., Településföldrajz 2.	
1.	Anonymus által megőrzött útmutató hagyomány
2.	A Fajsz, Fáli, Fálicsi és Vál személy- és helyneveinek etimológiájához
3.	A földtani és földrajzi tényezők szerepe a földrajzi nevek kialakításában
4.	A Hatvan nevű településeink elnevezésének históriájához
5.	A koraközépkori eredetű helynevekből leszűrhető településtörténeti tanulságok

6.	Másik, oksák és szamojédek (töredék)
7.	A nézsai Belgrád és a Vác melletti Duka (2 pld.)
8.	Példák az uráli nyelvcsalád népeinek helyneveinkben előforduló szókincsből (2 pld.)
9.	cím nélkül: helynevek
10.	cím nélkül: településföldrajz

C., Nyelvészet

1.	Adatok az őseurópai népek afrikai eredetéhez
2.	Kusaly, Kündü és Kurszán (töredék, jegyzetek)
3.	Megjegyzések a „Kurszán-Kusaly” és a „kende kékkend” problematikához
4.	A praeindoeurópai népek szókincsére vonatkozó Devoto-féle kutatások összegzése (3 pld., hiányos)
5.	Törzsneveink eredete

D., Magyar őstörténet

1.	A magyarság kialakulása és története a honfoglalásig
2.	Kettős honfoglalás (2 hiányos pld.)
3.	A honfoglaló magyarság megszállása

IV. Magyarország történetére vonatkozó tankönyvkéziratok

tanulmányok

A., Tankönyvkéziratok

1.	A magyar történet kézikönyve (hiányos)
2.	Úri praktikák, népi tragédia
3.	tanönyv vagy óravázlatok (nincs címe)

B., Tanulmányok

1.	Szent István és az ő királysága
2.	Észrevételek I. István király egyik különös dínárjáról
3.	Egy francia trónkövetelő 1357–59. évi viszontagságai Budán
4.	Nagy Lajos
5.	A közép- és törökkori források kutatásának falusi lehetőségei

6.	Dózsa György
7.	A magyar paraszt kettős sorsa
8.	Egy elfelejtett magyar forradalom: Császár Péter felkelése 1631–1632
9.	A Duna képe a török hódítás utolsó éveiben
10.	Jaj nektek, orosz katonaszökevények
11.	Orosz tábori kórház Pesten 1849-ben
12.	Fordítót keresnek
13.	Trianon
14.	A magyar tanácsköztársaság történelmi jelentősége
15.	Kállay kettős

C., Hét nemzetség szövetsége – írta Táncsics Mihály, közli Belitzky János

V. Vallástörténet 0.06 ífm

1.	Adatok a 14. századi magyarországi papság erkölcsrajzához
2.	Ariánus hittan
3.	Hutten Ulrich harca az egyház ellen
4.	Kner Izidor aforizmái
5.	Középkori keresztény bölcselet
6.	Az ókatolikus gondolat és az ókatolikus egyház rövid története
7.	Marcellusnak Péter és Pál apostoloknak csodálatos dolgairól és cselekedeteiről, valamint Simon mágusnak mágusi mesterkedéseiről írott könyve
8.	A szentmise rendje
9.	Hittan (?)
10.	Vallástörténet

VI. Erkölcstörténet

1.	Az alsóbb néposztályok erkölcei
2.	Degré Alajos, a régi Pest szerelmese
3.	Erkölcshajók és intézkedések Budán
4.	Erkölcstörténet, német nyelvű nyomtatványok

5.	Az erkölcstörténetírás és erkölcsföldrajz jogosultsága, módszereik és problémáik
6.	„Ethos” erkölcstörténeti és erkölcsföldrajzi tanulmányok
7.	A fővárosi prostitúció az 1830-as években
8.	A 3670. számú pestváradai büntetőper és erkölcstörténeti adatai
9.	Három század mesgyéjéről
10.	Helley Ferenc contra Perczel Ida
11.	9–10. századi magyar erkölcsök
12.	A nemi élet története
13.	Nevesebb ó- és középkori intézkedések a városi prostitúció rendezése tárgyában
14.	Pest-budai cselédlányok – Fecske Kati esete
15.	Pesti prostitúció
16.	A prostitúció 1917-ben
17.	A szabad szerelem és a prostitúció lélektana
18.	a témára vonatkozó iratok
19.	jegyzetek

VII. Különböző témákra vonatkozó kijegyzetelések

A., Helytörténet

a., Nógrád megye

1.	NmL IV. 1/a
2.	Hont, Nógrád, Heves, Pest, Borsod – jegyzetek, koraközépkor
3.	Balassagyarmattal kapcsolatos jegyzetek
4.	Tizedösszeírások – MOL
5.	Jobbágysokkal kapcs. jegyzetek
6.	Összeírás – Balassagyarmat, 1720
7.	Bach korszak, guerillák – jegyzetek
8.	Frideczky, Repeczky – jegyzetek
9.	Bach korszak, Balassagyarmat – jegyzetek
10.	Visitatio Canonica St. 1860

	11.	Nógrádi Lapok és Honti Híradó – jegyzetek
	12.	NHE – jegyzetek
	13.	Munkás és parasztmozgalom a sajtóban
b., Nógrád megyével kapcsolatos oklevelek kijegyzetelése		
	1.	vegyes, 5 dosszié
	2.	„ , 4 dosszié
	3.	„ , 4 dosszié
	4.	„ , 4 dosszié
	5.	„ , 5 dosszié
c., Egyéb megyék, városok		
	1.	a Duna-Tisza köze megyei, városi, községi és intézményi levéltárainak anyaga
	2.	Pest-Pilis-Solt vm. közgyűlési jegyzőkönyvei
	3.	BFL – jegyzetek, 1526-1699
	4.	a Nagykőrösi Regestrum Renovatum
	5.	Soós Imre: Heves megye benépesülése a török hódoltság után, vmint. Hatvani török szandzsák, defterek
	6.	Pesti tanácsulési jegyzőkönyvek kivonatai, I. kötet, 1688–1696
	7.	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. levéltára VII.kútfő 1876-
	8.	BFL – iskolai fegyelmi ügyek a tanácsköztársaság után
B., Ország történet		
	1.	F. Karácsony János: Magyar Nemzetségek II. 269. l., Anjoukori okl. I. 89–90.; Csánky II: 334, 322, 320, 342, 336–337
	2.	Csúcs Sándor: A magyar szókészlet finnugor elemeinek statisztikája
	3.	A honfoglalás eseményei Kubinyi szerint
	4.	Árpádkori forrás (?) – jegyzetek
	5.	Oklevelek – Kubinyi
	6.	Károlyi oklevéltár
	7.	Középkori oklevelek kivonatai, másolatai
	8.	krónikarészletek

9.	13–14. sz. – jegyzetek, BSZL adatai
10.	A magyar gabonakivitel a 19. századig (Bp., Velence, Bécs)
11.	Adatok a török hódítás és a felszabadító hadjáratok korának történetéhez
12.	Regestrum Renovetum anno 1645
13.	Buda – középkor
14.	Községi és városi levéltárak 1700–1711
15.	Petőfi: Utirajzok, 1845
16.	Jókai: Rákóczi fia
17.	1848–49
18.	Dualizmus
19.	Gesztelyi Nagy László: Magyar tanya; Kalocsa, 1928
20.	vegyes

VII. Versei, novellái, regényei

A., Versek

B., Novellák

1.	Az aranypolgár
2.	Casanova három éjszakája
3.	A divatszalon (teljes)
4.	A dömsödi szélmalom
5.	Egy pesti polgár levelei
6.	Ha nem tévedtünk volna
7.	Az ismeretlen örökös
8.	Karcolatok
9.	Lili naplója (teljes)
10.	Magyar lányok Oroszországban
11.	Az ötletgyár
12.	novella Petőfiről
13.	A szantálfa doboz
14.	Száz vallomás

15.	A szépséges Nitakrit
16.	Tanyasi szerelem
17.	Utazás a szerelem mélyére
18.	Utazás az ezerarcú hegy körül
19.	A vadmacska
20.	cím nélküli novellák

C., Regények

1.	Valamit magamról, ami előszónak is megfelel
2.	A botrány
3.	Egy diszkrét fiatalember indiszkrét vallomásai
4.	Döllinger Ignác
5.	Életrajz
6.	Gitta
7.	A komédiások
8.	Lázálom (egy forradalmár visszaemlékezései)
9.	Mi, Lévyak
10.	Miss Mary Makkay
11.	Az óriások
12.	Rapszodikus történet
13.	Pál apostol és Tekla története (teljes)
14.	Az üldözött vad
15.	Zsidó lány a feleségem
16.	8 cím nélküli regénykezdet, 1 tartalomjegyzék, töredékek

D., egyéb műfaj

1.	Az égig érő fa – gyermek opera
2.	cím nélküli dráma

IX. Vegyes témájú esszék, tanulmányok, stb.

1.	Előadás a nacionalizmusról
2.	Hogyan helyezzük el levéltárunkat

3.	Interjú Belitzky Jánossal
4.	Konyhatörténet
5.	A magyar művelődés útján
6.	Matematika
7.	Rádióelőadások
8.	Szólás-mondások a történelem tükrében
9.	Taksonyi temetődombok
10.	Jelentés a Pásztón végzett ásatásokról

Zsuzsanna Bódi

Die Erschließung der Akten des einstigen Museumsvorsitzenden (1963–1969) János Belitzky im Landesarchiv des Komitats Nógrád

Die schriftliche Hinterlassenschaft - etwa 7 lfm - des Lehrers, Historikers und Museumsdirektors von János Belitzky (1909-1989) werden im Landesarchiv des Komitats unter der Signatur XIV. 11. aufbewahrt. Diese Hinterlassenschaft bewahrt und bietet gleichzeitig den Forschern ein Einblick ins Leben bzw. Werk eines außergewöhnlichen Forschers und einer vielfältigen Person.

Die persönlichen Akten, wie z.B. Geburtsurkunde, Schulabschlusszeugnisse, Urkunden und Bescheinigungen stellen die Geschichte und Stationen des Leben des Forschers, sowie seiner Familie dar, insbesondere die Umsiedlung nach Ungarn, die Schuljahre in Balassagyarmat, Kőszeg, Karcag und Pesterzsébet, den Studienabschluss an der Péter Pázmány Universität, die Arbeit im Budapester Nationalarchiv, sowie die Jahren als Lehrer und später als Direktor am Museum in Salgótarján.

Den größeren Teil des Nachlasses bilden seine wissenschaftliche Studien und Werke, deren Thema auch zeitlich einen großen Zeitabstand betreffen: es wurden Aufsätze von der Vorgeschichte bis zur Geschichte des 20. Jahrhunderts, von der Heimatgeschichte - wie die zur Monographie der Geschichte des Komitats Nógrád erfassten Studien - bis zur Revolution von 1848 verfasst. Er beschäftigte sich nicht nur mit Geschichte sondern auch mit Linguistik, Siedlungsgeographie und Religionsgeschichte und nebenbei verfasste er auch schönliterarische Schriften, wie Novellen und Romane. Der Nachlass wird durch seine eigenen Notizen und Heften abgeschlossen. Das für Wissenschaftler brauchbare Teil des, über den Nachlass erstellten Indexes können die Interessenten am Ende des Aufsatzes lesen.

**Records of János Belitzky, Museum Director
(1963–1969) in the Nógrád County Archives
By Zsuzsanna Bódi**

The legacy of records of János Belitzky (1909-1989), who was a teacher, historian, archivist and museum director, makes up appr. 7 linear metres in the Nógrád County Archives in fonds XIV.11. The legacy reveals and preserves the life and work of an outstanding scholar with versatile personality.

The personal documents - registers, school reports, certificates, diplomas - present the history and stages in the life of the scholar born in Lucenec and his family, their resettling in Hungary after the Treaty of Trianon, the years spent in Balassagyarmat, Kőszeg, Karcag, Pesterzsébet, the degree from the Pázmány University, the years in the Budapest Archives, and in a school as a teacher, then his being a director in the Salgótarján museum.

The greater part of the legacy consists of scientific works, embracing a huge spectre from prehistoric times to the 20th century, from local history (and so studies to the monography of Nógrád County can be found) up to the 1848 revolution. Besides that he dealt not only with history but also linguistics, settlement geography, and history of religion, and last but not least, he tried his hand at literature, writing short stories and novels. His notes, notebooks used for research make up the last part of the legacy.

For access by researchers a register of part of the legacy has been made attached to the review.

A.	1. A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól
B.	2. A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól
C.	3. A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól

A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól

A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól

A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól

A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól

A múzeumok működéséről és a múzeumok feladatairól

A NÓGRÁDI TÖRTÉNETI MÚZEUM KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNYE

MATITS FERENC

I. ELŐSZÓ

A salgótarjáni intézmény alapításának 50. évfordulóján rendezett konferencián hangzott el a múzeumvezetés felkérésére a salgótarjáni képzőművészeti gyűjteménnyel foglalkozó azon előadás, amelyet részben a hozzászólások, kérdések hatására jelentős mértékben átdolgozva, kibővítve adok ezennel közre.

A Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet alkalmazásában 2002 és 2008 között két vezetői feladatot láttam el: megyei múzeumigazgató helyettesnek 5 évre szerződtem, ezen kívül 3 évre megbíztak a balassagyarmati Palóc Múzeum vezetésével is.

Értesülve arról, hogy a múzeumban dolgozó, nálam illetékesebb kollégák egyébe elfoglaltságaik miatt nem vállalkoztak e témában előadás tartására, úgy éreztem, tartozom ennyivel volt munkatársaimnak, egykori munkahelyemnek, hogy nagyobb részt a múzeum egykori és jelenlegi munkatársainak írásaira,¹ kismértékben saját tapasztalataimra támaszkodva, tárgyaljam a képzőművészeti gyűjteményre vonatkozó ismeretanyagot.

Lássuk, kik álltak eddig művészettörténészként a salgótarjáni múzeum alkalmazásában. 1977. október 15-én vették fel Krunák Emese művészettörténész hallgatót a Nógrád Megyei Munkásmozgalmi Múzeumba. Az 1980-ban diplomázott művészettörténész sokrétű teendői közül ki kell emelni a *Mihályfi Ernő Gyűjtemény* – 1978. február 17-én történt – átvételében való közreműködését, majd az anyagból szeptember 2-án a mintegy 100 db-os, katalógussal kísért palotási kiállítás létrehozását. Feladata volt továbbá kortárs kiállítások szervezése és rendezése mellett, az 1980. október 3-án nyíló salgótarjáni múzeum képzőművészeti anyagának raktárba helyezése, a múzeum Kisgalériájában a *Nógrádi képzőművészek*

¹ Salgótarján kulturális fejlesztésével az alábbi kötetek foglalkoznak behatóan: Horváth István, Molnár Pál, (további szerzők): *Nógrádi Történeti Évkönyv* 85. Salgótarján, 1985.; Horváth István: *Mezsgyén állva*. Salgótarján, 1988.; Bagyinszki Istvánné, Szvircsek Ferenc (szerk.): *Értékek és konfliktusok. Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években*. Salgótarján, 2005.

című kiállítás összeállítása.² A 21 nógrádi, illetve a megyével kapcsolatba került képzőművész alkotásaiból álló tárlatot 1981. tavaszán 2 hónapig Szentesen a Koszta József Múzeumban is bemutatták.³ Krunák Emese 1978 és 1981 között ellátta a Tavaszi Tárlat, illetve a Salgótarjáni Grafikai Művésztelep művészettörténeti feladatait. Az 1981-ben Budapestre visszatérő művészettörténész a nyolcvanas évek első felében – a Magyar Nemzeti Galéria alkalmazottjaként – fejtett ki publikációs tevékenységet a *Művészet* című folyóiratban.

Utóda, 1981. július 15-től Prakfalvi Endre lett, akinek nevével 6 éven át ismételt találkozunk a múzeum kiadványaiban.⁴ A rajztanári képesítésű Prakfalvi Endre második diplomáját, – a művészettörténet szakot – a múzeumban dolgozva szerezte meg. 1983-tól 2 évig volt – gyűjteménykezelői minőségben – munkatársra Peák Ildikó, aki felvételt nyerve az ELTE BTK-ra, művészettörténet-történelem szakon, nappali tagozaton folytatta tanulmányait Budapesten. 1989-es diplomázását követően, immáron mint művészettörténész lett múzeumi szakalkalmazott.

A nyolcvanas évek közepén, 2 évig Bodnár Éva, majd ezt követően mintegy 6 évig Bódiné Czene Gizella dolgozott a képzőművészeti kollekció gyűjteménykezelőjeként. Az utóbb említett, gyűjteménykezelői tanfolyamot végzett kollegától a létszámleépítés miatt vált meg az intézmény és azóta a művészettörténeti munkát esetenként más szakágak gyűjteménykezelői segítik.

Prakfalvi Endre a végzést követően Budapesten vállalt munkát, utóda 1988-tól a szintén eredetileg rajztanári képesítésű H. Szilasi Ágota lett, aki másoddiplomás képzés keretében szerzett művészettörténész oklevelet. A művészeti érzékkel, szervezői képességekkel, valamint kutatói készséggel rendelkező ambiciózus szakembernek azonban öt év után, a 90-es évek elején távoznia kellett. H. Szilasi Ágota kénytelen volt a megyén kívül hivatásának megfelelő alkalmazást keresni. Esetenként szülővárosa ma is megbízza szakmai feladatokkal.

Prakfalvi Endre a háborút követő 40 esztendő építészetének történetével foglalkozva, fel-feltűnik egy-egy Salgótarján építéstörténetével foglalkozó kiadvány szerzői, illetve konferencia előadói között szülővárosában.⁵

Dr. Bereczky Loránd művészettörténész szerepére kell még felhívunk a figyelmet, aki bár nem állt a salgótarjáni múzeum alkalmazásában, de a múzeumvezetés – minden jel szerint – a tőle kapott szakmai tanácsok alapján hozott döntést a képzőművészeti gyűjtemény kialakítását és gyűjtési koncepcióját illetően.⁶

² KRUNÁK, 1980, 17–18.

³ *Hírek a Nógrádi Sándor Múzeumból.* In.: Múzeumi Mozaik 6. Salgótarján, 1981. 31.

⁴ HORVÁTH, 1982. 389, 399; PRAKFAI, 1982. 8–9.; *I. Országos Rajzbiennálé.* Salgótarján, 1982. 159. Szalay Lajos fotóját készítette.

⁵ PRAKFAI 2005. 77–88.

⁶ Érdemes lenne erről a témáról vele, illetve a jelenleg Sopronban élő dr. Molnár Pállal interjút készíteni.

A Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti gyűjteménye hagyományosan az alábbi két fő egységre tagolható:

- törzsanyag: ebben többek között a Balassagyarmatról leltárkönyvvel együtt Salgótarjánba került képzőművészeti anyag, a különböző kiállításokról származó, valamint a megyei, városi, minisztériumi, NKA stb. támogatással való gyarapodás;
- a salgótarjáni (mátraalmási) művésztelepről származó részben nemzetközi anyag;
- a Mihályfi Ernő Gyűjtemény Nógrád megye által megvásárolt része.

II. A SALGÓTARJÁNI KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY LÉTREJÖTTÉNEK TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

1. A Palóc Múzeum képzőművészeti gyűjteménye

A Balassagyarmaton született Nagy Iván (1824–1898) akadémikus történész szervezőmunkájának és nagylelkű adományainak köszönhetően, 1891-ben jött létre Nógrád Vármegye székhelyén a képzőművészeti alkotásokkal is rendelkező Nógrádvármegyei Múzeum. A Nagy Iván téma kutatásáért doktori fokozatot kiérdemlő Dr. Kovács Anna, irodalomtörténetre specializálódott főmuzeológus több tanulmányában⁷ is említi a múzeumalapító képzőművészeti gyűjteményét. Levéltári források⁸ alapján tudható, hogy a kollekció sokszorosított és egyedi grafikák mellett, 18 olajfestményből állt. Önzetlen adománya révén ezek a művek bizonyosan⁹ a balassagyarmati múzeumi gyűjteménybe kerültek.

Különböző ideiglenes megoldásokat követően költözhettek a gyűjtemények az 1914-ben Wälder Gyula fővárosi építész tervei szerint Balassagyarmat központjában felépült múzeumépületbe. Az I. világháború és annak következményei miatt a közönség előtt csupán 1931. november 29-én nyitotta meg kapuit az igényes kialakítású, egyemeletes, historizáló stílusban emelt kastélyszerű múzeumépület. A Nógrádvármegyei Nagy Iván Múzeum néven működő intézményben a háború végéig, egyéb állandó kiállítások között, képzőművészetit is láthatott a közönség. A múzeum saját anyagát kiegészítette a budapesti Országos Szépművészeti

⁷ Kovács, 1984. 63–100.; Kovács, 1989. 149–238.

⁸ Kovács, 1989. 191–192.; lábjegyzet 73.: *Nagy Iván képrajz gyűjteménye*. NML NI XIV. 3. 2.

⁹ Feladat a levéltári források, a múzeumi leltárkönyvek segítségével kideríteni, pontosan mely műveket hagyta a múzeumra Nagy Iván, mennyi maradt meg mára adományából és ezek hol találhatóak.

Múzeumtól tartós letétbe¹⁰ kapott 22 kvalitásos festménnyel és 7 szoborral, így nyújtva áttekintést a magyar képzőművészet 19. és 20. századi eredményeiről.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1936. július 17-én közgyűjteménnyé nyilvánított intézmény gyűjtőköre rendkívül szerteágazó volt. A természet-tudományi, régészeti, néprajzi, történeti, hely-, ipar- és művelődéstörténeti, iparművészeti, numizmatikai stb. anyagot a képzőművészeti alkotásokkal együtt, közös leltárkönyvben tartották nyilván. Az állagot sorszámmal, mérettel és rövid leírással lajstromba vevő múzeumi leltárkönyv szerint, a II. világháború befejezését megelőzően, mintegy 7340 műtárgyat őrzött a múzeum. A fennmaradt muzeális értékű leltárkönyv egyedi értékkel bíró gyűjteménytörténeti dokumentum.

A háború következtében súlyos állományvesztéseget elszenvedő balassagyarmati közgyűjteményben, a megőrződött műtárgyak is nagyrészt sérültek voltak. A Nógrád Vármegyei Nagy Iván Múzeum neve 1949-ben Nógrád-Hont Megyei Múzeum, majd 1950-től Palóc Múzeum lett. Az intézmény vezetésével 1949-ben dr. Manga János etnográfust bízta meg.¹¹

1949. december 14-én a kormány rendeletben változtatta meg Nógrád megye közigazgatási rendjét, az új megyeszékhely Salgótarján lett. Ez a rendelet hátrányosan érintette Balassagyarmatot.¹² Nagymértékben előmozdította viszont, hogy a kelet-nógrádi ipari város, Salgótarján kulturális intézményekkel való ellátottságát fejlesszék. Ennek keretében alapítottak Salgótarjánban múzeumot, amely 1970-ben átvette a balassagyarmati múzeumtól, az 1962-től létező megyei múzeumi szervezet irányítását és muzeológiai feladatainak javát.

1950-ben államosították az intézményt. A múzeumvezető döntése értelmében 1951. december 15-én „...a Palóc Múzeumban a raktárhelység hiánya, az alagsornak pedig nedves volta miatt a múzeum képzőművészeti anyagát annak veszélyeztetettsége miatt...” télvíz idején, tehergépkocsival a Múzeumok és Műemlékek

¹⁰ A Szépművészeti Múzeumtól kölcsönzött képek Benczúr Gyula, Brodszky Sándor, Lotz Károly, id. Markó Károly, Bruck Lajos, Kacziány Ödön, Mészöly Géza, Tornyai János, Spányi Béla, Mednyánszky László és mások alkotásai voltak, a szobrokat Damkó József, Vaszary László, Köllő Miklós, Nagy Kálmán, Gémes Gindert készítette.

¹¹ TÁTRAI, 1996–1997. 159.; KAPROS, 1996–1997. 213–217.

¹² MAJDÁN, 1984. 167.: „...az 50-es években viszont a 'büntetendő reakciós város' bélyegét volt kénytelen magán hordani az itt élő lakosság. Míg a Horthy-korszak 'magasabb' politikai érdekei Balassagyarmatot megyei jogú várossá emelték, addig az 1950-es években Balassagyarmat, mintegy büntetésként, a megyei beruházási költségből 0,1%-kal részesedett...”

HORVÁTH–SZVIRCEK–BALOGH, 1989. 22. A vitaanyagban a megoldás irányába mutató sorok olvashatók: „...1950-ben a megye területrendezése során a megyeszékhelyt Balassagyarmatról Salgótarjánba helyezték. ...Ez a változás Balassagyarmat fejlődését egy időre meg is állította. Súlyosabb következménye ennek a két város kapcsolatában a máig élő gyökeret vert ellentét, ellenségeség, féltékenység...”

Országos Központjába, Budapestre szállította. A többnyire sérült képzőművészeti alkotás közül 36 darab a Palóc Múzeum tulajdona, míg a többi 11 db. – Nógrád vármegye, és a balassagyarmati római katolikus plébánia¹³ által – a múzeumban letétbehelyezett műtárgy.

A hivatalos jegyzékkel átadott 47 muzeális érték sorsának jogi rendezése a magyar múzeumügy restanciája. Az igazgató által a Palóc Múzeum részéről megbízott dr. Patay Pál régész, a Nemzeti Múzeumban tevékenykedő, szellemileg friss, 96 éves nyugdíjas muzeológus, feltehetően első kézből szolgálhat adalékokkal, információkkal akkori feladatáról és annak körülményeiről.

Az 1954-ben megjelent Nógrád megye műemlékei című könyv,¹⁴ a balassagyarmati Vármegyeháza leírása során nyújt némi támpontot ebben a kérdésben: „...A díszterem képei részben a háború alatt pusztultak el, részben a megyeszékhely áthelyezésével kapcsolatban kerültek új helyre. ...A képek egy része a Magyar Történelmi Képcsarnokba került...”

A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka mellett, a Szépművészeti Múzeum,¹⁵ illetve a belőle alakult Magyar Nemzeti Galéria is érintett a Balassagyarmatról elszállított, – részben kimagasló művészi és kultúrtörténeti értéket képviselő – javak ügyében. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy miként került a balassagyarmati plébániahivatalból a szintén egykor a templomot díszítő, jelentős értékkel bíró Martino Altomonte köre által festett *Szent Flórián* (a kutatás szerint Szent Lipót festmény)¹⁶ a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményébe.

Az egykori megyeszékhely közönsége – a néprajzi, irodalomtörténeti, helytörténeti, természettudományi és régészeti kiállítások mellett – szívesen vette, ha képzőművészeti tárlatok is nyílnak a város első számú, reprezentatív kiállítóhelyén. Bacsúr Sándor jegyzéke¹⁷ szerint 1951 és 1987 között több mint 80 képzőművészeti kiállítást rendeztek a múzeumban.

A Palóc Múzeumban 1987 után rendezett művészeti rendezvényeinek sorában két olyan kiemelkedő jelentőségű bemutatót kell említenünk, amelyek a múzeum egykori gyűjteményeit rekonstruálták. A millennium évében megrendezett *Nógrád szerepe a Magyar Múzeumügy kibontakozásában* című kiállítás alkalmával a Ma-

¹³ A muzeális leltárkönyv adatai szerint 1908-ban helyezte a plébániatemplom Szent Pál oltárképét letétbe. A festményről Garas Klára művészettörténész állapította meg, hogy alkotója Franz Anton Maulbertsch (1724–1796). A2 Szent Pál, olaj, vászon 200 x 113 cm, ltsz.: L.5.105. kép a Szépművészeti Múzeumból az 1957-ben alapított Magyar Nemzeti Galériába került, ahol a kimagasló értékű festményt a tulajdonos megadása nélkül szerepeltetik az állandó kiállításon.

¹⁴ GENTHON, 1954. 125.

¹⁵ GENTHON, 1954. 138.

¹⁶ GENTHON, 1954. 130.; Altomonte, Martino köre: *Szent Lipót apoteoisa*, 1750 körül, olaj, vászon 246 x 188 cm, MNG ltsz.: 5.097.

¹⁷ BACSÚR, 2002. 103.

gyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum, a salgótarjáni Nógrádi Történeti Múzeum, a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum is küldött a balassagyarmati múzeumból származó képzőművészeti tárgyat.

A *Fejezetek a 115 éves balassagyarmati múzeum történetéből I., 1891–1944* című kiállítás megrendezésekor pedig sikerült a Magyar Nemzeti Galéria azon festményei közül néhányat¹⁸ kölcsönözni, amelyek az 1931 és 1944 közötti időszakban a múzeumban voltak láthatók. A Palóc Múzeum legutóbbi két évtizedének képzőművészeti eseményei közül ki kell emelni Glatz Oszkár, Csemniczky Zoltán,¹⁹ Jánossy Ferenc, Balázs János, Madarász Victor, Réti Zoltán és Ézsias István tárlatait, valamint a *Három a tánc!* című bemutatót.

Miután 1970-ben a múzeumi szervezet székhelyét Salgótarjánba helyezték, a Palóc Múzeum szakfeladata az új strukturális beosztás szerint a néprajzra korlátozódott.

„...A Palóc Múzeum adott otthont 1973-ig a megyére vonatkozó természettudományi, régészeti, helytörténeti, képzőművészeti és néprajzi gyűjteményeknek. Azóta a néprajz kivételével valamennyi gyűjteményt a múzeummá alakított volt Forgách-kastélyban helyezték el Szécsényben. ...Az új kiállítások, amelyek a megye gazdag népviseletét, népi építészetét, pásztorművészetét, Balassagyarmat város történetét, Madách Imre, Mikszáth Kálmán életét és munkásságát, valamint Rózsavölgyi Márk – emlékeket mutatják be, a tervek szerint 1975-ben nyílnak meg....” – olvasható a múzeum munkatársai által írt 1975-ben megjelent balassagyarmati útikönyvben.²⁰

A Palóc Múzeumban beletárolt képzőművészeti alkotásokat elszállították a szécsényi Helytörténeti Múzeumba (1979-től Kubinyi Ferenc Múzeum), ahová a megye múltjának 1848 előtti történeti kutatása helyeződött, és ahhoz csatolták a releváns művészeti anyagot is. Az 1848 után készült képzőművészeti alkotásokat addig őrizték itt, amíg az új salgótarjáni múzeum azokat fogadni nem tudta. Képzőművészeti tárgy oly módon maradt a Palóc Múzeumban, amennyiben az nem a képzőművészeti leltárba lett felvéve.

A Palóc Múzeum beletárolt állagaiból, dokumentumaiból – az épület 20 éve történt felújításakor – tisztázatlan körülmények között a Madách Imre Városi Könyvtár szervezetében működő Balassagyarmati Helytörténeti Gyűjteménytár és Kutatóhely őrzésébe került egy gyűjteményrész. Fontos lenne ezt, az illegitim állapotot mielőbb rendezni.

¹⁸ KAPROS, 2006. 29–30. szerint Benczúr Gyula, id. Markó Károly, Merész Gyula, Tornyai János képei tértek vissza.

¹⁹ Csach, 2003.; A Munkácsy-díjas művészt köszöntő cikk: Palócföld 2007/6. Salgótarján, 2007. 427–441.

²⁰ Flórián–Zólyomi, 1975, 28.

Több példa is van arra, hogy a múzeum, – megyei intézményként – együtt tud működni városi fenntartású intézménnyel. Ezek között említhető, hogy 1980 májusától előbb a Palóc Múzeum Lapidáriumában, majd a következő esztendőől 1988 márciusáig, évente mintegy 10 kiállítással vendégeskedett az emeleti kiállító-térben a városhoz tartozó Horváth Endre Galéria (HEG). A HEG által az épületben szervezett bemutatókon, 8 esztendő alatt a megyei művészek közül Bobály Attila, Földi Péter, Hegedűs Morgan, Hibó Tamás, Karmann János, Kicsiny Balázs, Lengyel Péter, Merczel Péter, Pénzes Géza, Szederkényi Attila alkotásait láthatta a Palóc Múzeumot felkereső látogató.

Balassagyarmaton 1959-ben vált önálló művelődési intézménnyé a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ. Az általa működtetett Horváth Endre Galéria²¹ 1969-től máig több mint 500 kiállítást rendezett: a Horváth Endre Galériában és az 1988-tól kiállítóhelyként működő Szerb templomban.

„....1975. augusztus 20-én, az időszaki kiállításoknak helyet adó HEG mellett Városi Képtár néven kortárs képzőművészeti állandó kiállítás is nyílt, melynek anyaga, részben minisztériumi ajándékból, részben a város gyűjteményéből tevődött össze – ekkor 29 honi művész 36 munkája került a Vármegyeháza déli traktusának keleti szárnyába.1978...őszig volt látogatható, majd egyre gyarapodó anyaga egyik napról a másikra raktárba került egészen 1991 októberéig.1980-ban elindult Nyári Tárlat sorozat ...seregszemlén egyetlen kritérium a helyhez való kötődés...”²²

Az 1991 októberében megnyílt balassagyarmati Képtár épülete 1945-ig Karszinóként, majd pártházként, illetve könyvtárként is üzemelt. A mára a 300 darabot meghaladó gyűjteménnyel rendelkező Képtár állandó kiállításán,²³ – amelyben alkalmi kiállításokat, előadásokat és művészettörténeti órákat is tartanak – 46 alkotó, mintegy 100 munkája tekinthető meg.

2. A Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti gyűjteményének kialakulása

Salgótarján a két világháború között szerény, kisvárosi képzőművészeti élettel rendelkezett, amelynek szervezője leginkább a Balassa Bálint Asztaltársaság volt.²⁴ A legprominensebb, országos ismertségnek is örvendő salgótarjáni alkotók ekkor Bóna Kovács Károly,²⁵ Bátki József²⁶ és Fayl Frigyes²⁷ voltak, akiknek alkotá-

²¹ TRENCSENYI, 1971. 31–32.

²² CSACH, 2004. 5.

²³ PATAKI, 1992. 16–19.

²⁴ H. SZILASI–BALOGH, 1989.; HORVÁTH, 1995. 185.

²⁵ H. SZILASI–CSONGRÁDY, 2003.

²⁶ MATITS, 2007. 471–476.

²⁷ MATITS, 2003–2004. 159–171.

sait a város közönsége középületekben – a városházán, a templomokban –, illetve kiállításokon ismerhette meg.

A Cereden született, a háborút megelőzően Kisterenyén, majd Losoncon működő id. Szabó István fafaragó őstehetség, mind balassagyarmati,²⁸ mind baglyasaljai²⁹ művészeti kapcsolatokkal rendelkezett. A háborút követően előbb Kisterenyén, majd 1954-től Benczúrfalván letelepedő és alkotó Kossuth-díjas, Erdemes művész Benczúr Gyula³⁰ egykori – az evangélikus egyház által használt – műtermét kapta használatba, ahol a későbbiek során saját faragásaiból az emeleten állandó kiállítást³² hozott létre.

„...a megyei tanács 1965. augusztusában megvásárolta a szobrász 70 darabból álló szoboregyüttesét, s a mintegy másfélmilliórszűriár ellenében mintegy félmillió forinttal hozzájárultak a művészlakás és a műterem fejlesztésének finanszírozásához...”³³ A vásárolt művek egy része a salgótarjáni megyeháza tereit díszíti, míg egy másik része múzeumi raktárába került. A raktározott, illetve a megyeházán lévő anyagból rendezett K. Peák Ildikó a művész születésének 100. évfordulója alkalmából a kisterenyei Gyürky-Solymossy kastélyban, id. Szabó István szobrászművész emlékét ápoló, katalógussal kísért impozáns állandó kiállítást.

„...az autodidakta fafaragóból országosan elismert művésszé vált 'Pista bácsi' gyakorlatilag az egyetlen szobrász volt ebben az időben a megyében. Több helyen 'bányászművéssként' aposztrofálták őt a kritikusok, nem véletlenül, hiszen 1950-től a 60-as évek közepéig dolgozott nagyszabású, 'A magyar bányászat 200 éve' című sorozatán...” – írja id. Szabó Istvánról K. Peák Ildikó művészettörténész

²⁸ MATITS, 2003. 127–129.

²⁹ ID. SZABÓ, 1969. 171–178.; K. PEÁK, 2009.; K. PEÁK, 2003. 5–13.

³⁰ BELLÁK, 2002. 93–94.

³¹ K. PEÁK, 1996–1997. 71–83.

³² Az egykor kirándulóbuszokkal látogatott magánmúzeum, amelyet államfők is felkerestek, mára szomorú képet mutat. A beázások, a fűtésnélküliség, a műtárgyak restaurálásának, a faszobrok kezelésének elmaradása miatt id. Szabó István a benczúrfalvi kiállítása, az ott lévő művek komoly veszélynek van kitéve. Megoldást jelenthetne, ha az önkormányzati tulajdonban lévő műteremépületben Benczúr Gyula festőművészre is emlékező, valamint a Szabó-család művésztagjainak anyagából kiállítóhely nyílhatna. Ehhez alapul szolgálhat a település temetőjében nyugvó festőfejedelem családjának tulajdonában lévő dokumentációs anyag, amely eredeti Benczúr-művek nélkül, tablókkel illusztrálhatná a falunak nevet adó génusz működését. Másrészt bemutatható lenne a Szabó-család művésztagjainak egy olyan kiállítása, mint amelyet 2003-ban a József Attila Művelődési Központban, majd a losonci Nógrádi Múzeumban láthatott a közönség. A kiállításhoz katalógus is készült: Praznovszky Mihály: *Nemzedékek. Id. Szabó István szobrászművész és alkotó családtagjainak kiállítása*. Salgótarján, 2003.

³³ ERDŐS, 2005. 27.

egy tanulmányában,³⁴ amelynek a 60-as évek salgótarjáni művészeti életével foglalkozó további részlete szerint – *”...a 60-as években a város legmarkánsabb művészegyenisége Iványi Ödön és Czinke Ferenc voltak. Ők alkotótevékenységük mellett komoly szerepet játszottak a helyi képzőművészeti s általában kulturális élet szervezésében is....”*

Dr. Dornyay Béla³⁵ már a húszas években indítványozta, illetve konkrét lépéseket is tett annak érdekében, hogy hozzanak létre az 1922-ben városi rangra emelkedett településen múzeumot, de a tudós tanárember ezen tervét nem koronázta siker.

A Nógrádi Történeti Múzeum közvetlen elődintézményének az az 1959-ben ideológiai-történeti profillal létrehozott Nógrád Megyei Munkásmozgalmi Múzeum³⁶ tekinthető, amelynek neve 1980-tól tíz évig Nógrádi Sándor Múzeum volt, mígnem felvette mai nevét. Az intézmény 1970-től központja a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatóságának, amelyet jelenleg Nógrád Megyei Múzeumi Szervezetnek hívnak.

Dr. Szvircsek Ferenc ipartörténész, címzetes múzeumigazgató a salgótarjáni múzeum első 30 évéről készített részletes tanulmányában az alábbi módon írja le a múzeum alapítását:³⁷ *”....A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulójának megünneplésére való felkészülés teremtett alkalmat Salgótarjában egy múzeum létesítésére, ugyanis a KPM megalakulásának 40. évfordulója kapcsán 1958-ban kibontakozó helytörténeti gyűjtőmunka során eredeti tárgyak, dokumentumok, fényképek nagy számban kerültek elő. Ez az alapgyűjtemény és a nyomában felmerülő igény, hogy az új- és legújabb kori történeti, s ezen belül is kiemelten a munkásmozgalmi hagyományokat intézményesen is ápolni kell, vetette fel újból a városi múzeum létesítésének gondolatát. Az MSZMP Nógrád megyei Bizottsága és a Nógrád megyei Tanács VB. a Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából 1959. tavaszán hívta életre a megye székhelyén, Salgótarjában a Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeumot...”*

2005-ben a Nógrádi Történeti Múzeumban, – megrendezett Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években című konferencián résztvevő és előadó – Dr. Boros Sándor történész,³⁸ az új megyeszékhely kulturális életét alakító egyik pártfunkcionárius, aki később kulturális miniszterhelyettesi posztot is betöltött, az alábbi módon emlékezett a negyven évvel azelőtti eseményekre vissza:

³⁴ K. PEÁK, 1995. 107–116.

³⁵ HORVÁTH, 1983. 48.

³⁶ BAGYINSZKI, 1989. 5–11.

³⁷ SZVIRCSEK, 2005. 113–138.

³⁸ BOROS, 2005. 7–13.

“...meghatározó motiváció volt a kezdeményezéshez az elégedetlenség a város akkori kulturális állapotával, szerepével, az a felismerés, hogy egyre nagyobb a feszültség Salgótarján közigazgatási szerepe, gazdasági fejlődése és kulturális helyzete között.

1950-ben a város politikai döntéssel megyeszékhely lett, de ennek a szerepnek a betöltésére nem volt felkészülve... A célok megvalósulásához a város nem rendelkezett elégséges saját forrással, ezért fontos volt, hogy Salgótarján kulturális programja az első lépéstől megyei célként jelent meg a döntéshozó sférában. Salgótarjánt az egész megye kulturális életének központjává kell fejleszteni és biztosítani kell az ehhez szükséges intézményeket – határozta el az MSZMP megyei párttervezete 1962. októberében. Ezt meghatározónak lehet tekinteni a következő évek koncepció-formálási, tervezési folyamatai és a forrásokról határozó döntéshozatal szempontjából. Az 1964. decemberi határozat is Salgótarján megyei kulturális központtá fejlesztéséről szól... Salgótarján kulturális fejlődésének emelkedő ívét az 1964-et követő negyedszázadban a pártállami szervezet és a társadalmi, valamint szakmai erők együttműködése hozta létre és tartotta fenn... Negyven év múltán legyen szabad kísérletet tenni néhány következtetés levonására a napirenden szereplő eseménnyel kapcsolatban.

- * Bár a hatalmi rendszer szerkezetét és legitimációs forrásait tekintve nem volt demokratikus, képes volt jelentős, az emberek érdekeit megvalósító humánus kezdeményezések befogadására és megvalósítására.
- * A salgótarjáni kulturális fejlesztési terv példája azt tanúsítja, hogy a siker meghatározó feltétele volt a megyei politikai döntési centrumban való megjelenítése és elfogadtatása, mert ez biztosította az erők koncentrálását és a cél tartós fenntartását.
- * Ennek a 'siker tényezőnek' természetesen az volt az ára, hogy a célnak és a tervnek összhangban kellett lennie a rendszer ideológiai és politikai tartópilléreivel, önmeghatározásaival, mert enélkül nem lett volna esélye a megvalósulásra.
- * A hatalmi szervezet erőforrást és szervező erőt biztosító szerepe nélkül a terv nem valósulhatott volna meg. A pártállami mechanizmus az adott esetben jó célt szolgálva működött.
- * Salgótarján kulturális fejlődésének emelkedő ívét az 1964-et követő negyedszázadban a pártállami szervezet és a társadalmi, valamint szakmai erők együttműködése hozta létre és tartotta fenn. Az öröndetes eredmény látható. Nem kell senkinek sem szégyenkeznie ezért az eredményért és az ezt létrehozó közös munkáért.
- * Nem először fordul elő a történelemben, hogy az ideológiai aura, amelynek jegyében a cselekvés folyik, nem bizonyul örökéletűnek, reálisnak. A cselekvés konkrét eredményei azonban beépülnek az emberek életébe, annak részévé válnak, s így igazolják szükségességüket, történelmi jogosultságukat.

Ez történt meg Salgótarján kulturális fejlesztésében...”

A múzeum létrejöttének és első két évtizedének muzeológusi szemszögből történő értékelését dr. Praznovszky Mihály az alábbi módon fogalmazta meg:³⁹

“...A megyei tanács művelődési osztálya 1959 augusztusában elkészítette 'Az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek végrehajtása Nógrád megyében' című jelentését, amelyből azután a megyei pártfórumon határozat is született. Ebben már a tudatformáló munka jelentőségét növelendő kiemelt feladatot biztosítanak és tulajdonítanak a megye haladó történelmi múltjának, forradalmi hagyományainak. Külön is meghatározzák a salgótarjáni munkásmozgalmi múzeum feladatkörét ebben a nevelési folyamatban. ...áldatlan körülmények között, évekig tisztázatlan szakkoncepció nélkül folyt a munka a Jankovich kuriában.Átmeneti megoldásként két évtizedig szükséghelyeken húzta meg magát - /a múzeum/ - gyarapodó gyűjteményei elhelyezési gondokkal küszködtek...”

Dr. Molnár Pál, – aki 1970 és 1975 között töltötte be a megyei múzeumigazgatói posztot – az alábbi módon értékelte⁴⁰ a múzeum helyzetét a hetvenes évek elején:

„...A Munkásmozgalmi Múzeumban, amely egyúttal a megyei Múzeumi Szervezet központja is, a koncepció szerint az új- és legújabbkori történeti (benne ipartörténet, munkáséletmód, munkásmozgalom, művelődéstörténet stb.) és a képzőművészeti gyűjtemény, valamint a kiállítások kapnak helyet... Tekintettel arra, hogy az új Munkásmozgalmi Múzeum építése objektív okok miatt elhúzó-dott...a szécsényi egységben kapott helyet a Palóc Múzeumból és a Munkásmozgalmi Múzeumból áthozott képzőművészeti gyűjtemény is. ...Képzőművészet 743 db, ebből új szerzemény 36...”

1974 szeptemberében a Régészeti- és Művészettörténeti Társulat Vándorgyűlését Nógrád megyében rendezték és az ezen elhangzott előadásokat a múzeum a rákövetkező évben megjelenő évkönyvében adták közre. Dr. Molnár Pál, a megyei múzeumi szervezet igazgatója előadásának⁴¹ alábbi részletei foglalkoznak a képzőművészeti gyűjteménnyel:

„...1891. március 15-án alakult Nógrád megyei Múzeumi Társulat...eredményes munkája és az adományok révén 18 évvel később 1909-ben 349 képzőművészeti ...tárggyal rendelkezett...Az 1970-ben a felügyeleti szerv által elfogadott hálózatfejlesztési koncepció, a múzeumi szervezetben kialakításra váró profiltisztítás, a gyűjtemények optimálisabb elhelyezése, a megye közművelődésében való aktívabb közreműködés szükségessé tette a múzeumigazgatóság áthelyezését Salgótarjánba....Képzőművészeti gyűjteményünk is gyakorlatilag az új- és legújabbkori történeti gyűjteményünk szerves részét képezi, hiszen a közel 800 képzőművészeti

³⁹ PRAZNOVSZKY, 1985. 342.

⁴⁰ MOLNÁR. 1974. 281–291.; MOLNÁR, 1989. 95–103.

⁴¹ MOLNÁR, 1975, 7–15.

tárgy döntő többsége a kortárs művészetből való. A XIX. század végi Kubányi, a XX. század elején a megyében tevékenykedő Bátki, Muhoray, Bene, Bóna Kovács táblaképei, grafikai mellett id. Szabó, Czinke, Lóránt, Farkas, Pataki, Réti stb. alkotásai képezik képzőművészeti gyűjteményünk zömét. Megfelelő válogatás után a megyében született, vagy itt rövidebb-hosszabb ideig élt és országos vagy világhírnevet szerzett festők alkotásainak folyamatos gyűjtésével a meglévők kiegészítésével megfelelő alapot szolgáltatnak egy olyan történeti gyűjtemény kialakítására, amely a leendő képzőművészeti kisgaléria létrehozásához is segítséget nyújthatnak. Addig is célszerű lenne a Salgótarjánban megépítendő új múzeumban egy Nógrád megyei vonatkozású és a Nemzeti Galéria, valamint más múzeumok gyűjteményéből származó letéti anyagot elhelyezni Benczúr, Glatz, Bene, esetleg Csontvári képekből. Célszerű lenne – erre a város átépítésében ihletet kapó alkotó művészek példája is inspirál – olyan egyedi rajzok gyűjtésének megkezdése, amelyek fontos műalkotásokra emlékeztetnének. Emellett – mivel Salgótarjánban rendezik meg a zománc biennálét – ugyancsak meggondolás tárgyát képezné, a tűzzománckép-gyűjtemény kialakítása. Ez természetesen kiterjedne országos hírnű művészek alkotásaira is...”

Ugyanezen a vándorgyűlésen hangzott el Bereczky Loránd művészettörténész, – az MSZMP KB. képzőművészeti referensének – előadása, amely a tervezett, új salgótarjáni múzeum képzőművészeti gyűjteményének jövőjével foglalkozik. Irányt szabó mondandója a múzeumi évkönyvben nyert írásos formát:⁴² „...Azoktól a jelentős mesterektől, akik a területi válogatás elve alapján idetartoznának – pl. Glatz, Benczúr, Dési Huber,⁴³ Bene Géza⁴⁴ stb. – vagy nem lehet már az életművet reprezentáló alkotást vásárolni, vagy elérhetetlen áron juthatnánk egy-egy munka birtokába... az új múzeumban önálló kisgaléria épül, amelyben a megye képzőművészeti hagyományait és jelenét állandó kiállítás keretében lehet dokumentálni... járható útnak tűnik, hogy az országos múzeumok tanulmányi gyűjteményeiből letét formájában kölcsönzött művekből rangos módon oldjuk meg az állandó kiállítás történeti részét... A kortárs képzőművészetet dokumentáló anyag létrehozása egyszerűbbnek tűnik. Kismértékben alapul szolgálhat a már meglévő gyűjtemény. Mód van azonban e területen a Kulturális Minisztéri-

⁴² BERECKY, 1975. 65–68.

⁴³ Az erdélyi Nagyenyeden született és Budakeszin meghalt művész Hollókőre kirándulva készített néhány nógrádi munkát, amelyek közül a MNG-ba és a Nógrádi Történeti Múzeumba is jutott.

⁴⁴ A Trencsén megyében született, Budapesten és Szentendrén működő művész a harmincas évek második felében ismételtelen megfordult Bánkon: Vö. SZEIFERT, 2001. 21. Egyéb Nógrád megyei kapcsolatáról nem tudunk. Helyette indokoltabb lenne, – az idősebb nemzedéknél maradván – többek között Basilides Sándor, Bánk Ernő, Horváth Endre, Szabó Vladimir, Zórád Ernő nevét említeni.

um, a megye és a város segítségét kérni... egyedi rajz gyűjtésével kiemelten lényegében egyetlen múzeum sem foglalkozik... az anyag tudományos feldolgozása a gyűjtemény gyarapodásával azonos ütemben történjen...”

A volt Jankovich kúriában, majd a korábbi bányai kórházban működő múzeum 1980. október 3-án költözött az ország 1945 után épített első múzeumába, amely Salgótarján városközpontjában, a városházával szemben elhelyezkedő telekre került.

A Magyar Géza kétszeres Ybl Miklós- és Állami-díjas építész tervei szerint 1975 és 1980 között felépült új múzeumépület a megye szülöttének, Nógrádi Sándor partizánparancsnoknak nevét vette fel.

3. A salgótarjáni múzeum és a város művészeti élete

Az új múzeumba való költözkéskor a megyei múzeumigazgató tisztet ellátó Dr. Horváth István, Salgótarján kulturális fejlődésével foglalkozva a képzőművészet és a város viszonyáról az alábbiakat állapította meg:⁴⁵

“...A múzeum új épülete lehetőséget biztosít arra is, hogy a már kialakult törekvéseknek megfelelően a művészeti élet helyi irányítója és bizonyos értelemben alakítója legyen. A kiállítási csarnok, illetve a galéria segítségével kettős irányú tevékenység végzése indokolt. Egyrészt a művészet-történetileg értékes anyag: táblakép, szobor, grafika gyűjtése és ezek kiállításán történő bemutatása. Ehhez kapcsolódóan más intézmények – országos és vidéki múzeumok – gyűjteményeinek bemutatására is lehetőséget kell találnia. De az sem elhanyagolható munkájában, hogy a kortárs művészeti (képzőművészeti, iparművészeti) alkotásokkal járuljon hozzá a városban folyó művészeti neveléshez, tevékenységhez. Ebben a munkában igen szoros kapcsolatot kell kialakítani a József Attila Művelődési Központtal.

Másodsorban az egyedi rajz országos gyűjtésével kapcsolatos feladatokat kell el látnia...”

Az 1974-től 17 éven át, évente 6-10 művésznek egy hónapos alkotómunkához lehetőséget biztosító Intersymposion Nemzetközi (Grafikai) Művésztelepet előbb Salgótarjánban, majd 1985-től 1991-ig Mátraalmáson tartották. Művészeti vezetője Czinke Ferenc grafikusművész volt. A művésztelep az első években festőket is fogadott, sőt eleinte a művészeket a Karancs Szállóban helyezték el.

A Nógrád Megyei Múzeumi Igazgatóság által működtetett művésztelep a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének és a Salgótarjáni Városi Tanács támogatását élvezte. Csohány Kálmán 1978-ban a művésztelepről írva, elégedetten állapította meg, hogy a múzeum „...az elmúlt négy esztendő alatt mintegy harminc olajképpel és kilencven rajzzal gazdagodott...”⁴⁶

⁴⁵ HORVÁTH, 1985. 153–165.

⁴⁶ CSOHÁNY, 2005. 326–327.

Prakfalvi Endre a 10 éves művésztelepről írva az alábbiakban fogalmazta meg a telep múltját és jelenét, valamint számolt be az 1983-ban történeteikről:⁴⁷

”...A művészeknek a nyugodt alkotómunka feltételeit a Furák Teréz kollégium egy külön emeletén biztosítottuk. Itt lehetőségeink alapján egy megfelelő grafikai műhelyt is berendeztünk. A résztvevők számára lehetővé tettük városunk, megyénk jobb megismerését. Egy körutazás keretében megtekintették múzeumainkat, ellátogattak Szécsénybe, Balassagyarmatra és Hollókőre. Gyárlátogatáson vettek részt a Salgótarjáni Vasöntőde és Tűzhelygyárban, ahol alkalmunk nyílt a zománc-kép készítés technikájának gyakorlására. A művészek Czinke Ferenc és Földi Péter műtermébe is ellátogattak. A budapesti kirándulás a Magyar Nemzeti Galéria – ‘Mátyás és kora’ –, a Múcsarnok és más múzeumok élményszerű kiállításainak megtekintése adott lehetőséget...Múzeumunk 41 db zömében kvalitásos művel gazdagodott mintegy 300 000 Ft eszmei értékben. Az anyagból történt válogatást is bemutattuk látogatóinknak. Gyűjteményünk a művésztelep alatt közel 350 db alkotással gyarapodott. Ez az anyag lehetővé teszi többek között, hogy a környező országok – Csehszlovákia, Lengyelország, Bulgária, Szovjetunió, NDK, Románia, Jugoszlávia és Finnország utóbbi éveinek grafikai törekvéseiből fölvillanthassunk kisebb-nagyobb ‘szeleteket’. A 10. alkotótelep megnyitásakor a résztvevők Pásztóra utaztak, ahol megkoszorúzták Csohány Kálmán grafikusművész sírját. Ezzel a kegyeletteljes megemlékezéssel utalás történt arra is, hogy a művésztelep fel kívánja venni a Csohány Kálmán megtisztelő s egyben elkötelezettséget is jelentő nevét...”

A képzőművészeti gyűjtemény fejlesztésének egyik fontos eszköze volt a 17 éven át működő művésztelep. Eleinte magyar és szocialista országokból hívtak alkotókat, majd Salgótarján finn testvérvárosából, később Hollandiából is érkeztek művészek. A művésztelep anyagából rendezett kiállításokat nem minden évben kísérte katalógus.⁴⁸ Az anyagiak hiányában megszűnt rendezvény emléké 2004-ben, az alapítás harmincadik évfordulóján, K. Peák Ildikó által a Nógrádi Történeti Múzeum Kisgalériájában rendezett *Intersymposion 1974–1991* című kiállítás alkalmával elevenítették fel.

A nyolcvanas évek közepén Prakfalvi Endre, a salgótarjáni múzeum művészet-történésze az alábbi értékelést⁴⁹ adta a képzőművészeti gyűjteményről:

”...Harminc évvel ezelőtt, 1954-ben került az első bejegyzés a képzőművészeti gyűjtemény leltárkönyvébe. Azóta már a két és félezret is meghaladta a begyűjtött műalkotások száma. Fiatal a gyűjteményünk, jellegét tekintve is: főként a XX. sz.-i és kortárs magyar alkotások adják a gerincét... szinte teljes életművi áttekintéssel rendelkezünk Czinke Ferenc eddigi munkásságáról. Jól tudjuk reprezentálni Lóránt

⁴⁷ PRAKFAI, 1983. 14–16.

⁴⁸ Az első négy év munkáját a *Intersymposion 1974–78* kiadvány dolgozta fel, majd 1989-ig évente készítettek katalógust, az ezt követő két évben azonban nem jelent meg a telepről katalógus.

⁴⁹ PRAKFAI, 1985. 39.

János művészetét is. A fiatalabbak közül elsősorban Földi Péter festészetéből szeretnénk minél gazdagabb anyaggal rendelkezni. Az ún. „törzsanyag”-hoz tartozik még id. Szabó István 85 db faszobra... Ezt a gyűjteményrészt a helyi művészek alkotásain túl általában a Tavaszi Tárlatunkon és egyéb észak-magyarországi (Miskolc, Eger) kiállításokon szerepelt művek köréből gyarapítjuk. Így átfogó képet tudunk felmutatni Feledy Gyula munkásságából is. A 'törzsanyag' több mint 900 grafikai lapból, csaknem 400 festményből és 115 szoborból áll...

A huszadik századi magyar művészet sokoldalú bemutatását teszi lehetővé az 1979-ben a megyei tanács által megvásárolt Mihályfi-gyűjtemény, amely szintén grafikai anyagot tartalmaz elsősorban. Teljeskörű kutathatósága megvalósult azáltal, hogy 1982-ben Sinkó Katalin művészettörténész (MNG) tollából megjelentettük a gyűjtemény részletes katalógusát. Mihályfi Ernő gyűjtéséből jelenleg a tulajdonunkban több mint félszáz festmény és közel 700 grafika található.

...az idén már XI. alkalommal rendeztük meg nemzetközi grafikai művésztelepünket. Az eltelt évek alatt a hazaiakon kívül 8 országból – elsősorban Csehszlovákiából, Lengyelországból, Bulgáriából, Finnországból és a Szovjetunióból – vettek részt művészek a közös munkában. Ezideig a 82 alkotó közel 350 művel gazdagította a múzeum anyagát... Idővel igen értékes anyaggá kell hogy váljon koncepciózus gyűjtés alapján a Rajzbiennáléhoz kapcsolódó egyedi rajzgyűjteményünk is... A fentiekén túl még két letéti anyagot is őrzünk...Az egyik az ún. Csohány Galéria anyaga, amely 130 grafikai lapból, mintegy 300 db festményből és több tucat szoborból áll. A másik, a Buják község számára özv. Glatz Henrikné által ajándékozott művek csoportja: Glatz Oszkár 40 festménye és fia 37 műve, ezenkívül rajzok, akvarellek, vázlatfüzetek és számos dokumentum a család életéből... feladat azonban a gyűjtemény egésze szempontjából a raktározási körülmények gyökeres javítása!... Az utóbbi évek átlagát tekintve 120–160 ezer Ft körül tudunk vásárolni. Ez a keret közvetett módon bővült a városi és megyei tanácsok által vásárolt és gyűjteményünk számára átengedett művek körével is. Ezenkívül rendszeresen részesülünk a Minisztérium vásárlásaiból...”

A Művészet folyóirat 1976 májusában külön blokkban foglalkozott a Nógrád megyei képzőművészet viszonyaival és kortárs alkotóival. Czinke Ferenc,⁵⁰ Lóránt János⁵¹ és id. Szabó István⁵² művészete külön cikkben nyert értékelést, míg Balázs

⁵⁰ K. PEÁK, 2006.

⁵¹ TÓTH, 2009.

⁵² Pogány Ö. Gábor, Peák Ildikó: *Id. Szabó István.* (kat.) Salgótarján, 1993.; Pogány Ö. Gábor, Peák Ildikó, Matits Ferenc: *Id. Szabó István.* (kat.) Salgótarján, 2003.; id. Szabó István szám. Palócföld, 2003/4. Salgótarján, 2003, 369–406.

János,⁵³ Csohány Kálmán,⁵⁴ Farkas András,⁵⁵ Földi Péter,⁵⁶ Hibó Tamás,⁵⁷ Iványi Ödön,⁵⁸ Jánossy Ferenc,⁵⁹ Kerekes László, Mustó János,⁶⁰ Pataki József, Radics István, Réti Zoltán,⁶¹ Somoskői Ödön,⁶² Szabó Gáspár, Szatmári Béla, Szujó Zoltán rövidebb méltatást kaptak.⁶³

Harmincnégy év múltán az említett művészeknek csupán mintegy negyede él, de közülük csak hárman: Földi Péter, Mustó János és Réti Zoltán alkotnak Nógrád megyében.

A cikk névsorát áttekintve, kétségtelen, hogy az elmúlt 30 évben a művészek – gyakran időelőtti – elhunytával a Nógrád megyei művészeti életet jelentős veszteség érte. Vigasztaló lehet azonban az a tény, hogy – részben a felsorolt művészek tanítványaiként – több új alkotó bontakoztatta ki tehetségét a megyében. Mint, ahogy az korábban is előfordult, számos művész telepedett le, eresztett gyökeret Nógrádban, de azok száma sem csekély, akik a megyén kívül keresik boldogulásuk útját.

A Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának utódszervezeteként működő Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (MAOE) jelenleg 35 Nógrád megyei képző- és iparművész tagja van.

A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége Észak-magyarországi Területi Szervezetének első salgótarjáni kiállítása 1965-ben nyílt meg. A kiállításokon az Észak-magyarországi Területi Szervezet tagjain kívül az egész országból szerepeltek művészek. Később a regionális szervezésű rendezvény városivá alakulva, jött 1971-ben létre az első salgótarjáni Tavaszi Tárlat, amelyet egy évtizeden át,

⁵³ GAÁL, 2005. 310–311.; BALÁZS, 2008.

⁵⁴ *A Csohány Galéria Kiállítási Katalógusa*. Pásztó, 2005.; *Csohány Kálmán különszám*. Palócföld 2005. Salgótarján, 2005. 317–376., 400–408.; SHAH, 2005, 221–238.; CSOHÁNY, 2007.

⁵⁵ KOVALCSIK, 1988.; PEÁK, 1992. 171–173.; SZABÓ, 1992. 174–176.

⁵⁶ HANN–PRAKALVI, 1990.; H. SZILASI, 2005.

⁵⁷ HANN–H. SZILASI, 1995.; BEDEGI, 2007, 489–495.

⁵⁸ BAGYINSZKI, 1988, 38–42.; *Iványi Ödön emlékkiállítás*. (kat.), Nógrádi Történeti Múzeum, Salgótarján, 2003.; K. PEÁK, 1995. 13–14.; K. PEÁK, 2003–2004. 173–184.

⁵⁹ SZEIFERT, 2004.; MATITS, 2007. 309–317.

⁶⁰ *Mustó János*, (József Attila Művelődési Központ kiállítási katalógusa). Salgótarján, 2004.

⁶¹ *Réti Zoltán akvarelljei Madách Imre Az ember tragédiája című művéhez*. Balassagyarmat, 1987.; LOSONCI, 1990. 9–36.; RÉTI, 1993. 272–278.; *Réti Zoltán akvarellek Komjáthy Jenő költeményeihez*. Salgótarján, 1993.; *Réti Zoltán Mikszáth-akvarellek*. Budapest, 1997.; Réti Zoltán szám. Palócföld 2003/3. Salgótarján, 2003, 248–265.; MATITS, 2003.; P. SZABÓ, 2004.; MATITS, 2005.; DEBRECZENI 2008. 46–55.; H. SZILASI, 2008, 56–61.; ZÁSZKALICZKY (szerk.), 2008.

⁶² SHAH, 2003.

⁶³ KOVÁCS. 1976. 4–7.

az 1966 áprilisában Salgótarjánban megnyílt József Attila Megyei Művelődési Központban tartottak. Ezt követően a Nógrádi Sándor Múzeum adott otthont az országos merítésű programnak, amelyet 1990-ig évente, majd azt követően 2010-ig két évente rendeznek meg.

Ide kíváncsiaknak H. Szilasi Ágota alábbi sorai:⁶⁴

”...Mindegy, hogy melyik helyszínen, a József Attila Megyei Művelődési Központban, vagy a Nógrádi Történeti Múzeumban állt a kiállítás, a politikai indítatás mellett mindig társadalmi eseménynek számított e túl sok országos mércével mérhető kulturális rendezvényt nem rendelkező városban. A megnyitóra eljöttek a kiállító művészek, a díjfelajánlók, és a város művészetet szerető polgárai. Virágkorát az 1980-as években élte, mikor a gondolkodás szabadsága és a művészetek mellett álló mecenatúra tág teret engedett a művészi forma- és kifejezésvilágnak...”

Míg a bemutatott művek között egy évtizeden át a festmények, grafikák, szobrok és kisplasztikák mellett, különböző iparművészeti tárgyak: kerámiák, üveg-munkák, textíliák is szerepeltek, a nyolcvanas évektől ezek szerepeltetésére nem volt lehetőség.

K. Peák Ildikó művészettörténész, az intézményben legrégebben dolgozó művészettörténész egyik írásának⁶⁵ részlete megvilágítja, hogy milyen elképzelések léteztek a Városi Galéria létrehozására, illetve funkciójának kiváltására:

„... A legsúlyosabb problémát azonban egy kimondottan képzőművészeti kiállítások rendezését felvállaló önálló városi galéria hiánya jelentette. A galéria gondolata hosszabb távon foglalkoztatta a város kulturális vezetését. Az első - kb. 4–500 m² alapterületű ideiglenes épületre vonatkozó - tervek már 1967-ben elkészültek. Maga a megépítés azonban időben egyre jobban eltolódott. Az 1969-re kikristályosodott elgondolás szerint a városi galéria - most már állandó jelleggel - 1972-re épült volna meg. Ekkorra kívánta megkapni Salgótarján egy országos egyedi rajzkiállítás rendezésének jogát, mely idővel rajzbiennálévá fejlődhetett. Ezt azonban az új kiállítási csarnok megépülésétől tették függővé... A 70-es évek közepére elkészültek az új épületbe költöző Munkásmozgalmi Múzeum képzőművészeti gyűjteményére és gyűjtőkörére vonatkozó tervek... Sarkalatos pontja volt az elképzeléseknek az, hogy a 60-as évek végétől tervbe vett városi kiállítóterem funkcióit a múzeum kisgalériája vállalja fel. Ebben az időben az első terv-változat (melyet a múzeum átadásának közeledtével újabbak váltottak fel) a XIX. század végétől Nógrád megyéből induló, vagy ide kötődő művészek munkásságának bemutatása volt. Ennél a lehetőségnél a legnagyobb problémát a történelmi anyag beszerzésének gondjai jelentették. Fennállt annak a veszélye ugyanis, hogy megfelelő anyagi lehetőségek híján csupán másodrendű festmények, grafikák, szobrok kerülnek

⁶⁴ H. SZILASI, 1999. 4.

⁶⁵ PEÁK, 1991. 329–340.

a gyűjteménybe. Ennél egyszerűbbnek tűnt a kortárs gyűjtemény létrehozása... képzőművészeti kiállítások rendezésére a kisgaléria és (más feladatok mellett) az időszaki kiállítóterem szolgált. Az emeleti, időszaki kiállítóhelyiség – nagyobb méreteinél fogva is – elsősorban a reprezentatívabb egyéni és csoportos tárlatok bemutatására, a földszinti kisgaléria pedig intimebb kamarakiállítások rendezésére volt alkalmas...

Az egyedi rajz bemutatásának legszínvonalasabb formájává az Országos Rajzbiennálék váltak 1982-től a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett ún. nulladik rajzbiennálét követően. A Biennálé anyaga az emeleti időszaki kiállítóteremben kapott helyet, a földszinti kis teremben pedig – hagyományosan – az előző évi Csohány-díjas kamarakiállítása volt látható – a kisebb méretű, intimebb grafikákkal együtt...”

Wehner Tibor művészettörténész a X. Országos Rajzbiennálé katalógusába írt áttekintése⁶⁶ az eddigi kiállítások értékelését adja:

”...A rajz-művek salgótarjáni kiállítássorozata 1982-ben indult, egy olyan, művészetpolitikai szempontból is – a korábbi évtizedekhez viszonyítva – enyhültebb periódusban, amikor már elhaltak a cenzurális támogatás-tűrés-tiltás kategóriarendszer megalázó, a művészet autonómiáját sértő premisszái, és viszonylag szabaddá váltak a művészeti megnyilatkozások: egy-egy furcsa, kisebb konfliktustól eltekintve ekkor már megtalálhatták a művek (a még ellenőrzött) nyilvánosság fórumait... Az ezidáig megrendezett tíz rajzbiennálé tehát teret adhatott, teret ad a csoportos tárlaton való fellépést vállaló magyar alkotóművészek műveinek alkotói szemlélettől és stíluskategória-vonzalomtól/képvisellettől független, szabad, csupán a kvalitás-szempontoktól függő bemutatására. Az elmúlt két évtizedben Salgótarjánban e feltételek között bemutatkozhattak a magyar grafika egymást követő nemzedékei: a mindenkori nagy öregek, az időközben idősekké érők, az adott periódus középgenerációinak képviselői és az újra és újra érkező fiatal alkotók...”

A következő biennálé alkalmával tartott kamaratárlatra a mindenkori nagydíjasnak és a Csohány-díjasnak nyílt lehetősége, akik az alábbiak voltak:

Szalay Lajos – Csohány Kálmán, Kovács Péter – Sulyok Gabriella, Banga Ferenc – Lóránt János, Szabados Árpád – Molnár László József, Maracskó Gabriella, Schmal Károly – Szemethy Imre, Lóránt János – Makovecz Benjámin, Földi Péter – Kótai Tamás, Gaál József – Molnár László József, Lévy Jenő – Elekes Károly, Szemethy Imre – Zachar István, Szabados Árpád – Benes József, Gallusz Gyöngyi – Orosz Diána.

A múzeum részéről a művészettörténész mellett több munkatárs, de különösen Domonkos Alajos⁶⁷ igazgatóhelyettes segítette a salgótarjáni múzeum képzőművészeti programjainak – Rajzbiennálé, Tavasz Tárlat, Intersymposion – megvalósulását.

⁶⁶ WEHNER, 2000. 7.

⁶⁷ DOMONKOS, 1982. 14–17.

Eleinte két helyszínen, a Nógrádi Sándor Múzeumban és a József Attila Megyei Művelődési Központban került a biennálé anyaga bemutatásra. Az I. Országos Rajzbiennálét egyedül, míg a II. III. IV., V. és VI. biennálét Dévényi István művészettörténész segítségével rendezte Dr. Supka Magdolna művészettörténész. Nagy szakmai hozzáértéssel és ügyszeretettel végzett fáradhatatlan munkájáért Dr. Supka Magdolnát 2001-ben Madách-díjjal tüntették ki Balassagyarmaton. Meltatója Földi Péter festőművész volt. A későbbiekben H. Szilasi Ágota és K. Peák Ildikó művészettörténészek rendezték a biennálé kiállításait.

1996 óta évente augusztus elején kerül megrendezésre az Ars Longa Művészeti Egyesület szervezésében, Kun Cecília művészeti menedzser, a salgótarjáni származású Fürjesi Csaba művészeti vezető és Sánta László szakmai vezető irányításával működő Ceredi Nemzetközi Művésztelep. A Cered-Salgótarján Nemzetközi Művésztelep névváriánst is használó civil kezdeményezés négy épülete egy mintegy 3500 m²-es magánterületen áll. Az épületekben a szálláson és a mellék helyiségeken kívül, festő- és grafikai műterem és galéria található.

Az alapvetően képzőművészeti alkotótelepen az alábbi műfajokban alkotnak eddig: festészet, grafika, számítógépes grafika, szobrászat, installáció, textilművészet, kerámia, design, performansz. A művésztelep minden évben tematikus programot valósít meg. Összművészeti jellegét a színművészet, a zeneművészet, a fotó- és filmművészet, valamint az irodalom képviselőinek részvétele jelzi. A telepen megvalósuló előadóművészeti programokhoz nyújt lehetőséget a terület szintkülönbségét kihasználó, kb. 120 ülőhelyes Rönkszínpad. A meghívásos nemzetközi művésztelep munkájában a 14 éves fennállása alatt 17 országból 230 művész vett részt. A telepen készült alkotásokat 38 kiállításon láthatta a hazai és a külföldi közönség. 7 katalógust és 4 egyedi művészkönyvet adtak ki. A művésztelep egyik legjelentősebb eseménye az Ars Tarnatica Fesztivál létrehozása volt 2005-ben, amely Európa Unió támogatással jött létre. A szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságával különösen szoros, több évre visszanyúló a művésztelep együttműködése. A művésztelepen készülő munkákból az alkotók egy-egy művet felajánlanak a művésztelep archívuma részére, amelynek gyűjteménye mára tekintélyes számot ért el. A művésztelep és a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet között évek óta szoros kapcsolat létezik, amely többek között a telep zárókiállításának megrendezésében ölt testet. Ezen túlmenően más művészeti események létrehozásában is tetten érhető a kooperáció, így például *Belga művészek* (2005), vagy *Kortárs Európai: belga, angol, osztrák Iparművészek* salgótarjáni bemutatójának megrendezése, a művésztelep művészeinek egyéni, illetve páros kiállításának lebonyolításában, illetve a 2008 októberében és novemberében 11 – szlovák, magyar, osztrák – művész részvételével megvalósult *Open Art Nyilvános Nemzetközi Szimpózium*.⁶⁸ A Nógrádi Történeti Múzeum 300 m²-es

⁶⁸ Bozó, 2009. 49–52.; ZALÁN, 2009. 53–55.

felülvilágított kiállítóterében 2 x 2 méteres fehér vászon várta a művé-szeket, akik két hónapon belül a látogatók szemeláttára festették meg művüket.

A hatvanas évek végén állami tulajdonba került szécsényi kastélyt 1969 és 1977 között renoválták. 1973 óta működik benne múzeum. Dr. Praznovszky Mihály múzeumigazgató, Mikszáth Kálmán életművének kutatója, felkérte Dr. Szinyei Merse Anna művészettörténészt, hogy a kastélmúzeumban rendezzen a Magyar Nemzeti Galéria jobbára 19. századi festészeti anyagából kiállításokat. 1977 és 1984 között az alábbi katalógussal kísért, kiemelkedő szakmai szintű képzőművészeti kiállítások valósultak meg Szécsényben: a *Magyar Tájképfestészet a XIX–XX. században* (1977), a *Reformkori Művészet* (1978), *Arcképfestészetünk a XIX–XX. században* (1981), *Régi magyar parasztélet* (1983), Benczúr Gyula (1984). Dr. Praznovszky Mihály kiterjedt kutatásokkal feltárta Kubányi Lajos⁶⁹ (1855–1912) festőművész életművét, és abból több kiállítást⁷⁰ szervezett.

A Majcher Tamás régész vezetése alatt működő múzeumban is rendszeresen rendeztek képzőművészeti kiállításokat. Ezek közül kiemelhető: Jánossy Ferenc, Réti Zoltán, id. Szabó István, Benczúr Gyula, a II. Rákóczi Ferenc a képzőművészetben, valamint a debreceni Déri Múzeum képző és iparművészeti anyagát bemutató tárlatok. Kazareczki Noémi történész érdemet szerzett azzal a programmal, amelynek keretében a múzeum leromlott állapotú képzőművészeti és iparművészeti tárgyait az NKA segítségével restauráltatta. 2005 nyarán a város által elnyert Phare pályázat segítségével a város központja, így a kastély épülete is felújításra került. Ezzel párhuzamosan ALFA-program igénybevételevel új régészeti, történeti és kastélyenterior⁷¹ állandó kiállítások készültek a műemléképület első emeleti szintjén. Az épület délkeleti szárnyának három termében XIX. századi kastélyhangulatot teremtő kiállításon iparművészeti lakberendezési tárgyakon kívül, képzőművészeti alkotások: portrék, csendéletek és tájképek is szerepelnek.

2007-ben rendezték *A grafikai érintések a Visegrádi Négyek között* című grafikai kiállítást a Nógrádi Történeti Múzeumban, amelyen lengyel, szlovák, cseh és magyar alkotók munkáit mutatták be. A mind a négy országba vándoroltatott kiállításra delegált öt magyar művész közül, kettő salgótarjáni alkotó volt.

2008-tól a grafikusművész szakma által javasolt és elfogadott módon a rajzbiennálé, triennálévá alakult. A sikeres országos rendezvény folytonosságának fenntartása érdekében 2008-ban egy rendhagyó egyedi rajz tárlatot szerveztek: a *400 négyzetcentiméter* című, minirajz kiállítást.

⁶⁹ PRAZNOVSZKY, 1984., 101–144.; PRAZNOVSZKY, 1987. 353–359.

⁷⁰ Kubányi Lajos kiállítások: 1982 - Kubinyi Ferenc Múzeum, Szécsény; 1986 - Losonci Galéria, Losonc;

⁷¹ KAZARECZKI, 2006. 225–238; KAZARECZKI, 2009. 9–17.

4. A Mihályfi Ernő Gyűjtemény

Bizonyos, hogy többen hallottak Mihályfi Ernő híres gyűjteményéről, mint akik valaha egészében láthatták is volna azt. Ez egy magángyűjtemény esetében érthető is. A Mihályfi-gyűjtemény jelentős hányada azonban, mintegy 700 műalkotás⁷² 1978-ban került egy vidéki közgyűjteménybe. Megnehezíti a Nógrádba került anyag bemutathatóságát, hogy annak túlnyomó többségét grafikák képezik. A papíralapú műtárgyakat hő- és fényérzékenységből eredő sérülékenyséjük miatt, csak különleges kiállítási körülmények biztosítása mellett lehetséges bemutatni.

A gyűjtemény egykori tulajdonosa 1898-ban Béren, Nógrád megyében született és 1945-től haláláig a megye országgyűlési képviselője volt. Mihályfi Ernő életútja rendkívül változatos: 1923-ban Szegeden művelődéstörténeti doktórátust szerzett, majd életét leginkább az újságírás és a politika tölti ki. II. világháború előtt az *Est lapok*, a *Magyarország szerkesztője*, majd a Független Magyarország társszerkesztője, 1949-től pedig – 1972-ben bekövetkezett haláláig – a *Magyar Nemzet* napilap főszerkesztője volt. A háború után külügyminiszter, az Országgyűlés alelnöke, tájékoztatásügyi miniszter, 1951 és 1958 között népművelési, illetve művelődésügyi miniszterhelyettes.

Publicistaként számos képzőművész munkásságáról írt, e mellett szisztematikusan felkutatta a századfordulótól az 1960-as évek végéig terjedő időszak jelentős magyar alkotóinak műveit, egyedülálló műgyűjteményt hozva létre. Gyűjteménye érzékletes képet nyújt a XX. század első felének legjellegzetesebb művészeti tendenciáiról. A gyűjtemény végakarátának megfelelően, özvegye Fischer Ilona (1910–1986) grafikusművész révén került a salgótarjáni múzeumba.

A 20. század elejei és a két világháború közötti időszak kiemelkedő művészei – Aba-Novák Vilmostól Uitz Béláig – szerepelnek a kollekcióban. Csak Derkovits Gyulától⁷³ 111 mű, míg Czóbel Bélától 25 és Gulácsy Lajostól⁷⁴ 22 alkotás kapott helyet a közgyűjteménybe került anyagban.

⁷² Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a Dr. Sinkó Katalin által készített Mihályfi Ernő Gyűjteménye katalógus – mint olvasható is benne – több művel foglalkozik, mint ami Nógrádba került. A 825 felsorolt tétel között olyanok is vannak, amelyek a családnál maradtak, vi-szont sajnálatos módon nem említ olyanokat, amelyek közgyűjteménybe kerültek.

⁷³ PEÁK, 1994, 105–112.

⁷⁴ K. PEÁK, 2007, 247–252.

Bortnyik Sándor: Strandon
1930

„...A Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti gyűjteményében 3500 mű (festmény, grafika, szobor) található. A törzsanyag mellett - mely tartalmazza a megyei művészekről gyűjtött képeken kívül a tematikus gyűjtés megkezdése előtt bekerült alkotásokat -, a grafikai művésztelep évről-évre gyarapodó egysége és az országos rajzbiennáléről vásárolt grafikák alkotják a gyűjtemény gerincét. Emellett hagyatékoknak is őrzője a múzeum - ilyen például Iványi Ödön salgótarjáni festőművész, Balázs János naiv festő, Göndör Bertalan grafikusművész alkotásai és a Mihályfi-hagyaték...

...Művészek között mozogva gyűjteménye fokozatosan gyarapodott. Felöleli a XX. század művészetét egészen a nagybányaiaktól (1896), haláláig, 1972. november 20-ig. Mihályfi Ernőné - Filó - aki maga is alkalmazott grafikus volt, 1977-ben ajánlotta fel férje gyűjteményének ráeső részét Nógrád megyének.

...az akkori Nógrád Megyei Tanács közreműködésével és anyagi támogatásával a hagyaték - az egységes őrzés és tudományos feldolgozás érdekében a Nógrádi Történeti Múzeumba került. (-A fia-) Dr. Mihályfi János tulajdonában maradt műalkotásokra Nógrád megyének elővásárlási joga van...

...Számos grafika hátlapján olvasható a személyes ajánlás, esetleg karácsonyi vagy születésnapi üdvözlés...⁷⁵

„...Egy korabeli újságcikk erről a kollekcioról az alábbiakat írja: 'A Mihályfi család és Nógrád megye közös szándéka, hogy a hagyaték a jövőben teljes egészében Nógrád megyébe kerüljön. Ezért dr. Mihályfi János a birtokában lévő gyűjteményrészre Nógrád megye számára elővásárlási jogot biztosít.' Ugyanez a cikk tájékoztat arról is, hogy milyen értékkel bírt 1977. december 6-án a Nógrád megyébe került, mintegy 700 tételből álló gyűjteményrész, amelyben a grafikákon kívül félszáz festmény szerepelt: '...e gyűjtemény jegyzék szerinti értéke mintegy két és fél millió forint, amelynek egy kisebb része ajándékként kerül Nógrádba...'

...A gyűjtemény első kiállítására a szerzeményezés évében, dr. Mihályfi Ernő születésének 80. évfordulóján, 1978. szeptember 3-án került sor a Bér közelében lévő Palotás településen. Az ekkor megnyíló új művelődési házban egy hónapig nyitva tartó huszonegy festményt, harminchárom sokszorosított grafikát és harminchét rajzot bemutató tárlathoz nyolc illusztrációt tartalmazó katalógust mellékeltek. A kiállított anyagban a magyar művészek munkái mellett Käthe Kollwitz, Georg Grosz és Pablo Picasso egy-egy grafikája is helyt kapott.

Három évvel később, 1981. június 3-án, dr. Horváth György művészettörténész - aki korábban a Magyar Nemzetnél, mint újságíró, Mihályfi munkatársa volt és ekkor a Művelődési Minisztérium képzőművészeti osztályát vezette, jelenleg pedig a Magyar Nemzeti Galéria főigazgató-helyettese /2009-ben vonult nyugdíjba/ - nyitotta meg a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban a Mihályfi-anyagból összeállított pazar válogatást. A kastélymúzeum három nagyméretű, reprezentatív termében

⁷⁵ H. SZILASI, 1991. 97–105.

kiállított hatvan mű valóban a gyűjtemény legjelentősebb a századfordulón, illetve a két világháború között készült darabjait reprezentálta. A megyei múzeum vezetése a gyűjteményt a volt Forgách-kastélyban állandó kiállítás formájában szándékozta bemutatni oly módon, hogy a kiállítási darabokat időről időre cserélték. Az öt évig nyitva tartó kiállítást élénk sajtóvisszhang követte: több napilap is hírt adott róla, a szakmai közönség figyelmét pedig Nagy Zoltán művészettörténész a Művészet⁷⁶ folyóiratban több színes illusztráció kíséretében közölt tanulmánya hívta fel e rendkívüli kollekcióra.

A múzeumi szervezet 1982-ben adta ki a Mihályfi-gyűjtemény 825 tételét, 124 illusztrációval felsoroló katalógusát, amelyet dr. Sinkó Katalin művészettörténész állított össze.

1985. december 6-ától ismét Palotáson – a település új nevén Palotáshalmon – láthatott a nógrádi közönség egy válogatást a Mihályfi-anyagból. A kiállítás apropóját az adta, hogy a nagyközségi művelődési háza ezen a napon vette fel Mihályfi Ernő nevét. Ezen a sajtónapi ünnepséggel összekapcsolt nagyszabású programon vett részt utoljára Mihályfi Ernő özvegye...

...1990 nyarán került megrendezésre a gyűjteményből eddig rendezett legnagyobb kiállítás a losonci Nógrádi Galéria öt termében amely harminckét művész nyolcvanhárom alkotását mutatta be H. Szilasi Ágota művészettörténész rendezésében. Az 1992 decemberében a salgótarjáni Nógrádi Történeti Múzeumban megvalósult Nő a művészetben, valamint az 1998. május 28-tól ugyanitt rendezett Ember és táj című tematikus kiállítások ugyanakkor szintén a Mihályfi-gyűjteményre támaszkodva jöhettek létre.

A gyűjtemény budapesti bemutatására 1999. március 21. és június 27. között a Kassák Múzeumban került sor. A megnyitón, a gyűjtemény másik részének örököse, Mihályfi Ernő fia is részt vett. Az élénk sajtóvisszhangot kiváltó, hatvanöt műalkotás bemutatására vállalkozó tárlathoz dr. Csaplár Ferenc, a Kassák Múzeum igazgatója képes leporellót készített, amelyben az alábbi fontos megállapítást tette:

'...A budapesti művészetbarátok és a fővárosunkba látogató külföldiek kiállításunk alkalmával találkozhatnak először a Nógrádi Történeti Múzeum szíves segítségével köszönhetően e különleges gyűjtemény válogatott darabjaival.'

A szintén a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezethez tartozó Pásztói Múzeum két termében 2003 áprilisától négy hónapon át a salgótarjáni Mihályfi-kollekcióból huszonkettő, jobbára olajfestmény került bemutatásra, Shah Gabriella művészettörténész rendezésében...⁷⁷

⁷⁶ NAGY, 1981. 18–23.

⁷⁷ MATITS, 2004. 21–22.

Galimberti Sándor: Gyümölcscsendélet,
1906 k.

Kiderült, hogy 1988 márciusában is rendeztek a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban a Mihályfi Ernő-anyagból kiállítás.⁷⁸

A bemutatható anyag bővítése érdekében a Nógrádi Történeti Múzeum eredménnyel pályázott a Nemzeti Kulturális Alapprogramhoz. 2001-ben ezen támogatás révén vált lehetővé kuriózum értékű grafikák egész sorának tisztítása, konzerválása és paszpartúzása.

A Nógrádi Történeti Múzeum 300 m²-es, emeleti kiállítótermében 2004. április 30. és október 15. között *Ismeretlen értékeink* című, a Mihályfi Ernő Gyűjtemény anyagából összeállított válogatást láthatott a közönség.⁷⁹

Ébli Gábor *Rejtett identitás* című írása⁸⁰ foglalkozik a Mihályfi Ernő gyűjteménnyel, annak 2004-es salgótarjáni bemutatása kapcsán:

„...A Nógrádi Történeti Múzeum Salgótarjában 2004-ben hetvendarabos válogatást mutatott be a művészeti és politikai összefüggéseiben egyik legkülönlegesebb hazai műgyűjteményből... Fogékony volt a konstruktív avantgárd iránt. Nemes Lampérth József, Bortnyik Sándor, Tihanyi Lajos számos képe mellett Uitz Béla főművei kerültek gyűjteményébe. Jó alkotásokat szerzett a sokáig csak felemásan elismert Czigány Dezsőtől, Galimberty Sándortól és Simon János Györgytől. A más kollekciókban is gyakran felbukkanó Barcsay Jenő-, illetve Kmetty János féle irányvonal mellett gyűjtésében különlegességet alkottak Dési Huber István nagyméretű festményei... A BÁV-nál félretették a figyelmét várhatóan felkeltő képeket. Ez a szerzési módszer sok más gyűjteményt is gazdagított: a Bizományi-nál felbukkanó legjobb művek gyakran nem kerültek árverésre, hanem a felvevőn keresztül, kéz alatt találtak új tulajdonost. Mihályfi esetében ez az út 'természetesen' adódott, hiszen főszerkesztőként és népművelési miniszterhelyettesként egyaránt igen befolyásos kultúrpolitikus volt, s a korai avantgárdot nem is sokan gyűjtötték az ötvenes-hatvanas években...”

A Nógrádi Történeti Múzeum 2006-tól Nógrád Megye Önkormányzata, illetőleg a Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács anyagi támogatásával korszerű kiállítási feltételeket biztosító képtárban⁸¹ mutatja be a Mihályfi Ernő Gyűjtemény mintegy 70 fontos darabját. A K. Peák Ildikó művészettörténész és Gulyás Gábor restaurátor munkáját dicsérő állandó kiállítás anyaga, bizonyos időközönként – például kölcsönzések, egyéb kiállítások esetén – cserélődik. Színes illusztrációkkal és sok feladattal gazdag kiállításvezető-foglalkoztató füzet is készült a kiállításához.⁸²

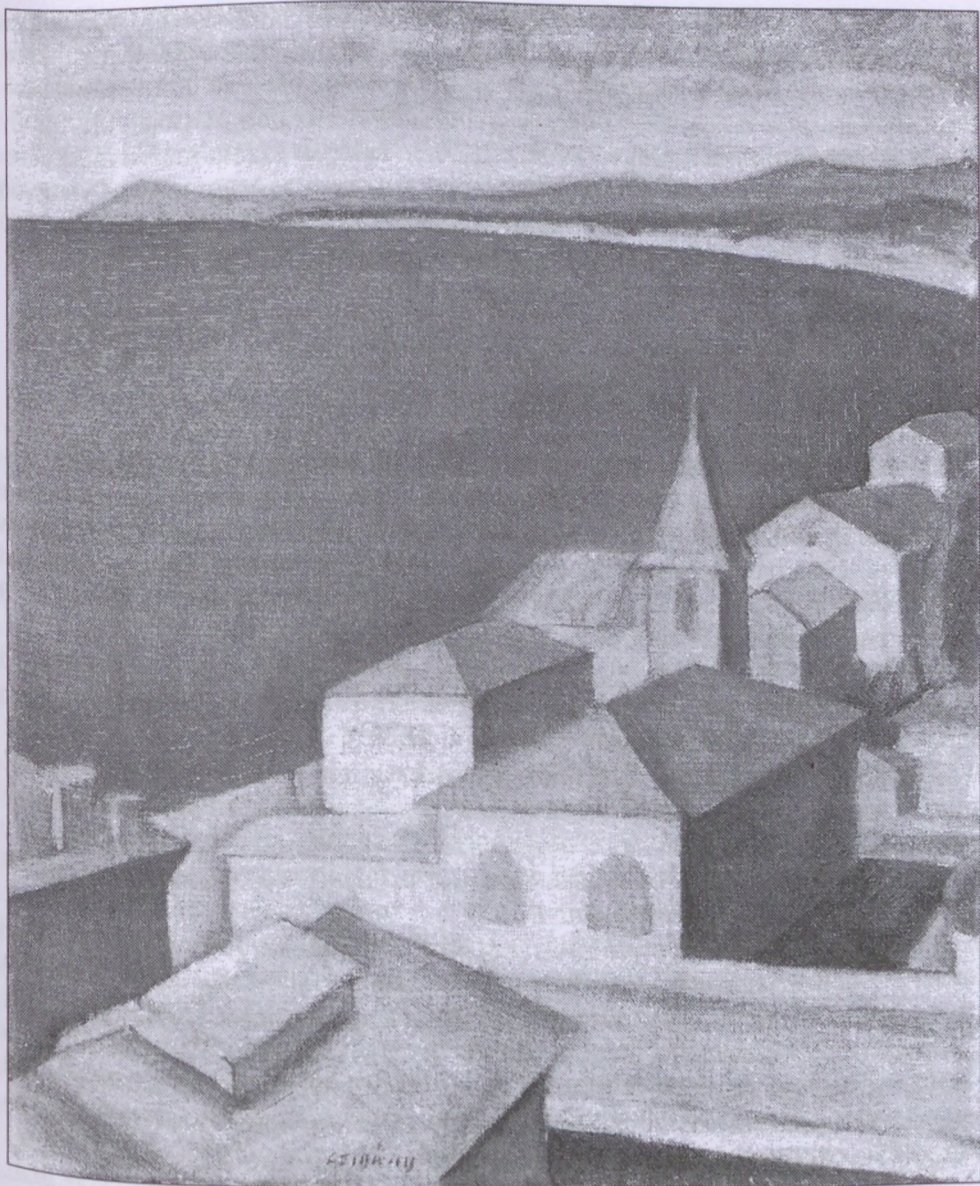
⁷⁸ *Kiállításaink*. In.: Múzeumi Mozaik 1988/1. Salgótarján, 1988. 80.

⁷⁹ BÖRÖCZFY, 2004. 20–23.

⁸⁰ ÉBLI, 2006. 238–239.

⁸¹ K. PEÁK–GULYÁS, 2006. 239–246.

⁸² K. PEÁK–BAGYINSZKI, 2007.

Czigány Dezső: Tengerpart,
1920 k.

2009 tavaszán a földszinti Kisgalériában nyílt a *Szerelmes képek – Válogatás a Mihályfi Ernő Gyűjteményből* című kiállítás, amelyen további 30 alkotást láthatott a közönség. Az 50 éves Nógrádi Történeti Múzeumot köszöntő tárlat emblematisztikus alkotása Iványi Grünwald Béla *Szerelmespár* című kompozíciója volt, amely nem sokkal korábban a Magyar Nemzeti Galéria *Fauves* kiállításán vendégszerezelt. A *Műértőben* megjelent cikk örömmel konstataálta, hogy a Mihályfi Ernő Gyűjteményből a múzeum Képtárában és Kisgalériájában együttesen mintegy 100 alkotás látható.⁸³

III. MEGJEGYZÉSEK – TRENDEK, LEHETŐSÉGEK ÉS REALITÁSOK

A salgótarjáni múzeum képzőművészeti gyűjteménye különösen azután gyarapodott jelentősen, hogy 1980-ben átadták az új múzeumot. 1973-ban 743 db-os, 1974-ben 841 db-os volt a képzőművészeti kollekció,⁸⁴ 1976 és 1980 között a képzőművészeti gyűjtemény gyarapodása⁸⁵ 1102 darab volt, amiben a legnagyobb tételt az 1978-ban átvett 697 db-os Mihályfi-gyűjtemény jelentette. Prakfalvi Endre 1985-ben 2500 tételről ír cikkében. Hídváry István 1981 és 1991 között 2828 darabos növekményről számol be cikkében.⁸⁶

A *Kortárs művészet múzeumi gyűjteményekben 1988–1999* című kötetben Pataki Gábor művészettörténész az alábbi módon értékeli a Nógrádi Történeti Múzeum gyűjteményének fejlesztését:⁸⁷

„...Változást egyrészt a Mihályfi-hagyatéknak a megyébe kerülése, illetve egyedülálló módon a tarjáni múzeum megépülése előtt központilag elhatározott intézkedés hozott, miszerint a múzeum a rajzbiennálékkal párhuzamosan az egyedi rajz országos gyűjtőkörű otthona lesz. Ezzel párhuzamosan több grafikai hagyaté (Kondor, Csohány) került Nógrádba...”

Mint az a 11 év alatti vásárlások jegyzékéből⁸⁸ kitűnik, ebben az időszakban a Nógrádi Történeti Múzeum 639 képzőművészeti alkotással gazdagodott. A gyarapodás jelentős hányadát képezték a tarjáni művészekről vásárolt művek: Iványi Ödöntől 31 darab, Mustó Jánostól 10 darab, Földi Pétertől 9 darab, Hegedűs Morgantól 17 darab, Hibó Tamástól 9 darab. A legnagyobb számú ajándékozások ugyanekkor az alábbiak voltak: Iványi Ödön 14 darab, Berendi Ferenc 39 darab, Gőgös Ferenc 63 darab, Balázs János 47 darab.

⁸³ MATITS, 2009. 2.

⁸⁴ MOLNÁR, 1975. 274.

⁸⁵ HORVÁTH, 1981. 249.

⁸⁶ HÍDVÁRY, 1991. 110.

⁸⁷ KESZTHELYI, 2001. 131–132.

⁸⁸ KESZTHELYI, 2001. 318–336.

A múzeumba már ezt megelőzően is került be Balázs Jánostól – 15 – munka.⁸⁹ 2005-ben sikerült a megyei önkormányzat, az NKA és a kulturális minisztérium támogatásával további 11 darab Balázs János festményt megvásárolni a Dr. Vajda Róbert gyűjteményéből és 1 képet egy másik gyűjteményből.

Említeni kell a képzőművészeti gyűjtemény egy másik fontos gyarapodását is, a Berecz Antal⁹⁰ festőművész által a múzeumnak ajándékozott mintegy 500 művet: festményeket, grafikákat és porcelánokat. A történelmi Nógrád Vármegye északi felén Törincsen született művész franciaországi akadémiai képzését követően Németországban telepedett le. Berecz Antal korábban a Miskolci Galériának és ugyanabban az évben mint Salgótarjánba, juttatott egy-egy kollekciót életművéből a losonci Nógrádi Múzeumnak is. Salgótarjánban 2007-ben a múzeumban, majd 2010-ben a művész 75. születésnapján a József Attila Művelődési és Konferenciaközpontban rendeztek kiállítást alkotásaiból.

Prakfalvi Endre a salgótarjáni képzőművészeti gyűjteménnyel foglalkozó a múzeumi évkönyvben 1985-ben publikált írása több olyan dolgot is érint, amelyben változások álltak be. Öröndetes módon a múzeum megszüntette a cikkben említett mindkét letétet.

A pásztói képzőművészeti gyűjteményt – amint erre lehetőség nyílt, 1997-ben – a Pásztói Múzeumban⁹¹ helyezték el. A múzeum közelében álló, volt iskolaépületben 2001-ben jött létre a Csohány Galéria. Shah Gabriella, a képzőművészeti ügyek jó képességű gazdája, nagy szakmai hozzájárulást tett tanúbizonyságot a Csohány Galéria működtetése során. A Palóc Filmarchívum megteremtésében és működtetésében is elévülhetetlen érdemeket szerzett, illetve számos pásztói, illetve Pásztóról kiinduló művészeti programnak megvalósítója.

Glatz Oszkár⁹² és családtagjainak hagyatékát 2008-ban adta át a múzeum Buják községnek, ahol az alkotások egy részéből állandó kiállítást rendeztek a Glatz Oszkár Művelődési Központban.

Idézett írásában Prakfalvi Endre felhívta a figyelmet arra, hogy a képzőművészeti gyűjtemény raktározási feltételei javításra szorulnak. Számos példát ismerünk arra, hogy ipari csarnokok, gyárépületek kulturális funkciót kapnak. Ismeretes, hogy a salgótarjáni és a balassagyarmati múzeumok raktár nélkül épültek meg. Nógrád megyében az ipari tevékenység jelentősen csökkent, és emiatt a használaton kívüli csarnokok mindkét településen optimális raktározási lehetőséget nyújthatnának. Különös módon, habár folytak ilyen irányú tárgyalások, azok nem vezettek eredményre.

⁸⁹ PRAKFAI, 1982. 6–7.

⁹⁰ K. PEÁK, 2007. 282–288.

⁹¹ SHAH, 2003–4. 185–202.

⁹² PEÁK, 1993. 223–232.

A képzőművészeti gyűjtemény raktározási problémáinak külön írást szentelt Bódiné Czene Gizella, aki gyűjteménykezelői tanfolyama lezárásaként készített dolgozatát cikk formájában adta közre:⁹³

„...I. A grafikai anyag

...Az épület egyik tartópillére a raktáron keresztül fut, ennek belsejében van a tető vízvezető csöve. Sajnos sem a tető, sem a cső szigetelése nem tökéletes, ezért nagy esőzések idején az oszlop belsejéből kifolyik a víz a raktárhelységbe. Ez a páratartalmat 60 %-ra is megemeli...

II. Táblakép és szobor raktár

...1987-ben egy hétvégén csőtörés miatt a szobrok nagy része teljesítve magát vízzel, több képeret is megvetemedett, néhány régebbi festmény bepenészedett...

...A szenny- és melegvízvezető csöveknek és az elektromos drótoknak egy teljesen különálló ...aknát ...kellene biztosítani...”

A cikkben említett két raktárt azóta, más célra használják, habár az említett problémák az oszlopból nagyobb esőzések alkalmával kiömlő vízáradat, illetve a másik teremben a csőrepedés okozta vizesedés 15 évvel a cikk írása után is létező gond.

A kilencvenes évektől használja a múzeum a város közepén álló 15 emeletes ikertorony épület, a garzonház alatti pincerendszer egy jelentős részét, amelyben a salgótarjáni raktárbázist kialakították és oda helyezték át a képzőművészeti anyagot.

Gulyás Gábor restaurátor évek óta figyelemmel kíséri, próbálja optimalizálni a képzőművészeti és egyéb műtárgyak raktári és kiállítási helyzetét. Pályázással fejlesztette a grafikai restaurátorműhely eszközállományát, és eredménnyel pályázik a grafikai anyag kiállításához és raktározásához szükséges anyagokra is. Korszerű kiállítási körülményeket sikerült létrehozni a Nógrádi Történeti Múzeum 2006-ban megnyílt Képtárában.⁹⁴

Ales Krejca *A művészi grafika technikai* című szakkönyvében tanáccsal szolgál a grafikai lapok tárolását, illetve állagvédelmét illetően:⁹⁵ „...ahol erős napfénynek van kitéve - a papír megsárgulhat, a színes nyomat pedig kifakulhat...”

A Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti filmgyűjteménye⁹⁶ hasznosulása komoly lehetőségként kínálkozik. A múzeum egykori Videóstúdiójában készült filmek között találhatók rendezvényekhez kötődők pl. kiállítás megnyitók, művésztelepi forgatások, az egyes múzeumok bemutatása, de vannak közöttük művészekről készített portréfilmek is. A Balázs János, Czinke Ferenc, Iványi Ödön, Farkas András, Fábíán Gyöngyvér, Lóránt János, Réti Zoltán, id. Szabó István stb.

⁹³ BÓDINÉ, 1990. 97–108.

⁹⁴ K. PEÁK—GULYÁS, 2006. 242.

⁹⁵ KREJCA, 1985. 194.

⁹⁶ KOVÁCS, 1989. 85–87.; KOVÁCS—BODOR, 2003. 440–446.

filmek DVD-re való áttételét, felújítását, esetleges vágását alkotójuk, Kovács-Bodor Sándor film- és fotóművész biztonnal művészien, profi módon el tudná végezni. A mai kor elvárásaihoz igazított filmek közművelődési foglalkozások, múzeumi órák tartásához nyújthatnának lehetőséget, illetve kis befektetéssel a múzeumi boltokban, esetleg azokon kívül is forgalmazhatók lennének, sokak érdeklődését felkelve és kielégítve válhatnak a múzeum számára hasznos termékké. Meg kell vizsgálni a lehetőségét, vajon a Dr. Kovács Anna által 2003-ban készített *Pontok a mindenségből* című Balázs János film, a jogi feltételek teljesülésével nem volna-e a múzeum számára forgalmazható termék.

Az Intersymposion művésztelep 17 éves működése a múzeum számára évről-évre jelentős műtárgy gyarapodást biztosított. Meg kellene vizsgálni, vajon nem volna-e lehetőség arra, hogy a Cered-Salgótarján Nemzetközi Művészteleppel egy olyan keretszerződés kössen, amely pl. közös pályázás, támogatás szerzés, a kiállítás megrendezéséhez a hely biztosítása, a kiállításhoz kapcsolódó szállítások, csomagolás, katalógus stb. fejében a művésztelepen készült alkotások bizonyos százaléka, vagy darabjai egy szakmai – pl. lektorátusi – zsűri ajánlására a múzeumba kerülhessen.

Megnyugvással és büszkeséggel tölthet el bennünket, hogy a nógrádi, illetve a megyével kapcsolatba került művészek munkásságának feldolgozásában⁹⁷ előrelépés tapasztalható. Földi Péter személyében ismét van Kossuth-díjas művésze a megyének.⁹⁸

2008-ban jelentette be Becsó Zsolt, a megyei közgyűlés elnöke, hogy új merdebe szeretné terelni a megyei múzeumok ügyét.⁹⁹ A cikkből kiderül, hogy a Nógrádi Történeti Múzeum megújulva Munkástörténeti Múzeummá alakul, és a Bányászati Kiállítóhely is jelentős fejlesztés elé néz. A Palóc Múzeumba kerül a Madách Imre és Mikszáth Kálmán irodalomtörténeti gyűjtemény, a csesztvei és a horpácsi emlékmúzeumok kezelése. A balassagyarmati, a szécsényi és a pásztói múzeumok esetében szintén beruházások lettek kilátásba helyezve. Az újságban olvasható program képzőművészeti vonatkozásaként említésre került a bátonyterenyi Gyürky-Solymossy Kastélyban lévő id. Szabó István emlékkiállítás.

A múzeum profiljának megváltozása kapcsán – szárnyra keltek – olyan elképzelések is, hogy a képzőművészeti gyűjtemény a salgótarjáni Tüdőgondozó épületében nyer elhelyezést. A dicséretes elgondolás szerint az emeletes, központi

⁹⁷ KOVALCSIK, 1986., 2000.; PEÁK, 1994. 77–81.; BELLÁK, 2001.; FECSKE (szerk.) 2001.; K. PEÁK, 2005, 211–220.; PUNTIGÁN, 2007. 77–488.; BÖRÖCZFI–KUBICKA–SZAKOLCZAY és mások, 2007.; SÜLYÖK, 2001. 727–746.; WEHNER, 2007.; SHAH, 2008. 38–45.; PALLAG (és mások) 2009.; SZEIFERT, 2009.

⁹⁸ A Kossuth Díjas Földi Pétert köszöntő cikkek. In: Palócföld 2007/6. Salgótarján, 2007. 404–424.

⁹⁹ GULYÁS, 2008. 22. 4.

fekvésű épületben, megvalósulhatna a Mihályfi Ernő Gyűjtemény állandó kiállítása, és lenne hely az időszaki bemutatók, így a Tavaszi Tárlat, a rajztriennálé és egyéb képzőművészeti kiállítások számára is. Így valósulhatna meg Salgótarján régi vágya, hogy működjön a megyeközpontban Városi Galéria. Bízunk abban, hogy a fenti célok előbb-utóbb teljesülnek.

Nem állt szándékomban, – lehetetlen is lenne – a salgótarjáni múzeum képzőművészeti gyűjteményével kapcsolatos valamennyi eseményt, eredményt és problémát néhány oldalon vizsgálat alá vonni. Célom az volt, hogy a legfontosabb tendenciák és összetevők felidézésével kidomborítsam e gyűjtemény fontosságát, értékét és kívánom, hogy fejlődéséhez megfelelő körülmények adódjanak.

Végezetül felteszem a kérdést, vajon szerencsés-e, hogy Nógrád megyében az egyes települések múltjának bemutatására hivatott múzeumok helyett, olyan túlnyomó részt szakmúzeumi feladatokat ellátó tudományos intézetek jöttek létre, amelyek úgy tűnik, nem gyakorolják megfelelő mértékben a városi múzeum – Nagy Iván akadémikus által oly szemléletesen meghatározott – alapfunkcióit. Kíváncsún tartom, hogy a jövőben Salgótarján, Balassagyarmat, Szécsény és Pásztó múzeumaiban felerősödjön a helytörténeti kutatás, illetve más helyi, települési értékeket felszínre hozó kutatómunka, és így sikerüljön – erősítve a köteleket a települések lakóival – olyan kiállításokat létrehozni, amelyekben a városlakók aktívan vesznek részt. Jó példája ennek a Salgótarján 85 éves évfordulóján rendezett várostörténeti kiállítás.¹⁰⁰

Érdeemes lenne, ha a kultúra területén tevékenykedő országos és helyi szakemberek eltöprengenének Nagy Iván 1892-ben megfogalmazott és alább idézett sorai felett. A helyi múzeumok szerepét körülíró, máig igaz sorokra Dr. Praznovszky Mihály megyei múzeumigazgató egyik írását olvasva lettem figyelmes.¹⁰¹ Kívánom, hogy Nógrád megye kulturális életéért tevékenykedők szívleljék meg az abban foglaltakat:

"...A helyi múzeumok arra való, hogy azokban mind az ami a vármegyében vagy a város környékén a föld színén vagy a földben, vagy a szekrényekben, padlásokon: történelmi-, mű- vagy ipartekintetében érdekes található, összegyűjtsék, azt ott mindenki megláthassa, hogy azokból megtanulhassuk: mink volt, mink van? Kik laktak itt előttünk, mit hoztak ide őseink magukkal, s mit tudtak vagy mit tanultak más nemzetől, akár ipar, akár mesterség, vagy művészeti tekintetben. Ezek tudása nélkül nem ismerhetjük hazánkat, nem ismerhetjük elődeinket, nem ismerhetjük magunkat s nem írhatjuk meg hazánk és nemzetünk történetét. A ki pedig magát nem ismeri: az nem haladhat, nem gyarapodhatik...,

¹⁰⁰ BAGYINSZKI–BALOGH, 2007. 298–307.

¹⁰¹ PRAZNOVSZKY, 1986. 3–5.

IRODALOMJEGYZÉK

A művészet szolgálatában. A megyei művészeti gyűjtemények 40 éve. (kiállítás katalógus, 1985. március 22. - június 30.)
MNG. Budapest, 1985

Bacsúr Sándor: Képzőművészet Balassagyarmaton. Balassagyarmat, 2002

Bagyinszki Istvánné:
Iványi Ödönre emlékezünk. In: Múzeumi Mozaik 1988/1. Salgótarján, 1988

Bagyinszki Istvánné:
Az első múzeum Salgótarjánban. In: Múzeumi Mozaik 1989/1. Salgótarján, 1989

Bagyinszki Istvánné—Balogh Zoltán:
„Csináljunk együtt múzeumot! In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXI. Salgótarján, 2007

Balázs János: Versek, vallomások, látomások. Salgótarján, 2008

Bedegi Győző: Hibó Tamás hatvan éves lenne. In: Palócföld 2007/6. Salgótarján, 2007

Bellák Gábor: Benczúr Gyula. Budapest, 2001

Bellák Gábor: Benczúr Dolányban. In: Művészek és műtermek. Budapest, 2002

Bereczky Loránd: A megyei múzeumi szervezet képzőművészeti gyűjteménye. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1975/21, Salgótarján, 1975

Bódiné Czene Gizella:
Képzőművészeti Gyűjtemény. In: Múzeumi Mozaik 1990/2. Salgótarján, 1990

Boros Sándor: Negyven év múltán, In: Értékek és konfliktusok, Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években. Salgótarján, 2005; másodközlés: Palócföld. Salgótarján, 2005/2.

- Bozó Andrea: Az Open Art – avagy a rajtakapott művész. In: Palócföld 2009/2. Salgótarján, 2009
- Böröczfy Virág: Múltidézés a Mihályfi Ernő-gyűjtemény salgótarjáni kiállításának kapcsán. In: Artmagazin 2004/ szeptember
- Böröczfy Virág—Kubicka Kucsra Klára—Szokolczay Lajos és mások: Szabó Gyula (monográfia). Dunaszerdahely, Losonc, 2007
- Csach Gábor: A Mikszáth Kálmán Művelődési Központ Galériáinak harmincöt éve. In: Csemniczky Zoltán (szerk.): A Mikszáth Kálmán Művelődési Központ Galériáinak Kiállításai 1969–2004. Balassagyarmat, 2004
- Csohány Kálmán: A salgótarjáni művésztelepről. In: Csohány Kálmán különszám. Palócföld. Salgótarján, 2005
- Csohány Kálmán: A magam módján, magamnak. Salgótarján, 2007
- Debreczeni Boglárka: Gyermekkorom emlékei között élek, Réti Zoltán festőművész 85 éves. In: Palócföld 2008/2. Salgótarján, 2008
- Domonkos Alajos: I. Országos Rajzbiennálé Salgótarjánban. In: Múzeumi Mozaik 11. Salgótarján, 1982
- Ébli Gábor: Rejtett identitás. In: Élet és Irodalom 35, 2004, 26.; újraközölve Ébli Gábor: Magyar műgyűjtemények 1945-2005. Budapest, 2006
- Erdős István: Töprengő tudósítás a hatvanas évek népműveléséről, művészeti életéről. In: Értékek és konfliktusok, Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években. Salgótarján, 2005
- Fecske András (szerk.): Ifj. Szabó István. Budapest, 2001
- Flórián Mária—Zólyomi József: Balassagyarmat. Salgótarján, 1975

- Gaál József: Balázs János naiv festő köztéri szobortervéről. In: Palócföld 2005/2. Salgótarján, 2005
- Genthon István (és többen): Nógrád megye műemlékei. Budapest, 1954
- Gulyás Edina: Mindenütt ott vannak: nagyszabású elképzelések megyeszerte. In: Nógrád megyei Hírlap, 2008, április 22.
- H. Szilasi Ágota: Válogatás Mihályfi Ernő hagyatékából – Kiállítás Losoncon, 1990. június 14. – augusztus 14. In: Múzeumi Mozaik 1991/1. Salgótarján, 1991
- H. Szilasi Ágota: Katalógus előszó. In: 25. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat. Salgótarján, 1999
- H. Szilasi Ágota—Csongrády Béla: Bóna Kovács Károly. Salgótarján, 2003
- H. Szilasi Ágota: Földi Péter (monográfia). Budapest, 2005
- H. Szilasi Ágota: A fiú, aki Istennel beszélget. In: Palócföld 2008/2. Salgótarján, 2008
- H. Szilasi Ágota—Balogh Zoltán: Művészek és mecénások Salgótarján, 1922–1946. (kat.) Salgótarján, 1989
- Hann Ferenc—Prakfalvi Endre: Földi Péter. Salgótarján, 1990
- Hann Ferenc—H. Szilasi Ágota: Hibó Tamás. Salgótarján, 1995
- Hídváry István: A Nógrádi Történeti Múzeum tíz éve a számok tükrében. In: Múzeumi Mozaik 1991/1. Salgótarján, 1991
- Horváth István: A nógrád megyei múzeumok tevékenysége 1976–1980. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve VII. Salgótarján, 1981

- Horváth István: Nógrád megyei múzeumok tevékenysége 1981-ben. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve VIII. Salgótarján, 1982
- Horváth István: Nemzedékek, A Tanár Úr. In: Múzeumi Értekező I. Salgótarján, 1983
- Horváth István: Salgótarján kulturális fejlődésének néhány kérdése. In: Nógrádi Történeti Évkönyv. Salgótarján, 1985
- Horváth István: Esmék, eszmények, magatartások. In: Múzeumi Értekező X. Salgótarján, 1995
- Horváth István—Szvircsek Ferenc—Balogh Zoltán:
A nógrádi út. In: Múzeumi Mozaik 1989/2. Salgótarján, 1989
- Id. Szabó István: Fába faragott esztendők. Budapest, 1969
- Kapros Márta: Manga János, a Palóc Múzeum etnográfusa. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXI. Salgótarján, 1996—1997
- Kazareczki Noémi:
"Ötlettől a megvalósulásig." A Kubinyi Ferenc Múzeum állandó enteriőr kiállításának készítése. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXX. Salgótarján, 2006
- Kazareczki Noémi:
Barokk kastély eklektikus enteriőrrel. In: Szalon 2009/2. Budapest, 2009
- Keszthelyi Ferencné (szerk.):
Kortárs művészet múzeumi gyűjteményekben 1988—1999. Budapest, 2001
- Kovács Anna: Tények és adatok egy XIX. századi történetíró művészeti kapcsolatairól. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve IX. Salgótarján, 1984
- Kovács Anna: Reformgondolkodás Magyarországon a XIX. században, Nagy Iván. In: Múzeumi Értekező V. Salgótarján, 1989

- Kovács Bodor Sándor: Hitem a művészet – Czinke Ferenc portré; Ecsettel közeledtem a Földhöz – Farkas András. In: Palócföld 2003/4. Salgótarján, 2003
- Kovács Gyula: Festők, grafikusok műtermében. In: Művészet. 1976/5.
- Kovács Sándor: Képrögzítés a Nógrádi Sándor Múzeumban. In: Múzeumi mozaik 1989/1. Salgótarján, 1989
- Kovalcsik András: Horváth Endre grafikusművész élete és munkássága. Budapest, 1986
- Kovalcsik András: Farkas András rajzai. Balassagyarmat, 1988
- Kovalcsik András: Horváth Endre. Budapest, 2000
- K. Peák Ildikó: Benczúr Gyula. In: Palócföld 1994/1. Salgótarján, 1994
- K. Peák Ildikó: 10 éve hunyt el Iványi Ödön. In: Kós Károly Építőipari, Műszaki Szakközépiskola Jubileumi Évkönyve. Salgótarján, 1995
- K. Peák Ildikó: Képzőművészet, politika és közönség Salgótarjánban az 1960-as években. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XX. Salgótarján, 1995
- K. Peák Ildikó: Ideológia, politika, művészet összefüggései Salgótarjánban (1950–1980). In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXI. Salgótarján, 1996–1997
- K. Peák Ildikó: Louis Gaulois emlékére (Gulácsy Lajosról). In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXI. Salgótarján, 2007
- K. Peák Ildikó: Egy fába faragott élet. In: Akit ismertek a fák. Salgótarján, 2003
- K. Peák Ildikó: Iványi (egy festőművészről.) In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXVIII. Salgótarján, 2003–4
- K. Peák Ildikó: Albumok a Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti gyűjteményében. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXIX. Salgótarján, 2005

- K. Peák Ildikó: Hitem a művészet - Czinke Ferenc emlékkiállítás. (kat.) Salgótarján, 2006
- K. Peák Ildikó: Egy messzire szakadt magyar ajándéka. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXI. Salgótarján, 2007
- K. Peák Ildikó: A Palócföld fába álmodója. Id. Szabó István. Salgótarján, 2009
- K. Peák Ildikó—Bagyinszki Istvánné:
Mozaikok a Nógrádi Történeti Múzeum Képtárából. Salgótarján, 2007
- K. Peák Ildikó—Gulyás Gábor:
Egy képtár születése. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXX. Salgótarján, 2006
- Krejca, Ales: A művészi grafika technikái. Budapest, 1985
- Krunák Emese: Nógrádi képzőművészek. In: Múzeumi Mozaik 4. Salgótarján, 1980
- Losonci Miklós: Réti Zoltán színes üzenete. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XVI. Salgótarján, 1990
- Majdán Béla: Az első világháborút lezáró nemzetközi békeszerződések tényleges hatása egy magyarországi határmenti megyeszékhely ipari életének alakulására. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve X. Salgótarján, 1984
- Matits Ferenc: Balassagyarmat és id. Szabó István kapcsolatának számbavétele. In: Balassagyarmati Honismereti Híradó. Balassagyarmat, 2003
- Matits Ferenc: Fayl Frigyes pályaképe. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXVII—XXVIII. Salgótarján, 2003—2004
- Matits Ferenc: Közbevetőleg. In: Artmagazin 2004/szeptember
- Matits Ferenc: Réti Zoltán festőművész (monográfia). Balassagyarmat, 2005

- Matits Ferenc: „Jótekönykodni sem könnyű!”. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXI. Salgótarján, 2007
- Matits Ferenc: Örökké élő vonalak. Megemlékezés Bátki József működéséről. In: Palócföld, 2007/6.
- Matits Ferenc: Szerelmes képek és a Mihályfi-gyűjtemény. In: Műértő 2009/március. 2.
- Molnár Pál: Beszámoló a megyei múzeumi szervezet 1973. évi munkájáról. In: Nógrád megyei Múzeumi Közlemények 1974/20. Salgótarján, 1974
- Molnár Pál: Múzeumi szervezetünk történetének áttekintése, jelenlegi helyzete. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1975/21. Salgótarján, 1975
- Molnár Pál: Beszámoló a megyei múzeumi szervezet 1974. évi munkájáról. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1975/21. Salgótarján, 1975
- Molnár Pál: A Munkásmozgalmi Múzeum és a múzeumi szervezet élén, 1970–1975. In: Múzeumi Mozaik 1989/2. Salgótarján, 1989
- Nagy Zoltán: Mihályfi Ernő hagyatéka. In: Művészet 1981/12.
- P. Szabó Ernő: Réti Zoltán akvarelljei Balassi Bálint verseihez. Balassagyarmat, 2004
- Pallag Márta (és mások):
Fűrjesi Csaba. Budapest, 2009
- Pataki Gábor: Képtár Balassagyarmaton. In: Új Művészet 1992/10.
- Peák Ildikó: Művészetpolitika és képzőművészet Salgótarjánban 1959–1989. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XVII. Salgótarján, 1991
- Peák Ildikó: Glatz Oszkár útja Münchentől Bujákig. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XVIII. Salgótarján, 1993

- Peák Ildikó: Emberi módon, emberi szavakkal szólni... Farkas András. In: Palócföld 1992/2. Salgótarján, 1992
- Peák Ildikó: „Profán mítoszvágy“. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XIX. Salgótarján, 1994
- Prakfalvi Endre: 12. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat. In: Múzeumi Mozaik 9. Salgótarján, 1982
- Prakfalvi Endre: A Hónap Műtárgya, Balázs János: Szétlátásaim a világban. In: Múzeumi Mozaik 9. Salgótarján, 1982
- Prakfalvi Endre: A Salgótarjáni Nemzetközi Művésztelep 10 éve. In: Múzeumi Mozaik 1983/3. Salgótarján, 1983
- Prakfalvi Endre: A Nógrádi Sándor Múzeum képzőművészeti gyűjteménye. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve. Salgótarján, 1985
- Prakfalvi Endre: Szemelvények Salgótarján építészetének történetéből. In: Értékek és konfliktusok, Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években. Salgótarján, 2005
- Praznovszky Mihály:
Művészsors a XIX. század végi Nógrád megyében (Kubányi Lajos). In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve X. Salgótarján, 1984
- Praznovszky Mihály:
A 95 éves Palóc Múzeum köszöntése. In: Múzeumi Mozaik (Nagy Iván szám). Salgótarján, 1986
- Praznovszky Mihály:
Újabb adatok Kubányi Lajos életéhez és munkásságához. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XIII. Salgótarján, 1987
- Praznovszky Mihály:
A város és múzeuma. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XI. Salgótarján, 1985
- Puntigán József: Szabó Gyula a közéleti ember. In: Palócföld 2007/6. Salgótarján, 2007

- Réti Zoltán: Réti Zoltán akvarelljei Madách Imre Az ember tragédiája című művéhez. Balassagyarmat, 1987
- A gyarmati kisdíák csodálkozik. In: Palócföld 1993/3. Salgótarján, 1993
- Réti Zoltán akvarellek Komjáthy Jenő költeményeihez. Salgótarján, 1993
- Réti Zoltán Mikszáth-akvarellek. Budapest, 1997
- Réti Zoltán szám. In: Palócföld 2003/3. Salgótarján, 2003
- Shah Gabriella: Somoskői Ödön. (kat.) József Attila Művelődési Központ. Salgótarján, 2003
- Shah Gabriella: A pásztói képzőművészeti gyűjtemény. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXVIII. Salgótarján, 2003–4
- Shah Gabriella: Részletek Csohány Kálmánné és Csohány Kálmán levelezéséből. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXIX. Salgótarján, 2005
- Shah Gabriella: Profán mítoszok Fürjesi Csaba művészete. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXII. Salgótarján, 2008
- Sulyok László: A véres szombat emlékműve. In: Palócföld 2001 Karácsony. Salgótarján, 2001
- Szabó Péter: Farkas András törvénye. In: Palócföld 1992/2. Salgótarján, 1992
- Szeifert Judit: Bene Géza. Budapest, 2001
- Szeifert Judit: Magányos lovas – Jánossy Ferenc. Budapest, 2004
- Szeifert Judit: Adorján Attila. Budapest, 2009
- Szvirček Ferenc: A Nógrádi Történeti Múzeum harminc éve (1959–1989). In: Értékek és konfliktusok, Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években. Salgótarján, 2005

- Tátrai Zsuzsanna: Manga János, a szokáskutató. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXI. Salgótarján, 1996–1997
- Trencsényi László: Képek és szobrok Balassagyarmaton. In: Művészet 1971/11.
- Tóth Árpád: Lóránt János Demeter. Budapest, 2009
- Wehner Tibor: Salgótarján tizedik rajzbiennáléja. (kat.) Salgótarján, 2000
- Wehner Tibor: Szabó Tamás. Budapest, 2007
- Zalán Tibor: Bizonytalan előszó az Open art – 2008 Nyilvános Nemzetközi Szimpóziumhoz. In: Palócföld 2009/2. Salgótarján, 2009
- Zászkaliczky Zsuzsanna (szerk.): Réti Zoltán akvarelljei Madách Imre Mózeséhez. Debrecen, 2008

Ferenc Matits

Sammlung der Bildenden Kunst des Nógrader Geschichtsmuseums

Gegründet wurde das Nógráder Heimatmuseum im damaligen Komitatsitz im Jahre 1891. Nach verschiedenen provisorischen Stellen wurde schließlich 1914 im Stadtzentrum von Balassagyarmat das einstöckige Museumsgebäude erbaut. Die Sammelaktivität des Museums war sehr umfangreich. Sie umfasste sowohl Gebiete der Naturwissenschaften, als auch Geschichte, Literatur, Bildende Künste, Volkskunde, Angewandte Kunst und Archäologie. Wegen des ersten Weltkrieges und dessen Konsequenzen konnte das Museum erst im Jahre 1931 seine Tore für die Besucher öffnen. Das Museum übernahm den Namen seinen Gründers, Iván Nagy und neben diversen Ausstellungsstücken - bis zum Ende des zweiten Weltkrieges - wurden auch Exponate der Bildenden Kunst ausgestellt. Die Museumsbesucher konnten neben dem Eigenbesitz auch die vom Budapester Museum für Bildenden Künste ausgeliehenen Kunstgegenstände besichtigen. Dem zweiten Weltkrieg zur Folge erlitt die Museumssammlung große Verluste und Beschädigungen. Der neue Direktor, Dr. János Manga, Ethnograph, sandte 47 beschädigte Gemälde nach Budapest zurück.

1950 ordnete ein Kabinettsbeschluss an, dass die Ost-Nógráder Industriestadt Salgótarján die neue Landeshauptstadt sein soll. Dort zeigte sich aber ein erhebli-

cher Mangel an kulturellen Institutionen. Deshalb wurde im Jahre 1959 das Museum der Arbeiterbewegung von

Nógrád gegründet, das 1970 die organisatorische Führung über alle Landesmuseen übernahm und - mit Ausnahme der Volkskunde - alle museologischen Fachrichtungen samt ihrer Sammlung aus Balassagyarmat nach Salgótarján übersiedelte.

Seit 1973 existiert auch in Szécsény ein Museum, in dem 30 Jahre lang archäologische, historische und naturwissenschaftliche (Jagd- und Forstwirtschaft) Dauerausstellungen zu besichtigen waren. Diese Ausstellungen wurden Anfang des 21. Jahrhunderts durch eine neue archäologische und historische Dauerausstellung abgelöst, sowie durch eine innenräumliche Rekonstruktion des Schlosses. Für temporäre Kunstausstellungen steht der Prunksaal des Schlosses zur Verfügung. In dem in der Nähe befindlichen Kulturhaus findet seit 1991 jährlich die Herbst-Kunstausstellung der Nógráder Künstler statt.

In Pásztó wurde zuerst ein Heimatmuseum gegründet, das später mit naturwissenschaftlichen, musik-, kirchen- und schulgeschichtlichen Ausstellungen erweitert, und schließlich mit der Csohány Galerie ergänzt wurde.

1980 wurde das Museumsgebäude in Salgótarján in Betrieb genommen. Hier entstand nun ein würdiger Ort für die Kunstausstellungen der Stadt: für Ausstellungen von Künstlerkolonien, Frühjahrsausstellungen und für Zeichenbiennalen. In dem in der Stadtmitte liegenden, modernen Museumsgebäude befinden sich Ausstellungs-, und Büroräume, allerdings wurden für die Kunstgegenstände keine Magazine erbaut. Aus diesem Grund und aus Not benutzt man die Kellerräume des Museums und die Keller der benachbarten Wohnungen als Lagerungsmöglichkeiten. Die Beschädigung der Trink- und Abwasserleitungen die sich in diesen - für Magazinierung von Artefakten nicht geeigneten - Räumen befinden, verursachten in den letzten Jahren erhebliche Schäden in den Kunstgegenständen.

Die Sammlung des Museums von Salgótarján wächst von Jahr zum Jahr durch Zukäufe und Schenkungen. In den 70-er Jahren erkaufte die Landesregierung für das Museum die sogenannte Mihályfi-Sammlung in Budapest. Die Sammlung, die aus fast 700 Kunstwerken besteht, beinhaltet größtenteils Graphiken, insbesondere Freihandzeichnungen.

Das Sammlungsprofil des Museums bilden die Zeichnungen. Von der Mitte der 80-er Jahren bis zu den 90-ern innerhalb von 11 Jahren betrug der Zuwachs 630 Kunstwerke. Es sind viele ausländische Kunstwerke dabei, da in den Künstlerkolonien zwischen 1974 und 1991 häufig auch ausländische Künstler teilnahmen.

Die Erneuerung des Museums von Salgótarján ist wieder an der Tagesordnung. Während der Renovierung werden die zeitgemäßen Vorschriften zum Schutz der ausgestellten Exponate in Betracht gezogen. In diesen Rahmen werden in der Zu-

kunft hoffentlich nicht nur die Ausstellungsmöglichkeiten sondern auch die Lagerungsmöglichkeiten des Museums erheblich verbessert.

The Art Collection of the Nógrád Historical Museum **By Matits Ferenc**

In 1891 the Nógrád County museum was founded in Balassagyarmat, the county seat at that time. After having temporary places, the one-storey palace of the museum was built in the centre of the town in 1914.

The collecting work of the museum was various. It was extended to natural history, history, literature, arts, ethnography, applied arts and archeology. Because of World War 1, the museum could open for the public only in 1931. The museum got its name after the founder Iván Nagy and besides other exhibits fine art pieces were also displayed until the end of World War 2. Besides the museum's own exhibits visitors could also see artefacts lent by the National Fine Arts Museum. Due to World War 2 the collections of the museum suffered major losses and impairments. The new director, Dr János Manga, who was an ethnograph, sent 47 partially damaged paintings to Budapest.

In 1950 a government decree specified a new county seat Salgótarján, the east-Nógrád industrial town. But there was no proper cultural institution. That is why in 1959 the Nógrád County Labour Movement Museum was founded, which, in 1970 took over the directing role of the Nógrád County museums, and with the exception of ethnography, all museum branches were taken from Balassagyarmat.

Since 1973 in Szécsény there has also been a museum where for 30 years permanent exhibitions on archeology, history and natural history (hunting and forestry) were arranged. At the beginning of the 21st century these were replaced by new archeological and historical permanent exhibitions, and in 3 rooms castle interiors are built.

The ceremonial hall of the castle is suitable for temporary art exhibitions. In the neighbouring cultural house the autumn exhibitions of Nógrád artists have been organized since 1991.

In Pásztó a local history museum was started first, later enlarged with permanent exhibitions on natural history, music history, church history and school history, then the Csohány Gallery was established.

In 1980, the new museum building was opened in Salgótarján with appropriate display facilities for the art exhibitions of the town (artcolony and spring exhibitions, graphic biennals). In the centre of the town in the modern building exhibition halls and offices can be found, but unfortunately, no storage place was built for art pieces. This is why the cellars of the museum and those of the neighbouring blocks of studio flats have been needed for storage. The problems with water

pipes and deflectors in the basement unsuitable for storage have caused damages in the artworks in the last 20 years.

The art collection of the Salgótarján museum has been increasing from year to year thanks to purchase and gifted pieces. In the mid-1970s Nógrád County purchased the Budapest Mihályfi collection for the museum, containing nearly 700 works, graphic pieces and mainly autonomous drawings.

The collection of the Salgótarján museum focuses on drawings. Between the end of the 1980s and the 1990 during 11 years the growth was 630 pieces of art, among them international works as well, since the art colonies held between 1974 and 1991 were attended also by foreign artists.

The reconstruction of the Salgótarján museum building has been on agenda. During the reconstruction the exhibition halls will be rearranged according to up-to-date conservation regulations. Hopefully, not only display but also storage facilities may be improved.

AZ 50 ÉVES NÓGRÁDI TÖRTÉNETI MÚZEUM A SAJTÓBAN

BARÁTHI OTTÓ

BEVEZETÉS

A múzeum fogalmának legszélesebb körben elfogadott elnevezése a Múzeumok Nemzetközi Tanácsától (International Council of Museums, ICOM) származik, amely a következőképpen definiál: *„A múzeum az emberek és környezetük számára létező valóság, a társadalom és annak fejlődése érdekében álló nonprofit intézmény, nyitott a nyilvánosság felé, kutatási, oktatási és élvezeti céllal gyűjt, megőriz, kutat, kommunikál és kiállít.”*

Ez a definíció a korábbiaknál komplexebb: elég, ha éppen csak azokat a kifejezésrészeit említem, amit a magyar törvényi definíció nem tartalmaz: *„nonprofit intézmény”, „nyitott a nyilvánosság felé”, „kutatási, oktatási és élvezeti céllal gyűjt”, „kutat, kommunikál.”* A magyar meghatározás – szerintem sajnálatos módon – korántsem helyez ekkora hangsúlyt a múzeum publicitására, közönségkapcsolataira, pedig a múzeum nem önmagáért való objektum, hanem közösségi célok szolgálatában álló, egyre inkább csak közönségkapcsolataiban létezni és fennmaradni tudó intézmény. E „minőség” eléréséhez erőt adó muníció lehet a Nógrádi Történeti Múzeum elmúlt 50 évének sajtómegjelenéséből – a szerző hasonló című, a Nagy Iván Honismereti Pályázaton, 2009-évben díjazott, igen terjedelmes és újságcikkekkel illusztrált dolgozata alapján – készült alábbi kivonatos összeállítás.

NÓGRÁDI MÚZEUMI MÚLTIDÉZÉS

Salgótarjáni múzeumkezdemények: dr. Dornyay Béla

Annak a történeti ténynek, hogy Salgótarjában csak a 20. század második felén túl (1959-ben) létesült a város első múzeuma, több oka is van. Ezek közül én a megkésett urbanizációt, egyrészt a viszonylag kései várossá válást (1922), másrészt a kialakuló sajátos településstruktúrát – mint az összes körülmény két fontos elemét – emelem ki, elsősorban dr. Dornyay Béla és dr. Horváth István nyomán.

Nevezett szakemberek számos akadályozó tényezőt, gátló körülményt tételeztek, amelyek a 19. század végén, a 20. század elején Salgótarjánban nemhogy a múzeumalapítás útjában álltak, és a gyűjtőmunka megindulását, a gyűjtemények kialakulását is hosszú időn keresztül ellehetetlenítették, de még a városi rang elnyerésének útjában is álltak. Dr. Horváth István történész – aki jó két évtizeden át volt a történeti múzeum igazgatója és egyben a múzeumi szervezet vezetője is – egyik helytörténeti elemző dolgozatában a századforduló környékén kialakuló feszültségekről így írt: „A korábban elindult folyamatok hatása – amely hangsúlyosan a hagyományos falu hatalmi-közigazgatási szintje, és a kor és a feladatok által előírt követelmények, lehetőségek közötti ellentmondásból származott – nem csökkent, sőt némileg fokozódott, hiszen a többnyelvűség, a több vallásúság új motívumai gerjesztettek további feszültségeket a korábban hagyományosan csak magyar, és csak római katolikus vallású településen.”¹

1902-ben, a helyi hetilapban megjelenő cikk szerzője még közelebbről látta a település hátrányait: „A vasúti indóháztól jó pár kilométerre van a város. A városhoz vezető úton megismerkedhetik az utas a salgótarjáni illatos porral, piszkos bérkocsikkal, elhanyagolt környezettel. Általában feltűnő és visszatetsző az a mérhetetlen szenny, amely az utakon és a köztereken van... Csatornázásról, vízvezetékéről, befásításról, általában rendszerről és rendről szó sem lehet...”²

Ebben az időben, tehát a 20. század elején a nagyközség vezetőinek legnagyobb gondja a település (amit az újságíró már városnak titulál) legalapvetőbb infrastruktúrájának a megteremtése, a közműhálózat kiépítése volt, és nem a régmúlt értékei megőrzésének és begyűjtésének a megszervezése. Emlékeztetőül: Balassagyarmaton Nagy Iván már 1896-tól a Nógrádvármegyei Múzeumi Társulat igazgatójaként irányítja a gyűjtőmunkát és a múzeumszervező tevékenységet.

Aztán egy tehetséges és tetterre kész személyiség feltűnésével kezdetét vette a salgótarjáni értékmentésre, gyűjtőtevékenységre és múzeumlétesítésre ösztönző szorgos és sziszifuszi munkálkodás. Dornyai Béla A MUNKA c. városi lapban 1923-ban felvetette, később folyamatosan (1926-ban három részes írásában is) forszírozta egy városi múzeum létesítését.

1927 júniusában díszes kiállítású plakátot tett közzé, buzdítva a közönséget: vegye kezébe a kultúra ügyét, indítson mozgalmat a múzeumalapítás érdekében. 1934. év végén írt cikkében aprehandál, idézem: „Szólnok – de még Hatvan is – megelőzte Salgótarjánt.” A tarjáni polihisztor, Dornyai Béla bulldog szorgalmának és állandó apellatájának rövidesen lett is némi foganatja. A Munka, 1935. február 9-ei lapszámában már Óramúzeum – Salgótarjáni Múzeum címmel írhatott cikket, majd az újság 1935. december hó 7-ei számában Salgótarján város gyűjteménye

¹ HORVÁTH–PRAZNOVSZKY, 2005. 65.

² HORVÁTH, 1999. 85.

címmel számolt be azokról az eredményekről, amelyek már alapkövei lehettek egy majdani városi múzeumnak is. Íme az újságcikk szöveghű változata.

Salgótarján város gyűjteménye

Írta: Dornyay Béla

Sokat írtam már e lapok hasábjain egy Salgótarjáni Városi Múzeum létesítésének immár elodázhatatlan szükségességéről. Legyen elég e tekintetben csak az ennek érdekében írott nagyobb cikkeinkre hivatkoznom.

- 1) Salgótarján r.t. város története és múzeuma. A Munka IV. évf. 46-48. szám, 1926 novemberében, főleg pedig a III. rész (48.sz) 1926. november 27.
- 2) Szolnok – de még Hatvan is – megelőzte Salgótarját. U.ő.: XII. évf. 79.szám. 1934. nov.24.
- 3) Óramúzeum – Salgótarjáni Múzeum. U.ő.: XIII. évf. 7.sz., 1935. február 9.

A második cikkemre: „A múzeumról” – „Reflexiók a „Munka” Salgótarjában megjelenő lap” cikkéhez – címmel érdekes visszhangként, figyelemre méltó sorok jelentek meg a „Hatvan és Járása” XVI. évf. 1934. dec. 2., 49. sz.-ban. A többire sajnos senki sem reflektált a nagyközönség köréből, de legfőképpen és legsajnálatosabban senki nem segített és a muzeális problémát sajnos senki nem oldotta meg, az illetékes polgármesteren és helyettesén kívül, mint arra alább még rátérek.

Közben azután, a legújabban megjelent múzeumi törvény értelmében már nem is beszélhetünk többé salgótarjáni „Múzeum”-ról, legfeljebb csak salgótarjáni „Gyűjtemény”-ről. De hát nem is a cím itt a fontos, hanem a lényeg: az, hogy legyen már egyszer a mi fejlődő, izmosodó, sőt, napról-napra csinosodó, szeretett városunknak is olyan közgyűjteménye, amely részint haladásunkat tüntesse fel hűen és pontosan, részint pedig megőrizze azokat a felvetődő régészeti, történeti, bányászati és néprajzi stb. leleteket és kincseket, amelyek egy megfelelő közgyűjtemény létesítése, illetve abba való szakszerű összehordása nélkül, magyar tudományosságunk, de főleg helyi vonatkozású kultúránk és a legeszményibb értelemben vett lokálpatriotizmusunk rovására, sőt pótolhatatlan kárára is – feltétlenül veszendőbe mennének, mint ahogy már eddig is sajnos sokszor veszendőbe mentek.

Ámbár nem vagyok a jelszavak embere, de itt is ismételten és ismételten, akár százszor is kell hangoztatnom, mindaddig, amíg Salgótarján minden egyes, valamire való polgára részéről teljes sikerű meghallgatásra, megértésre és segítő akaratra nem találok (...)

Még 1927 június 24-én történt, hogy a múzeumügy egyik lelkes megértője és felkarolója, boldogult Liptay B. Jenő segítségével és a szolnoki földrajzi kiállításon

látottak alapján és nyomdokain, egy díszes kiállítású plakátot bocsátottam közre, evvel a tömör és Szolnok városát már azóta a tettek mezejére szólított szöveggel:

„Salgótarjáni Városi Múzeum

Salgótarján városban és klasszikus lelőhelyekkel bíró környékén - pusztulnak a múlt emlékei! Avatatlan kezek dűlják szét a muzeális értékű leleteket! Azzal, hogy a talált tárgyakat megmentjük, még nem teszünk eleget kötelességünknek! Lehetővé kell tennünk, hogy a leletek leltározását szakemberek végezzék! Vegye kezébe a közönség és a kultúra ügyét: indíttson mozgalmat a Salgótarjáni Múzeum megalapítása érdekében!

A múzeum nem az „ócska tárgyak” gyűjtőhelye. A Salgótarjáni Múzeum legyen a múlt emlékeinek, pusztuló palóc néprajzunknak, bányászati és ipari termelésünk bizonyítékainak megőrzője; az önzetlen és közérdekű tudományos kutatások leghivatottabb otthona! A Salgótarjáni Múzeum műveltséget áraszt városunk és vidékünk lakóira!

Felvilágosítást nyújtanak, leleteket, adományokat átvesznek:

*Dr. Dornyay Béla reálgimn. tanár,
Horváth László városi tanácsnok.*

Salgótarján, 1927. június 24-én.”

Ezt a tömör és tiszteletteljes felhívást ma is fenntartom.”³

Aminek – mármint a korabeli felhívásnak – meg is lett az eredménye. A gyűjtemény lassan, de biztosan gyarapodott, és dr. Förster Kálmán polgármester jóvoltából a városháza egyik termében az átmeneti elhelyezéséről is sikerült gondoskodni. A Nógrádi Történeti Múzeum adattárában megtalálható az egykori „Szerzeményi napló” is, amelynek első tételes bejegyzése 1925-ből való: egy kályhacsempe a Szluha-Jankovich kúriából. 1938-ban az utolsó adat szerint már 328 db. tárgy és dokumentum volt a gyűjteményben. A „Múzeumi tárgyak nyilvántartása c. füzetében Dornyay lerajzolta és leírásokkal jellemezte a begyűjtött tárgyakat.”⁴

³ A Munka XIII. évfolyam. Társadalmi és politikai napilap. Salgótarján, 1935. december hó 7.

⁴ BAGYINSZKI–BALOGH, 2009

A végleges megoldás azonban váratott magára, pedig a múzeum ügyét Lip-tay B. Jenő a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. nagytekintélyű igazgatója is támogatta. Dornay Béla 1940-ben elköltözött a városból, a második világháború időszakában pedig a gyűjtemény nagy része megsemmisült és elkallódott. Maradványaik, torzóik 1947-ben „Förster szekrényeiből” a város 1922–1924 között megépült laktanyájába kerültek, hogy aztán több mint tíz évig rájuk se nézzen senki.

Ugyanis Dornay tanár úron kívül és 1940. évi elköltözését követően más nem is törte magát és különösen nem publikált a múzeum érdekében és ügyéről – a II. világháború után közvetlenül meg pláne nem. Ekkor a hatalmi struktúra a múzeum-ügy felkarolására, a megváltozott társadalompolitikai közeg a befogadásra sem volt alkalmas.

A NÓGRÁDI SAJTÓ SAJÁTOSSÁGAI

Minthogy dolgozatom középpontjába a múzeum sajtóban való visszatükröződését kívánom állítani, érdemes görcső alá venni a megyei sajtó főbb jellemzőit az egyes – valamilyen szempontból elhatárolható és/vagy a múzeumügy által érintett – ma már talán feledésbe is merült, korábbi korszakaiban.⁵

Ilyen időszak volt a két világháború közötti korszak. Sajtótörténetét jobbára az egymást gyakran váltó, többnyire rövid életű – hogy stílszerű legyek – helyi újságok írták. E lapok főbb országos híreken, települési történéseken, a helyi kulturális és sport-eseményen kívül közöltek verseket, novellákat és más, rövid szépíráásokat is.

Salgótarján (és környéke) legolvasottabb újságja – dr. Lapsánszky János szerkesztésében és kiadásában – A Munka c. társadalmi és politikai hetilap volt. Az újság struktúrájában, színvonalában és tipográfiájában is megfelelt a kisvárosi lapokkal szemben támasztott elvárásoknak. Ebben az újságban publikált dr. Dornay Béla is – mint láttuk.

A lap 1944. novemberi megszűnésével szegényebb lett a város és környékének olvasóközönsége is. Színvonalát a háború utáni években megjelenő újságok nem érték el, s mivel az újjáépítésen, hatalmi harcokon, pártcsatározásokon kívül mással alig – múzeumüggyel pedig nem – foglalkoztak, többet szólnom sem kell róluk.

Nem javult a sajtó színvonala az ötvenes években sem. E korszak nógrádi sajtótörténete is nagyon röviden jellemezhető. A lapkiadás állami monopólium, politikai geneziszű, propaganda célzatú, megfigyelés alatt álló volt. 1951-ben a sajtókiadmányozás az egész megyében csak Salgótarjában működött, úgy, hogy mindössze két lap jelent meg. Az egyik a Szabad Nógrád volt. Utolsó lapgazdája a

⁵ E rövid fejezetrész megírásánál felhasználtam: BARÁTHI, 2008. 12–15.

megyei pártbizottság és a megyei tanács volt. Tartalmát tekintve hírlap, fontos forrás a helyismereti kutatás számára. A másik sajtótermék a Tarjáni Acél c. üzemi lap volt, amely 1950–2002 között heti egy, később havi két alkalommal jelent meg.

1952-ben Salgótarjánban az előző évi két lapon túl nyolc (!) sajtótermék jelent meg. 1953-ban az előző évről már csak négy lap, közte a Szabad Nógrád és Tarjáni Acél maradt. A Nógrád megyei Tanács V.B. Oktatási Osztálya és a Pedagógus Szakszervezet Területi Bizottsága kiadásában – várakozást is keltve – jelent meg a Nógrádi Pedagógus Szemle. 1954. decemberében pedig kikerült a nyomdából a Palócföld folyóirat, amely ma – jó félévszázaddal később – is szolgálja olvasóit.

Megütközést válthat ki, hogy az '50-es évek elején Balassagyarmaton egyetlen helyi lap, még hírlap sem jelent meg. A kisváros megyeszékhely státuszát 1951-ben Salgótarján „örökölte meg”. Utóbbi gyors ütemű fejlesztését – a jelentős állami beruházási eszközökön túl – adminisztratív intézkedésekkel és sajátos kultúrpolitikával is támogatta a regnáló rezsim. Valószínű, hogy a lapkiadás gyarmati eliminálása és tarjáni preferálása is a kultúrpolitika része volt. Így aztán 1952-ben – az immár megyeszékhely várossá avanzsált – Salgótarjánban tíz (!) újság került az utcára.⁶ Nógrád megye 1950-es évtizedének sajtótörténeti históriája – a Szabad Nógrád politikai hetilapot és későbbi utódait (Nógrádi Népújság, Nógrád), valamint a Tarjáni Acél üzemi lapot leszámítva – tiszavirág életű lapok történetéből állt össze, amelyeket itt nem tartottam fontosnak bemutatni. Arra azonban ez a sajtótörténeti torz jó volt, hogy igazolja a feltételezést: Nógrád sajtója az 1950-es években történelmi korával és a helyi kultúra adottságaival nagyjából azonos színvonalon mozgott.

Ebben a korszakban és korszellemben még jó, ha egyáltalán bekerült a lapokba a múzeumügy, és napvilágot láttak a múzeumkezdeményekkel, majd a tarjáni múzeumalapítással kapcsolatos hírek, ahogy azt igyekszem láttatni a következőkben.

A NÓGRÁD MEGYEI MUNKÁSMOZGALMI MÚZEUM (1959–1979)

Nógrád megye napilapja – mint az egész korabeli sajtó, ahogy már utaltam is rá – a szocialista építés, a szövetkezetszervezés lázában égett, a hírek dominánsan pártpolitikáról, szocialista brigádokról, tervek túlteljesítéséről szóltak, a kultúra – horribile dictu: a múzeum ügye – mostohagyerek volt. Aztán – paradox módon – mégis a politika vetett melegágyat a múzeumnak, és a múzeum sajtóban való

⁶ Nógrád sajtótörténetének teljes körű, napjainkig történő feldolgozása még várat magára. Érdekében a legtöbbet eddig dr. Praznovszky Mihály tett elsősorban Nógrád megyehírlapok és folyóiratok bibliográfiája (1846–1978) c. kötetében. (PRAZNOVSZKY, 1982)

megjelenésének is. Az ötvenes évek második felében a megyei pártbizottságon felmerült: a dicső nógrádi munkásmozgalmak emlékére létre kell hozni az ország első munkásmozgalmi múzeumát.⁷

A múzeum alapjainak lerakása (1959–1962)

A Nógrádi Népújság 1957. december 24-ei számának első oldalán adta hírül, miszerint „Múzeumot kap Salgótarján”. Aztán lelohadt a lelkesedés, másfél évig szinte szó sem volt múzeumalapításról a sajtóban. Talán, ha nem jött volna a Tanácsköztársaság 40. évfordulójának ünnepségsorozata, a múzeum sem került volna napirendre, később még a bányamúzeum sem került volna – hogy stílszerű legyek – felszínre.

Szerencsére nem így történt. A Nógrádi Népújság 1959. január 21-ei számában A Tanácsköztársaság salgótarjáni ünnepségeinek programjából c. írásban ez állt: márciusban megnyitják az ország első munkásmozgalmi múzeumát. A hírt rövidesen a Tarjáni Acél c. üzemi lap is megerősítette. A szervezési munkák felgyorsultak és az új múzeumot hamarosan át is adták a közönségnek. Erről a Nógrádi Népújság Múzeumot avattak Salgótarjánban címmel 1959. május 27-ei számának második oldalán tudósított, többek között így:

„Vasárnap a Fő téren lévő tanácsköztársasági szobor leleplezése után megnyitották a volt Jankovich kúria közel 200 éves falai között az ország első munkásmozgalmi múzeumát...”⁸ A múzeum igazgatója, dr. Gajzágó Aladár ismertette a múzeum célkitűzését, ...köszönetet mondott az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának az erkölcsi támogatásért ... és átvette a múzeumot...” Ettől kezdve az említett két újság rendszeresen helyt adott a múzeumról szóló híreknek. Még 1959-ben tucatnyi cikk foglalkozott – miközben plakát és felhívás is megjelent – a múzeumüggyel. Mindebben közrejárhatott dr. Gajzágó – mint közigazdász szakíró, szerző – sajtóval való, korábbirol eredeztethető, személyes jó kapcsolata is. Dr. Gajzágó Aladár gazdaságföldrajzi tanulmányaival és közéleti szerepvállalásával vétette észre magát, kinevezése csak azért volt meglepetés, mert nem volt tagja a pártnak, részese sem a helyi politikának.

Az ünnepségsorozat és a múzeum megnyitása mintha jó hatással lett volna a megyei lap újságíróira, megelégnék a Nógrádi Népújság kulturális rovata. Szeptember elején Kojnok Nándor tollából megyénk irodalmi életéről számolt be és a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem megnyitását üdvözölte, októberben az üveggyári kulturális otthon és a szakszervezeti megyei könyvtár megnyitásáról

⁷ Harmincöt éve: Tanú a Nógrádi Történeti Múzeum. In: Nógrád Megyei Hírlap, Hétvégi Magazin, 1994. május 14-15., 5. o.

⁸ Vasárnap, azaz május 24-én tartották meg a múzeum avatóünnepségét.

adott hírt. Még e hóban a balassagyarmati Csikász István Benczúr kiállítást méltató írásának adott helyet.

Ezek után nézzük meg adatszerűen is a múzeum sajtómegjelenését, amihez én a következőkben – ha már közgazdász volt a múzeum első igazgatója és vagyok magam is – sajtógyűjtésű bibliográfiámból készített statisztikámat használok.⁹ A múzeum második évében, 1960-ban még tartott a sajtó érdeklődése. Az előző évhez hasonlóan legalább tucatnyi cikk látott napvilágot a múzeumügyről, részben hivatásos újságírók, részben szakemberek tollából. Emellett a múzeum vezetése többször is felhívással fordult a nagyközönséghez. Így például a megyei lap 1960. augusztus 10-ei számában a szénmedence idős bányászait kérte, hogy segítsék elő a bányásznap kiállítás anyagának gazdagítását.

Az újságíróknak – minden korszakban – vannak kedvenc témáik. Legalább két évtizeden keresztül – bizonyára nem is véletlenül – szívesen írtak a megyei lap munkatársai a salgótarjáni üveggyártásról és két patinás gyáráról. Így természetesen több tudósításban számoltak be az üvegipari kiállításról is, minthogy 1961-ben ez volt a megyei munkásmozgalmi múzeum nagy slágere és még nagyobb sikere. A megyei újságon kívül időnként az országos lapok is hírt adtak a tarjáni múzeumról és rendezvényeiről.

1962-ben viszonylag kevés cikkre, inkább csak kiállításokról szóló sajtóhírekre bukkantam a megyei újság és a Népszabadság elsárgult lapjain. Az előbbiek között volt viszont egy érdekes tudósítás a Nógrádi Népújságban, sőt tartalmában több is attól. Egy Balassagyarmaton megrendezett kiállítást bemutató-elemző írásról van szó, amelynek főcíme A magyar pénz története, alcíme A Palóc Múzeum új kiállítása volt Zólyomi József múzeumigazgató tollából.

Az írás ugyan nívós és érdekes, szerzője azonban nem ezzel került a figyelem középpontjába, és fentiek ellenére nem is a pénz állt a nógrádi múzeumügy fókuszában. 1962-ben, sokkal inkább a szervezeti és személyi változások kerültek előtérbe. Október 17-én dr. Gajzágó Aladárt felmentették a Nógrád Megyei Munkásmozgalmi Múzeum igazgatói teendőinek ellátása alól, és „népgazdasági érdekből” áthelyezték a Madách Imre Gimnázium esti tagozatának igazgatóhelyettesi beosztásába. 1962. november 21-én Zólyomi József megyei múzeumigazgató vette át jegyzőkönyvileg a múzeumot. A váltás oka természetesen nem valamiféle „népgazdasági érdek” volt, hanem az, hogy 1962-ben összevonták a két megyei múzeumot és egy igazgatóságba integrálták. A Balassagyarmaton székelő megyei igazgatóság vezetője dr. Zólyomi József a civisvárosból látta el a tarjáni múzeum irányítását is, így – és szóbeli megbízás alapján – a megyeszékhelyi múzeum veze-

⁹ Múzeumi bibliográfia dolgozatomról van szó, amely több mint ezer újság-cikkből álló saját gyűjtemény. Munkám eddig még senki által nem produkált múzeumi bibliográfiaként is megáll a saját lábán. (BARÁTHI, 2009)

tését Sándor Rudolf látta el. *Mindketten ott voltak 1963 tavaszán a múzeumbaráti kör alakuló ülésén, ahogy arról a megyei lap is tudósított.*

1963 egy szép tavaszi napján a Nógrádi Népújság felhívással felérő mozgósító erejű írást közölt, *amelyben tudatja, melyek azok a főleg tárgyi értékek és emlékek, amelyeket a múzeum szívesen befogadna gyűjteményébe.* Az írás korhű és korszellemet is tükröző sorai szerint: *„Különös tekintettel gyűjti a múzeum az 1956-os ellenforradalmi idők sajtóanyagát, röpcéduláit...”* és így tovább, ahogy az az eredeti újságcikk reprodukciójában látható és olvasható. 1956-ról, mint *„ellenforradalmi idők”*-ről ír a megyei napilap.

Március 2-án a Nógrádi Népújságban látott napvilágot a múzeumbaráti kör megalakulásáról szóló tudósítás, amint azt fentebb bemutattam. Az érdekes „kis értekezlet” a Tarjáni Acél március 11-ei számában már „értekezlet” rangjára nemesedik a „kis” jelző nélkül. A múzeumnak jót tett az ismételt hírverés, a múzeumbaráti körbe mind többen jelentkeztek, rövid időn belül szépen gyarapodott a taglétszám, miként a programok is gazdagodtak és színesedtek.

A megyei munkásmozgalmi múzeum első igazgatójának, dr. Gajzágó Aladárnak 1962 októberi felmentése után csak mintegy háromnegyed év elteltével nevezték ki a múzeum új vezetőjét; 1963. július elsejétől az idegenből hazainvitált dr. Belitzky Jánost állították a Nógrád Megyei Munkásmozgalmi Múzeum élére. Kinevezésével lezárult a múzeum első korszaka, ahogy írja dr. Szvircsek Ferenc.¹⁰

A hon- és helyismereti munka kezdetei (1963–1970)

A sokoldalú szakember kezdetektől fogva aktívan kivette részét a szervezőmunkából is, ami bőven akadt akkoriban, sőt belépése után azonnal. Ha ősz, akkor ugyanis múzeumi hónap. Így volt ez 1963-ban is. A Nógrádi Népújság szeptember 28-ai számának 4. oldalán a Múzeumi Hónap programja címmel részletes tájékoztatást adott, többek között így írt:

„A változatos eseménysorozat keretében szeptember 29-én nyílik meg a balasgyarmati Palóc Múzeumban a hajdúböszörményi képzőművészek tárlata. Október 5-én a mohorai művelődési otthonban ‘Több és jobb gyümölcser’ címmel vándorkiállítás nyílik. Október 6-án leplezik le Szécsényben Ferenczi Teréz költőnő emléktábláját, 10-én ugyancsak Szécsényben a művelődési otthonban Dümmerling Ödön, az Országos Műemléki Felügyelőség osztályvezetője ‘Szécsény műemlékei’ címmel tart előadást.”

„Nagy érdeklődésre tarthat számot – idézem tovább a cikket – október 24-én a salgótarjáni József Attila művelődési otthonban Jakab Sándor elvtársnak, az MSZMP Nógrád Megyei Bizottsága első titkárának előadását, aki „A Magyar Kommunista

¹⁰ SZVIRCSEK, 2005. 119.

Párt Nógrád megyei szervezeteinek megalakulásáról és kezdeti tevékenységéről címmel tart ismertetést. A Múzeumi Hónap során nyitják meg október 27-én a Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeumban a „Salgótarján története” és „A nógrádi szénmedence munkásmozgalmának története” című állandó kiállításokat.”

1964-ben a megyei napilapban – a múzeumüggyel kapcsolatban – megjelent közel tucatnyi írás egyike, mindjárt az év elején – egy érdekes találkozás és beszélgetés keretében – dr. Dornyai Béla tanár urat mutatja be az olvasónak. Az írás szerzője mintegy tiszteleg is a jeles és sokoldalú szakember salgótarjáni múzeumgyűjteményi és „múzeumalapítói” munkássága előtt. A Nógrád 1964. március 21-ei Kiállítás és mementó c. cikkének középpont-jában a munkásmozgalmi múzeumban kiállított Tanácsköztársaságot megidéző tablók állnak, amelyek, mint az írásból kiderül, vándorútra készülnek. A Barna Tibor tollából megjelent írás az egykori történelmi eseményekről a kiállítás tablói alapján kronológiában emlékezik és emlékeztet. Az újságíró – a hírlap kulturális rovatának vezetője – írásában a korszellem hangnemében, jó színvonalon tájékoztat és kommentál is egyben.¹¹

1965 elején egy korhű írás jelent meg a megyei lapban Nógrád megye háború utáni két évtizedének történetét bemutató, a megye székhelyén, Salgótarjában és a régi polgárvárosban, Balassagyarmaton megrendezésre kerülő kiállítások beharangozójaként. Salgótarjában lázas munkával folyik a begyűjtött anyagok szelektálása, rendezgetése. A gyarmati előkészületekről dr. Zólyomi József, a Palóc Múzeum igazgatója adott tájékoztatást.

A korabeli megyei napilapban tallózva és a Palócföld folyóiratot lapozgatva észreveheti a figyelmes szemlélő, miszerint dr. Belitzky János nemcsak a múzeum szervezését és irányítását vette át 1963 nyarán, de megérkezésétől kezdve írásaival is markánsan megmutatkozott, mindinkább jelen kívánt lenni Nógrád hétköznapijaiban éppúgy, mint a megye tudományos közéletében is. A Palócföld 1965. 1. számában összefoglalóan számol be a harminc évre visszanyúló kutatásairól és azok eredményeiről. Ugyanitt egy készülő dolgozatára is felhívja a figyelmet.

1967 március hó utolsó két napján a nógrádi megyeszékhelyen találkoztak a Magyar Történész Társulat tudós tagjai a hagyományosan jól szervezett és hangulatos évi vándorgyűlésükön. Itt vitatták meg a szakma legfontosabb témáit és kérdéseit, ahogy arról a résztvevő dr. Belitzky János a megyei lap hasábjain is értekezik, levonva a tanácskozás tanulságait is. A Társulat 100 éves fennállása alatt először rendezte meg vándorgyűlést Salgótarjában, ami önmagában is elismerése volt a megye tudós történészeinek.

¹¹ 1964 március 1-jétől a megyei lap Nógrádi Népújság helyett, jogutódlással a Nógrád nevet vette fel. 1990 április elejétől Új Nógrád a megyei újság neve. 1992. február 2-től Nógrád Megyei Hírlap a megye egyetlen napilapjának a neve.

A Palócföld lelkes olvasói örömmel fedezték fel a lap 1968. 1. számában azt a remek recenziót, amit Horváth István írt a dicséretesen meglódult gyarmati könyvkiadás két újabb kötetéről. Nagy Iván verses naplója különösen értékes „lelet” lehet a történészek és az irodalomkedvelők számára egyaránt. Egy 1969. február végén, a Nógrád c. újságban megjelent nyúl farknyi kis cikk arról számolt be, hogy nyomdába került a Nógrád megyei monográfia első kötete. Egy alig valamivel később megjelent cikkben – ugyanezen lap hasábjain – Szabó Béla, a monográfia egyik szerzője beszél a kötetről, azaz Nógrád száz évéről.

Az évtized végére érve megállapíthatom, hogy gyűjtésem szerint a '60-as évek sajtójában évente 4–18, átlagban csaknem egy tucat cikk foglalkozott a múzeum-üggyel, dominánsan a munkásmozgalmi múzeummal és kompetens személyiségeivel, adott helyet utóbbiak tanulmányainak és természetesen az újságírók tudósításainak, más műfajú írásainak.

S hogy kik voltak szerzők? A helyi újságírók közül a legtöbb cikk (még ha az előbbieken látható válogatás ezt nem is igazolja adekvát módon) Barna Tibor és Tóth Elemér nevéhez fűződik. A '60-as évek második felében a szakmából dr. Belitzky János publikált a legtöbbet. A sokoldalú szakember tanulmányaival tette le névjegyét, kitűnt múzeumi szervező és irányító munkájával. Nevéhez fűződik a Nógrád megye története c. négy kötetes monográfia Balogh Jánossal történő szerkesztése, és az első kötet (896–1849) megírása. Ugyanakkor dr. Belitzky irányítása alatt a múzeum – a személyi és tárgyi feltételek hiánya miatt és bizonyára más okok következtében is – nem kapcsolódott be a várt mértékben a megye, de főleg az országos tudományos és közművelődési vérkeringésbe. Sajnálatosan csökkent az ipartörténeti gyűjtőmunka intenzitása, miközben – és ez a sajtóból is kitűnt – elkezdődött a társadalompolitikai igényre alapozott helytörténeti és honismereti gyűjtőmunkát előtérbe állító múzeumi tevékenység. Kiemelkednek a különböző jubileumi rendezvények és nagy notabilitásaink – Mikszáth, Madách – emlékét idéző és kultuszát elindító-erősítő kiállítások, amelyekről a sajtó ugyancsak rendszeresen beszámolt. 1969-ben készült el a karancsberényi emlékmúzeum, amit Szabó Béla méltatott, aki 1969–1970-ben megbízott igazgatóként látta el a munkásmozgalmi múzeum irányítását. 1969-ben a városrekonstrukció miatt a múzeum ideiglenes jelleggel másik épületbe, a volt megyei kórház egyik szárnyépületébe költözött.¹²

¹² SZVIRCSEK, 2005. 121–122.

A hálózatfejlesztés időszaka (1970–1975)

A múzeumok a változások korát élték az 1960-as évek végén, 1970-es évek elején, aminek legekleatásabb példái a vezetőváltások és a megyei múzeumi igazgatóság megyeszékhelyre történő szervezése volt. Mindez a megyei újság figyelmét sem kerülte el. A lap újságírója az első adandó alkalommal beszélgetést kezdeményezett dr. Molnár Pállal, az 1970-ben a megyei múzeumi igazgatóság és egyben a munkásmozgalmi múzeum élére kinevezett igazgatóval.

1972-ben ünnepelte Salgótarján várossá válásának 50. évfordulóját, amely igazán ritka alkalomból nagyszabású kiállítást szerveztek-rendeztek a szakemberek a megyeszékhely múzeumában. A tárlat koncepciójáról, karakteréről, a kiállítás szerepéről és jelentőségéről, intézményi tervekről is nyilatkozott a Nógrád riporterének az egy éve kinevezett igazgató, dr. Molnár Pál, aki nemcsak szimpatikus vezető, de igen kommunikatív interjúalany is volt.

A múzeumi hálózatfejlesztés jegyében is több jelentős intézkedés történt. Pásztón a Helytörténeti Állandó Kiállítást és romkertet 1971-ben, a felújított horpácsi Mikszáth Kálmán Emlékházat 1972-ben, a csesztvei Madách Imre Emlékmúzeumot 1973-ban adták át a salgótarjáni muzeológusok múzeumok fiiláléjaként. Minderről a Nógrád is több cikkben számolt be, miként arról, hogy a megyei tanács végrehajtó bizottsága 1973-ban a munkásmozgalmi múzeum kezelésébe adta a szécsényi kastélyt is. A cikk szerzője dr. Szabó Béla részletesebben is ír a múzeumfejlesztési elképzelésekről.

A Nógrád megyei múzeumi hálózat folyamatosan bővült, a szervezeti struktúra módosult, az egyes intézmények pedig szakosodtak. Az 1963. évi múzeumi törvény értelmében létrehozott megyei múzeumi szervezet intézményei a különböző – korábbi profiljukhoz is leginkább illő – múzeumi ágakra specializálódtak. A Nógrád Megyei Munkásmozgalmi Múzeum az új- és legújabbkori történeti muzeológia, a balassagyarmati Palóc Múzeum a néprajz, a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum a régészet, a Pásztói Múzeum pedig a természettudományos muzeológia bázisa lett.

Dr. Molnár Pál igazgatói időszakában éves átlagban 14-re nőtt a sajtócikkek száma, amelyekből maga is kivette a részét. Ő volt a szellemi atyja – többek között – az első múzeumi évkönyvnek. A szakemberek közül még dr. Belitzky János, dr. Szabó Béla, dr. Horváth István, és dr. Szvircsek Ferenc írása jelent meg gyakrabban. Az újságírók közül a legtöbb írást Tóth Elemér jegyezte, miként a következő múzeumigazgató, dr. Horváth István irányításának első, 1975–1982 közötti időszakában is.

Ugyanis 1975-ben dr. Molnár Pált (aki a salgótarjáni számviteli főiskola tanáraként folytatta pályáját) dr. Horváth István váltotta fel a megyei múzeumi szervezet élén. A szakember két időszakban (1975–1982; 1987–2000), több mint két évtizeden keresztül meghatározó szerepet töltött be a múzeumi szervezeti struktúra

formálásában, a kutatási irányok távlatos kijelölésében, a múzeumi munka modernizálásában. Az ő igazgatói színrelépésétől számíthatjuk a múzeum negyedik, igencsak mozgalmas és jelentős korszakát, amikor többek között megépítésre, átadás-átvételtre és beüzemelésre is kerül az új múzeum.

Középpontban a szakmai munka (1975–1980)

Dr. Horváth első nyilatkozatainak egyikében, újságírói kérdésre válaszolva – többek között – elmondta, a legfontosabb célkitűzésük az, hogy a közművelődés-politikai határozat szellemében mind szélesebb körben hívják fel a figyelmet a múzeumokra és műemlékekre. Különösen az ipari munkásságot és az ifjúságot kívánják megcélózni. Dr. Horváth István egyik nyilatkozatából kitűnik a múzeumi szervezet '70-es évekbeli struktúrája is. *„A múzeumi szervezet intézmény-rendszere napjainkra a korábbi elképzeléseknek megfelelően kialakult. [...] Három nagy intézményünk van, a Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum megyei gyűjtőkörrel, a balassagyarmati Palóc Múzeum és a Szécsényi Helytörténeti Múzeum. Ezekhez kiállítóhelyek kapcsolódnak. A munkásmozgalmi múzeumhoz a karancsberényi Nógrádi-partizáncsoport emlékmúzeum, a csesztvei Madách Imre emlékmúzeum, a horpácsi Mikszáth Kálmán emlékház; a Palóc Múzeumhoz a hollókői falumúzeum, a bánki szlovák nemzetiségi állandó kiállítás; Szécsényhez a pásztói helytörténeti múzeum.”*

Dr. Horváth István tisztában volt a média szerepével és jelentőségével, még inkább fontosnak tartotta a közönségkapcsolatokat, a potenciális múzeumlátogatók informálását. Alig telt el egy hét előző interjúja óta, máris újabb nyilatkozata látott napvilágot a Nógrádban, amelyben tájékoztatást adott a múzeum munkás kulturális hetek rendezvénysorozta alkalmából tervezett kiállításukról. Mint elmondta, a Bányászkodás és bányászélet története Nógrád megyében c. tárlat fókuszába a környezet emberformáló hatásnak bemutatását, az ember életmódjának, öntudatának változását állították. Ahogy mondta korábban, most erőteljesen hangsúlyozta is: szakmai, tartalmi munka fejlesztése jegyében...

A hetvenes évek második felének egyik érdekes riportja Sulyok László tollából jelent meg *Látogatás a megyei honismereti táborban* címmel, a megyei napilap 1977. augusztus 10-ei számában. A szakmai írások közül – többek között – Szvircsek Ferenc muzeológus (30 év múlva címzetes múzeum-igazgató) írása érdemel említést, amely 1978. június 25-én jelent meg *Ipartörténetünk múltjából* címmel.

1979-ben alapításának 20. évfordulóját ünnepelhette a múzeum egy jubileumi kiállítás megrendezésével. Erről a Nógrád 1979. október 14-ei számában – *Húszéves a Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum* címmel – tájékoztatta a nagyközönséget.

A tartalmi-szakmai tevékenység összefoglaló jellemzésére érdemes tudatosítani, sőt hangsúlyozni, hogy a történeti muzeológia fejlesztése során 1970–1980 időszakában alakultak ki a salgótarjáni múzeum gyűjteményei: a történeti tárgyi, a történeti dokumentációs, a művelődéstörténeti, a képzőművészeti és az irodalomtörténeti gyűjtemény. A numizmatikai profil 1988-ban vált ki a múzeumból. A segédgyűjtemények közül a könyvtár, a fotótár, az adattár és a térképtár segíti a muzeológusok szakmai tevékenységét.¹³ Egyébként a fentebb említett (aláírás nélküli) cikk szerzője reményét fejezte ki, hogy *„a közeljövőben elkészül az új múzeumi épület, amely a munka jobb feltételeit is biztosítja.”*

Ami múzeum sajtóban való megjelenését illeti, a hetvenes évtized második felében stabilizálódott a megelőző öt év mintegy 14 darabos száma, ami egyben az egész évtized éves átlagát is jelentette. A '70-es évtized legtöbbet publikáló újságírója Tóth Elemér, szakírója dr. Horváth István volt.

A NÓGRÁDI SÁNDOR MÚZEUM (1980–1990)

Korszerű épületben, jobb kondíciók között

A '70-es évek végén épült új múzeum ünnepélyes átadására 1980. október 3-án, a 19. Múzeumi és Műemléki Hónap országos megnyitójaként került sor, amelyről a helyi és az országos sajtó is több tudósításban emlékezett meg. A Nógrád „Átadták a Nógrádi Sándor Múzeumot” címmel, „Bruttyó János ünnepi beszéde” alcímmel tudósított az eseményről. Ugyanezen a napon hasonló tartalmú cikk jelent meg a szakszervezetek országos lapjában, a Népszavában is.

Azt viszont ismét csak Szvircsek Ferenc tanulmányából tudjuk, hogy a megye szülötte, a partizán parancsnok Nógrádi Sándor nevét *„a kor politikai, irányítási viszonyaiból adódó módon”* úgy vette fel a múzeum, hogy *„a muzeológusok véleményét sem kérték ki”*. *„A névadás – mint azt 1990-ben dr. Horváth István múzeumigazgató is megerősítette – hangsúlyosan politikai szempontok alapján történt...”*¹⁴ A múzeum új neve – és a körülötte a kezdetektől kialakult vita – semmit nem vont le a múzeumi munkatársak öröméből, akik mindenképpen korszerűbb, kulturáltabb épületben, jobban felszerelt irodahelyiségekben, komfortosabb körülmények között dolgozhattak. Ezzel együtt sem lehet elhallgatni, hogy szintén kezdetektől fogva kiütköztek és mutatkoztak az épület bosszantó hiányosságai is, amelyekről szintén cikkezett a sajtó.

¹³ BAGYINSZKI–BALOGH, 2009. 5.

¹⁴ SZVIRCSEK, 2005. 126.

Az új múzeum üvegművészeti kiállítással debütált, amiről Tóth Elemér a lap 1980. november 7-ei számában tudósított. Még ez év végén a Palócföld 1980. 6. számában Tények, tervek, várakozások címmel olvashattunk egy dr. Horváth Istvánnal – mint a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatóságának vezetőjével – készült, széles skálán mozgó, tanulságos beszélgetést.

Érdekes, hogy a Nógrád 1981. január 7-ei számának első oldalán Múzeumbarát kör létrehozását tervezik a Nógrádi Sándor Múzeumban címmel közöl cikket, mintha korábban nem is létezett és működött volna már a baráti kör. A múzeum sajtója továbbra is jó, így például dr. Horváth István Történész-muzeológusok találkozása Salgótarjánban címmel a Múzeumi Mozaik 7. számában számol be az eseményről.

Élénkülő tudományos tevékenység

1982-ben dr. Horváth Istvánt kinevezik a Nógrád Megyei Tanács művelődésügyi osztályának vezetőjévé, a salgótarjáni múzeum irányítását dr. Praznovszky Mihály vette át. A korábban a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatójaként ismertté vált, irodalomtörténész diplomával (20 év múlva már kandidátusi címmel is) rendelkező fiatalember 1987 évig tartó múzeumi szervezet-vezetői időszakában folyamatos volt a sajtómegjelenés. Publikációs tevékenysége ösztönző volt, mert intenzívebbé vált a kollégák szakírói tevékenysége is, amely részben a sajtóban is gyümölcsözőt.

Dr. Horváth Istvánt szakmai igényessége és inspirációi mellett '82 februárjában egy szomorú aktualitás is írására készítette: elhunyt kollégájától, egyik volt tanítómesterétől, az 1964–1972 között a megyében dolgozó, múzeumigazgatóként is tevékenykedő Szabó Bélától vesz érzékeny búcsút, Tarján monográfusa volt c. nekrológ típusú írásában. Még ugyanezen év végén az országos megjelenésű, jó nevű, ismert és elismert MŰVÉSZET c. folyóirat novemberi számában közli Tóth Elemér esszé igényességével megírt, hangulatos és színes ismertető írását, amely „A salgótarjáni Nógrádi Sándor Múzeum” címmel látott napvilágot.

Ki más írhatott volna a múzeumbaráti körrel is (már megint), ha nem az egyik legnagyobb kultúrabarát nógrádi zsrnaliszta, Tóth Elemér, a Nógrád napilap egyik 1983. évi nyári számában. Beszámol többek között a kör tagjainak rendkívül eredményes gyűjtő tevékenységéről, példálózik egyes unikum számba menő fellelt „leletekről”, és tájékoztat a baráti társaság gazdag és színes programjáról, amelyben értékes előadások, viták és kellemes kapcsolódást is ígérő kirándulások szerepelnek.

1984. június 19-én Negyedszázados a Nógrádi Sándor Múzeum címmel jól strukturált, tartalmas emlékező és emlékeztető írás látott napvilágot a megyei lapban. A cikk (név nélküli) szerzője visszatekint a múzeumkezdetekre, méltatja

a múzeumalapító Dornay Béla tanár úr érdemeit, felidézi a múzeum korabeli „vegyes állagú” gyűjteményét. A következőkben dr. Szvircsek Ferenc, a múzeum akkori tudományos titkárának szakértő közreműködésével idézi fel a múzeum huszonöt éves történetének egyes korszakait és főbb állomásait, meghatározó eseményeit.

Egy év sem telik el, és 1985 első napjaiban – szinte csakhogy politikamentesen, szépen és nyugodtan kezdődjék az új esztendő az olvasók számára –, újra dr. Szvircsek Ferenc a lap vendége. Ezúttal a nógrádi múzeumok tudományos tevékenységéről tájékoztatja a lap olvasóit a tőle megszokott megfontolt alaposággal. A tudományos feltáró és kutatómunka egyes konkrét eseteinek felidézése után úgy összegez, hogy a történeti muzeológia egyre átfogóbban elégíti ki a vele szemben támasztott társadalmi elvárásokat.

Az 1980-as évek közepére-végére a Nógrádi Sándor Múzeumot a megyei és városi tudományos élet és közművelődés szerves és közzismert elemeként tartották számon. Országos és megyei konferenciákat rendeztek, az előadások anyagainak megjelentetésére létrehozták a *Discussiones Neogradienses*, majd a múzeumi évkönyv mellett elindították a Múzeumi Értekező sorozatot is. A tudományos fórumok működtetésében és a tudományos élet országos kitekintésű szervezésében jelentős szerepe volt dr. Praznovszky Mihály megyei múzeumigazgatónak, aki 1982-től öt éven keresztül aktivizálta és inspirálta a megyei muzeológiát.¹⁵

Nevezett Veszprémbe költözése után, még ugyancsak 1987-től újra dr. Horváth István került vissza a múzeumi szervezet és a tarjáni múzeum élére, a sajtó érdeklődése „stabilizálódott”. Az egész ’80-as évtizedet tekintve az évi 15-ös átlagot is meghaladta a múzeumi sajtócikk-termés, miközben – megítélésem szerint – javult az írások színvonala is.

Íme néhány ajánlás a ’80-as évtized szakírásaiból:

- Horváth István: Adalékok Kossuth és Nógrád megye kapcsolatához. In: Nógrád, 1982. június 12.;
- Vonsik Ilona: A Nógrádi Sándor Múzeum fényképgyűjteménye. In: Nógrád, 1983. július 8.;
- Magyar Géza: Nógrádi Sándor Munkásmozgalmi Múzeum, Salgótarján. In: Magyar Építőművészet, 1984. 1.
- Praznovszky Mihály: Egy iskolatörténeti gyűjtemény érdekessége. In: Múzeumi Mozaik, 1986.
- Kovács Anna: Egy honvéd naplója. Nagy Iván életútja .. In: Múzeumi Mozaik, 1988. 5–17. o.

¹⁵ BAGYINSZKI—BALOGH, 2009. 5.

- Bagyinszky Istvánné: Harmincéves a salgótarjáni múzeum. In: Múzeumi Mozaik, 1989. 1.

Válogatásom az újságírók által a '80-as évtizedben írt cikkekből:

- Erdős István: Kérdőjelek és tények Közművelődési intézmények együttműködéséről. In: Nógrád, 1981. április 24.;
- A múzeumok és a közönség szorosabb kapcsolatáért. Beszélgetés dr. Horváth Istvánnal. Riporter: Tóth Elemér. In: Nógrád, 1981. szeptember 27.;
- T. Pataki László: "Erzsi tekintetes" [Madách Imréné Fráter Erzsébet]. Irodalmi barangolások. In: Nógrád, 1983. november 17.;
- Sulyok László: Más szemlélettel mindenütt és minden szinten. Beszélgetés dr. Horváth Istvánnal. In: Nógrád, 1987. január 10.;
- Tóth Elemér: Középkori kályhacsempéktől a tervezett "Rákosi bástya"-ig. Megjelent a Nógrád megyei múzeumok évkönyve. In: Nógrád, 1989. október 7.

Az újságírók közül szerintem a '80-as években is Tóth Elemér munkássága emelhető ki, a szakemberek közül pedig dr. Szvircsek Ferenc írta a legtöbb szakcikket.

1989. március 4-én elhunyt dr. Belitzky János (1909–1989), akiről a Múzeumi Mozaik 1989. 1. számában méltóképpen emlékezik meg egykori munkatársa, Domonkos Alajos. Ugyancsak ebben a szaklapban értékes szakmai elemzés kíséretében mutat be néhány nagyon érdekes gyűjteményi dokumentumot Bagyinszky Istvánné. Így a múzeum illetékes minisztérium által kiadott – Budapest, 1959. szeptember 19-ei keltezésű – működési engedélyét, valamint a múzeum első befogadó épületét és a vendégkönyv egy lapját az első bejegyzésekkel.

A NÓGRÁDI TÖRTÉNETI MÚZEUM (1990–2009)

Új név, új közelítések

Az 1989–90-es években lezajlott politikai-társadalmi rendszerváltás a múzeumok szférájában is érezte hatásait, a salgótarjáni múzeum esetében még névváltozással is járt. Az előbbiekre itt nem térhetek ki, de szívesen ajánlom minden érdeklődő figyelmébe dr. Horváth István Egy példa: rendszerváltás és a múzeumok c. értekezését.¹⁶ A névváltozással kapcsolatban pedig két érdekes írásra is felhívom a figyelmet.

¹⁶ HORVÁTH, 1999. 130–134.

Az egyik fontos, figyelemre méltó újságcikk a Nógrád 1990. január 6-ai számában megjelent Nógrádi Történeti Múzeum Salgótarjánban c. írás – műfaját tekintve szintén interjú –, amelyben Tóth Elemér beszélgetett dr. Horváth Istvánnal, aki elmondta, hogy az utóbbi időkben csökkent Nógrádi Sándor kultusza, és ezért került sor a névváltoztatásra. A Nógrád Megyei Tanács VB. még 1989. év végén úgy határozott, hogy az intézmény 1990-től Nógrádi Történeti Múzeum néven működik tovább. A másik Mészáros Zsolt tollából a Polgár c. lap 1990. november 1-ei számában jelent meg Tárlat cenzúra címmel. Ebben (az interjúban) a szerző dr. Horváth Istvánt faggatta.

Ekkoriban „a múzeum dolgozóit megalapozatlan, nemtelen támadások is érték, amelyek máig kihatóan súlyos szakmai károkat okoztak” – utalt rá dr. Szvircsek Ferenc.¹⁷ Mindezek nyomán is a kilencvenes években korábban soha nem tapasztalt mértékben került a sajtó figyelmébe a múzeumok tevékenysége. Igazolásként két adat: amíg a '80-as években éves átlagban 15 cikk jelent meg a sajtóban, addig a '90-es években közel 35 írás látott napvilágot a múzeumügyről, ezek nagyobb része a Nógrádi Történeti Múzeummal volt kapcsolatos. A '90-es évek közepén több írás jelenik meg a Bányamúzeum integrálásáról. Ezek egyike volt a Múzeumba kerül a bányamúzeum? c. írás Tóth Elemér tollából, a Nógrád Megyei Hírlap, 1995. szeptember 16-ai számában.

A múzeum szakmai munkájában az 1990-es években a politikatörténet eddig háttérbe szorult szakterületei új közelítést, sőt nagyobb hangsúlyt, több figyelmet kaptak. Ezt jelzik a Holocaurról és a második magyar hadsereg kötelékében a doni harcokban részt vett losonci 23. gyalogezred történetéről szóló kiállítások, és a salgótarjáni 53./III. zászlóalj történetéről a dr. Horváth István által megjelentett kötet.¹⁸

1991 kora őszén egy nagyon fontos és érdekes témáról írt a megyei sajtó, mégpedig a múzeum és a közönség kapcsolatáról. A riport két főszereplője korántsem ismeretlen az olvasó előtt, minthogy a kérdező szerepében Tóth Elemér teszi a dolgát, míg a válaszadó dr. Horváth István múzeumigazgató. A múzeumi hónap alkalmából készült diskurzusból kitűnik, a múzeum az eddigi jó közönségkapcsolatok további erősítésére törekszik, amit tartalmas, színes és közönségcsalogató programokkal kíván elérni. Ilyenek lesznek a múzeumi hónap rendezvényei is, amelyekről a cikkben is tájékoztatást ad az intézmény igazgatója.

Rövidesen egy másik értékes és ugyancsak fölöttébb aktuális cikkel, pontosabban egy színvonalas és meditáló jellegű beszámolóval jelentkezett az ismert újságíró. Az apropó, hogy a rendszerváltás után, a piacgazdaság kifejlődésével

¹⁷ 2009. október 13-án a Nógrádi Történeti Múzeumban megtartott előadásom anyagát kérésemre előzetesen és baráti alapon lektorálta Szvircsek Ferenc. E-mailen írt véleményéhez fűzött egyik megjegyzése volt a fentebb idézett szöveg.

¹⁸ BAGYINSZKI–BALOGH, 2009. 5.

fokozatosan eliminálódik és megszűnik (ma már biztonsággal múlt időbe tehetem ezt a megfogalmazásomat) az állam és – a források hiányában – az önkormányzatok szerepvállalása a képzőművészet és művészek korábban jelentősnek mondható mecenatúrájában. A Nógrádi Történeti Múzeumban megtartott megbeszélésen önkormányzati tisztségviselők, kulturális intézményvezetők tanácskoztak a kultúra jövőjéről – ahogy arról Tóth Elemér írásában tájékoztatja olvasóit 1993 végén. Már egy következő, 1994. januárjában bemutatásra kerülő Benczúr-kiállítást harangoz be a lap Peák Ildikó művészettörténész megszólaltatásával, kompetens közreműködésével.

Hideg hétköznapiak – rideg realitások

A fenti kiscím valóságosan és átvitt értelemben is érthető és értendő is. A múzeumban például egyenesen fagyoskodtak a dolgozók, még ha nem is panaszkodtak. „Múltból merítő” előrelátással tekintettek a jövőbe 1995 év elején, és beszéltek tervekről elképzelésekről, programokról az intézményvezetők, köztük dr. Horváth István múzeumigazgató is. Természetesen nem hallgatták el nehézségeiket, az útjukba kerülő akadályokat, az intézményeikben mutatkozó bosszantó hiányosságokat sem. Ettől is nagyobb gond volt azonban a költségvetési kondíciók romlása, ami bizony már komoly fejfájást okozott a múzeum igazgatójának is.

Dr. Horváth István egyik nyilatkozatában a múzeumi feltételek változására vonatkozó újságírói kérdésre válaszolva már nem egyszerűen hideg napokról, a munkatársak fagyoskodásáról, sokkal inkább a rideg valóságról beszélt. Mint kifejtette, az utóbbi években a múzeum cselekvési lehetőségei a romló anyagi feltételek miatt beszűkültek. A legnagyobb veszteség a személyi állomány csökkenésében, az intézmény nyitva tartásának korlátozásában jelentkezett. A pénzügyi keretek csökkentése megnehezítette a géppark és a műhelyfelszerelések karbantartását, miközben új beszerzésre már lehetőség sincs. A korábbi gazdag, elsősorban hasonmás kiadványok megjelentetéséről le kellett mondani. A múzeum tudományos műhely és kiadói szerepe lecsökkent. Szűkítette a tevékenységi kört és a mozgási lehetőségeket a karancsberényi múzeum és a nemzetközi művésztelep mátraalmási épületének kényszerű eladása – sorolta a gondokat az igazgató egy 1994. évi május összegező karakterű lapinterjúban.¹⁹

A szervezetfejlesztési és korszerűsítési munka eredményeképpen a Nógrádi Történeti Múzeum újabb kiállítóhellyel gyarapodott, az 1965-ben kialakított Salgótarjáni Földalatti Bányamúzeum Nógrádi Történeti Múzeum Bányászati Kiállítóhelye néven a múzeumi szervezetbe integrálódott, amelyről több írásban is

¹⁹ Harmincöt éve: Tanú a Nógrádi Történeti Múzeum. In: Nógrád Megyei Hírlap, 1994. május 14-15., 5. o.

hírt adott a sajtó. Alább egy kis forrásajánlatot nyújtok át az érdeklődő olvasóknak: Múzeumba kerül a bányamúzeum?! –mér: Nógrád Megyei Hírlap, 1995. szeptember 16., 1., 8. o. Hasonló tartalmú cikkek: Reform, 8. 1995. szeptember. 15., 12. o., Nógrád Megyei Hírlap, 1995. szeptember 20. 3. o., Nógrád Megyei Hírlap, 1995. október 3., 2. o.

1997 szeptemberében a szlovák pásztorélet mindennapos használati eszközeit bemutató kiállításról számolhatott be a megyei napilap. A Salgótarjáni Lapok 1998. áprilisi számában már az ezredvégre tekint előre – ha nem is éppen kincstári optimizmussal, de – nagy várakozással dr. Szvircsek Ferenc, most nem mint muzeológus, sokkal inkább mint a Salgótarjáni Polgári Kör aktív tagja, az újságban is gyakori közíró-szereplője.

A 22. múzeumi világnap és a 40. éves Nógrádi Történeti Múzeum jubileuma alkalmából rendezett színes és gazdag múzeumi programról számolt be nívós írásában Hidváry István, a múzeum munkatársa a Nógrád Megyei Hírlap, 1999 egyik májusi lapszámában.

Eddig a '90-es évek sajtószemléje, önkényes kiemelésekre szorítkozva. Ebből talán nem is volt kitapintható, ami saját bibliográfiám és statisztikám alapján bizonyított: a kilencvenes években korábban soha nem tapasztalt mértékben került a sajtó figyelmébe a múzeumok tevékenysége. Ami inkább érzékelhető volt a fenti szelektív tálalásból is: Tóth Elemér a '90-es években is a legtöbbet publikáló szerzők közé tartozott a kultúra, a művelődés világában. A szakemberek közül dr. Szvircsek Ferenc jeleskedett. Történész, muzeológusi munkássága – benne gazdaság- és ipartörténeti kutató tevékenysége – a '90-es években volt talán a legtermékenyebb.

Ezredforduló utáni változások

A 2000. év – a sokak által misztikusnak képzelt esztendő – személyi változással köszöntött be a megyei múzeumügyben: saját kérésére, közös megegyezéssel nyugállományba vonult dr. Horváth István után dr. Limbacher Gábort nevezték ki a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet első emberének, aki 2003-ig töltötte be az igazgatói tisztet.

A Nógrádi Történeti Múzeumban új állandó kiállítást nyitottak, és az irodalom-történeti gyűjtemény ajándékozás révén értékes Madách ereklyékkel is gyarapodott. A kiállítás gazdag gyűjteményi anyagra építve 7 képben mutatta be a történelmi Nógrád megye elmúlt 200 évét a köznemesi és vármegyei világtól a modernizáció korszakán keresztül a háborúk és forradalmak eseménysorozatáig, az alkotó szellem beköszöntéséig bezárólag.²⁰ Minderről és más képzőművészeti

²⁰ BAGYINSZKI–BALOGH, 2009. 8.

újdomságokról is tudósított a megyei lap két írása is. 2001 nyarán fekete lobogót tűztek ki a múzeumra, elhunyt dr. Molnár Pál, aki öt éven át volt igazgatója a megyei múzeumi szervezetnek és a munkásmozgalmi múzeumnak is.

A 2002. év negatív múzeumi történéseiről április 3-án első oldalon, nagy betűs képes beszámolóban tájékoztattatta olvasóit a Nógrád Megyei Hírlap, miszerint: Életveszélyes a Nógrádi Történeti Múzeum. Az épület mozgása miatt ugyanis leestek, illetve szétrobbantak a mennyezetet alkotó üveglapok. A cikk(író) ugyan némiképp túldimenzionálta magát az eseményt, de a történések igazolták azok félelmeit, aki már a múzeum átadáskor azt mondták, hogy a korszerűnek tűnő múzeumépület építészeti megoldásai nem éppen a csúcstechnológia integráns részei. Az életveszélyt viszonylag rövid idő alatt elhárították, de a múzeum dolgozói egy-egy épületrész meghibásodása (pl. akárcsak a tetőzet beázása) alkalmával ma is fel-felteszik a kérdést – Galilei után szabadon – „És mégis mozog...?”

A megyei múzeumi szervezet működési hiányosságairól, a decentralizáció irányába történő szervezet-korszerűsítési elképzelésekről, és személyi változásokról is nyilatkozott a megyei lapnak 2003 nyarán dr. Szvircsek Ferenc megbízott megyei múzeumigazgató. Mint elmondta, olyan lépésekre van szükség, amelynek eredményeképpen növekedhet a megyei múzeumok önállósága, döntési kompetenciája, javulhatnak pályázati lehetőségei és esélyei. A múzeumi törvénynek is megfelelő szervezeti struktúrára van szükség – hangsúlyozta dr. Szvircsek Ferenc.

Az előző kellemetlenséggel szemben még ugyanez év érdekes és fontos eseménye volt – a város kulturális élete és a múzeumügy szempontjából is – Balázs János a jeles cigány festőművész és író síremlékének felavatása és kiállításának megrendezése a salgótarjáni múzeumban.

2003-ban dr. Kovács Anna került a megyei múzeumigazgató státuszába (egyenben a Nógrádi Történeti Múzeum vezetője is lett). Az ő kutatásai alapján kerültek megrendezésre (a fentebb már említett) Balázs János irodalmi és képzőművészeti világát feltáró kiállítások, és jelentek meg a festő-költő kötetei is.

A sajtómegjelenés szerzői szempontjait illetően érdekes, hogy amíg a korábbi évtizedekben megállapítható volt a leggyakrabban publikáló újságíró és múzeumi szakember személye, a 2000 utáni időszakban ez már korántsem egyértelmű. Alapos sajtó-szemléim során azt láttam, és vizsgálódásaim alapján azt állapíthatam meg, hogy az újságírók közül leginkább Szabó Gy. Sándor, Tarnóczy László (mindketten a Népszabadság nógrádi tudósítójaként is) és dr. Csongrády Béla (Nógrád Megyei Hírlap) vétette észre magát. Ugyanakkor a múzeumi szakemberek közül nyugdíjba vonulásáig (2007 március) még mindig dr. Szvircsek Ferenc volt a vezető publicista, mellette Bagyinszky Istvánné jelentkezett több írással (és mindkét szakember elismerésre méltó szerkesztői munkával is).

Egy korszak-elemző konferencia

„Nógrádi kultúra 1960-ban” állt a nagybetűs cím a Nógrád Megyei Hírlap 2004. október 26-ai számának címlapján, nem egészen pontosan fedve az alatta lévő cikk tartalmát. Utóbbiban ugyanis arról tudósított a lap nevét nem jegyző újságírója, hogy „Értékek és konfliktusok, Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években” címmel tudományos tanácskozást tartottak az előző napon a Nógrádi Történeti Múzeumban. Igen, a megye és székhelyvárosa kulturális létének, életének, történéseinek és folyamatainak egy évtizedét tekintették át különböző aspektusból, más és más szakmai szférák szempontjából a nagy ívű és széles spektrumú történeti tanácskozás felkészült előadói, szűkebb pátriánk jobbára jól ismert szakemberei.

Amiről a tudósító még nem írhatott, az az, hogy egy év sem telt el és a konferencia teljes előadás-anyaga megjelent – Bagyinszki Istvánné és Szvircsek Ferenc gondos szerkesztői munkájának köszönhetően – egy tartalmas történelmi tanulmány-kötetben, a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet kiadásában.²¹ Ami nem mellékes: a tanulmánykötet dr. Horváth István címzetes múzeumigazgató emlékére és tiszteletére készült, akinek a szóban forgó történeti konferencia előkészítése és megszervezése munkásságának egyik utolsó szellemi alkotása volt.

Az 1990-es évtized kiemelkedő sajtószereplése után a 2000-es évek első felében a média érdeklődése megcsappant, a múzeum szakemberei sem aktivizálták a korábbiakhoz hasonlóan magukat. Gyakorlatilag folytatódott az 1990-es évek közepétől érzékelhető mérséklődés. 2000–2004 között átlagos sajtómegjelenés – saját számításaim szerint – visszaesett évi 18 cikkre.

2005-ben műemléki védeltséget kapott a Nógrádi Történeti Múzeum épülete. Még ez év áprilisában arról adott hírt a megyei lap, hogy Szécsény szülöttének, Hollókő szerelmesének, a neves fotográfusnak, Ács Irénnek nyílik kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban, Budapesten. 2006-ban a múzeum új intézményegységgel bővült, létrehozták az országos hírű Mihályfi-gyűjtemény állandó bemutatására a Képtárat. Napjainkban a Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti kincseinek meghatározó – mintegy nyolcszáz darabot számláló – egységét jelenti az ún. Mihályfi gyűjtemény, amiből a képtárban közel 100 alkotás látható (festmények, grafikák stb.).

Sor került Salgótarjánban a már hagyományos rajzbiennáléra, ahogy azt a Nógrád Megyei Hírlap tudósítója is megírta. 2007 nyarán – mint mindig ebben a szép évszakban – a múzeumi világnap és a múzeumok éjszakája színes és gazdag rendezvény-programja csalogatta a nézőket, a sajtó érdeklődésétől is kísérve.

²¹ Az Értékek és konfliktusok c. kötetről van szó, amit fentebb már pontosan idéztem. (BAGYINSZKI–SZVIRCSEK, 2005)

2007. november 21-én a megyei hírlap – M. J. által jegyzett, „Együtt csinálunk múzeumot” c. – cikke a Nógrádi Történeti Múzeum felhívásáról ír, amelyben a múzeum munkatársai – muzeológusok és történészek – a 85 éves város történeti múltjára kívánták ráirányítani a figyelmet – sikeresen. A gyűjtési akcióról, és eredményeiről Balogh Zoltán adott tájékoztatást.

Csongrády Béla 2008. április 30-án a Nógrád Megyei Hírlap 4. oldalán Hazatérés a Nógrádi Történeti Múzeumba c. tartalmas írásában előljáróban Berecz Antal, a Felvidékről elszármazott festőművész munkásságát mutatja be és méltatja is elismerő szavakkal. Cikkének apropója a művész salgótarjáni múzeumban berendezett tárlata, amelyet K. Peák Ildikó – aki Gulyás Gáborral együtt a kiállítást is rendezte – nyitott meg. Csongrády Béla emlékeztetett, hogy: Berecz Antal szülőföld iránti elkötelezettségét igazolja, hogy 2007-ben 500 alkotását ajándékozta a múzeumnak. A kiállítás – ahogy az a meghívóban is áll – köszönet és tisztelgés a nagylelkű művész előtt. Az újság május 31-ei számában egy-egy rövid írásában az akvarell triennáléről és a közelgő várfesztiválról tájékoztatja – a programokra is utalva – olvasóit.

A megújulás igényével és szellemében

A megyei lap 2008. szeptember 26-ai lapszámában – a „dolog természetéből” következően – nagy figyelmet és jelentős terjedelmet is szentelt a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése előző napon megtartott ülésének. A lap újságírója, Csuka Mónika napirendről-napirendre tájékoztatta olvasóit a testület munkájáról. Különös érdeklődést váltott ki a megyei múzeumigazgatói munkakör betöltésére kiírt pályázat előkészítése, elbírálása és a döntés meghozatalának aktusa, amire azért került sor, mert 2008. november 30-án lejárt dr. Kovács Anna igazgatói megbízatása. Az eredetileg három pályázó közül – amint az tájékoztatásként elhangzott – dr. Limbacher Gábor, balassagyarmati főmuzeológus visszalépett. Az illetékes szakmai bizottság az állva maradt mindkét pályázót – dr. Kovács Anna, megyei múzeumigazgatót és dr. Szirácsik Éva, megyei főlevéltárost – alkalmasnak találta a kiírt státusz betöltésére. A megyei közgyűlés tagjai végül dr. Szirácsik Éva mellett döntöttek, aki 2008. december 1-től 2013. november 30-ig kapott megbízást a Nógrád Megyei Múzeumi szervezet és egyben a Nógrádi Történeti Múzeum igazgatói teendőinek ellátására is.

Visszatérve a sajtóra, a múzeumügy megjelenésének gyakorisága 2005–2008 között mérsékelten ismét emelkedett, számításaim szerint átlagban 29–30-ra. A sajtó érdeklődése tovább tartott, sőt az új igazgató belépését követő első évben 2009-ben még fokozódott is. Ez a megjelenés gyakoriság ez évben – kilenc-tíz hónap „eredményei” alapján – elérheti-meghaladhatja a félszázat is.

Dr. Szirácsik Éva a megyei önkormányzat és a megyei közgyűlés elnöke által elvárt dinamizmussal, nem melleleg megalapozott ambícióval és kiérlelt szakmai elképzelésekkel látott munkához, amelynek nyomán a sajtó érdeklődése is intenzívebbé vált. Az aktualizált és részben megújult, folyamatosan feltöltött honlap Sajtótükör „rovatában”, „menüpontjában”, jól nyomon követhető a sajtó-megjelenés. Álljon is itt 2009. január és szeptemberi hónapjának cikklisája - a teljesség igénye nélkül - amit azért érdemes tartalmi szempontból is megtekinteni.

2009. január hó:

Megújul a szabadtéri néprajzi múzeum Balassagyarmaton (www.salgotarjaninapilap.hu, 2009. január 5.); Jégcsapok a salgótarjáni bányamúzeumban (www.salgotarjaninapilap.hu, 2009. január 16.); Vendégek tömege a föld alatt (Nógrád Megyei Hírlap, 2009. január 17.); Múzeumi jégcsapóriások (Nógrád Megyei Hírlap, 2009. január 19.).

2009. szeptember hó:

Nyílik a Capa kiállítás (Nógrád Megyei Hírlap, 2009. szeptember 10.); Capa és a punkok (Népszabadság, 2009. szeptember 11.); Tömeg várta és látta a (H)arcokat (Nógrád Megyei Hírlap, 2009. szeptember 11.); Bányamúzeum: emelkedik a látogatottság (Nógrád Megyei Hírlap, 2009. szeptember 16.); Hét végén is nyitva (Nógrád megyei Hírlap, 2009. szeptember 19.); Capa és a punkok (Szuperinfó, 2009. szeptember 24.).

És most szemlézzünk is a 2009. év néhány megjelent írásából, tekintsünk bele egyik-másik cikk tartalmába is, terjedelmi korlátok és hangulati okok miatt kizárólag kuriózumokra vadászva.

A 2009. év az új igazgatói koncepció megismerése, ráhangolódása és fokozatos megvalósítása, valamint a múzeum fennállása 50. évfordulójának méltó megünneplésére való készülődés jegyében kezdődött és folytatódott is.

Az esztendő első kiállítása a Nógrádi Történeti Múzeumban február 2-án, gyertyaszentelő Boldogasszony napján nyílt meg, ahol – mint másnap a megyei lap beszámolt róla – a Mátraverebély-Szentkúton található Mária-kegyszobor régi ruhái láthatók. Az intézménybe látogató vendégek a kegyszobor azon régi ruháit csodálhatták meg, amelyekbe a Szűzanya és a Gyermeke szobrát öltöztették egykor, a XX. század elején. A kiállítást öt napon keresztül látogathatták az érdeklődők, mint kiderült – voltak szép számmal.

Különleges eseménynek – valódi kuriózumnak – lehettek tanúi és részesei is egyben azok a látogatók, akik megtekintették a március első felében megrendezett jótékonyági akciót a Nógrádi Történeti Múzeumban. Az emeleti, időszakos kiállító-teremben Barna László, fiatal salgótarjáni alkotó az Elephant Holding és

az MKB által is támogatott, Elephant Parade 2009 nevet viselő karitatív kiállításra elefantszobrot festett.

Április 2-án érdekes cikkben számolt be a megyei napilap tudósítója az előző hó végén megtartott megyei közgyűlés üléséről. Így többek között arról is, hogy „Hatásában Közép-Európa kuriózuma lehet” a Nógrádi Történeti Múzeum, amennyiben megvalósul az a teljes körű rekonstrukció és bővítés, amit a testület is indokoltnak és kívánatosnak tart. A fenntartó megyei önkormányzat 347 millió forinttal járul hozzá a tervezett 3,4 milliárd forintos beruházáshoz, amelyhez még kormányzati döntés szükséges.

A Nógrádi Történeti Múzeum jogelőd intézményét, Salgótarján város első hivatalosan bejegyzett állami múzeumát 1959. május 24-én adták át rendeltetésének. Így az intézmény az idén ünnepelte – és ünnepli tartalmas rendezvényekkel folyamatosan – fennállásának 50. éves évfordulóját. Ennek megfelelően a központi megemlékező rendezvényre – ahogy arról a Nógrád Megyei Hírlap az eseményhez méltó, tartalmas és terjedelmes írásában beszámolt – 2009. május 22-én pénteken került sor, amikor is először kora délután dr. Szirácsik Éva, a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet és a Nógrádi Történeti Múzeum igazgatója köszöntötte az intézmény szép számban megjelent régi és jelenlegi munkatársait. Az ünneplő közönség ezt követően átvonult a közelben lévő egykori múzeum épületének, a Jankovich-kúriának a helyét kijelölő kőhöz, ahol elhelyezték a megemlékezés koszorúit és virágait. Az ünnepi rendezvény a múzeum aulájában folytatódott, ahol először Becsó Zsolt, a Nógrád Megyei Közgyűlés elnöke mondott beszédet, majd más jeles meghívott minisztériumi és múzeumi személyiségek is méltatták az eseményt. Az ünnepség végén megnyitották az igazi megemlékezést jelentő 50 év kincsei c. – Nógrádi Történeti Múzeum gyűjteményeiből összeállított – monumentális kiállítást.

A Nógrádi Történeti Múzeum kiállítótermében 2009. szeptember 10-én, csütörtökön nyílt meg a XX. század egyik legnagyobb, méltán világhírű fotográfusának nagyszabású, Magyarországon az első vidéken megrendezett kiállítása. A Salgótarjában berendezett tárlaton – amely bizonyos tekintetben a Nógrádi Történeti Múzeum és munkatársainak elismerését is jelenti – a Magyar Nemzeti Múzeum által kölcsönzött, „kihelyezett” fotográfiák átfogóan reprezentálják Robert Capa életművét. Lehetővé teszik, hogy a kiállítást látogató közönség kiemelkedő minőségű képeken szerezzen vizuális élményt a 20. század közepének nagyon fontos – gyakran történelmi jelentőségű – eseményeiről. A kiállítás e sorok írásakor is megtekinthető és november végéig tart nyitva. Köszönet mindazoknak, akiknek kreatív munkája és segítő közreműködése eredményeként ez a nagy élményt nyújtó, gondolkodásra is készítő kiállítás létrejött. A tárlatról a megyei lap és több országos médium is elismerő módon számolt be.

Talán a fenti részben önkényesen kiemelt újságcikk címek, valamint néhány esemény és a róla szóló írás tartalmának rövid ismertetése is érzékeltetheti, hogy

a 2009. év – jóllehet mérleget vonni róla még egyrészt korai lenne, másrészt nem is tartom feladatomnak – a megújulás képességének felmutatása jegyében telt el. Ez az év – egyfajta újkori múzeumi reneszánsz szellemében meghozott koncepciózus döntések és intézkedések, az egymást sűrűn követő rendezvények és az intézmény hivatásával adekvát események nyomán – a megyei muzeológia megélénkülését, közönségkapcsolatainak megerősítésére irányuló szemlélet terjedését és erősödését is eredményezheti.

Az 50 éves Nógrádi Történeti Múzeum kierjesztett értelmű sajtómegjelenéséről saját gyűjtésű, több mint ezer írásművet tartalmazó bibliográfiám alapján megállapíthatom, hogy az a kezdetektől fogva javuló tendenciát mutatott, a sajtótükör trendje egyenes vonalú, enyhén emelkedő. Az összes általam gyűjtött cikk, szakírás többsége (56 %-a) közvetlenül a Nógrádi Történeti Múzeumról szól, illetve a salgótarjáni múzeummal és/vagy szakembereivel kapcsolatos. A bibliográfia-tartalom 76 %-a újságírók tolla alól került ki, 34 %-a múzeumi szakemberek (muzeológusok) produktuma.

Az elmúlt 50 év legtermékenyebb múzeumi újságírójának Tóth Elemért, legproduktívabb szakember szerzőjének dr. Szvircsek Ferencet tételezem-tapasztalom. Talán lesz egyszer módja arra a múzeum vezetésének, hogy méltó módon megköszönje mindkét autentikus személyiség múzeum érdekében kifejtett sajtó (kvázi marketing) munkáját.

IRODALOMJEGYZÉK

Bagyinszki Istvánné—Szvircsek Ferenc (szerk.):

Értékek és konfliktusok. Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a hatvanas években. Salgótarján, 2005

Bagyinszki Istvánné—Balogh Zoltán (szerk.):

50 év kincsei. Válogatás az 50 éves Nógrádi Történeti Múzeum gyűjteményeiből. Időszaki kiállítás 2009. május 22.—december 31. Nógrádi Történeti Múzeum Salgótarján, 2009

Baráthi Ottó:

50 év a Palócföld életéből – Egy folyóirat Nógrád történetében. Salgótarján, 2008

Baráthi Ottó:

Az 50 éves Nógrádi Történeti Múzeum a sajtóban. Kézirat. Nagy Iván Honismereti Pályázat, Salgótarján, 2009

Baráthi Ottó:

Múzeumi bibliográfia – Adalék a Nógrádi Történeti Múzeum történetéhez, tevékenységével összefüggő – elsősorban a me-

gyei sajtóban megjelent – írások bibliográfiájához. (Kézirat)
Salgótarján, 2009

Harmincöt éve: Tanú a Nógrádi Történeti Múzeum. In: Nógrád
Megyei Hírlap, Hétvégi Magazin, 1994. május 14–15., 5. o.

Horváth István: Forrongó huszadik század Nógrádban. In: Múzeumi Értekező,
XI. Salgótarján, 1999

Horváth István–Praznovszky Mihály:
Ketten egy városról. Palócföld könyvek – Új folyam. Salgótar-
ján, 2005

Munka XIII. évfolyam. Társadalmi és politikai napilap. Salgótarján,
1935. december hó 7.

Praznovszky Mihály:
Nógrád megyehírlapok és folyóiratok bibliográfiája (1846–
1978). Salgótarján, 1982

Szvircsek Ferenc: A Nógrádi Történeti Múzeum harminc éve (1959–1989). In:
Bagyinszki Istvánné–Szvircsek Ferenc (szerk.); Értékek és
konfliktusok. Salgótarján és Nógrád megye kulturális élete a
hatvanas években. Salgótarján, 2005

Baráthi Ottó:

Die Pressepräsenz des 50jährigen Nógrader Historischen Museums

Das Museum ist eine besondere geistige Organisation. Eines ihrer Repräsentanten, das Nógráder Historische Museum in Salgótarján feierte das 50. Jubiläum seiner Gründung 2009. Seine Existenz und Tätigkeit sind bei weitem nicht ohne Vorläufer: die Sammeltätigkeit wurde in Balassagyarmat durch den Historiker Iván Nagy, in Salgótarján durch den Polyhistor und Lehrer Béla Dornyay betrieben. Der erste Rechtsvorgänger des Museum war das – wegen des Odiums der späten Stadtentwicklung erst 1959 gegründete, die ideologische Attitüde der Zeit sowohl in seinem Namen als auch in seiner Funktion tragende – Nógráder Museum der Arbeiterbewegung. Das Institut durchging die notwendigen Stufen einer fachlichen Entwicklung und erhielt schließlich 1980 ein neues Zuhause. Durch eine wiederum politische Entscheidung nahm das Museum den Namen eines einstigen Partisanen, Sándor Nógrádis an. Die traditionale museologische Tätigkeit, die be-

reits unter besseren Voraussetzungen durchgeführt wurde, konnte mit einer lebhaften wissenschaftlichen Forschungstätigkeit ergänzt werden. Zur Etablierung der musealen Berufung wurden ab dem Anfang der 1990-er Jahren Schritte mit großer Anstrengungen unternommen, darunter mit zeitgemäßer Annäherung, bei verschiedenen Führungsmethoden aber stets unter schweren Bedingungen. Zur Vollerfüllung der Berufung des Landesmuseums – Integrierung von zusätzlichen Dienstleistungen – wurden zwar Konzepte entwickelt, doch zur Erneuerung und zum Betrieb der Organisation auf einem hohen Niveau fehlen noch die notwendigen finanziellen Quellen.

The 50-year-old Nógrád Historical Museum in the Media **By Ottó Baráthi**

The museum is a unique intellectual organization. One of its representatives in the county is the Nógrád Historical Museum in Salgótarján, which celebrated the 50th anniversary of foundation in 2009. Its existence and activities are not without antecedents: the collection base was laid down by Iván Nagy, historian in Balassagyarmat, and by Béla Dornyay, teacher and polyhistor in Salgótarján. The first predecessor of today's museum, the Nógrád County Labour Movement Museum was established only in 1959 as a result of delayed town development, reflecting the ideological character of the period in its name and in functions as well. The organization passing through the stages of organic professional development found a newly built home in 1980 and again, due to political decision, got the name Sándor Nógrádi Museum. The traditional museum work carried out in more favourable conditions coupled with busy scientific activities at that time.

From the 1990s developing the mission of the museum named Nógrád Historical Museum with more modern approaches has partly been done, with changing management methods, in more and more difficult conditions for existence, at the cost of serious efforts and sacrifices up to these days.

For fulfilling the mission of a county museum particular concepts on probable integration of complementary services/functions are developing. However, the necessary resources for renewal and sustainable, high standard functioning are not yet abounding.

A NÓGRÁDI TÖRTÉNETI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI (1950–2009)

PÁLMAINÉ MOLNÁR MARIANNA

Kiállítás címe	Szak- terület	Típus, helyszín
1959		
Nógrád megye 1919-ben. A Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából	t	i
Darwin: Az ember származása	tt	v
Az ehető és mérges gombák	tt	v
1960		
Bányászati kiállítás a X. bányásznapra	it	á
Vaszary-Révész kiállítás	km	v
Felszabadulási Emlékkiállítás	t	Városi Kultúrház
1961		
Bányászati kiállítás	it	á
Üvegipari kiállítás a X-ik Építők Napjára	im	i
Salgótarján története és Nógrád megye munkásmozgalma	t	i
1962		
Munkásélet	km	i
A spanyol nép szabadságharca	t	v
1963		
A Tanácsköztársaság időszaka Nógrád megyében	td	JAMO
Halápy János: A Balaton fényei és virágai	km	v
Köszéntelegeink kialakulása	rep	v
A reneszánsz nagymesterei	rep	v
A magyar munkásmozgalom története	t	á
Salgótarján helytörténete és Nógrád megye munkásmozgalmának története	t	v

MUNKÁSÉLET

KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS

A SALGÓTARJANI
MUNKÁSMOZGÁLMÍ MÚZEUMBAN
(RÁKÓCZI VET 92.)

MEGNYITÁS: 1967. FEBRUÁR 11-ÉN DE. 11 ÓRAKOR
NYITVATARTÁS: NAPONTA DE. 10-TŐL 12-IG, VASARNAP 9-TŐL 12-IG
HETFŐN SZÜNNAP!

1964		
Nógrád megye a Tanácsköztársaság idején	t	20 községben kiállítva
Nógrádi partizánok	t	JAMO
1965		
Kiállítás felszabadulásunk 20. évfordulója alkalmából	t	JAMO, Palóc Múzeum
Vándorkiállítás Nógrád megye 20 éves fejlődésének eredményeiről	td	39 községben kiállítva
Mógáné Reguly Margit	im	i
1966		
Bányászati kiállítás - a Soproni Bányatörténeti Múzeummal közösen	t	Bányász Művelődési Otthon
Helytörténeti kiállítás - munkásmozgalom	td	JAMH
Megyéink fejlődése számokban, képekben - a múzeum és a Megyei Tanács közös kiállítása	dok.	JAMH
1967		
50 éves a Szovjetunió	td	JAMMK
100 éves a salgótarjáni vasút	tech.	i
1968		
A politikai pártok története Nógrád megyében	td	SZMT
A KMP történetéből 1918. november 24-től 1919. március 21-ig	td	i
Őszirozsás forradalom és az első Magyar Tanácsköztársaság	td	JAMMK
1969		
A Tanácsköztársaság időszaka Nógrád megyében	td	JAMMK
A Tanácsköztársaság időszaka Nógrád megyében	td	több községben kiállítva
Bányászélet - id. Szabó István bányász szobrai	km	á
1970		
Felszabadult megyénk 25 éve	td	Palóc Múzeum
Nógrádi szénbányászat 25 éves fejlődése	t	Bányász Művelődési Otthon
Bányászélet - id. Szabó István bányász szobrai	km	á

1971		
Képzőművészeti kiállítás - Nógrád megyei ihletésű művek	km	Kohászati Kultúrotthon
Bányászélet - id. Szabó István bányász szobrai	km	á
1972		
Népi díszítőművészet a Palócföldön	nr	JAMMK
Salgótarján várossá nyilvánításának 50. évfordulója	t	á
Bányászélet - id. Szabó István bányász szobrai	km	á
Mikszáth vándorkiállítás	ir. t	Középisk.
1973		
Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc Nógrád megyei eseményeit bemutató kiáll.	t	i
Őszi Tárlat	km	Kohászati Műv. Közp.
Százéves Budapest - festmények, makettek	km	v
Molnár József festőművész kiállítása	km	i
1974		
Emlékkiállítások - Balassagyarmat, Szécsény, Rétság, Pásztó felszabadulásának évfordulójára	t	i
Képzőművészeti vándorkiállítás	km	több vidéki helyszínen
Politikai plakátok 1918–1919, Politikai plakátok 1945–1948	t	Palóc Múzeum, MSZMP Okt. Ig., középiskolák
1975		
A felszabadult Nógrád megye 30 éve	td	i
Karancslejtős, 1944. Feledy Gyula festőművész kiállítása	km	JAMMK
Nógrád megyei írók, költők	ir. t	A város peremkerülete üzeimeiben
1976		
A szénbányászat és bányászélet Nógrád megyében 1861–1962	t	á
Id. Szabó István szobrászművész kiállítása	km	JAMMK
Bors István kiállítása	km	JAMMK
Lóránt János kiállítása	km	JAMMK
Kondor Béla emlékkiállítás	km	JAMMK
Karancslejtős, 1944. Feledy Gyula festőművész kiállítása	km	i

Szöttesek, hímezések a Palócföldön /Nógrád, Heves és Borsod megye közös kiállítása/	nr	JAMMK
1977		
Szénbányászat és bányászélet Nógrád megyében 1861–1962	t	á
Új szerzeményeink – az 1976-os év képzőművészeti vásárlásai	km	i
Mészáros Erzsébet egyéni kiállítása	km	i
Magyar tájképfestészet a XIX–XX. században – Magyar Nemzeti Galéria anyagából	km	i
Kalocsa népi díszítőművészete – Bács-Kiskun megyéből	nr	v
Feledy Gyula: Karancslejtős 1944	km	Hajdúnánás
Magyarok a Nagy Októberi Forradalomban – Hadtörténeti Múzeum kiállítása	t	i
Megtörtetés – a zelenei jobbágyság megmozdulása 1825-ben /dr. Horváth István, Czinke F./	t, km	Kubinyi F. Múzeum, Szécsény
Az első szovjet-orosz pénzérmék	num.	Öblösüveggyár
Magyarok az ellenállási mozgalomban	t	Szokm.k. Int.
Mikszáth kiállítás – a megyei könyvtárral közös	ir. t	Salgótarján, Kistereny, Pásztó, Szécsény, Balassagyarmat, Rétság
Ady emlékkiállítás – születésének 100. évfordulója	ir. t	ZIM, Megyei Tanács
Madách hagyományok ápolása	ir. t könyv és dok.	SKÜ, szokm. k., Bolyai és Madách G.
Művésztelep	km	Bolyai Gimn.
Feledy Gyula: Karancslejtős 44	km	Eger
Feledy Gyula: Karancslejtős 44	km	Pásztó
1978		
Szénbányászat és bányászélet Nógrád megyében 1861–1962	t	á
Megtörtetés – a zelenei jobbágyság megmozdulása 1825-ben /dr. Horváth István, Czinke Ferenc /	t, km	Szécsény
Mihályfi hagyaték	km	Palotás
Művésztelep I.	km	St. Bolyai Gimn.
Művésztelep II.	km	St. Bolyai Gimn.
Szlovák-magyar egyedi rajz	km	St. MMK

Czinke Ferenc gyűjteményes tárlata	km	St. MMK
Emberek, gyárak, házak - Salgótarján történetéről	t	St. SKÜ
Emberek, gyárak, házak - Salgótarján történetéről	t f	Balassagyarmat
A KMP. 60. évfordulója	t f	St. Bányász Műv. ház MSZMP Okt. Ig. Bgy. Fémipari Váll.
Sinka István balladái illusztrációs kiállítás	km	Pásztó
Krúdy Gyula szül. 100. évfordulója	ir. t	St. Madách G.
Krúdy Gyula szül. 100. évfordulója	ir. t	Szécsény Szakm.
Krúdy Gyula szül. 100. évfordulója	ir. t	St. Szakm.
Madách emlékkiállítás	ir. t	St. TIT
Madách rekvizitumok	ir. t	M.-i Könyvtár
Ady emlékkiállítás	ir. t	St. TIT
Nógrád megye múzeumai	ism	M.-i Könyvtár
Krúdy Gyula szül. 100. évf.	ir. t	M.-i Könyvtár
1979		
Szénbányászat és bányászélet Nógrád megyében 1861-1962	t	á
Nógrád 1919 - A Tanácsköztársaság 60. évfordulója	t	JAMMK
Nógrád 1919 - A Tanácsköztársaság 60. évfordulója	t	Bgy. Palóc. Múz.
20. éves a Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum	t	JAMMK
Palóc pásztorművészet - Balassagyarmati Palóc Múzeum anyaga	nr	SZMT
9. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	JAMMK
Emberek, gyárak, házak - Salgótarján történetéről	t	Zagyvapálfalvai Iskola
Kondor Béla grafikái	km	ZIM Galéria
Nemzetközi Művésztelep 1974-78	km	JAMMK Klub
Nemzetközi Művésztelep 1979	km	JAMMK Klub
Farkas András festőművész kiállítása	km	JAMMK
Zománc és üvegművészeti biennálé	km	JAMMK
1980		
Munkáselet Nógrádban a XIX-XX. században	t	á
10. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	JAMMK
Csohány Kálmán Emlékkiállítás	km	i

Mai magyar üvegművészet – Salgótarjáni üvegek /Iparművészeti Múzeummal /	im	i
Nógrádi képzőművészek kiállítása	km	i
1981		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Mai magyar üvegművészet	im	i
Nógrádi képzőművészek kiállítása	km	i
11. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
Csohány Kálmán emlékkiállítás	km	
Feledy Gyula egyéni tárlata	km	i
Művésztelep '81	km	i
Borsod megye népművészete	km	i
Régészeti bejelentések – adományok	r	i
Petőfalvi Lajos emlékkiállítás	t	i
Gerelyes Endre emlékkiállítás	ir. t	i
Paróczai Gergely emlékkiállítás	ir. t	i
Lakos György emlékkiállítás	ir. t	i
1982		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Régészeti bejelentések – adományok	r	i
Hétköznapiak, ünnepnapok	t	i
Hétköznapiak, ünnepnapok	t	Somoskő
A Szovjetunió népeinek viselete	nr	i
12. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
Czinke Ferenc művei	km	i
Művésztelep '82	km	i
Művésztelep '82	km	Somoskő
Művésztelep '82	km	St. Okt. Ig.
Művésztelep '82,	km	Pásztó
Id. Szabó István művei	km	Somoskő
Palóc népművészet	nm	i
I. Országos Rajzbiennálé	km	i
Nógrád megye bemutatkozik		Budapest

Mihályfi gyűjteményből	km	Rétság, Nagyorosz
Nógrádi írók	ir. t	Salgótarján /2 helyszín/ Homokterenyé
1983		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
100 éve színpadon az Ember Tragédiája	ir. t	i
Rajnai kerámiák	im	i
Magyar grafika külföldön	km	i
Id. Szabó István kiállítása	km	i
Művésztelep	km	i
Kis Roóz Ilona keramikus kiállítása	km	i
13. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Lóránt János festőművész kiállítása	km	i
Réti Zoltán kiállítása	km	i
Glatz Oszkár hagyaték	km	i
1984		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Glatz Oszkár hagyaték	km	i
Színház a XIX. századi képzőművészetben	km, szín.	i
Fett Jolán gobelinjei	im	i
14. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Várnai grafikai biennálé	km	i
A salgói vár ásatása	r	i
„Bányászélet-bányászsors” Gáspár Sándor képei. Központi Bányászati Múzeum anyaga	km	i
A XIX. századi magyar festészet	km	i
Ács Irén felvételei	f	i
II. Országos Rajzbiennálé	km	i
Aranykincsek a debreceni Déry Múzeumból	im	i
1985		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á

**MINDENKI A
FEDÉLZETRE!**

Hajótörténeti kiállítás
Nógrádi Sándor Múzeum - 1985. július - szept.

Nógrád megye 40 éve	t	Csehszlovákia -Besztercebánya
Antonio Stagnoli grafikái	km	i
Csohány Kálmán emlékkiállítás	km	i
15. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
KINETEAM	km	i
Szabó Gyula grafikái	km	i
Hajótörténeti kiállítás	t	i
Kondor Béla emlékkiállítás	km	i
Hagyomány és modernség		i
Történelmi jelképeink – zászlók, jelvények a múzeum gyűjteményeiből	t	i
Vasútmodell bemutató	it	i
Románia 40 éve /2 helyszínen/	t	v
Nógrád megye 40 éve/ 4 helyszínen	t	v
Id. Szabó István szobrai	km	v
Feledy Gyula grafikái	km	Rétság
Megtöretés	km	v
Glatz Oszkár képei	km	Buják
Feledy: Karancslejtő 1944	km	Bátonyterenye
Művésztelep válogatás /2 helyszínen/	km	v
Mihályfi Ernő hagyaték	km	Palotás
Csohány egyedi rajzok	km	Miskolc
1986		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Id. Szabó István kiállítása	km	Finnország- Vantaa
Kubányi Lajos festőművész emlékkiállítása	km	Csehszlovákia- Losonc
Jugoszlávia népeinek viselete	nr	i
Badacsonyi Sándor festőművész kiállítása	km	i
16. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Kun Béla emlékkiállítás	t	i
Nemzetközi Művésztelep	km	i

Ditrói Tamás szobrászművész kiállítása	km	i
III. Országos Rajzbiennálé	km	i
Czinke Ferenc grafikusművész kiállítása	km	i
Nemzetközi Művésztelep /2 helyszínen/	km	v
Nemzetközi Művésztelep	km	Balassagyarmat
A szocializmus megvédése, megújulása /2 helyszínen/	t	v
A CSKP megalakulásának 75. évf., a XVII. Kongresszus	t	v
30 éve alakult meg az MSZMP	t	v
1987		
Munkásélet Nógrádban XIX–XX. században	t	á
Mikszáth fotográfiák	ir. t	Csehszlovákia – Nagykürtös
Czinke Ferenc grafikusművész kiállítása	km	i
Magyar katonai egyenruhák	t	i
Finom emberek /NSZK, Erlangen/	*	i
17. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
Hajdani gyermekvilág		i
Nemzetközi művésztelep	km	i
Múlt és jelen / NDK /	im /üveg/	i
Gőgös Ferenc grafikusművész kiállítása	km	i
Atila	km	i
Losonci akvarell triennálé	km	i
Az „Apolló mozgó” története	t	v
A hatalmas proletáriátus / NSZK, Erlangen /	t	v
Nemzetközi Művésztelep	km	Bátonyterenye
Mikszáth művei filmen	ir. t	v
Üdvözlét Salgó-Tarjából		v
Sajtófotó	f	v
Nemzetközi Művésztelep	km	Nagybátony
Nemzetközi Művésztelep	km	v
Mikszáth világa	ir. t	Rétság
Mikszáth világa	ir. t	Diósjenő
Mikszáth világa	ir. t	Érsekvadkert

Mikszáth világa	ir. t	Nagyoroszi
Mikszáth világa	ir. t	Rétság
Mikszáth világa	ir. t	Salgótarján
1988		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX században	t	á
Magyar grafika	km	Csehszlovákia - Losonc
Mózes illusztrációk	km	i
Barabás Miklós grafikái	km	i
Magyar internacionalisták a szovjethatalomért...	t	i
18. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Iványi Ödön emlékkiállítás	km	i
Finn játékok	im	i
Művésztelep	km	i
IV. Országos Rajzbiennálé	km	i
Fiatal színházi fotó...		i
Közhangulat Salgótarjánban 1918–1919	t	i
Mikszáth világa	ir. t	Salgótarján, ált. iskola
Mikszáth világa	ir. t	Salgótarján, ált. iskola
Mikszáth világa	ir. t	Salgótarján, középiskola
Mikszáth világa	ir. t	Szécsény ált. iskola
Mikszáth világa	ir. t	Bátonyterenye
Nemzetközi Művésztelep	km	Magyarnándor
Nemzetközi Művésztelep	km	Salgótarján, MSZMP Okt. Ig.
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
1989		
Nemzetközi Művésztelep	km	Csehszlovákia- Besztercebánya
Nemzetközi Művésztelep	km	Csehszlovákia- Alsó-Kubiny

Nemzetközi Művésztelep	km	Csehszlovákia- Losonc
Mikszáth emlékkiállítás	ir. t	Csehszlovákia- Rimaszombat
Közhangulat 1918–1919, Salgótarján	t	i
Színész portrék	f	i
Bacskai emlékkiállítás	km	i
19. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Rubens és műhelye	km	i
Matzon Ákos gyűjtemény	km	i
Közös tető alatt	nr	i
Nemzetközi Művésztelep	km	i
Magyar grafika külföldön	km	i
Közép-Szlovákiai Múzeum kiállítása	t	i
Művészek és mecénások Salgótarjánban	t-km	i
Karácsonyi hangulat	t	i
1990		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Mikszáth emlékkiállítás	ir. t	Csehszlovákia – Rimaszombat
Mikszáth emlékkiállítás	ir. t	Csehszlovákia – Rimaszécs
Válogatás a Rajzbiennálé anyagából	km	Csehszlovákia – Beszterce- bánya
Czinke Ferenc – Horváth István: Megtöretés	km	Csehszlovákia – Losonc
Mihályfi gyűjtemény	km	Csehszlovákia – Losonc
Brocky kiállítás	km	i
Művészek és mecénások Salgótarjánban	t - km	i
20. Tavaszi Tárlat	km	i
Földi Péter kiállítása	km	i
William Dick kiállítása	km	i
Intersymposion	km	i
Szabó Gyula akvarelljei	km	i

Szlovák grafika	km	i
V. Országos Rajzbiennálé	km	i
Régészeti kiállítás	km	i
Mikszáth és a tekintetes vármegye	ir. t	i
1991		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Mikszáth és a tekintetes vármegye	ir. t	i
Legújabb régészeti leleteink	r	i
Nemzetközi művésztelep	km	i
Értékpapírok, pénzintézetek Nógrádban	t	i
21. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
Gőgös Ferenc tárlata	km	
Csohány Kálmán emlékkiállítás	km	Pásztó
Iványi Ödön emlékkiállítás	km	Bátonyterenye
Ciszterciek történetéről	t	Pásztó
Kortárs képzőművészet	km	i
Nemzetközi Művésztelep	km	i
Kortárs képzőművészet	km	Bátonyterenye
Csohány emlékkiállítás	km	Bátonyterenye
1992		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
A losonci 23. gyalogezred a Donnál 1942–43.	t	i
Volt egyszer egy mesterség. Szlovák drótosok. Zsolnai Múzeum		i
Buda László fotói	f	i
Elena Holezyova csipkéi	im	i
Nógrád megye sporttörténete	t	i
VI. Országos Rajzbiennálé	km	i
Plakátok a főváros utcáin	t	i
Nő a képzőművészetben	km	i
Mozaikok Salgótarján történetéből	t	i
Anyák a képzőművészetben	km	Erdőkertes
Földi Péter – Jánossy Ferenc műveiből	km	Szombathely
Molnár L. Géza képei	km	i

Németh Antal hagyaték	ir. t	Budapest
Szabó István emlékkiállítás	t	Kazár
Fábián Gyöngyvér képei	km	Budapest
Névjegyek, exlibrisek	im	
Salgótarján városközpontjának arcai	t	i
Szabó Tamás, Hegedűs Morgan képei	km	i
Zászlók Nógrádban 1922–1992	t	i
Nógrádi képzőművészek	km	Bátonyterenye
Madách Imre élete, munkássága	ir. t	i
Mikszáth élete, művei	ir. t	Pásztó
Nemzetközi Művésztelep	km	i
id. Szabó István szobrai	km	Bátonyterenye
Csohány Kálmán grafikái	km	Pásztó
Csohány Kálmán grafikái	km	Magyarnándor
id. Szabó István szobrai	km	Várpalota
Földi Péter tárlata	km	Csehszlovákia – Losonc
Pénzintézetek, értékpapírok Nógrád megyében	t	Csehszlovákia – Zsolna
1993		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Plakátok a főváros utcáin 1900–1914	t	i
Nő a képzőművészetben	km	i
22. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
Nógrád a Monarchiában / Boldog békeévek /	t	i
id. Szabó István szobrász életműkiállítása	km	i
100 éves a salgótarjáni palack /öblös/üveggyártás	it	i
Németh Antal hagyaték	ir. t	i
Intersymposion	km	i
Mihályfi gyűjtemény	km	i
Nemzetközi Művésztelep	km	i
Rajzbiennálé válogatás	km	i
Intersymposion	km	i
Madách illusztrációk – Réti Zoltán kiállítása	km	i

Nemzetközi Művésztelep	km	i
1994		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
Nógrád a Monarchiában 1867–1918	t	i
id. Szabó István életműkiállítása	km	i
100 éves a salgótarjáni palack /öblös/ üveggyártás	ipart	i
Benczúr Gyula műveiből	km	i
Írányzatok, alkotók a XX. sz. első felének magyar festészetében	km	i
Választások Nógrád megyében	t	i
Vlado Durbák kiállítása	km	i
Drozsnyik István kiállítása	km	i
Zsidósors Salgótarjánban 1867–1945	t	i
„Rajzmester” /válogatás a NTM grafikai gyűjteményéből/	km	i
„Az időnek változása vagy” /Balassi emlékkiállítás/	t	i
VII. Országos Rajzbiennálé	km	i
„Palócföld – fában” /válogatás id. Szabó István műveiből/	km	i
„Nógrádi alkotók – nógrádi tájak” / NTM gyűjteményéből/	km	i
1995		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
„Az időnek változása vagy” /Balassi emlékkiállítás/	t	á
VII. Országos Rajzbiennálé	km	i
Nógrádi tájak – nógrádi alkotók /NTM gyűjteményéből/	km	i
Hommage f Van Gogh	km	i
Iványi Ödön emlékkiállítás /NTM anyagából/	km	i
23. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Hibó Tamás emlékkiállítás	km	i
In memoriam Szalay Lajos /NTM anyagából/	km	i
Válogatás a zománcművészeti tábor anyagából	km	i
Borgó György Csaba és Dienes Attila kiállítása	km	i
Népelet fotón és festményen /Berendi Ferenc hagyatékából/	km és f	i
„Mindenkit érhet baleset” /Mentőszolgálat évf. kiáll./		i
Mihályfi hagyaték /válogatás/	km	Kaposvár – Rippel Rónai Múzeum

id. Szabó István szobraiból	km	Székesfehérvár - Magy.Al.ip. Múzeum
Réti Zoltán, F. Veress Izabella kiállítása	km	Balassagyarmat - Madách I. Városi K.
Balázs János műveiből /válogatás/	km	St.-TIT székház
Iványi Ödön műveiből	km	St.-Kós K. Szak- köz. Isk.
Hegedűs Morgan műveiből	km	St.-Bolyai Gimn.
1996		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
In memoriam Szalay Lajos	km	i
Népelet fotón és festményen /Berendi Ferenc hagyatékából/	km és f	i
„Kindervilág”	játék- törté- neti	i
Fábián Gyöngyvér kiállítása	km	i
75 éves a Magyar Birkózószövetség	sportt	i
A népi textília szépsége	nr	i
Mikszáth képei között	km, ir. t	i
Borgó - Dienes kiállítás	km	i
Bujáki művésztelep	km	i
Céhek letűnt világa	t	i
Szujó Zoltán emlékkiállítás	km	i
Czinke Ferenc életműkiállítás	km	i
VIII. Országos Rajzbiennálé	km	i
75 éves város Salgótarján	t	i
Glatz Oszkár műveiből	km	i
Mihályfi gyűjtemény anyagából	km	i
id. Szabó István szobraiból	km	i
1997		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
VIII. Országos Rajzbiennálé	km	i
Céhek letűnt világa	t	i

„Tény-Fény-Kép” Salgótarján múltjából	t, f	i
24. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
id. Szabó István szoborkiállítása	km	i
Báranykáim, báranykáim....	nr	i
A világ forgalmi pénzürméi - A magyar államiség 1100 éves történelme a pénzürmék tükrében	num.	i
Honfoglaló elödeink nyomában	t	i
id. Szabó István szobraiból	km	i
Mikszáth kamara kiállítás	ir. t	Balassagyarmat
Atyafiak - Kortársak. Illusztrációk Mikszáth műveiből	ir. t	Balassagyarmat
Válogatás a Nógrádi Történeti Múzeum grafikai anyagából	km	Szlovákia-Besztercebánya
Mikszáth kamara kiállítás	ir. t	Szlovákia-Losonc
Mikszáth kamara kiállítás	ir. t	Szlovákia - Besztercebánya
1998		
Munkásélet Nógrádban XIX–XX. században	t	á
„Hol szellem van ott győzelem” A kortárs magyar művészek Madách illusztrációi	km	i
Balogh Károly akvarelljei	km, ir. T.	i
„A hazáért táborba szállottunk...” 1848–1849 Nógrád megyében	t	i
Iványi Ödön emlékkiállítás	km	i
Lóránt János Demeter egyéni tárlata	km	i
Haboscsipkés diszkráció. Fehérneműk története	vt	i
IX. Országos Rajzbiennálé	km	i
Darázs József kiállítása	km	i
„Tény-fény-kép” Salgótarján múltjából	t, f	Szlovákia - Losonc
Nagy Iván emlékkiállítás	t	Budapest
Madách és a nagyvilág	ir. t	v
Madách Imre: Az ember tragédiájának díszlet és jelmeztervei	ir. t	Budapest
Balogh Károly akvarelljei és egyéb alkotásai	km ir. T	Szécsény
Atyafiak - Kortársak. Illusztrációk Mikszáth műveiből	ir. t	v

Iványi Ödön emlékkiállítás	km	Budapest
1999		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
„A hazáért táborba szállottunk...” 1848–1849 Nógrád megyében	t	á
IX. Országos Rajzbiennálé	km	i
P. Tóth László fotókiállítása	f	i
John Gibbons „Létezem” c. szoborkiállítása	km	i
Természet és táj Izraelben	f	i
Plohn József 1848-as honvédportréi	f	i
25. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Hawaii üzenetek /Molek Csaba fotó kiállítása/	f	i
„Tűzben született szépség”	üm	i
Földi Péter életmű kiállítása	km	i
Buda László fotóiból	f	i
„Tűzben született szépség”	üm	Szlovákia - Besz- tercebánya
Válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	Budapest – Kassák Múzeum
„Tűzben született szépség”	üm	Szlovákia – Losonc
Balázs János cigányfestő műveiből	km	Hollandia – Leiden
Balázs János cigányfestő műveiből	km	Hollandia – Til- burg
Lóránt János és Feledy Gyula tematikus kiállítása	km	Salgótarján – Gagarin Ált. Isk.
2000		
Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században	t	á
„A hazáért táborba szállottunk...” 1848–1849 Nógrád megyében	t	i
„Tűzben született szépség”	üm	i
Földi Péter festőművész önálló kiállítása	km	i
Hardline Project: Zsuffa Péter fényfestő, Pampurik Péter festőművész és grafikus kiállítása	km	i

Salgótarján a képzőművészetben – válogatás a NTM anyagából	km	Salgótarján J. A. Műv. K.
Salgótarján a képzőművészetben – válogatás a km. gyűjteményből	km	v
20. századi magyar művészet – válogatás a Mihályfi hagyatékából	km	v
Feledy Gyula: Hollókői piéta – grafikai sorozat	km	Salgótarján Kereskedelmi Sz. isk
Radics István festőművész alkotásai	km	Salgótarján Megyei Könyvtár
„Korai avantgard” - Válogatás a Mihályfi hagyatékából	km	Budapest Home Galéria
Szent Borbála a bányászok védőszentje – a Magyar Olajipari Múzeum anyaga	t	i
„Mondják, T. barátja Móré bácsi is csak ember”- Urbán Tibor festőművész kiállítása	km	i
„Nógrádi táj, nógrádi emberek” válogatás a NTM gyűjteményéből	km	Mátramindszent Ált. iskola
Földi Péter visszatekintő kiállítása	km	Debrecen Egyetemi Galéria
Molek Csaba retrospektív fotókiállítása	km	i
Megtörtetés – Czinke Ferenc történeti, grafikai sorozata	km	Nézsza, Ált. Iskola
Megtörtetés – Czinke Ferenc történeti, grafikai sorozata	km	Karancslapujtő Ált. iskola
Bűnügyi kiállítás - Rendőrtörténeti Múzeum anyaga	t	v
Réti Zoltán: Madách: Az ember tragédiája – akvarellek	t	Balassagyarmat – Balassi Gimnázium
Nógrádi táj, nógrádi alkotók. Válogatás a NTM anyagából	km	Szécsény – Műv. Központ
Hegedűs Morgan emlékkiállítás. Válogatás a NTM anyagából	km	Bátonyterenye
Bobály Attila szobrászművész egyéni kiállítása	km	i
X. Országos Rajzbiennálé	km	i
Nógrád az újkorban	t	á
2001		
Nógrád az újkorban	t	á
X. Országos Rajzbiennálé	km	i
Ifjúságvédelem és drogellenes kiállítás	e	i

Plakátok / Posters	km	i
Hegedűs Morgan festőművész emlékkiállítása	km	i
26. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Zlatko Prica /Horvátország/ festőművész kiállítása	km	i
Budai Tibor képzőművész „Léleklablakok” c. kiállítása	km	i
Csemniczky Zoltán szobrai	km	i
20 év rajzai – válogatás a rajzbiennálék anyagából	km	i
Balázs János festőművész emlékkiállítása	km	Budapest
Balázs János festőművész emlékkiállítása	km	Szlovákia - Pozsony
10 éves regény – Mikszáth Kálmán „Különös házassága”	ir. t	Pásztó
Atyafiak – kortársak. Illusztrációs Mikszáth vándorkiállítás	ir. t	v
Atyafiak – kortársak. Illusztrációs Mikszáth vándorkiállítás	ir. t	Romhány
Atyafiak – kortársak. Illusztrációs Mikszáth vándorkiállítás	ir. t	Szécsény
X. Országos Rajzbiennálé Milleniumi gyermekrajzkiáll.	km	Tar
X. Országos Rajzbiennálé Milleniumi gyermekrajzkiállítás	km	Szügy
X. Országos Rajzbiennálé Milleniumi gyermekrajzkiállítás	km	Nógrád
X. Országos Rajzbiennálé Milleniumi gyermekrajzkiállítás	km	Romhány
X. Országos Rajzbiennálé Milleniumi gyermekrajzkiállítás	km	Szécsény
2002		
Nógrád az újkorban	t	á
Szellemi kincsestár		i
Magatartás és alkotás	km	Salgótarján - JAMK
Salgótarjáni anziksz	t	i
Harmóniára vágyva – Mihályfi gyűjteményből	km	Szécsény - Kubinyi F. Múzeum
Kép - álmom	km	i
„Írom az álmom, festem a képem” Balázs János kiállítás	km	i
Volt egyszer egy művésztelep	km	Szolnok
Képek Drégelypalánk múltjából	t	Drégelypalánk
Magyar vadászat a múltban	t	i
Városom	km	i

1956-os forradalom	t	i
Fejér László Madách hagyatéka	ir. t	á
XI. Országos Rajzbiennálé	km	i
Salgótarján régi képeslapokon	t	i
2003		
Nógrád az újkorban	t	á
XI. Országos Rajzbiennálé	km	i
Salgótarján anno... Mesélő képeslapok	t	i
27. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
Salgó várának évszázadai	r, t	i
110 éves a Salgótarjáni Öblösüveggyár	t, im	i
Ceredi Művésztelep	km	i
Iványi Ödön emlékkiállítás	km	i
Kor-kép, a magyar bányászat története 1945–1958 /Soproni Bányászati Múz. anyaga/	it	i
Balázs János emlékkiállítás	km	Budapest-Roma Parlament
Balázs János képei	km	Franciaország- Párizsi Magyar Intézet
Mauks Ilona Emlékkiállítás	ir. t	Mohora
Madách-díjas képzőművészek	km	Csesztve Madách I. Emlékmúzeum
2004		
Nógrád az újkorban	t	á
Kor-kép, a magyar bányászat története 1945–1958 /Soproni Bányászati Múz. anyaga/	it	i
Salgó várának évszázadai	r, t	i
Iványi Ödön emlékkiállítás	km	i
Geodéziai műszerek és térképek	it	i
Intersymposion 1974–1991	km	i
Ismeretlen értékeink Európában - válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	i
Panoptikum	v	i
Svédületes /fonal és ritmus/	im	i

Palócföld Galéria	km	i
Így láttam – Yad Vashem és Izrael	f	i
IX. Cered-Salgótarján Nemzetközi Művésztelep	km	i
XII. Országos Rajzbiennálé	km	i
A történelem lapjai	t	i
Földi Péter kiállítása	km	Csesztve Madách I. Em- lék-múzeum
Értékek és konfliktusok – Salgótarján – Salgótarján a 60-as években	t	i
Derkovits Gyula emlékkiállítás	km	St.-Bolyai János Gimn.
Év végi hangulat. Üdvözlőlapok, ünnepi plakátok	t	
2005		
Nógrád az újkorban	t	á
XII. Országos Rajzbiennálé	km	i
Az első magyarországi számtár	km	i
Gócs Éva sajtófotói	f	i
28. Salgótarjáni Tavasz Tárlat	km	i
„én, József Attila itt vagyok” 100 éve született József Attila	ir. t	i
X. Salgótarjáni-Cered Nemzetközi Művésztelep	km	i
Egyiptom a magasból – a National Geographic kiállítása	f	i
Fotómánia avagy a lyukkamerától a Duflexig /O.Műsz.Múz./	tech.	i
Kortárs európai iparművészek	im	i
GLOBUS - 100 éve született Balázs János festőművész	km	i
Rákóczi emlékkiállítás	t	Szécsény Ku- binyi F.Múz.
Íróportrék- Csohány Kálmán rajzai	km	Csesztve Madách I.Em. Múz
2006		
Nógrád az újkorban	t	á
Képtár – válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	á
Fotómánia avagy a lyukkamerától a Duflexig /O.Műsz.Múz./	tech.	i
GLOBUS - 100 éve született Balázs János festőművész	km	i
Három a tánc! Magyarországi táncbrázolások 1686–1940	km	i

Az öntöttvas dícsérete	ipart	i
Pedagógus képzőművészek tárlata	km	i
Czinke Ferenc Emlékiállítás	km	i
Halál Velencében - Birkás Babett grafikus kiállítása	km	i
Életfilm-töredék II. Sinkó István kiállítása	km	i
Japán papírsárkányok és pörgettyűk /Japán Alapítvány/	km	i
XI. Cered-Salgótarján Nemzetközi Művésztelep	km	i
XIII. Országos Rajzbiennálé	km	i
Út a forradalomba. A mindennapok és a közélet emlékei Nógrádban 1945–1956.	t	i
Jó palócok. Illusztrációk Mikszáth műveiből	ir. t	Somoskőújfalú
Balogh Károlyra emlékezünk. /dokumentumok, akvarellek/	ir. t, km	Csesztve
Intersymposion /válogatás/	km	Salgótarján, Megyeháza
2007		
Nógrád az újkorban	t	á
Képtár - válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	á
XIII. Országos Rajzbiennálé	km	i
Út a forradalomba. A mindennapok és a közélet emlékei Nógrádban 1945–1956.	t	i
Törékeny varázslatok - Míves Tojás Múzeum anyaga	nr	i
Oláh Jolán emlékiállítás - ROMART Alapítvány	km	i
29. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Palóc népviselet egykor és ma - a losonci Nógrádi Múzeum és Galéria kiállítása	nr	i
Ceredi vásznak - Ars Longa Művészeti Egyesület kiállítása	km	i
SL Mester képei - Ars Longa Művészeti Egyesület kiállítása	km	i
FINISSAGE - Ars Longa Művészeti Egyesület kiállítása	km	i
Hibó '60 - emlékiállítás	km	i
Évek és emlékek - 85 éves Salgótarján	t	i
Bérczy Károly emlékére - halálának 140. évfordulóján	ir. t	Csesztve- Madách I. Múz.
Atyafiak - kortársak. Mikszáth illusztrációs kiállítás	ir. t	Bátonyterenye -Műv.Közp.

2008		
Nógrád az újkorban	t	á
Képtár - válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	á
Évek és emlékek - 85 éves város Salgótarján	t	i
Lóránt János Demeter 70 éves	km	i
Grafikai érintések a Visegrádi Négyek között	km	i
Indusztria gyermekei - magyar iparvárosok a XX. században	t	i
Berecz Antal festőművész kiállítása	km	i
IX. Losonci Akvarell Triennálé	km	i
Az emlékezés színes álmai - kortárs roma festőművészek kiállítása	km	i
Balázs János kiállítás	km	i
Open Art 2008. Nyilvános Nemzetközi Szimpozium és kiállítás	km	i
XIII. Cered-Salgótarján Nemzetközi Művésztelep	km	i
Játékbábok-bábjátékok	v	i
„400 cm ² „- egyedi minirajz	km	i
Sz. Nagy Mária szobrászművész íróportréi	km	Csesztve Madách I.Em. M.
Mikszáth kincsek Nógrádból	ir. t	Balatonfüred, Jókai villa
Salgótarjáni bányászat története	ipar- tech.	St., Szivárvány Óvoda
„Salgótarján Anno” - mesélő képeslapok	v	St., Táncsics M.Közg.Szakisk.
„Salgótarján Anno” - mesélő képeslapok	v	St., Hotel Salgó
2009		
Nógrád az újkorban	t	á
Képtár - válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	á
50 év kincsei - válogatás az 50 éves NTM gyűjteményeiből	t	i
Open Art 2008 - Nyilvános Nemzetközi Szimpozium és kiállítás	km	i
XIII. Cered-Salgótarján Nemzetközi Művésztelep	km	i
Ég és Föld. Kalocsai Enikő és Gelencsér János kiállítása	km	i
„400 cm ² ” - egyedi minirajz	km	i
Szerelmes képek - válogatás a Mihályfi gyűjteményből	km	i
Mária szobor ruhái - kegytárgyak a szentkúti templomból	nr	i

50 év kincsei

Válogatás az

50 éves

Nógrádi Történeli Múzeum

gyűjteményeiből

A kiállítás megtekinthető: 2009. május 22 - december 31.

Nyitva: kedd -péntek 9-16 óra, szombat 9-13 óra.

www.nogradi-muzeumok.hu

nka

Támogatók: Nógrád Megyei Önkormányzat, Nemzeti Kulturális Alap

Esküvői meghívók – Grafex Nyomda	e	i
„Gasztro-retro” – vendéglátás történet	e	i, Salgó Hotel
Bükk Nemzeti Park Ig. vándorkiállítás	tt	i
Makovecz Imre épített világa	építészeti – dok.	i
30. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat	km	i
Dancs Jeanette ikonfestő képei	km	i
/H/arcok-Robert Capa képei	f	i
A 60 éves Földi Péter kiállítása	km	i
XIV. Cered-Salgótarján Nemzetközi Művésztelep	km	i
Nógrád Megyei Művészek I. Adventi kiállítása és vására	km	i
Derkovits Gyula alkotásai	km	i
Palaticzkyné Gócs Éva fotói Salgótarjánról	f	i
Szünidei gyermekfoglalkoztató napok alkotásai	v	i
Játék bábok - bábjátékok	v	i
Iványi Ödön emlékkiállítás	km	JAMMK
Megyenapi kiállítás	t	Kubinyi Ferenc Múzeum, Szécsény
Salgótarján képeslapokon	f	Táncsics Mihály Gimnázium
Balázs János vándorkiállítás	km	Általános Iskolák
Intersymposion	km	Madách Imre Gimnázium, St.
„Egy lépéssel a XXI. század előtt”	km	Balassagyarmat, Palóc Múzeum

IRODALOMJEGYZÉK:

Szvircsek Ferenc: A Nógrádi Történeti Múzeum 30 éve /1959–1989/. Értékek és konfliktusok- Tanulmánykötet, Salgótarján, 2005. 113–139.

Praznovszky Mihály:

A múzeumi szervezet kiadványainak repertórium. /1960–1976/ Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1977. 365–389.

Sándor Rudolf: Salgótarján és múzeuma /szakdolgozat/. Salgótarján, 1964.
NTM Adattára. Ltsz.: 1153-71.

Egyéb forrás: A Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet Évkönyveiben megtalálható beszámolók, illetve a minisztériumi statisztikai jelentések.

A NÓGRÁD c. napilap különböző évfolyamai

RÖVIDÍTÉSEK

JAMO – József Attila Megyei Művelődési Otthon

JAMH – József Attila Megyei Művelődési Ház

JAMMK – József Attila Megyei Művelődési Központ

SZMT – Szakszervezetek Megyei Tanácsa

TIT – Tudományos Ismeretterjesztő Társulat

SZAKTERÜLET RÖVIDÍTÉSEK:

t: történeti

it: ipartörténeti

td: történeti dokumentációs

im: iparművészeti

r: régészeti

f: fotó

dok.: dokumentációs

nm: népművészeti

tech.: technika történeti

num: numizmatikai

vt: viselettörténeti

tt: természettudományos

km: képzőművészeti

rep: reprodukciós

ir. t: irodalomtörténeti

nr: néprajzi

e: egyéb

ism: ismeretterjesztő

v: vegyes

szín: színháztörténeti

üm: üvegművészeti

TÍPUS RÖVIDÍTÉSEK:

á: állandó

v: vándor

i: időszak

MOZAIKOK A TERMÉSZET- TUDOMÁNYOS MUZEOLÓGIA NÓGRÁD MEGYEI TÖRTÉNETÉBŐL (A TELJESSÉG IGÉNYE NÉLKÜL)

HÍR JÁNOS

BEVEZETÉS

2009-ben 25 éves volt a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezetben újraindult természettudományos muzeológia és a Pásztói Múzeum. Az évfordulót (talán rendhagyó módon) nem kívántuk megünnepelni, ugyanakkor a *Nógrádi Múzeumok a közművelődésért* c. konferencián tartott előadásunkkal és ezzel a dolgozattal a részletekben való elmerülés nélkül egy korrekt leltárt szándékozunk nyújtani a muzeológiai ág tudományos és közművelődési tevékenységéről, helyi gyökereiről és jövőbeni kilátásairól.

A XIX. SZÁZADI ELŐDÖK

A nógrádi térség élettelen természeti értékeinek és természeti szépségeinek első tudományos igényű leírója magyar nyelven Kubinyi Ferenc (1796–1874) volt. Ő ismerteti az ipolytarnóci kövült ősfenyőt¹, több publikációban ő adja a nógrádi térség természeti értékeinek és ásványkincseinek leírását.^{2,3} 1848. január 3-án testvérével, Kubinyi Ágostonnal (a Nemzeti Múzeum későbbi igazgatójával) és az alapító tagokkal létrehozzák a Magyarhoni Földtani Társulatot a Losonc melletti Videdfalván.

Nógrádban (Ábellehota községben) született az első hivatásos magyar természettudományos muzeológus, Petényi Salamon János (1799–1855). Eredeti foglalkozására nézve evangélikus lelkész. 1826-ban a Kubinyiakkal együtt létrehozta az ország legteljesebb madártani gyűjteményét. 1834-ben kapott múzeumőri kinevezést a frissen létrejött Nemzeti Múzeum Természeti Tárában. 1848-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották. Az állattan, az őslénytan

¹ KUBINYI, 1842.

² KUBINYI, 1843.

³ KUBINYI, 1845.

és a természetvédelem területén számos olyan kutatási irányban végzett úttörő munkát, melyek a XX. században teljesedtek ki. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű a beremendi Szőlő-hegy mészkőbányái által feltárt karszthasadékokban megőrzött pliocén korú kisgerinces csontmaradványok tanulmányozása. Munkáinak döntő része kéziratban maradt.

LIPTHAY BÉLA (1892–1974) MUNKÁSSÁGA

A bánáti főnemest és családját a történelem vihara 1944 tavaszán hozta Szécsénybe, amikor birtokcsere útján megvásárolta a Forgách-kastélyt, mely ma a Kubinyi Ferenc Múzeum elhelyezésére szolgál. 1944 decemberében a front legnehezebb napjaiban kb. 300 embernek nyújtottak menedéket a kastély pincéjében. Ennek révén elkerülhették az ötvenes évek elején Magyarországon maradt főrendek tipikus sorsát, a kitelepítést, vagy az internálást.

Lipthay a balassagyarmati Palóc Múzeumban az első nógrádi természettudományos muzeológusként dolgozhatott. Fő kutatási területe az entomológia volt. Nyugdíjba vonulásakor lepkegyűjteménye 60 000 darabot számlált. Ez az anyag a Magyar Természettudományi Múzeum Állattárába került. E mellett 1200 darab ősnövényi lenyomatot is gyűjtött elsősorban a nógrádszakáli Páris-patak völgyéből és Ipolytarnóci Botos - árokból. Ez a kollekció alapozta meg a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet Természettudományi Gyűjteményét, melynek leltárkönyvébe 1956-os évszámmal került bevezetésre az első tétel.

A Lipthay által gyűjtött leletanyagok tudományos feldolgozását Rásky Klára,⁴ Andreánszky Gábor,⁵ Kordosné Szakály Márta⁶ és Hably Lilla⁷ végezték. Ezeket a fosszilis flórákat a legutóbbi időig idézi a nemzetközi tudományos szakirodalom (pl. Erdei Boglárka et al⁸).

Tasnádi Kubacska Andrással közösen kezdték meg az ipolytarnóci bemutatóhely tervezését.

Ennek megvalósulását sajnos egyikük sem érthette meg. Személyes sorsukról özvegye emlékiratai tudósítanak.⁹ Szakmai munkásságának leglényegesebb eredményeit Hír János és Mészáros Zoltán¹⁰ foglalta össze.

⁴ RÁSKY, 1957.

⁵ ANDREÁNSZKY, 1959.

⁶ KORDOS–SZAKÁLY, 1984.

⁷ HABLY, 1985.

⁸ ERDEI et al, 2007.

⁹ ODESCALHI, 1987.

¹⁰ HÍR–MÉSZÁROS, 1995.

ÚJ FEJEZET PÁSZTÓN

1984-ben a Nógrád Megyei Múzeumok akkori vezetői, Praznovszky Mihály és Domonkos Alajos hirdettek újra természettudományos muzeológusi állást, melyet később összekötöttek a Pásztói Múzeum megalapításával. A státus létrejöttében elvülhetetlen érdemei vannak az országos természettudományos szakfelügyeletnek és személyesen Dr. Kecskeméti Tibor vezető szakfelügyelőnek.

A városi jogállását frissen visszanyert Pásztón igény mutatkozott egy helyi múzeum működésére, amely képes kezelni és bemutatni a város történelmi központjában Dr. Valter Ilona régész munkássága során feltárt műemlékeket (Ciszterci apátság alapjai, Üveghuta, Oskolamester háza), megfelelőképpen gondolja a Csohány Kálmán által a város számára összeállított kortárs képzőművészeti gyűjteményt és Pintér Nándor középiskolai tanár által összegyűjtött várostörténeti gyűjteményt.

A koncepció valósággá válásához azonban 15 évnek kellett eltelni. 1989-ig a természettudományi gyűjtemény elhelyezése is megoldatlan volt, többször költöztetni kellett. 1989 és 1997 között a felújított kolostorépületben kényszerű társbérletben kellett élnünk a Városi Könyvtárral. Az intézmény valódi kibontakozása a könyvtár elköltözése után indulhatott el. Ebben kulcsszerepe volt az egyházi kárpótlás intézményének és a kolostorépület hasznosítása ügyében a Ciszterci Rend és Pásztó Város között létrejött megállapodásnak.

TUDOMÁNYOS KUTATÓMUNKA A PÁSZTÓI MÚZEUMBAN

Barlangi ásatások

Bükki barlangok kitöltésének őslénytani vizsgálatával már az egyetemen elkezdtem foglalkozni. Ezt a munkát kezdő pedagógusként sem hagytam abba. Nógrád megyei természettudományos muzeológusként is (kisebb viták árán) tovább folytathattam ezt a kutatási témát. A vizsgálati módszerem lényege az üledék iszapolása és alapos átválogatása volt, melynek révén a legapróbb leletek sem mentek veszendőbe. A kronológiai és őskörnyezettani következtetések szempontjából kulcsfontosságú kisméretű maradványok határozását és elemzését Dr. Kordos László és Dr. Jánossy Dénes vezetésével sikerült fokozatosan elsajátítanom.

Első önálló ásatásom a répáshutai Pongor -lyuk feltárása volt, melyet Hevesi Attilával és Ringer Árpáddal kezdtünk el. A több éven át folytatott feltárás legfontosabb eredménye egy gazdag középső pleisztocén fauna feltárása és feldolgozása

volt Hevesi Attila, Hír János & Ringer Árpád¹¹, Hámori Zsolt & Hír János¹², Hír János.^{13, 14, 15, 16, 17} Az eredményeket az 1989. évi 10. Nemzetközi Barlangtani Kongresszuson is bemutattam.¹⁸

1987-ben a Bükk-fennsík déli peremén nyíló Peskő-barlang kitöltésének vizsgálatára vállalkoztam. A barlangban már többen végeztek ásatást, de a kitöltés finomrétegtani igényű iszapolásos vizsgálata még hiányzott. Legfontosabb eredményünk, hogy a barlang ma tanulmányozható bolygatatlan üledéke egy markáns késő jégkori interstadiális felmelegedés során képződött.^{19, 20, 21}

Az 1988 és 1989 évek során a Kőrös-bérci-barlang feltárását tűztük célul. Az idős roncsbarlang Magyarország legmagasabb tengerszint feletti helyzetű barlangürege (930 m). A kitöltés szelvényében késő jégkori, valamint középső pleisztocén ősmaradványanyagot gyűjtöttünk. A legalsó réteg vörös színű homokja áthalmazott miocén korú tengeri üledéknek bizonyult, mivel középső pleisztocén kisemlősök mellett miocén halfogakat tartalmazott.²² Hasonló jellegű üledéket a fennsík nyugati részének töbreiből már Jámor Áron²³ is leírt.

1994 nyarán láttunk hozzá a Lök-völgyi-barlang kutatásához, ahol ezidáig ugyancsak senki nem végzett iszapolásos gyűjtést. A barlang szelvényében ezúton is sikerült kimutatnunk középső jégkori ősmaradványokat.²⁴

Az 1989. évi Szpeleológiai Konferenciára megjelent Karszt és Barlangban egy összefoglaló munkát is közöltünk az előző évtized magyarországi barlangi őslénytani ásatásairól.^{25, 26}

LÖSZSZERŰ ÜLEDÉKEK ŐSLÉNYTANI VIZSGÁLATA ÉSZAK-MAGYARORSZÁGON

1982-ben külső ösztöndíjat nyertem a Magyar Tudományos Akadémia Földrajz-tudományi Kutató Intézetében, ahol Pécsi Márton akademikustól kaptam a fenti feladatot. A munkához elengedhetetlen volt a löszszerű üledékekben tömeges puhatestűmaradványok meghatározásának elsajátítása. Ehhez a Magyar Állami Földtani Intézetben Dr. Krolopp Endrétől kaptam segítséget. A gyűjtéseket Putnok és Serényfalva térségében végeztem^{27, 28} később a Zagyva-völgyben a csenгерházi löszfeltárás faunáját,²⁹ valamint a gyöngyösvisontai külszíni lignitbánya

¹¹ Hevesi—Hír.—Ringer, 1983.

¹² HÁMORI—Hír, 1986.

¹³ Hír, 1984.

¹⁴ Hír, 1986a.

¹⁵ Hír, 1987a.

¹⁶ Hír. 1999a.

¹⁷ Hír. 2003a.

¹⁸ Hír. 1989b.

¹⁹ Hír. 1991a.

²⁰ Hír. 1991b.

²¹ Hír—REGŐS, 2003.

²² Hír, 1988d.

²³ JÁMBOR, 1969.

²⁵ Hír—JÁNOSSY, 1989a.

²⁶ Hír—JÁNOSSY, 1989b.

²⁷ Hír, 1988b.

²⁸ Hír, 1989a.

²⁹ Hír, 1988c.

fedőképződményeiben található löszréteg ősmaradványait³⁰ dolgoztam fel. A szakmai publikációk mellett a témában egy ismeretterjesztő mű is született³¹ a már régóta megszűnt Múzeumi Mozaik hasábjain.

A negyedidőszaki barlangi üledékek, valamint a nyíltszíni lösszerű képződmények vizsgálati eredményeire alapul az 1990-ben az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetben megvédett kandidátusi disszertációm.³²

KÉSOŐ NEOGÉN ÉS QUARTER HÖRCSÖGFÉLÉK RENDSZERTANI VIZSGÁLATA

A barlangi fosszilis rágcsálóleletek tanulmányozása során merült fel, hogy a magyarországi pleisztocén kisgerinces faunákban előforduló hörcsögfélék feldolgozottságának színvonala elmarad az európai szakirodalomban elfogadott standardtól. Ezért hozzáfogtam a Magyar Természettudományi Múzeum Őslénytárában elhelyezett és elsősorban Dr. Jánossy Dénes ásatásai során begyűjtött crice-tida anyagok fogmorfológiai és biometrikus elemzéséhez.^{33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40} A munkának elsődlegesen rendszertani eredményei lettek, melyek közül külön megjegyzést érdemel két új faj és egy új alfaj leírása.^{41, 42, 43}

Cricetinus beremendensis Hír, 1994

Cricetinus jánossyi Hír, 1996

Cricetus runtonensis solymarensis Hír, 1997

A rendszertani elemzésen túlmenően a plio-pleisztocén kárpát-medencei fosszilis hörcsögök új szemléletű kronológiáját is el lehetett készíteni.^{44, 45}

A BIHARIUM GERINCES FAUNÁINAK REVIZIÓJA

A Biharium az egyetlen magyar eredetű nemzetközileg elfogadott szárazulati biokronológiai egység.⁴⁶ Alsó határát 1,8 millió évnél, felső határát kb. 300 ezer évnél vonják meg. Tipuslelőhelye a Nagyvárad közelében fekvő Betfia község határában, a Somlyó-hegybe mélyülő felhagyott mészkőbánya karszthasadékainak egyike (Betfia 2.). A bányában mind a mai napig lehet fosszilis kisemlős anyagot

³⁰ Hír, 1988a.

³¹ Hír, 1988i.

³² Hír, 1990a.

³³ Hír, 1989c.

³⁴ Hír, 1992a.

³⁵ Hír, 1993a.

³⁶ Hír, 1994a.

³⁷ Hír, 1995a.

³⁸ Hír, 1996a.

³⁹ Hír, 1997c.

⁴⁰ Hír, 1998b.

⁴¹ Hír, 1994b.

⁴² Hír, 1996b.

⁴³ Hír, 1997a.

⁴⁴ Hír, 1997b.

⁴⁵ Hír, 2002b.

⁴⁶ KRETZOI, 1956.

gyűjteni. A biharium alsó határa az *Allophaiomys* pocoknemzetség megjelenéséhez köthető. Ez a taxon a ma élő és a mai kisgerinces együttesekben döntő dominanciával szereplő gyökértelen fogú pockok első képviselője volt Európában. Megjelenését a fauna gyors és erőteljes átalakulása követte, melynek során uralkodóvá váltak a ma is élő emlősfajok közvetlen elődei.

Mindezek alapján reális tudományos igény volt a típuslelőhely újrazivsgálata és új leletanyagok begyűjtése. A munka elvégzését Venczel Mártonnal, a nagyváradai Körösvidéki Múzeum /Muzeu Țării Crișurilor/ természettudományi osztályvezetőjével együtt vállaltuk. A kutatás anyagi hátterét az OTKA T 014112 sz. projektje biztosította. Eredményeinkről publikációkban^{47, 48, 49, 50, 51} az 1996. évi hollandiai Kerkrade-ban,⁵² majd 1997-ben Moszkvában rendezett konferenciákon számoltunk be.^{53, 54} A nemzetközi szakirodalomban ebben a témában írt munkáinkra kaptuk eddig a legtöbb hivatkozást.

MIOCÉN KORÚ NEMTENGERI ÜLEDÉKEK GERINCES ŐSLÉNYTANI VIZSGÁLATA A PANNON MEDENCÉBEN

Magyarországon a gerinces paleontológia döntőrészt a barlangokra és a karszt-üledékekre fókuszált. A miocén korú nyíltszíni üledékeket (főleg a pannonnál idősebb képződményeket) általában nem tartották alaposabb vizsgálatra érdemesnek. Márpedig számtalan külföldi példa utalt arra, hogy miocén korú édesvizi-szárazulati üledékek gazdag és kronológiai, öskörnyezeti tanulmányokra alkalmas gerinces leletegyütteseket szolgáltatnak. A kutatási iránynak megfelelő lelőhelyfelderítési és a gyűjtési módszertant jórészt külföldi példák alkalmazásával alakítottam ki.^{55, 56, 57} A kutatómunkát - melyet ezúton is a nagyváradai Körösvidéki Múzeummal együttműködve végeztünk - az OTKA T016719, majd a T029148 sz. projektjei támogatták. Ennek során az alábbi fontosabb lelőhelyeket mintáztuk.

EGYHÁZASDENGELÉK, HOMOKBÁNYA

Az édesvizi puhatestűek héjait gazdagon tartalmazó keresztrétegzett homokot még hagyományos technikával (kézi szitázással) mintáztuk. A gyűjtés eredménye egy késői pannon korú (MN 13) kisgerinces fauna.^{58, 59}

⁴⁷ HÍR, 1989d.

⁴⁸ HÍR—VENCZEL, 1991.

⁴⁹ HÍR—VENCZEL, 1992.

⁵⁰ HÍR—VENCZEL, 1997.

⁵¹ VENCZEL—HÍR, 1997.

⁵² HÍR—VENCZEL, 1998a.

⁵³ HÍR, 1998a.

⁵⁴ HÍR—VENCZEL, 1998b.

⁵⁵ HÍR, 2004a.

⁵⁶ HÍR, 2004b.

⁵⁷ HÍR, 2005b.

⁵⁸ HÍR, 1989.

⁵⁹ HÍR—MÉSZÁROS, 1995.

SÁMSONHÁZA, OSZKORUZZA –ÁROK

A gerinces leleteket tartalmazó kovaföldes iszap a középső bádai korú Sámsonházi Formáció meszes tengeri üledékeinek fedőjébe települ. A terepen látható, hogy jobbára édesvízi puhatestűek héjainak tömegét tartalmazza. Iszapolással krokodilfogak, kételtűek, hüllők, patások és kisgerincesek csontmaradványai hozhatók ki belőle. A középső bádai korszakba, illetve a szárazulati rétegtan MN6 zónájába sorolt leletanyag feldolgozását Hír János, Mészáros Lukács, valamint Venczel Márton^{60, 61, 62, 63, 64} tették közzé.

MÁTRASZŐLŐS, RÁKÓCZI KÁPOLNA

A kápolna alatti útbevágás zöld mocsári agyagokat, szürke kovaföldes iszapot és egy vékony lignitréteget tár fel. Édesvízi csigák itteni tömeges előfordulásáról már Horusitzky Ferenc⁶⁵ tudósított. A tonnás nagyságrendű mintázást 1998-ban a szerző kezdeményezte. Ez idáig három lelőhelyet mintáztunk, közülük a Mátraszőlős 3. lelőhely anyaga jelenleg feldolgozás alatt áll. A faunák rétegtani helyzete: késő bádai, illetve a szárazulati rendszer szerinti MN 7/8 zóna. A begyűjtött ősmaradványanyag elemzésének eredményeit az alábbi publikációkban tettük közzé: Gál Erika et al.^{66, 67, 68} Hír János,⁶⁹ Hír János & Kókay József,⁷⁰ Hír János et al.^{71, 72} Venczel Márton.^{73, 74}

A FELSŐTÁRKÁNYI –MEDENCE LELŐHELYEI

Felsőtárkány község északi határában, az Őr-hegy déli lábánál mélyülő eróziós árkokat a helyiek „Güdör -kert” néven ismerik, ahonnan 1913 óta⁷⁵ miocén szárazulati ősmaradványok kerültek elő: a levéllenymatokból álló felsőtárkányi makroflóra⁷⁶ és gerinces szörványleletek.⁷⁷

A lelőhely 1950 után feledésbe merült, terepi visszaazonosítása 1999 őszén a szerzőnek és egy diábrigádnak sikerült. 2000 és 2007 között folyamatosan végeztünk gyűjtéseket a Güdör-kertben, ahol összesen öt lelőhelyet mintáztunk (FT 1, FT 2, FT 3/2, FT 3/8, FT 3/10). Ezen kívül a Felsőtárkány és Felnémet közötti műút egyik bevágásában is két lelőhelyet találtunk (FF 2/3, FF 2/7).

⁶⁰ Hír, 1998c.

⁶¹ Hír et al, 1998.

⁶² Hír–Mészáros, 2002.

⁶³ Venczel, 2004.

⁶⁴ Venczel, 2008.

⁶⁵ HORUSITZKY, 1942.

⁶⁶ GÁL et al, 1999a.

⁶⁷ GÁL et al, 1999b.

⁶⁸ GÁL et al, 2000.

⁶⁹ Hír, 2009.

⁷⁰ Hír–KÓKAY, 2002.

⁷¹ Hír et al, 1999.

⁷² Hír et al, 2000.

⁷³ Venczel, 2004.

⁷⁴ Venczel, 2008.

⁷⁵ SCHRÉTER, 1913.

⁷⁶ ANDREÁNSZKY – S. KOVÁCS, 1955.

⁷⁷ KRETZOI, 1982.

A feltárások eredményeit az alábbi publikációkban prezentáltuk: Erdei Boglárka & Hír János,⁷⁸ Hír János,^{79, 80, 81, 82, 83} Hír János et al,^{84, 85, 86} Hír János & Venczel Márton.⁸⁷ A feldolgozott leletanyagokból két új rágcsálófajt is leírtunk.^{88, 89}

Collimys dobosi Hír, 2005

Cricetodon klariankae Hír, 2007

A felsőtárkányi faunák kronológiai jelentősége, hogy átmenetet mutatnak a szárazulati rétegtan MN 7/8 és MN 9 zónái között.

LITKE, KRÉTABÁNYA –VÖLGY

A Litke községtől délre húzódó völgy felső szakaszán a huszas és a harmincas évek során mélyműveléssel finom kovaföldet bányásztak, melyet a népnyelv krétaként aposztrofált.

Bartkó Lajos⁹⁰ (1952), majd Csepregyhyné-Meznerics Ilona⁹¹ vizsgálatai igazolták, hogy a kovaföldet egy mocsári üledékkomplex tartalmazza, mely a kárpáti és a bádénai tengeri képződmények közé települ. Édesvízi-mocsári puhatestűeket, moszat oogoniumokat, valamint csontmaradványokat is tartalmaz.

A szerzőnek 2004-ben sikerült először csontmaradványokat kimutatni a volt krétabánya közelében. 2005 óta minden évben tonnás nagyságrendben mintáztunk. Először a Litke 1. lelőhelyen, majd annak 2008. évi kimerülése után az attól 80 méterre, déli irányban fekvő Litke 2. lelőhelyen.

A faunák egyértelműen Észak-Magyarország legidősebb kisgerinces leletanyagai, a korai bádénai korszakba, illetve a szárazulati kronológia késői MN5 zónájába sorolhatók. Több olyan taxont is tartalmaznak, melyek a Kárpát-medencében kizárólag innen kerültek elő. A faunisztikai kapcsolatok az Égei-térség és Kis-Ázsia felé mutatnak. A terepi munka és az előkerült leletanyagok feldolgozása még nem lezárt. Ezidáig az alábbi publikációkban számoltunk be eredményeinkről: Hír János,^{92, 93} Hír János & Venczel Márton.⁹⁴

Észak-Magyarországon kívül a Pannon-medence keleti peremén is végeztünk feltárómunkát Dr. Venczel Mártonnal, illetve a nagyváradi Körösvidéki Múzeummal való kapcsolatunkra alapozva.

⁷⁸ ERDEI—HÍR, 2002.

⁸³ HÍR, 2006c.

⁸⁸ HÍR, 2005c.

⁹² HÍR, 2006d.

⁷⁹ HÍR, 2002a.

⁸⁴ HÍR et al, 2001a.

⁸⁹ HÍR, 2007b.

⁹³ HÍR, 2009.

⁸⁰ HÍR, 2003b.

⁸⁵ HÍR et al, 2001b.

⁹⁰ BARTKÓ, 1952.

⁹⁴ HÍR—VENCZEL,

⁸¹ HÍR, 2005a.

⁸⁶ HÍR et al, 2007.

⁹¹ CSEPREGHYNÉ—

2006b.

⁸² HÍR, 2006b.

⁸⁷ HÍR—VENCZEL, 2004.

MEZNERICS, 1954.

TASÁDFŐ / TĂȘAD

A Királyerdő ÉNY-i hegylábi térségében fekvő település közelében húzódik a Brusztur-völgy, mely szarmata mészkövet és annak fekvőjében zöld meszes márgákat/ agyagokat tár fel. Utóbbiak helyenként édesvízi puhatestűeket és csontmaradványokat tartalmaznak. A terepi munkát Dr. Venczel Márton végezte 1999-ben és 2000-ben. A korai szarmata korszakba és a szárazulati rétegtan MN7/8 zónájába sorolt puhatestű, valamint kisgerinces leletek értékelését Hír János et al⁹⁵ publikálták.

KŐALJA / SUBPIATRĂ

A település a Királyerdő északi hegylábi térségében fekszik, a Sebes-Körös-völgyének peremén, Nagyváradtól 40 km-re keletre. A falutól délre húzódó Hidegvölgy /Valea Rece mentén fekvő bivalylegelő eróziós árkai változatos édesvízi képződményeket tárnak fel, melyek elsősorban zöldes árnyalatú agyagok, márgák és fehér mészszipa váltakozásából épülnek fel. 2004 nyarán Venczel Márton fedezte fel, hogy ezek az üledékek helyenként gazdagon tartalmaznak édesvízi puhatestűhéjakat.

Ezidáig három lelőhelyet tártunk fel (Su 2/1, Su 2/2, Su 2/3), melyek igen gazdag kisgerinces anyagot szolgáltatottak. A bádeni korszakba, illetve a szárazulati rétegtan MN 6 és MN 7/8 zónáiba sorolt faunákról egyelőre előzetes publikációk születtek: Hír János & Venczel Márton,⁹⁶ Venczel Márton et al.⁹⁷

VÉRCSOROG / VĂRCIOROG

A falu a Királyerdő nyugati hegylábi térségében fekszik, Nagyváradtól 35 km-re keletre.

A szárazulati ősmaradványokat tartalmazó üledékeket a falutól délre a Valea Varului tárja fel. Ezek jobbára kéesszürke mocsári agyagok és iszapok, helyenként vékony széntelevvel. Erre az édesvízi sorozatra a völgyfő közelében szarmata mészkő települ. A völgyben az első pozitív próbamintákat 2007 nyarán Venczel Márton és Hír János vették. Az eddig gyűjtött anyagot, melyet a szarmata korszakba és a szárazulati rétegtan 7/8 zónájába sorolunk, még nem publikáltuk.

⁹⁵ Hír et al, 2001a.

⁹⁶ HIR–VENCZEL, 2006a.

⁹⁷ VENCZEL et al, 2005.

A miocén kisgerinces témában az egyes faunák elemzésén túl néhány összefoglaló jellegű mű is született: Hír János.^{98, 99, 100, 101, 102} Továbbá az alábbi nemzetközi konferenciákon tudtunk részt venni: Iraklion,¹⁰³ Bécs,¹⁰⁴ Nagyszeben,¹⁰⁵ Frankfurt,¹⁰⁶ Bukarest.¹⁰⁷

A tudományos programok keretében végzett kutatási eredmények mellett a gyűjteményről, az alkalmi szórványleletekről és a térség geomorfológiai fejlődéséről is jelentettünk meg írásokat Hír János,^{108, 109, 110, 111, 112} továbbá Pásztor közvetlen környékének földtani, őslénytani nevezetességeiről egy ismeretterjesztő kötetünk is megjelent.¹¹³

A KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS ISMERETTERJESZTŐ TEVÉKENYSÉG

Az állandó természettudományi kiállítás

Egy múzeum legalapvetőbb funkciója a kiállítás. A Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet állandó természettudományi kiállítása 1998-ban valósulhatott meg a pásztói ciszterci kolostorépület emeleti negytermében és annak folyosóján, összesen kb. 100 m² alapterületen. A kiállítás forgatókönyvét magam készítettem.¹¹⁴ A saját gyűjteményi anyagok mellett jelentős ősmaradvány-kölcsönzéssel járult hozzá a kiállítás sikeréhez a Magyar Természettudományi Múzeum Föld- és Őslénytára, a Magyar Állami Földtani Intézet és a gyöngyösi Mátra Múzeum. A tárlat időrendben mutatja be a nógrádi térség földtörténeti eseményeit, legjellemzőbb kőzettípusait és ősmaradványait. A kiállításához négynyelvű katalógus készült.¹¹⁵ A tárlat megismertetése több ismeretterjesztő jellegű írásban történt.^{116, 117, 118, 119}

A kiállítás létrejöttét a Kulturális Örökség Minisztériuma, valamint a Soros Alapítvány támogatták. A tárlat fizikai megvalósítása elképzelhetetlen lett volna Prešits Antal kiállításrendező tapasztalata és találékonysága nélkül.

⁹⁸ Hír, 2001a.

⁹⁹ Hír, 2001b.

¹⁰⁰ Hír, 2002b.

¹⁰¹ Hír, 2004d.

¹⁰² Hír, 2005b.

¹⁰³ DAXNER–HÖCKET AL, 2004.

¹⁰⁴ Hír, 2002c.

¹⁰⁵ Hír, 2002d.

¹⁰⁶ Hír, 2002e.

¹⁰⁷ Hír–VENCZEL, 2006a.

¹⁰⁸ Hír, 1987b.

¹⁰⁹ Hír, 1987g.

¹¹⁰ Hír, 1990b.

¹¹¹ Hír, 1993c.

¹¹² Hír, 1994c.

¹¹³ Hír, 1992f.

¹¹⁴ Hír, 1998.

¹¹⁵ Hír, 2000a.

¹¹⁶ Hír, 1999b.

¹¹⁷ Hír, 1999c.

¹¹⁸ Hír, 1999d.

¹¹⁹ Hír, 2006a.

MÚZEUMPEDAGÓGIA

A kutatótáborok

Manapság divatos téma a múzeumpedagógia. A Pásztói Múzeumban ezt a kezdetektől műveltük, mitöbb az általunk éves rendszerességgel szervezett öslénytani kutatótáborokat már előző munkahelyünkön, a kazincbarcikai Irinyi János Vegyipari Technikumban 1982-ben elindítottuk.

Az általunk szervezett táborok pedagógiai célja, hogy kivigyük az önként jelentkező 20–25 fő középiskolás korú fiatal a négy fal közül két hét erejéig és megismertessük velük a természetközeli élet kultúráját. Ez konkrétan azt jelenti, hogy sátorban alszunk, ételeinket a helyszínen magunk főzzük, lavórban mosakodunk és tábori illemhelyet (urambocsá deszkabudit) használunk. A civilizáció „áldásait” csak a legszükségesebb mértékig exportáljuk a természetbe. Ezek a körülmények már önmagukban is intenzív nevelési lehetőséget rejtnek.

Ehhez társul, hogy táborainkban teljes értékű kutatómunka folyik. A táborok szakmai programja minden esetben egy öslénytani ásatás elvégzése.

Az ásatások során feltárt leletanyag a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet Természettudományi Gyűjteményébe került beletárolásra. Munkánk eredményeiről a tudományos publikációk mellett az ismeretterjesztő irodalomban is beszámoltunk. Eddigi táborainkat az alábbi helyszíneken szerveztük:

Pongor–lyuk-barlang, Répáshuta, Bükk-hegység:

A barlang kitöltésének kutatására 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1991, 1995. években szerveztünk táborot. Munkánk eredményeiről az alábbi ismeretterjesztő írásokat közzétettük.^{120, 121, 122, 123, 124}

Peskő-barlang, Felsőtárkány, Bükk-hegység:

A barlang üledékeinek vizsgálatára 1987 nyarán szerveztünk táborot.

Kőrös–bérci-barlang, Szilvásvár, Bükk-hegység:

A barlang rétegazonosító ásatását 1988, 1989 nyarán szervezett táborokban végeztük. Ezek nyomán egyetlen ismeretterjesztő cikket közzétettünk.¹²⁵

Egyházasdengelegi homokbánya, Cserhát-hegység:

A homokbánya ősmaradványainak begyűjtése céljából 1990 nyarán szervez-

¹²⁰ HÍR, 1983.¹²² HÍR, 1985a.¹²⁴ HÍR, 2007a.¹²¹ HÍR, 1984.¹²³ HÍR, 1985b.¹²⁵ HÍR, 1989e.

tünk táborát. A gyűjtés eredményeiről négy ismeretterjesztő írást közöltünk.^{126, 127, 128, 129}

Lök-völgyi-barlang, Felsőtárkány, Bükk-hegység:

A barlang kitöltésének vizsgálatát az 1994. évi táborunk szakmai programja volt. Az ásatásról az Élet és Tudomány hasábjain közöltünk cikket.¹³⁰

Oszkoruzsa-árok, Sámsonháza, Cserhát-hegység:

Az 1995 őszén felfedezett lelőhelyet 1996, 1997 és 1999. évi táborainkban tártuk fel. Az ezekre épülő ismeretterjesztő cikkek a következők voltak Fancsik János et al,¹³¹ Hír János.^{132, 133, 134, 135, 136, 137, 138}

Fehérkő-bánya, Mátraszőlős, Cserhát-hegység:

A Mátraszőlősi Rákóczi kápolna közelében található lelőhelyeket az 1998 nyarán szervezett táborunkban kezdtük feltárni.

Lök-völgy, Felsőtárkány, Bükk-hegység:

1999 őszén sikerült rábukkannunk az 1949 óta azonosítatlan „Güdör-kert” n. lelőhelyre. Ennek feltárásával zsinórban egymást követő hét évben szervezett táborainkban foglalkoztunk: 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006. Munkánkról a következő ismeretterjesztő írásokban tudósítottunk.^{139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146}

Hólya-tanya, Ipolytarnóc, Cserhát-hegység:

A 2001-ben feltárt litkei Krétabánya-völgy ősgérinces lelőhelyeinek kutatása a 2007., 2008., 2009. években szervezett táborainkban zajlott. Ezt a munkát minden valószínűség szerint a 2010. évben is folytatjuk.

Táboraink szervezéséről és eredményeiről néhány összefoglaló és módszertani jellegű írást is közöltünk.^{147, 148}

¹²⁶ Hír, 1988f.

¹²⁷ Hír, 1989g.

¹²⁸ Hír, 1991e.

¹²⁹ Hír, 1991f.

¹³⁰ Hír, 1996d.

¹³¹ FANCSIK ET AL, 2005.

¹³² Hír, 1995c.

¹³³ Hír, 1995d.

¹³⁴ Hír, 1996c.

¹³⁵ Hír, 1997d.

¹³⁶ Hír, 1999e.

¹³⁷ Hír, 1999f.

¹³⁸ Hír, 2000c.

¹³⁹ Hír, 2000b.

¹⁴⁰ Hír, 2001d.

¹⁴¹ Hír, 2002f.

¹⁴² Hír, 2003c.

¹⁴³ Hír, 2004g.

¹⁴⁴ Hír, 2009a.

¹⁴⁵ Hír, 2009b.

¹⁴⁶ Hír, 2010.

¹⁴⁷ Hír, 1993e.

¹⁴⁸ Hír–HíRNÉ 2004.

A KERÉKPÁRTÚRÁK

Emlékezetes akciónk volt az 1986 és 1987 nyarán szervezett kerékpártúránk, melyeket a közeli országok természeti szépségeinek költségkímélő megismertetése céljából szerveztünk. Első túránk a Bihar-hegység bejárására szerveződött, különös tekintettel a Jád-völgye és a Padiş-fennsík karsztjelenségeire. A természetföldrajzi szépségeken túl sajátos élményt jelentett a középiskolás korú résztvevők számára a Ceaulescu diktatúra alatt élő romániai magyarokkal való találkozás.

1987 nyarán a Montenegrói-karszt és az Adriai-tenger parvidékének bejárása volt a cél. Ennek során végigkerékpároztuk a Vajdaságot. Újvidéken vonatra szálltunk és belgrádi átszállással a Montenegrói Bijelo Poljeig vonatoztunk.

Itt bicajainkra pattantunk és végigkerekeltük a zordon szépségű Tara-völgyet. Zabjak község kempingjét támaszpontul használva bejártuk a Durmitor-hegységet, majd legurultunk Titográdba (ma Podgorica). A Skodrai-tó érintésével, a Rumija-hegység hágóján átkelve értük el az Adriát. A tenger mentén eljutottunk Dubrovnikba, majd a Neretva-völgyén át Mostarba. Innen egy hosszú vonatúttal tértünk vissza Szabadkára.

A túrák során készített diaanyagokat számtalan alkalommal vetítettük. Ezen kívül több ismeretterjesztő írás is született a biciklitúrák nyomán.^{149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156} Néhány ekkor készült fotó a szakközépiskolás földrajztankönyvbe is bekerült.^{157, 158} A résztvevők (akik ma már komoly családapák) is megérdemlik, hogy név szerint említsük őket: Bakonyi Béla, Fodor Tamás, Fülöp István, Göblyös István, Nagy Ferenc, Nagy Tamás, Murányi Lajos.

TANULMÁNYUTAK

Első külföldi ösztöndíjamat 1989-ben az ankarai Hacettepe Egyetem Földtani Tanszékére nyertem. Ennek során sikerült bejárnom a Toros-hegység karsztterületeit, a Fekete-tenger mellékét és Kelet-Anatóliát. A tanulmányút alapján az alábbi szakmai és ismeretterjesztő publikációk születtek.^{159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168} Az utazás során készített diaanyagból számos TIT előadást tartottam.

¹⁴⁹ Hír, 1986b.

¹⁵⁰ Hír, 1986c.

¹⁵¹ Hír, 1987c.

¹⁵² Hír, 1987d.

¹⁵³ Hír, 1987e.

¹⁵⁴ Hír, 1987f.

¹⁵⁵ Hír, 1988e.

¹⁵⁶ Hír, 1988g.

¹⁵⁷ Hír, 2000d.

¹⁵⁸ Hír, 2000e.

¹⁵⁹ Hír, 1990d.

¹⁶⁰ Hír, 1991c.

¹⁶¹ Hír, 1991g.

¹⁶² Hír, 1992b.

¹⁶³ Hír, 1992c.

¹⁶⁴ Hír, 1992d.

¹⁶⁵ Hír, 1992e.

¹⁶⁶ Hír, 1993b.

¹⁶⁷ Hír–ÖZBEK, 1994.

¹⁶⁸ ÖZBEK–Hír, 2000.

1992-ben az Athéni Állami Egyetem Őslénytani Tanszékén nyertem ösztöndíjat. Ennek révén láthattam az Égei-térség késői miocén gerinces lelőhelyeit és leletanyagait, valamint végigjárhattam Görögország magashegységeit. Utóbbi témában a kilencvenes évek során több egyéni utazást is lebonyolítottam. Ennek révén 2001-re lényegében valamennyi fontosabb görög magashegyvidéket végigjártam. A témában egy összefoglaló ismeretterjesztő mű megírásával még adós vagyok. Görögország hegyvidékei címmel fotókiállítást és vetített diaképes előadást állítottam össze, továbbá néhány ismeretterjesztő írást jelentettem meg,^{169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176} valamint néhány fotóból tankönyvi illusztráció lett.¹⁷⁷

1996-ban a bécsi Természettudományi Múzeum Őslénytani Osztályára nyertem ösztöndíjat. Az egyhónapos ösztöndíj során sikerült ausztriai késő neogén gerinces faunákat tanulmányoznom, valamint a neogén nyíltszíni üledékek mintázásának módszertanát elsajátítanom Dr. Gudrun Daxner-Höck-től.

2005-ben több éves előkészület után és egyéni kapcsolatok felhasználásával kijutottam Brazília ÉK-i részébe. A közel két hónapos kint tartózkodás során végigjárhattam Pernambuco, Bahia, Piaui, Parnaíba és Ceara államok természeti nevezetességeit. Az utazás alapján vetített diaképes előadást állítottam össze és ismeretterjesztő írásokat publikáltam.^{178, 179, 180}

A TÚLÉLÉS ÉS A TOVÁBBFEJLŐDÉS ESÉLYEI

2005-ben ismét minőségi előrelépés történt a természettudományos muzeológia Nógrád megyei helyzetében egy második számú természettudományos szakember belépésével, Pásztai Andrea személyében.

A Pásztói Múzeum nyertes pályázatait, illetve a képzett, tapasztalatokkal bíró szakember gárda révén lehetőség nyílik arra, hogy a természettudományos muzeológia, ezen belül a múzeumpedagógia is korszerű fejlődésen essen át.

Célunk az, hogy hatékonyan és aktívabban bekapcsolódjunk az oktatás és az egész életen át tartó tanulás folyamatába a múzeum gyűjteményi és kiállítási anyagának, illetve az általuk kínált programcsomagok segítségével. Fontosnak tartjuk, hogy mind a szervezett keretek között, mind az egyénileg, szabadidőjükben ide látogatók megismerjék a Pásztói Múzeum sajátosságait, gyűjteményi és kiállításai anyagainak jellemzőit, a főbb természettudományos, illetve helytörténeti ismeretanyagát.

¹⁶⁹ Hír, 1988h.

¹⁷² Hír, 1991d.

¹⁷⁵ Hír, 2004e.

¹⁷⁸ Hír, 2006e.

¹⁷⁰ Hír, 1989f.

¹⁷³ Hír, 2001c.

¹⁷⁶ Hír, 2004f.

¹⁷⁹ Hír, 2006f.

¹⁷¹ Hír, 1990c.

¹⁷⁴ Hír, 1993d.

¹⁷⁷ Hír, 2000d.

¹⁸⁰ Hír, 2007c.

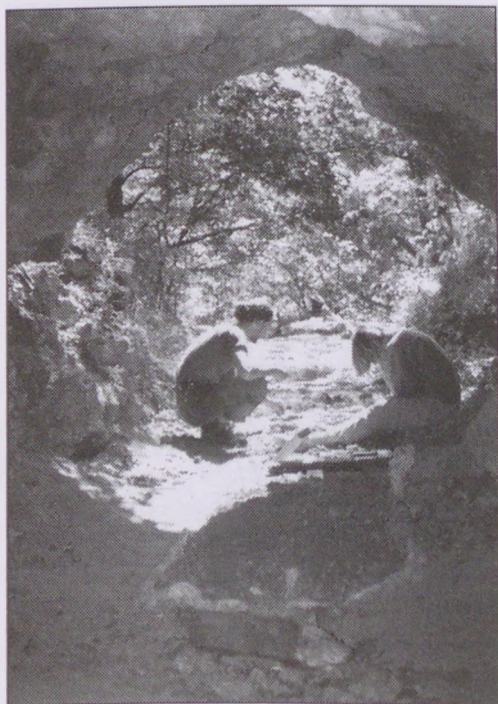
A helyi pedagógusokkal, óvodapedagógusokkal együttműködve kidolgoztuk a programcsomagjainkat, amelyek mindenféleképpen a képesség- és kompetenciafejlesztésbe kapcsolódnak be különféle módszertani eszközök segítségével.

Rendezvényeink, kiadványaink, múzeumpedagógiai foglalkozásaink sokszínűségével, tematikus felépítésükkel megpróbálunk az idelátogató egészen kicsi gyermekektől kezdve az idősebb korosztály képviselőinek is megfelelő szórakozást, élményt biztosítani, a múzeum tudás- és ismeretanyagát kiemelkedő szakmai felkészültséggel átadni, ezáltal elősegítve a Pásztói Múzeumba visszatérő látogatók emelkedő számát is.

1. kép

Tábori konyha az 1998-évi
kőrös-bérci kutatótáborban.
A képen látható személyek:
Halász István, Bagoly Krisztina,
Simicska Tünde

2. kép

Kézi válogatás a Lök-völgyi-
barlang 1994- évi ásatásakor.
A képen látható személyek:
Klarianka Csaba, Molnár Anita.

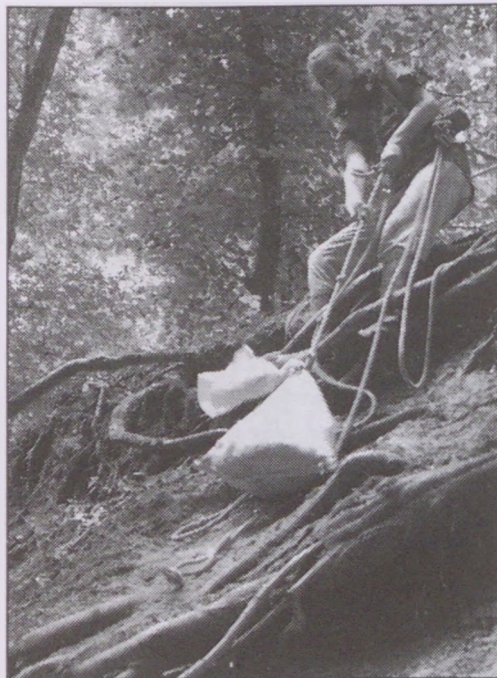
3. kép

Homok kézi szitázása az 1990-évi egyházasdengelegi táborban.
A képen látható személyek: Klarianka Csaba, Halasi László, Kecskés László

4. kép

Gépi iszapolás a 2009-évi ipolytarnóci táborban. A képen látható személyek:
Surányi Anna, Buron Krisztián, Szemerády Enikő

5. kép

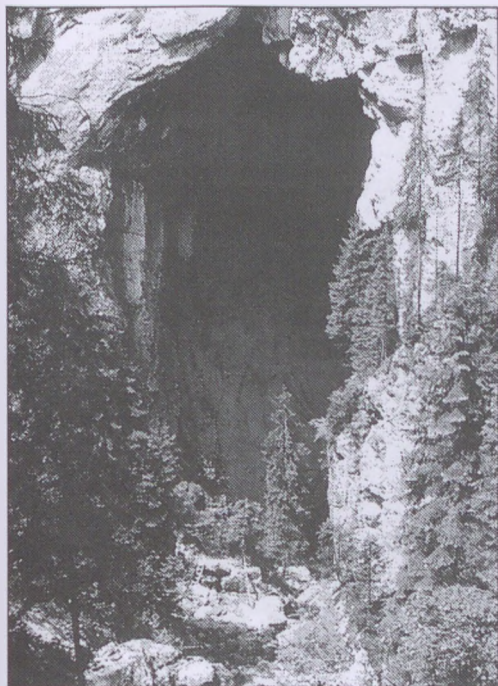
1 zsák minta kiemelése a Krétabánya-völgyből, a 2009-évi táborban. A képen látható személy: Szemerády Enikő

6. kép.

Avatási szertartás a 2009-évi ipolytarnóci táborban.

A képen látható személyek: Badacsonyi Katalin, Klenyán Dávid, Berki Bianka, Német Vivien, Farkavölgyi Domonkos

Az 1986-évi bihari kerékpártúránk
két nevezetes célpontja

7. kép

A Csodavár / Cetatile Ponorului
bejárata

8. kép

A Sárga-kőrös forrása / Galbena

9. kép

A Dumitor jégbarlangjában.
A képen látható személyek:
Fodor Tamás, Murányi Lajos

10. kép

Ébredés a dubrovniki szabad strandon. A képen látható személyek:
Fodor Tamás, Murányi Lajos, Bakonyi Béla, Nagy Tamás

11. kép

Az 1987-évi kerékpártúránk a montenegrói Tara-völgyben

12. kép

Az 1987-évi jugoszláviai kerékpártúra résztvevői: Nagy Ferenc, Göblyös István, Nagy Tamás, Bakonyi Béla, Murányi Lajos, Fodor Tamás, Fülöp István

13. kép

A Köprücay-folyó völgye a Nyugati-Toros-hegységben, Törökország

14. kép

Tábori szövőszék nomád yürükök nyári szállásán.
Aksu Yayla, Nyugati Toros-hegység

15. kép

Az Aósz-folyó völgye az Északi-Pindosz-hegységben, Epirusz, Görögország

16. kép

A szerző a Lefka Ori magaskarsztján, Ny-Kréta, Görögország.

17. kép

Homokkőformák a Serra da Capivara Nemzeti Parkban, Piauí Állam, Brazília

18. kép

Vízesés a Gyémánt-fennsíkon,
Bahia Állam, Brazília

19–20. kép

Múzeumpedagógiai programok a Pásztói Múzeumban

A képeken látható múzeumi munkatársa, fent: Pászti Andrea, lent: Zentai Evelin

IRODALOMJEGYZÉK:

- Andreánszky G.: Die Flora der sarmatischen Stufe in Ungarn. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. 360.
- Andreánszky G.—S. Kovács É.:
Szarmata flóra Felsőtárkányból (Heves M.). In: A Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve, 44: Budapest, 1955. 42–55.
- Bartkó L.: A salgótarjáni barnakőszén-medence ÉNY-i részének földtani viszonyai. In: A Magyar Állami Földtani Intézet Jelentése az 1948. évről 1952. 101–110.
- Csepregyhé Méznerics I.:
A salgótarjáni szénmedence miocén molluszkafaunája. Kézirat, Országos Földtani Adattár, no. Szén-93., Budapest, 1950. 7–8.
- Daxner-Höck G., Hír J., Joniak P., Kordos L.—Sabol M.:
Rodent assemblages from the Central Paratethys. Stratigraphical and palaeoenvironmental consideration. In: European Science Foundation, EEDEN Meeting, Irakleion, 3–7th Nov., Programme, 2004. 3.
- Erdei B., Hably L. Kázmér M., Utescher T.—Bruch A.:
Neogene flora and vegetation of the Pannonian domain in relation to paleoclimate and palaeogeography. In: Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 253: Amsterdam, 2007. 115–140.
- Erdei B.—Hír J.:
Vegetation and Climate reconstruction of Sarmatian (Middle Miocene) sites from NE and W Hungary. In: Acta Universitatis Carolinae -Geologica, 46 (4): Praha, 2002. 75–84.
- Fancsik J., Harmos K.—Hír J.:
A Kis-Zagyva völgye. In: Természetbúvár, 60 (4): Budapest, 2005. 20–23.
- Gál E.—Hír J.—Kessler E.—Kókay J.—Mészáros L.—Venczel M. (1999a.):
A Mátraszőlős l. lelőhely középső miocén ősmaradványai (Rö-

vid szinopszis). In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 23. Salgótarján, 1999. 41–48.

Gál E.—Hír J.—Kessler E.—Kókay J.—Mészáros L.—Venczel M. (1999b):
Középső miocén ősmaradványok a Mátraszőlős, Rákóczi-kápolna alatti útbevágásból. I: Mátraszőlős 1.- Folia Historico Naturalia Musei Matraensis, 23. Gyöngyös, 1999. 33–78.

Gál E.—Hír J.—Kessler E.—Kókay J.—Venczel M.:
Középső miocén ősmaradványok a Mátraszőlős, Rákóczi-kápolna alatti útbevágásból II. A Mátraszőlős 2. lelőhely. In: Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis, 24. Gyöngyös, 2000. 39–75.

Hably L.:
Ipolytarnóc alsó miocén korú flórája. In: Geologica Hungarica Series Palaeontologica, 1985. 44–46. 76–255.

Hámori Zs.—Hír J.: A répáshutai Pongor-lyuk-tető barlangjai. In: Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, 1.(bányászat) 33. (1–4), Miskolc, 1986. 181–187.

Hevesi A., Hír J., Ringer Á.:
Ásatás a répáshutai Pongor-lyukban. In: Karszt és Barlang, Budapest, 1983/1–2. 56–60.

Hír János:
Barcikai kutatók Répáshután. In: Észak Magyarország, 39., 222., 4., Miskolc, 1983

Hír János:
Középső Pleisztocén gerinces leletek a Pongor-lyukból. In: Karszt és Barlang, Budapest, 1984/2., 73–76. 1984

Hír János:
Ásatás a répáshutai Pongor-lyukban. In: Föld és Ég, 19. (10): 311–313. Budapest, 1984

Hír János:
Medvefogvadászat a Pongor-lyukban. In: Élet és Tudomány, 44. (49): 1544–1545., Budapest, 1985a

Hír János:
Kutatójelöltek barlangkóstolója. In: Nógrád, május 8., 3., Salgótarján, 1985 b

Hír János:
A répáshutai Pongor-lyuk ásatásának eddigi eredményei. In:

- Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, 1.(bányászat), 33: (1–4), 75–85., Miskolc, 1986a
- Hír János: A Csodavár. In: Élet és Tudomány, 41(45): 1439., Budapest, 1986b
- Hír János: Az Eleven Tűz-jégbarlang. In: Élet és Tudomány, 41. (50): 1598., Budapest, 1986c
- Hír János: Újabb oldenburgi gerinces fauna a Bükk-hegységből. In: Földrajzi Értesítő, 36: (3–4) 235–252., Budapest, 1987a
- Hír János: Gerinces őslénytani vizsgálatok lehetőségei Nógrád-megyében. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 13: 381–388., Salgótarján, 1987b
- Hír János: Kerékpárral a Bihar-hegységben. In: Nógrádi Művelődés, 87 (2): 52–62., Salgótarján, 1987c
- Hír János: A Tara-völgye. In: Élet és Tudomány, 42 (48): 1534., Budapest, 1987d
- Hír János: Jád-völgyi emlékek. In: Élet és Tudomány, 42. (35): 1118., Budapest, 1987e
- Hír János: Forrástó. In: Élet és Tudomány, 42. (14): 446., Budapest, 1987f
- Hír János: Mastodon arvernensis (CROIZET–JOBERT, 1828) előfordulása Szátok községben. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 13: 373–379., Salgótarján, 1987g
- Hír János: Puhatestű és aprógerinces leletek a visontai külfejtés löszrétegeiből. In: Folia Historico Naturalia Musei Matraensis, 13: 37–42., Gyöngyös, 1988a
- Hír János: Alsópleisztocén lejtőlösz előfordulása a Sajó-völgyben. In: Földtani Közlöny, 118: 163–173., Budapest, 1988b
- Hír János: A bátonyterenyi (csengerházi) löszfeltárás faunavizsgálata. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 14: 429–441. Salgótarján, 1988c

- Hír János: Rétegazonosító ásatás a Kőrös-barlangban. In: Karszt és Barlang, 1988/2., 75–78., Budapest, 1988d
- Hír János: Kerékpárral Crna Gora hegyeiben. In: Múzeumi Mozaik, 88 (1): 73–77., Salgótarján, 1988e
- Hír János: Új felsőpannon ősmaradványlelőhely: az egyházasdengelegi homokbánya. In: Múzeumi Mozaik, 88/1., 53–54., Salgótarján, 1988f
- Hír János: Kerékpárral Crna Gora hegyeiben. In: Túrista Magazin, 100. (3): 27–29., Budapest, 1988g
- Hír János: Az Olymposz. In: Túrista Magazin, 100. (4): 30–31., Budapest, 1988h
- Hír János: A lözcsigákról dióhéjban. In: Múzeumi Mozaik, 88/2., 27–30., Salgótarján, 1988i
- Hír János: Pliocén aprógerinces maradványok az egyházasdengelegi homokbányából. In: Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve, spec. publ. in memor. J. Belitzky: 389–400., Salgótarján, 1989
- Hír János: Őslénytani adatok a Sajó-teraszok korának kérdéséhez. In: Földrajzi Értesítő, 38: (1–2) 5–31., Budapest, 1989a
- Hír János: Oldenburg-type vertebrate fauna from the Pongor Cave (North Hungary, Bükk Mountains). In: Proceedings of the 10 th International Congress of Speleology, II., 521–525., Budapest, 1989b
- Hír János: A Tar-kői-kőfülke Allocricetus anyagának újvizsgálata. In: Folia Historico Naturalia Musei Matraensis, 14: 41–70., Gyöngyös, 1989c
- Hír János: International Meeting on Evolution, Phylogeny and Biostratigraphy of Arvicolids: az első kizárólag pockokkal foglalkozó őslénytani kongresszus a dél-csehországi Rohanovban. In: Földrajzi Közlemények, 37.(63.): (1–2.) p. 119., Budapest, 1989d

- Hír János: A Kőris-lyuk. In: Élet és Tudomány, 44. (4): 126., Budapest, 1989e
- Hír János: Istenek és múzsák hegyvidéke: az Olymposz. In: Múzeumi Mozaik, 89/1., 88–91., Salgótarján, 1989f
- Hír János: Dengelegi parányok. In: Múzeumi Mozaik, 89 (2): 63–66., Salgótarján, 1989g
- Hír János: A Bükk-hegység idősebb barlangszíntjének és a Sajó-völgy teraszszíntjeinek biokronológiája. In: kandidátusi disszertáció, kézirat, p. 1–127., Pásztó-Budapest, 1990a
- Hír János: A Mátra- és a Bükk-hegység fejlődéstörténeti vázlata a szarmata korszaktól a negyedidőszakig. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 16: 269–285., Salgótarján, 1990b
- Hír János: Megmáztuk az Olymposzt. In: Polgár, 1. (14): 31., Salgótarján, 1990c
- Hír János: Hátizsákkal Anatóliában. In: Múzeumi Mozaik, 90 (1): 51–53., Salgótarján, 1990d
- Hír János: Rétegazonosító ásatás a Peskő-barlangban. In: Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis, 16: 5–12., Gyöngyös, 1991a
- Hír János: Rétegazonosító ásatás a Peskő-barlangban. In: Karszt és Barlang, 1991 (1–2): 97–100., Budapest, 1991b
- Hír János: Egy szubfosszilis magashegyi kisemlősfauna a Középső-Toros-hegységből (Beszámoló az 1989-évi törökországi tanulmányút egyik eredményéről.) In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 17 : 345–365., Salgótarján, 1991c
- Hír János: Út az Olymposzra. In: Élet és Tudomány, 46. (10): 306–307., Budapest, 1991d
- Hír János: A homokbánya kincsei. In: Új Nógrád, 2. (137): VI. 13., 5., Salgótarján, 1991e

- Hír János: A IX. Természettudományi Kutatótábor. In: Múzeumi Mozaik, 91 (1): 122–123., Salgótarján, 1991f
- Hír János: Törökországi barangolások. In: Múzeumi Mozaik, 91 (1): 106–109., Salgótarján, 1991g
- Hír János: Hamster remains (Rodentia, Mammalia) from the Lower Pleistocene fauna of the Hajnóczy Cave. In: Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica, 15: 139–158., Budapest, 1992a
- Hír János: Subfossil Mesocricetus population from the Toros Mountains (Turkey) (Mammalia). In: Folia Historico Naturalia Musei Matraensis, 17: 107–130., Gyöngyös, 1992b
- Hír János: Az Uzun Su-völgye. In: Élet és Tudomány, 47 (5): 146–247., Budapest, 1992c
- Hír János: Aszpendosz. In: Élet és Tudomány, 47 (15): 464–466., Budapest, 1992d
- Hír János: A Bendi Mahi-vízesés. In: Élet és Tudomány, 47 (43): hátlap. Budapest, 1992e
- Hír János: Évmilliók üzenete Pásztó környékén. Mikszáth Kiadó, p. 1–68. Salgótarján, 1992f
- Hír János: Allocricetus éhiki, SCHAUB 1930 (Rodentia, Mammalia) finds from Villány 3 and Osztramos 3 (Hungary). In: Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica, 16: 61–80., Budapest, 1993a
- Hír János: Cricetulus migratorius (PALLAS, 1773) (Rodentia, Mammalia) population from the Toros Mountains (Turkey)–(With a special reference to the relation of Cricetulus and Allocricetus genera). In: Folia Historico Naturalia Musei Matraensis, 18: 17–34., Gyöngyös, 1993b
- Hír János: Presence of Chalicotherium grande, BLAINVILLE, 1849 in the Paris Valley at Nógrádszakál (North Hungary, Nógrád County). In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 18: 233–246., Salgótarján, 1993c

- Hír János: A lezvoszi kövült erdő. In: Élet és Tudomány, 48. (10): 301–302., Budapest, 1993d
- Hír János: Környezetvédelmi táborok szervezésének praktikus tudnivalói. In: Zöld Út, 59–62., TIT Nógrád M. Egyesülete, Salgótarján, 1993e
- Hír János: *Cricetus cricetus nanus* SCHAUB, 1930 (Mammalia, Rodentia) finds from the Carpathian Basin. In: *Annales Historico Naturales Musei Nationalis Hungarici*, 86: 13–27., Budapest, 1994b
- Hír János: *Cricetinus beremendensis* sp. n. (Rodentia, Mammalia) from the Pliocene fauna of Beremend 15. (S. Hungary). In: *Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica*, 17: 71–89., Budapest, 1994b
- Hír János: A nógrádi természettudományi gyűjtemény. In: *Studia Naturalia*, 4. (Tanulmányok a magyar földtudományi gyűjtemények történetéből), 313–314., Budapest, 1994c
- Hír János: Revised investigation of the *Allocricetus* material (Rodentia, Mammalia) from the Tarkő Rock shelter (N. Hungary). In: *Annales Geologiques des pays Helleniques* 36: 579–606. AΘHNA/Athens, 1995a
- Hír János: The results of the paleontological excavation in the Lök-völgyi Cave (North Hungary, Bükk Mountains). In: *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis*, 20: 31–48., Gyöngyös, 1995b
- Hír János: Egy viszontagságos őslénytani ásatás rövid története. In: *Pásztói Hírlap*, 6 (6): 9., Pásztó, 1995c
- Hír János: Múzeumi kutatótábor. In: *Pásztói Hírlap*, 6 (10): 9., Pásztó, 1995d
- Hír János: New results in the study of Hungarian Plio-Pleistocene cricetids. In: *Acta Zoologica Cracoviensia*, 39: 213–218., Krakow, 1996a
- Hír János: *Cricetinus janossyi* sp. n. (Rodentia, Mammalia) from the Pliocene fauna of Osztramos 7. (N Hungary). In: *Fragmenta Min-*

erologica et Palaeontologica, 18: 79–90., Budapest, 1996b

- Hír János: Őslénytani kutatótábor. In: Pásztói Hírlap, 7 (10): 11., Pásztó, 1996c
- Hír János: Az elfelejtett barlang. In: Élet és Tudomány, 51(47): 1475–1477., Budapest, 1996d
- Hír János: *Cricetus runtonensis solymarensis* ssp. n. (Mammalia, Rodentia) from the Late Middle Pleistocene fauna of Solymár. In: *Annales historico-naturalia Musei nationalis hungarici*, 89: 23–42., Budapest, 1997a
- Hír János: A short scetch of the evolution and stratigraphy of the Plio-Pleistocene cricetids (Rodentia, Mammalia) in Hungary. In: *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis*, 22: 43–49., Gyöngyös, 1997b
- Hír János: A Comparative study on the dental morphology of the Early Pleistocene *Cricetus praeglacialis* SCHAUB, 1930 and recent Hungarian *Cricetus cricetus* L. In: *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis*, 22: 51–79., Gyöngyös, 1997c
- Hír János: Őslénytani ásatás a Buda-hegyen. In: Pásztói Hírlap, 8 (9): 11., Pásztó, 1997d
- Hír János: The *Allophaiomys* type material in the Hungarian collections. *PALUDICOLA – Scientific contribution of the Rochester Institute of Vertebrate Paleontology*, 2(1): 28–36., New York, 1998a
- Hír János: The cricetid material (Rodentia, Mammalia) of the Early Pleistocene vertebrate fauna of Somssich-hegy 2. In: *Annales historico-naturales Musei nationalis hungarici*, 90: 57–89., Budapest, 1998b
- Hír János: Új aprógerinces leletek a kelet-cserháti szarmata mocsári képződményekből (Sajóvölgyi Formáció). In: 1. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, május 8–9., Tata, Előadáskivonatok, 6., 1998c

- Hír János: Répáshuta, Kövesvár. Alsó pleisztocén barlangkitöltés. In: 2. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, Noszvaj, május 7–8, Kirándulásvezető, 29–30., 1999a
- Hír János: Évmilliók üzenete: állandó természettudományi kiállítás. In: Nógrád Megyei Hírlap, 1999. január 16., 2., Salgótarján, 1999b
- Hír János: Évmilliók üzenete Nógrádban. In: Pásztói Hírlap, 10 (2): 14–15., Pásztó, 1999c
- Hír János: Nógrád megyei állandó természettudományi kiállítás. In: Élet és Tudomány, 54 (9): 286. (február 26), Budapest, 1999d
- Hír János: Őslénytani ásatás. In: Pásztói Hírlap, 10. (8): 11., Pásztó, 1999e
- Hír János: Kutatótábor "albérletben". In: Pásztói Hírlap, 10. (10): 13., Pásztó, 1999f
- Hír János: Évmilliók üzenete Nógrádban /Message of million years in Nógrád/ Die Botaschaft von millionen Jahren in Nógrád/ Message de millions d' années f Nógrád. Kiállítási katalógus, Pásztói Múzeum, p. 1–50., Pásztó, 2000a
- Hír János: Pásztói őslénykutatók a Bükkben, Felsőtárkányban. In: Pásztói Hírlap, 11 (8): 13., Pásztó, 2000b
- Hír János: Krokodilfogak Sámsonháza közeléből. In: Pásztói Hírlap, 11 (10): 15., Pásztó, 2000c
- Hír János: Riolituffa lepusztulása során keletkezett földpiramisok és kőgombák (Törökország, Kappadókia), 31. A Tara folyó völgye a Montenegrói -karszton (Jugoszlávia), 45. Athén látképe az Akropoliszal (Görögország) 117. 20 millió éves pálmalevél -lenyomat riolituffában (Ipolytarnóc) p. 121. A Szamaria -hasadék Krétán (Görögország) 182. In: ARDAY I. -RÓZSA E. szerk. (2000): Földrajz a szakközépiskolák 1. osztálya számára, B kötet. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000 d
- Hír János: Mostar egykori hídja, 118. In: ARDAY I. -RÓZSA E. szerk. (2000): Földrajz a szakközépiskolák 1. osztálya számára, A

kötet. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000e

Hír János: Új középső miocén rágcsálófaunák Észak-Magyarországról. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 25: 219–248., Salgótarján, 2001a.

Hír János: New Middle Miocene rodent faunas from northern Hungary.-Lynx, n.s. 32: 107–122. Praha, 2001b

Hír János: Egyszemélyes expedíció Közép-Görögországban. In: Pásztói Hírlap, 12 (11): 14., Pásztó, 2001c

Hír János: Kutatótábor a Gődör-kerteben. In: Pásztói Hírlap, 12 (11): 15., Pásztó, 2001 d

Hír János: Anomalomys maradványok Felsőtárkányból. In: Folia Historico Naturalia Musei Matraensis, 26: 47–58. Gyöngyös, 2002a

Hír János: Új középső miocén rágcsálófaunák Észak -Magyarországon. In: 5. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, május 3–4., Előadaskivonatok p. 16–17. Pásztó, 2002b

Hír János: Middle Miocene rodent faunas from Hungary and Western Romania. In: Molasse Meeting, Vienna, April 5–7., Abstracts p. 11–12, 2002c

Hír János: New results in the study of the Middle Miocene vertebrate faunas of the Carpathian Basin. In: 7th European Workshop on Vertebrate Paleontology, Sibiu, July 2–7., Abstracts, p. 24., 2002d

Hír János: The present status of the study on the Middle Miocene Rodent Faunas of the Carpathian Basin. In: Environment and Ecosystem Dynamics of the Eurasian Neogene, "The Middle Miocene Crisis". Frankfurt a M., Nov. 14–16., Abstracts, 57–58., 2002e

Hír János: Őslénytani kutatótábor – immár 19. alkalommal. In: Pásztói Hírlap, 13 (10): 20., Pásztó, 2002f

Hír János: A magyarországi pliocén és pleisztocén hörcsögök rétegtana. In: Földtani Közlöny, 132: 247–256., 2002g

- Hír János: Pongor-lyuk. In: SZÉKELY K. (szerk.) Magyarország fokozottan védett barlangjai, Mezőgazda Kiadó, Budapest., 217–218., 2003a
- Hír János: A Felsőtárkány 3/2 ősgerinces lelőhely rágcsálófaunája. In: 6. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, május 8–10., Előadáskivonatok p. 14–5. Zirc, 2003b
- Hír János: Új kihalt hörcsögfaj Észak-Magyarország miocén korú üledékeiből. In: Pásztói Hírlap, 14 (1): 19., Pásztó, 2003c
- Hír János: Miocén korú gerinces maradványok gyűjtéstechnikája. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 27–28: 275–289., Salgótarján, 2004a
- Hír János: Miocén korú gerinces maradványok gyűjtéstechnikája. In: A Magyar Tudomány Napja Erdélyben, nov. 6., előadáskivonatok: p. 9–10., Nagyvárad, 2004b
- Hír János: The Middle Miocene (late Astaracian, MN 7–8) Rodent Fauna of Felsőtárkány 3/2 (Hungary). In: Acta Palaeontologica Romaniaae, 5 (4): 125–136., Kolozsvár, 2004c
- Hír János: The Present Status of the Study on the Middle Miocene Rodent Faunas in the Carpathian Basin. In: Courier Forschungs Institut Senckenberg, 249: 45–52., Frankfurt a. Main, 2004d
- Hír János: (Kerekes L. neve alatt) Görögországról másképpen. In: Nógrád Megyei Hírlap, 15 (43): 2., 2004 február 20., Salgótarján, 2004e
- Hír János: Hellasz hegyei. In: Pásztói Hírlap, 15 (2): 18., Pásztó, 2004f
- Hír János: Toronto-Pásztó-Felsőtárkány: kanadai-magyar őslénytani ásatás. In: Pásztói Hírlap, 15 (9): 8., Pásztó, 2004g
- Hír János: A felsőtárkányi „Güdör-kert” őslénytani lelőhelykomplex újrazivsgálatának eredményei. In: 3. Magyar Természetvédelmi, Biológiai Konferencia, Absztrakt: 118., Eger, november 3–6., 2005a

- Hír János: Potenciális középső miocén ősgérinces lelőhelyek Észak-Magyarországon. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 39: 223–237. Salgótarján, 2005b
- Hír János: *Collimys dobosi* n. sp. (Cricetidae, Rodentia) from the Middle Miocene (MN 7/8) fauna of Felsőtárkány 3/2 (Northern Hungary). In: *Fragmenta Palaeontologica Hungarica*, 23: 5–18., Budapest, 2005c
- Hír János: Évmilliók üzenete Nógrádban, Természettudományi állandó kiállítás. In: Tiszavilág, a Tiszazugi Földrajzi Múzeum Közleményei, 1: 119–127. Tiszaföldvár, 2006a
- Hír János: A Felsőtárkányi-medencében 2000–2005 között végzett őslénytani ásatások eredményeinek rövid vázlata. In: *Agria, Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve*, 42: 539–551., Eger, 2006b
- Hír János: Late Astaracian (Late Sarmatian) Lagomorphs and Rodents from Felsőtárkány-Felnémet (Northern Hungary). In: *Beiträge zur Paläontologie*, 30: 155–173., Wien, 2006c
- Hír János: Előzetes beszámoló a litkei Krétabánya-völgyben végzett őslénytani ásatás eredményeiről. In: A Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve, 30: 208–224. Salgótarján, 2006d
- Hír János: Hátizsákkal Északkelet-Brazíliában. In: *Nógrád Megyei Hírlap*. 17 (31): 2., Salgótarján, 2006e
- Hír János: Vándorúton Északkelet-Brazíliában. In: *Palócföld*, 52 (4): 348–361., Salgótarján, 2006f
- Hír János: Répáshuta, Kövesvár, Alsó- és középső-pleisztocén barlang-kitöltés. In: PÁLFY J. & PAZONYI P. (szerkesztők): *Őslénytani Kirándulások Magyarországon és Erdélyben*, Hantken Kiadó, 212–213., Budapest, 2007a
- Hír János: *Cricetodon klariankae* n. sp. (Cricetodontini, Rodentia) from Felsőtárkány-Felnémet (Northern Hungary). In: *Fragmenta Palaeontologica Hungarica*, 24–25: 16–24., Budapest, 2007b

- Hír János: A Gyémánt-fennsík titka. In: Pásztói Hírlap, 18 (5): 15. Pásztó, 2007c
- Hír János: Beszámoló a Pásztói Múzeum által szervezett 2008-évi őslénytani ásatások eredményeiről. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 32: 148–181., 2009a
- Hír János: Ássuk ki a repülő mókusok fogait! A Pásztói Múzeum őslénytani kutatótáborai. In: Zöld Horizont, 4 (3): 6. Eger, 2009b
- Hír János: Miről mesél a Güdör-kert ? In: Természet Világa, 141 (1): 40–42., Budapest, 2010
- Hír J.—Hírné. Fodor E.:
A Pásztói Múzeum őslénytani kutatótáborai. In: Magyar Múzeumok, 10 (4): 47–48., Budapest, 2004
- Hír J.—Jánossy D.:
A magyarországi barlangok őslénytani kutatásának eredményei 1977 és 1988 között. In: Karszt és Barlang, 1989, 1–2., 83–84., Budapest, 1989a
- Hír J.—Jánossy D.:
Results of paleontological investigations in the caves of Hungary—with special reference to the last decade. In: Karszt és Barlang, Spec. Issue, 1989, p. 59–64., Budapest, 1989b
- Horusitzky F.: Geologische Studien aus dem Südlichen Cserhát. In: Annual Report of the Hungarian Royal Geological Institute on 1936–38 (2): 561–624., 1942
- Hír J.—Kókay J. :
Middle Miocene molluscs and rodents from Mátraszőlős (Mátra Mountains, Hungary). In: Fragmenta Paleontologica Hungarica 22: 83–97., Budapest, 2004
- Hír J.—Kókay J.—Mészáros L.—Venczel M.:
Középső miocén puhatestű és gerinces maradványok a sámsonházai Oszkoruzsa-árokban. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 22: 171–204. Salgótarján, 1998

Hír J.—Kókay J.—Mészáros L.—Venczel M.:

Miocén puhatestű és gerinces fauna a mátraszőlősi Rákóczi-kápolna alatti útbevágásból. In: 2. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, Előadáskivonatok, p. 11. Noszvaj, 1999

Hír J.—Kókay J.—Venczel M.:

Aa mátraszőlős 2. lelőhely középső miocén puhatestű és gerinces faunája. In: 3. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, Tihany, Előadáskivonatok, 15., 2000

Hír J.—Kókay J.—Venczel M.:

Middle Miocene molluscs and microvertebrata from Tășad (Bihor County, Romania): In: Acta Paleontologica Romaniae, 3: 161—172., Jászvásár, 2001a

Hír J.—Kókay J.—Venczel M.:

A Felsőtárkány 3/10. lelőhely prevallesian faunája. In: 10. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, május 24—26., előadáskivonatok, 22., Budapest, 2007

Hír J.—Kókay J.—Venczel M.—Gál E.—Kessler E.:

Előzetes beszámoló a felsőtárkányi “Güddör-kert” n. őslénytani lelőhelykomplex újrazvizsgálatáról. In: Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis, 25: 41—64., Gyöngyös, 2001b

Hír J.—Mészáros L.:

Late Miocene microvertebrata from Egyházasdengeleg. In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 20: 167—200., Salgótarján, 1995

Hír J.—Mészáros L.:

Middle Miocene insectivores and rodents (Mammalia) from Sámsonháza (Northern Hungary). In: Fragmenta Palaeontologica Hungarica, 20: 9—23. Budapest, 2002

Hír J.—Mészáros Z.:

Megkésett emlékezés Liphay Bélára, Nógrád megye első természettudományos muzeológusára. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 19: 157—167., Salgótarján, 1995

Hír J.—Özbek O.: Review of Karst Research in Western Taurus (Turkey). In: Fo-

lia Historico Naturalia Musei Matraensis, 19: 7–21., Gyöngyös, 1994

Hír J.—Regős J.: Peskő-barlang. In: SZÉKELY K. (szerk.) Magyarország fokozottan védett barlangjai, Mezőgazda Kiadó, Bp., p. 141–143., Budapest, 2003

Hír J.—Venczel M.:

Murids and Cricetids (Rodentia, Mammalia) from the Lower Pleistocene vertebrate fauna of Subpiatra, W-Romania. In: Folia Naturae Bihariae „NYMPHAEA”, 21: 89–106., Nagyvárad, 1991

Hír J.—Venczel M.:

The arvicolids (Rodentia, Mammalia) of the Lower Pleistocene vertebrate fauna of Subpiatra, W-Romania. In: Folia Naturae Bihariae „NYMPHAEA”, 22: 75–91., Nagyvárad, 1992

Hír J.—Venczel M.:

New excavation at the locality Betfia IX (Romania, Bihor County). In: Folia Naturae Bihariae „NYMPHAEA”, 23–25: 93–116., Nagyvárad, 1997

Hír J.—Venczel M.:

New Allophaiomys material from Betfia IX/b and IX/c, Bihor County, Romania. In: Mededelingen Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO, 60: 305–312. (Proceedings of the SEQS -EuroMam Symposium 1996)., Haarlem, 1998a

Hír J.—Venczel M.:

The Allophaiomys populations of Betfia IX (Romania, Bihor County). In: PALUDICOLA-Scientific contribution of the Rochester Institute of Vertebrate Paleontology, 2(1): 37–49., New York, 1998b

Hír J.—Venczel M.:

Szarmata korú gerinces maradványok egy Felsőtárkány-Felnémet közötti útmenti szelvényből. In: 7. Magyar Őslénytani Vándorgyűlés, május 6-8., Előadáskivonatok: 13–14. Bere-mend, 2004

Hír J.—Venczel M.:

New Middle Miocene vertebrate localities from Subpiatra (Bihor County, Romania). In: *Acta Palaeontologica Romaniae*, 5: 211–221., Bucharest, 2006a

Hír J.—Venczel M.:

Előzetes beszámoló a litkei Krétabánya-völgy középső miocén gerinces maradványairól. In: 9 Magyar Őslénytan Vándorgyűlés, Előadaskivonatok, 16–17., Ajka, 2006b

Horusitzky F.:

Földtani tanulmányok a D-i Cserhátban. In: *A Magyar Királyi Földtani Intézet Jelentése az 1936–38-évekről* (2): 561–624., 1942

Jámbor Á.:

A Bükk-fennsík pleisztocén vályog-képződményei. In: *Földtani Közlöny*, 89 (2): 125–132., Budapest, 1959

Kordos–Szakály M.:

New data to the Miocene flora of Nógrádszakál (Hungary). In: *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici*, 76: 43–63. Budapest, 1984

Kretzoi M.:

A Villányi-hegység alsó pleisztocén gerinces faunái. In: *Geologica Hungarica, Series Palaeontologica*, 27: 1–123., Budapest, 1956

Kretzoi M.:

Fontosabb szórványleletek a MÁFI gerinces gyűjteményében, 7. közlemény: Hipparion fauna leletek a Kárpát-medence panóniai képződményeiből. *A Magyar Állami Földtani intézet Jelentése az 1980. évről*: 385–394. Budapest, 1982

Kubinyi F. :

Nógrádmegyében Tarnóczhelység határában található óriás-nagyságú kövült fáról és azt környező kőnemekről földismerteti tekintetben. In: *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pesten tartott második nagygyűlésének munkálatai*, 67–70. 1842

Kubinyi F. :

Nógrád megye, ásvány-földtani és státuszgazdasági tekintetben. In: *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Besztercebányán tartott harmadik nagygyűlésének munkálatai*, 7–13., 1843

- Kubinyi F. : Magyarország és Erdély képekben (I–IV), Amich Gusztáv, Budapest, 1854
- Odescalchi E.: Egy hercegnő emlékezik. Gondolat, 1–414., Budapest, 1987
- Özbek O.–Hír J.: A preliminary study on English -Turkish -Hungarian Karst terminology. In: Jeoloyi Mühendisligi Dergisi, 23–24 (1): 129–140., Ankara, 2000
- Rásky K.: The fossil Flora of Ipolytarnóc (Preliminary Report). In: Journal of Paleontology, 33 (3): 453–461., Washington, 1959
- Schréter Z.: Eger környékének földtani viszonyai. In: A Magyar Királyi Földtani Intézet Jelentése 1912-ről: 130–149., Budapest, 1913
- Venczel M.: Middle Miocene anurans from the Carpathian Basin. In: Palaeontographica A, 271: 151–174., Stuttgart, 2004
- Venczel M.: A new salamandrid Amphibian from the Middle Miocene of Hungary and its phylogenetic relationships. In: Journal of Systematic Palaeontology, 6(1): 41–59., London, 2008
- Venczel M.–Hír J.: Amphibians and Reptiles of paleobiogeographic importance from the Lower Pleistocene vertebrate fauna of Betfia, W-Romania. In: 3rd World Congress of Herpetology, 2–10 aug., Prague, vol. P. 219., 1997
- Venczel M.–Hír J.–Huza R.–Popa E.–Golband D.: A new Middle Miocene vertebrate fauna from Subpiatra (Bihar County, Romania). In: Folia Naturae Bihariae „NYMPHAEA”, 32: 23–28. Nagyvárad, 2005

Hír János:

Mosaiken aus der Geschichte der naturwissenschaftlichen Museologie im Komitat Nógrád (ohne Anspruch auf Vollständigkeit)

Einführung

In der Organisation der Nógráder Museen wurde die naturhistorische Museologie erst im Jahre 1984 neugestartet. Im Anlass des 25. Jubiläums möchten wir über

unsere wissenschaftliche und museologische Tätigkeit, über Vergangenheit und zukünftige Möglichkeiten einen Überblick darbieten.

Vorläufer des 19. Jahrhunderts

Ferenc Kubinyi (1796 -1874) publizierte als erster auf ungarischer Sprache die geologischen Schätze des Komitates, wie z.B. die versteinerte Urtanne aus Ipolytarnóc, sowie Fossilienfundstellen und Mineralvorkommen.

János Petényi Salamon (1799 -1855) war der erste berufliche ungarische naturwissenschaftliche Museolog. Die Mehrheit seiner Werke sind leider in Manuskript geblieben.

Die Tätigkeit von Béla Liphay (1892 -1974)

Er war der erste naturwissenschaftliche Museolog in den Nógráder Museen. Sein wichtigstes Forschungsfeld war die Entomologie. Seine Schmetterlingsammlung betrug 60000 Exemplare. Nebenbei sammelte er Urpflanzen aus Ipolytarnóc und és Nógrádszakál. Diese paläobotanische Kollektion (1200 Einträge) ist der Kern der Nógráder naturhistorischen Sammlung.

Wissenschaftliche Forschungstätigkeit im Museum von Pásztó Paläontologische Grabungen in den Höhlen des Bükk – Gebirges

Dieses Thema wurde vom Verfasser bereits während seines Studiums aufgenommen. In den 80-ern und 90-ern führten wir Grabungen in den Höhlen von Pöngölyuk, Peskő-barlang, sowie bei Kőrös-bérc und Lök-völgy durchgeführt.

Die paläontologischen Untersuchungen der lössähnlichen Sedimenten in Nord-Ungarn.

Die Feldforschungen wurden im Tal der Sajó in der Umgebung von Putnok, im Lignitagebau von Visonta, sowie im Zagyva-Tal bei Nagybatony durchgeführt. Als Ergebniss unserer Forschungen der quartärzeitlichen Höhlensedimente und der lössähnlichen Sedimenten verteidigten wir 1990 mit Erfolg unserer Dissertationsthese.

Die taxonomische Untersuchung der spätneogenen und quartärzeitlichen Hamster.

Die wichtigsten Ergebnisse sind die Beschreibung zwei neuen Arten, sowie einer neuen Unterarten: *Cricetinus beremendensis* HIR, 1994, *Cricetinus jánosy* HIR, 1996, *Cricetus runtonensis solymarensis* HIR, 1997. Die Erstellung einer spätneogenen-quartärzeitlichen Biochronologie auf Grund der Hamster.

Die Revision der Wirbelfauna des Biharium in Ungarn und in Rumänien

Während des Projektes untersuchten wir von neuem den Typenfundplatz der

biochronologischen Einheit namens Biharium im Kalksteintagebau bei Betfia. Wir erforschten die Fauna des neuen Fundplatzes IX. von Betfia. Wir analysierten intensiv das *Allophaiomys*-Material dieser Periode, sowie die Hamster und die Herpetofauna.

Die paläontologische Untersuchung der miozänen terrestialen Sedimente im Pannon-Becken

Die Untersuchung der miozänen Sedimenten vor dem Pannon-Zeitalter betrachteten die ungarischen Wirbeltierpaläontologen als nicht sinnvoll, auf diesem Felde waren wir zu einer Pionierforschung gezwungen. Unsere wichtigste Fundplätze:

Egyházasdengeleg

Sámsonháza, Oszkoruzsa-Graben

Mátraszőlős, Rákóczi-Kapelle

Die Fundplätze des Felsőtárkányer Beckens

Litke, Krétabánya-Tal

Tasádfő /Tășad, Rumänien, Bihar-Komitat

Kőalja /Subpiatră, Rumänien, Bihar-Komitat

Vércsorog /Vărciorog, Rumänien, Bihar-Komitat

Bildungs- und populärwissenschaftliche Tätigkeit

Die dauerhafte naturhistorische Ausstellung

Die Ausstellung mit dem Titel „Botschaft aus den Millionen von Jahren“ wurde im Jahre 1998 im Barockklostergebäude in Pásztó erstellt. Das Manuskript wurde vom Verfasser erstellt, die Ausstellung wurde von Antal Presits durchgeführt. Die Ausstellungsobjekte wurden vom Ungarischen Naturhistorischen Museum in Budapest, von dem Ungarischen Staatlichen Geologischen Institut und aus dem Mátra Museum in Gyöngyös ausgeliehen. Die Ausstellung wurde mit einem 4-sprachigen Katalog ergänzt.

Forschungslager

Ab 1982 organisieren wir jährlich im Sommer Forschungslager. Während diesen führen wir 20-25 Schüler/innen in die Kultur des nomadisierenden Lebens ein. Bei jedem Lager wird auch eine paläontologische Grabung durchgeführt. Die Standorte der bisherigen Forschungslager:

Die Höhle von Pongor-lyuk bei Répáshuta, Bükk-Gebirge

1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1991, 1995.

Die Höhle von Peskő bei Felsőtárkány, Bükk-Gebirge: 1987.

Die Höhle von Kőrös-bérc bei Szilvásvár, Bükk-Gebirge: 1988, 1989.

Sandtagebau, Egyházasdengeleg, Cserhát-Gebirge: 1990.

Die Höhle von Lök-völgyi bei Felsőtárkány, Bükk-Gebirge: 1994

Oszkoruzsa-Graben bei Sámsonháza, Cserhát-Gebirge: 1996, 1997, 1999

„Fehérkő-bánya” bei Mátraszőlős, Cserhát-Gebirge: 1998

Lök-völgy bei Felsőtárkány, Bükk-Gebirge:

2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006

Hólya-tanya bei Ipolytarnóc, Cserhát-Gebirge: 2007, 2008, 2009, 2010.

Radtouren

1986 und 1987 veranstalteten wir spezielle Radtouren zur Erkundung der Hochgebirgen in Rumänien und auf dem Gebiet der ehemaligen Jugoslawien. 1986 waren unsere Reiseziele der Jád-Tal und das Padis-Hochland im Bihar-Gebirge.

1987 besuchten wir die Karstlandschaften in Montenegro und die adriatische Küste. Über die Reise hielten wir mehrere Vorlesungen für Schüler und veröffentlichten populärwissenschaftliche Schriften.

Studienreisen

1989. Universität von Hacettepe, Geologisches Institut, Ankara, Türkei. Grundziele: die Untersuchung der Kalksteingebiete von Ost-Anatolien und des Toros-Gebirges.

1992. Staatliche Universität von Athen, Paläontologisches Institut. Grundziele: das Studium der spätneogenen Wirbelfauna von Griechenland, der Besuch der paläontologischen Fundorten und neogenen Becken. Wandertouren in den Hochgebirgen von Griechenland.

1996. Naturhistorisches Museum, Wien, Paläontologische Abteilung. Ziele: die Untersuchung der miozänen Wirbelfauna von Österreich, sowie die Bekanntmachung mit den Techniken der Probenentnahme der miozänen terrestrischen Sedimenten unter der Leitung von Gudrun Daxner-Höck.

2005. Nordost-Brasilien. Besuch der Naturwunder von Nordeste.

Die Möglichkeiten der Weiterentwicklung der Nógráder naturwissenschaftlichen Museologie

In 2005 wurde Andrea Pászti, die zweite naturwissenschaftliche Museologin angestellt. Sie und ihre Kollegin Evelin Zentay haben ein, auf der dauerhaften Ausstellung basierenden, für mehrere Altersklassen geeigneten, niveauvollen Bildungs- und Unterrichtsmaterial zusammengestellt. Die museumspädagogischen Programme ergänzen die Lehrstoffe der Schulen in Biologie und Geographie. Die Bildungstätigkeit wird durch das TÁMOP-Projekt des Ministeriums für Bildung und Kultur unterstützt.

**of the Natural History Museology in the Nógrád District.
(The author is not intended to be exhaustive.)**

By: János Hír

Introduction

In the Organization of the Nógrád County Museums the Natural History Museology was reestablished in 1984. On the occasion of the 25 years anniversary we give a short abstract of our scientific and educational activity, the memory of the predecessors and the future prospects.

Predecessors in the nineteenth century

Ferenc Kubinyi (1796 -1874) gave the first description of the geological interests of the Nógrád Region in Hungarian language, eg. the great fossil trunk of *Ipolytarnóc*, some fossil localities and the minerals of the district.

János Salamon Petényi (1799 -1855) He was the first Hungarian professional natural history museologist. Unfortunately the majority of his works was not printed.

The activity of Béla Liphay (1892 -1974)

He was the first natural history museologist in the Nógrád County Museums. His main scientific activity was the entomology. His butterfly collection consisted of 60 000 items. He collected fossil plants from *Ipolytarnóc* and *Nógrádszakál*. This plant fossil material (about 1200 items) was the basis of the Natural History Collection of the Nógrád County Museums.

Scientific activity in the Municipal Museum of Pásztó

Paleontological excavations in the caves of the Bükk Mountains

This project had been initiated by the author when he was student. During the eighties and the nineties we excavated the *Pongor Cave*, the *Peskő Cave*, the *Kőrös-bérc Cave* and the *Lök-völgyi Cave*.

Paleontological investigations of loess-like sediments in Northern Hungary

The field activity taken place in the *Sajó Valley* near *Putnok*, in the open-cast lignite mine at *Visonta* and in the *Zagyva Valley* near *Nagybátony* and *Csengerháza*.

On the grounds of the scientific activity on Quaternary cave infills and the loess-like sediments the author submitted his thesis for the CsC degree in 1990.

Systematic study on Late Neogene and Quaternary cricetids

The most important results of this activity:

the description of two new species and a new subspecies: *Cricetinus beremendensis* Hír, 1994, *Cricetinus jánoszyi* Hír, 1996, *Cricetus runtonensis solymarensis* Hír, 1997. a new biochronology of the Late Neogene, Quaternary hamsters in the Car-

pathian Basin.

The revision of the Biharian vertebrate faunas in Hungary and in Romania

During the course of the project we reexcavated the type locality of the biochronological unit Biharium in the limestone quarry of Betfia. We investigated the fauna of the new locality Betfia IX. We gave the intensive study of the *Allophaiomys* finds, the hamsters and the herpetofauna.

Vertebrate paleontological investigation of Miocene nonmarine sediments in the Pannonian Basin

For a long time the „pre -Pannonian” Miocene sediments had been regarded as nonperspectivic by the Hungarian vertebrate paleontologists. For this reason we had to manage a pioneer activity in this theme. Our most important localities are the followings.

Egyházasdengeleg.

Sámsonháza, Oszkoruzsa Creek.

Mátraszőlős, Rákóczi Chapel.

The localities of the Felsőtárkány Basin

Litke, Krétabánya Valley

Tasádfő /Tășad, Romania, Bihar District

Kőalja /Subpiatră, Romania, Bihar District

Vércsorog /Vărciorog, Romania, Bihar District

Educational and semiscientific activity

The permanent natural history exhibition

„*The message of million years in Nógrád*” permanent exhibition realized in 1998 in the baroque monastery building at Pásztó. The screenplay of the exhibition was written by the author. The manual work of the organization was managed by Antal Presits. Fossils were lended for the exhibition from the Hungarian Geological Institute, the Hungarian Natural History Museum and the Mátra Museum. A four language catalogue was published as a guide for the exhibition.

The research camps

Special research camps have been organized by us since 1982 in nearly every summer. The pedagogical conception of these camps is the introduction of 20 -25 volunteer secondary school students into the culture of the nomadic life. Every camp has a scientific programme: a paleontological excavation. The camps were organized in the following localities:

Pongor Cave, Répáshuta village, Bükk Mountains

1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1991, 1995.

Peskő Cave, Felsőtárkány village, Bükk Mountains: 1987.

Kőrös -bérc Cave, Szilvásvárad village, Bükk Mountains: 1988, 1989.

Local sand pit, Egyházasdengeleg village, Cserhát Mountains: 1990.
 Lök -völgy Cave, Felsőtárkány village, Bükk Mountains: 1994
 Oszkoruzsa Creek, Sámsonháza village, Cserhát Mountains: 1996, 1997, 1999
 „Whiterock Mine”, Mátraszőlős village, Cserhát Mountains: 1998
 Lök Valley, Felsőtárkány village, Bükk Mountains:
 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006
 Hólya Farm, Ipolytarnóc village, Cserhát Mountains: 2007, 2008, 2009.
 The results of the research camps were published in semiscientific papers.

The bicycle tours

In the years 1986 and 1987 we organized special bicycle tours to the high mountains in Romania and in the earlier Yugoslavia. In 1986 we were especially interested in the natural beauties of the Jád Valley and the Padiş Plateau (Bihar Mountains/Munții Apușeni).

In 1987 we were touring round the Montenegro Karst and the coast of the Adriatic Sea. The slide shows on these tours were presented in schools many times and a series of semiscientific articles were published.

Study tours as scholarshiper

1989. Geological Institute of the Hacettepe University, Ankara, Turkey. Main goal was taking visit in the carstic regions of the Toros Mountains and Eastern Anatolia.
 1992. Paleontological Department of the National University of Athens. Main goals: the study of the late Neogene fossil vertebrates of Greece, the Neogene Basins and the most important paleovertebrate localities, taking tours in the high mountains of Greece.

1996. Paleontological Department of the Natural History Museum in Vienna. Goals: the study of the Miocene fossil microvertebrate faunas of Austria and the methodology of collection vertebrate fossil from Miocene nonmarine sediments under the guidance of Gudrun Daxner -Höck.

2005 Northeastern Brazil. Main goal: the study of the natural beauties in the Nordeste region.

Possibilities for the development of the Natural History Museology in Nógrád

In 2005 Andrea Pászti, the second geologist museologist occupied her job in the Municipal Museum of Pásztó. She and her colleague, Evelin Zentai elaborated high standard educational programmes for age groups from nursery school up to adults. These programmes are based on the permanent exhibitions of the museum. The museal trainings complete the biology and geography subjects of the local schools. The educational activity is sponsored by the „TÁMOP project” of the Hungarian Ministry of Education and Culture.

JÁTÉKOS KALANDOZÁS A PÁSZTÓI MÚZEUMBAN: A PÁSZTÓI MÚZEUM MÚZEUMPEDAGÓGIAI FEJLŐDÉSE

PÁSZTI ANDREA – ZENTAI EVELIN

A KEZDET, A MÚLT

A Pásztói Múzeum a helyi közoktatási és nevelési intézményekkel kialakított több éves nagyon jó kapcsolat és szoros együttműködések kapcsán az állandó kiállítási egységekhez kapcsolódóan múzeumpedagógiai foglalkozásokat szervezett és bonyolított le. 2006-ban a „Játék a múzeumban, múzeum az óvodában”- múzeumpedagógiai konferencia kapcsán kerültünk először szorosabb kapcsolatba a helyi tagóvodák vezetőivel és óvónőivel, mely kapcsolat azóta csak erősödött.

26 évre visszanyúló hagyománya van a gyermekek és az ifjúság körében az „Őslénytani kutatótábornak”, amely nyári tábor formájában ad lehetőséget a természettudományi gyűjtemény megismeréséhez és bővítéséhez, hiszen a hagyományosan 10 napos tábor során nemcsak az élő természettel és a gyűjteményi anyaggal ismerkedhetnek a gyermekek, hanem maguk is bővíthetik az utóbb említett anyagokat. Természetesen a nomád tábor célja az indirekt módon történő ismeretátadás mellett többek között az önismeret fejlesztése, az önfenntartó ösztönök kialakítása élményekkel, játékkal tarkítva. A célcsoport itt főként a középiskolás diákokból, illetve fiatal felnőttekből áll össze, akik a természettudomány iránt érdeklődnek és szeretnének jó társaságban eltölteni 2 hetet a nyárból a modern technika ördögeinek nélkülözésével.

A Pásztói Múzeumban a gyermekek és az ifjúság látogatottságának növekedése az elmúlt időszakban, pontosabban az utóbbi 4 évben folyamatosan formálódó, egyre igényesebbé és teljesebbé váló múzeumpedagógiai foglalkozásoknak köszönhető. Eleinte az óvodás korosztály körében terjedő foglalkozások (ekkor még csak természettudományi és helytörténeti foglalkozások) látogatottsága mára már az általános iskolás és gimnáziumi diákok körében is igen népszerűvé vált, és több iskola a tanmenetébe is beépítette a múzeum oktatási- és képzési programjait, a tematikus foglalkozásokat, napokat, a múzeumi órákat, szakköröket, a különböző időszaki és állandó kiállításaink látogatását.

A FORDULÓPONT, A JELEN

A 2009. év kiemelt jelentőségű volt a Pásztói Múzeum életében, egyrészt ekkor ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját - 1984-ben nyitotta meg kapuit a látogatók előtt a pásztói Oskolamester háza, amely a Múzeum első kiállítóhelyeként kezdte meg működését -, másrészt az eddig is nagy sikerrel folyó múzeum-pedagógiai foglalkozások meghozták a remélni sem mert eredményt.

2009. szeptember 28-án a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett Múzeum-pedagógiai Évnyitón a Pásztói Múzeum elnyerte az Oktatási és Kulturális Minisztérium, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumok Oktatási és Képzési Központja által kiadott „Legjobb múzeum-pedagógiai kezdeményezés” kategóriában az **Országos Múzeum-pedagógiai Nívódíjat**, a „Múzeumi hét” –Játékos kalandozás a régmúlt korokban – Múzeumi játékok a Pásztói Múzeumban címmel. Az Évnyitón Török Petra, az OKM Közgyűjteményi Főosztály vezető tanácsosának beszédében a következők hangzottak el a „Múzeumi hét” című kezdeményezéssel kapcsolatban: *„....egy komplex foglalkozássorozatot, amelynek keretében a hét minden napján tematikus napokat bonyolított le a múzeum. Délelőtt az óvodás, délután a kisiskolás csoportokat várták foglalkozásokkal. Jól felépített program, mely kitekintéssel volt az állandó kiállítás és a gyűjtemény fő hangsúlyaira. Ehhez három korosztály számára foglalkoztató füzet-sorozatot adtak ki. Az állandó kiállítás egységeinek három korosztályra történő adaptációja példaértékű. Egészséges arányban ötvözi a múzeumi környezetben és az azon kívül is megoldható feladatokat.”* (www.kultura.hu)

Óvodások ismerkedése a kőzetekkel

A Pásztói Múzeum és a Lépésről-lépésre a Gyermekekért Alapítvány jóvoltából 2009 májusában első alkalommal, úttörő jelleggel egy teljes hét a múzeum-pedagógiai jegyében telt a múzeumban. Az óvodás és kisiskolás korosztály már előre bejelentkezett csoportjai játékos formában ismerkedhettek meg a tematikus napokon a múzeum állandó kiállításával. A rendezvénysorozat keretein belül közel 250 helyi óvodás és általános iskolás diák lehetett részese a foglalkozásoknak. Délelőttönként Pásztó Város Önkormányzat Óvodájának különböző csoportjai, míg délután a Dózsa György Általános Iskola és a Gárdonyi Géza Általános Iskola (ma Pásztó Városi Önkormányzat Általá-

nos Iskolája 2 tagintézménnyel) alsó tagozatos diákjai vettek részt a programokon.

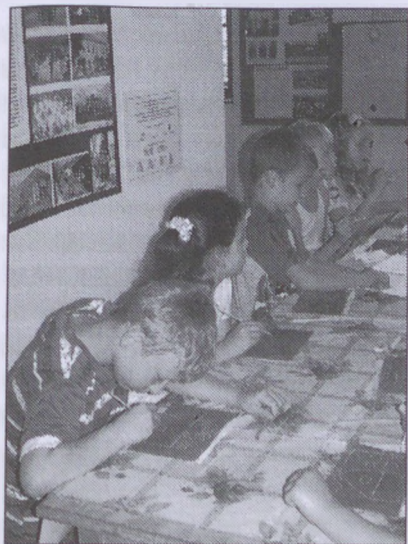
A „játékos kalandozás” hetének előljárójaként egy könyvbemutatón ismertettük meg a közönséggel a *Játékos kalandozás a régmúlt korokban - Múzeumi játékok a Pásztói Múzeumban* című foglalkoztató füzetünket, a bemutatón a szerkesztők beszéltek többek között a füzet megvalósításának történetéről és céljairól. A foglalkoztató füzet 3 különböző korosztály részére készült el /3–10, 11–14, illetve 15–18 éves korosztályi bontásban/, melyben a Múzeum 7 állandó kiállítási egységét dolgozzuk fel játékos formában az életkori sajátosságokat figyelembe véve. A füzethez kapcsolódó foglalkozásainkon megismerkedhetnek a gyermekek a Pásztói Múzeum kiállítási és gyűjteményi anyagával, a játékos, érdekes feladatok pedig arra ösztönzik őket, hogy tudatosabban látogassák a múzeumot, figyeljenek a részletekre, összefüggésekre, keressenek, kutassanak a kiállításban és rendszerezék az átadott ismeretanyagot.

A „Múzeumi Hét” felépítését tekintve minden nap egy új témával, a Pásztói Múzeum állandó kiállításainak egy újabb egységével gazdagíthatták tudásukat a gyerekek. Minden foglalkozás előtt rövid tárlatvezetésen ismerkedhettek meg az adott nap állandó kiállítási anyagával, ami után egy, a kreativitást és a kez ügyességét fejlesztő, érdekes, játékos ismeretátadó foglalkozáson vehettek részt, amelyek természetesen szorosan kapcsolódtak a megismert kiállítási egységek ismeretanyagához is.

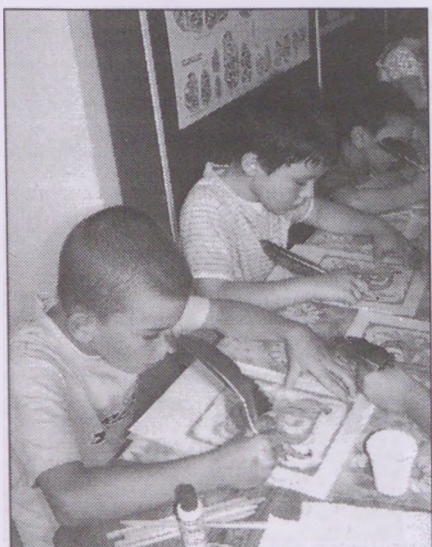
Hétfőn a „Ciszterci nap” keretein belül játékos tárlatvezetést tartottunk a *Ciszterci rend története a középkorban* című állandó kiállításunkban, megismertettük a gyermekeket a ciszterek életével, az egykori kolostorok felépítésével, hogy hogyan kapcsolódnak Pásztóhoz a ciszterci szerzetesek, a kódexkészítés rejtelmeivel, az iniciálé fogalmával. Ezt követően maguk is készíthettek, díszíthettek iniciálét;

Homokkép készítése

Monotypia készítése

Iniciálé festése lúdtollal

kipróbálhatták a rózsablak és üvegmatrica készítését, színezését; megismerkedhettek egy új technika, a monotypia-készítéssel és a nap levezetéseként szőlőt préseltünk és szalmabáb szerzetest készítettünk.

Kedden a **„Helytörténeti nap”** kerekein belül Pásztó történelmével, a legkiemelkedőbb eseményekkel és a helyi birtokos családok címereivel ismerkedtek a gyermekek. A foglalkozás keretei között megtervezhették, majd elkészíthették saját családjuk címerét és zászlóját. Pásztó történelmi városrészéhez kapcsolódóan kirakós feladat várta őket, hogy minél jobban megismerjék a műemléki övezet épületeit, szobrait. Később „rég” pénzekekről készíthettek dörzslenyomatokat.

Szerdán az **„Oskolamester házának napja”** következett, ahol megtekintettük a Pásztói Múzeumhoz tartozó Oskolamester házát, amely egy háromosztatú parasztház legjobb példája. Megismertettük a gyermekeket a régi és mai használati eszközökkel, a középkori élettel és tanítással, majd ezt követően régi gyermekjátékokat készítettek és próbáltak ki. Rózsablak, üvegmatrica és homokkép készítésével és díszítésével zártuk ezt a napot.

Csütörtökön a **„Természettudományi nap”** keretei között megtekintettük a múzeum emeletén található *Évmilliók üzenete Nógrádban* című megyei állandó természettudományi kiállítást, a múzeum ásvány- és ősmaradvány-gyűjteményét és megbeszéltük, hogy hogyan keletkeznek az ősmaradványok. Ezt követően sógyurmából vulkánt készítettünk, aminek a kitörését is bemutattuk a gyermekeknek. Az érdeklődők egy földtörténeti korhoz kapcsolódóan szintén sógyurmából elkészíthették az akkor élt állatokat, homokban ősmaradványokat kereshettek, állathangokkal ismerkedhettek, krumplilenyomatot és ősmaradvány lenyomatokat készíthettek.

Pénteken az **„Összefoglaló nap”** alkalmából összefoglaló, az ismereteket elmélyítő játéknapot tartottunk, ahol már az ügyességi, mozgalmasság feladatokon volt a hangsúly, ám az „élő” társasjátékhoz és ügyességi játékokhoz csalfinta kérdéseket is kapcsolunk.

A **„Múzeumi Héten”** készült gyermekalkotások kiállítását egy hónapig tekinthették meg az érdeklődők a Múzeum emeletének folyosóján.

A 2009. év másik „meglepetése” a **TÁMOP 3.2./08/B** című pályázatunk volt, a Pásztói Múzeum 7 millió forintot nyert múzeumi órák, tematikus foglalkozások, szünidei múzeumi gyermekfoglalkoztató napok megszervezésére és lebonyolítására.

Címer díszítése

Rózsaablak készítése

tására. A pályázat jóvoltából a 2009-2010-es tanévben bekapcsolódtunk 3 nagy témakört — hon- és népismeret, természettudomány, képzőművészet — illetően a helyi általános iskolák pedagógiai programjába, az adott témákhoz kapcsolódó tantárgyak órakereteibe évente 6 alkalommal. Az óvodás gyermekek számára tematikus foglalkozásokat tartunk a már említett 3 nagy témakörhöz kapcsolódóan 10 alkalommal egy nevelési évben. Ugyanezen projekt adott arra lehetőséget, hogy 2009 nyarán megrendezzünk egy 5 napos szünidei múzeumi gyermekfoglalkoztató tábor 44 diák részvételével, ezen programunkat 2010 nyarán is megismételjük. A táborban jó tanulmányi eredménnyel rendelkező, illetve szociálisan rászorult gyermekek vettek részt. Minden nap egy nagyobb témakör köré csoportosult, a nem formális tanulási formák segítségével, a kirándulások, a játékos foglalkozások alkalmával adtuk át az ismereteket a gyermekeknek. A tábor célja, hogy a gyermekek a szünidőt is hasznosan, az informális tanulás jegyében tölthessék el, természetesen törekedve az élményszerűsége, a játékosra és a kreatív munkafolyamatokra is. A résztvevőknek lehetősége nyílt arra, hogy a Pásztói Múzeum természettudományi, helytörténeti és képzőművészeti gyűjteményi anyagához kapcsolódóan megismerhessék és tanulmányozhassák kulturális örökségünket.

„Élő társasjáték”

Szalmabáb szerzetes készítése

Természettudományi kiállítás megismerése

A hétfőtől péntekig tartó tábor első napján ellátogattunk a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumba, ahol megtekintettük az állandó kiállításokat, a látványraktárt és a régészeti leletanyagokat. Délután Benczúrfalván meglátogattuk **ifj. Szabó István** szobrászművészt, aki megismertette a gyermekeket a saját és édesapja munkásságával, valamint az érdeklődők elkészíthették saját alkotásaikat.

Kedden a természettudomány volt a főszerep, ellátogattunk Ipolytarnócra, bejártuk a tanösvényt és megnéztük a 3D-s mozit is. Délután Nógrádszakál felé vettük utunkat, ahol a kitartóak és jó szeműek maguk is találhattak ősmaradványokat, növénylenyomatokat. Szerdán a Pásztói Múzeumban folytatódott a program, **Gherdán Katalin** geológus tartott előadást a Föld és az élet kialakulásáról, valamint röviden bemutatta a földtörténet jelentősebb eseményeit. Az itt hallott ismeretek alapján a gyermekek földtörténeti időszalagot készítettek, majd erről az időszalagról kiválasztva egy kort, az akkor élt állatokat és növényeket formálhatták meg sógyurma segítségével. Délután kőzeteket és ősmaradványokat vizsgálhattak az érdeklődők mikroszkóp segítségével, valamint vulkánt készíthettek.

Csütörtökön a közeli várak történetével, a Pásztó és Nógrád megye viszonylatában pedig a Kacsics nemzetség, az Országgh, Tari család tagjainak szerepével ismerkedtünk meg, ellátogattunk Salgó és Somoskő várához.

Pénteken újra az alkotómunkáé volt a főszerep, hiszen **Antal András** keramikumművész segítségével *Agyagról, agyaggal - kicsit másképpen* címmel megismerkedhettek a gyerekek kerámiaművészet alapjaival és magával az agyaggal, valamint ez alkalommal is elkészíthették saját alkotásaikat.

A múzeumi órák időtartama 45 perc, amely lehetőséget ad egy rövid ismertető megtartására, majd a legfőbb információk átadása után a tapasztalati ismeretszerzés kerül előtérbe. Játékos feladatok, kutatólapok segítségével könnyedén, az irányított megfigyelésre helyezve a hangsúlyt önállóan, illetve csoportmunkában szerzik meg az adott témakörre jellemző fontos tudnivalókat, ismereteket. Ezen múzeumi órák legfontosabb célja, hogy felkeltsük az iskolások figyelmét, érdeklődését szűkebb és tágabb lakóhelyük, a magyar nyelvterület földrajzi, néprajzi, nyelvjárási tájegységeinek – kiemelve Nógrád megyét és a palócokat – néphagyományai iránt és ezeken az új ismereteken keresztül kialakulhasson bennük a népi kultúra és a nemzeti értékek megbecsülése, tisztelete, megőrzésének és ápolásának fontossága.

Megtanultuk a kontinenseket

Őszi képeket készítettünk

A tematikák kidolgozása a szaktanárok és az adott tankönyvek segítségével történt. A helyi általános iskolák földrajz tantárgyához kapcsolódóan beszélünk többek között Magyarország természet- és társadalomföldrajzi helyzetéről, földtörténetéről, az energiahordozókról, az ércekről, a nemérces ásványkincsekről, a folyók, tavak keletkezéséről és a megyében jellemző növényvilágról. A hon- és népismeret tantárgynál nagy segítségünkre van a 15. századi Oskolamester háza, amely nagyon jó példa egy háromosztatú parasztház szemléltetésére, az építészeti jellemzőkre. Szintén a „kis házikó” kapcsán tudunk beszélgetni a középkori életről, az oskolamesterek jelentőségéről, az oktatásról. Az egyes foglalkozások alkalmával a ház 3 helyiségéről, a szobáról, a konyháról és a kamráról beszélgetünk, megismerkedünk az Oskolamester házához tartozó pince kapcsán a szőlőműveléssel, a szüreti szokásokkal. Az utolsó órán betekintünk a palócok életébe is, ismerkedünk a népszokásokkal, az irodalommal, a jellegzetes ételekkel. A gimnazista korosztálynak állítottuk össze a rajz és vizuális kultúra tantárgyhoz kapcsolódva a képzőművészeti órákat. Ezen foglalkozások alkalmával a diákok az őskortól kiindulva a kortárs művészetig kifolyólag tárgyalják meg az egyes korszakokat, stílusjegyeiket, jellemzőit.

A pályázatban vállalt másik nagy tevékenységi forma, a tematikus foglalkozás, amelynek tematikáit az óvodás korosztály számára dolgoztuk ki a már említett 3 nagy témakört illetően. A foglalkozások időtartama 60 perc, amely lehetőséget ad arra, hogy élményszerűen, indirekt módon adjuk át az ismeretanyagot. A természettudományos foglalkozások segítségével megismertetjük a gyermekeket többek között a bolygókkal, a Földdel, a kontinensekkel, a vulkánok működésével, az ősmaradványokkal. A hon- és népismeret, ezen belül a Pásztó város történelmének megismertetése az egyik kulcsfontosságú témakör a nevelési és oktatási intézmények pedagógiai és nevelési programjában, ehhez nyújt segítséget a Pásztói Múzeum kiállítási- és gyűjteményi anyagával. A kezdetektől egészen a 21. századig megismertetjük a részt vevő óvodásokat a város kiemelkedően fontos és valamilyen formában a várostörténethez kapcsolódó híres történelmi szemé-

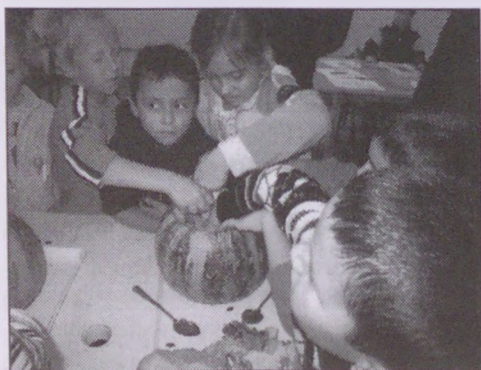

lyiségeivel, eseményeivel. A hon- és népismereti tematikus foglalkozások témái többek között a ciszterci szerzetesek életmódja, Pásztó történelme, Rajeczky Benjamin élete, munkássága, az Oskolamester háza, a palóc ünnepek és hétköznapok. A harmadik nagy témakör a képzőművészet olyan kivételes lehetőséget ad, hogy a gyermekeket megismertethetjük a különféle technikákkal, eszközökkel, tulajdonképpen magával a rajzolás örömeivel, így maguk is alkothatnak ezen új ismereteik segítségével. Megtudhatják, hogyan rajzoltak az ősemberek, az egyiptomiak, a népművészek, megismerkedhetnek Pásztó híres szülöttének, Csohány Kálmánnak a munkásságával.

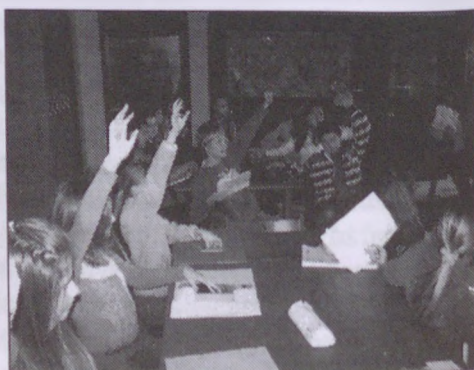
Az Oktatási és Kulturális Minisztérium által meghirdetett Reneszánsz Túrák, a Nagy KUL-TÚRA élményprogramok fogadó intézményeiként is jelen voltunk, és rendhagyó természettudományi foglalkozásokra vártuk az óvodás és általános iskolás csoportokat.

Ősszel a Lépésről-lépésre a Gyermekekért Alapítvánnyal közösen szervezve elevenítettük fel a régi, ma már feledésbe merülő népszokásokat a Pásztón és kistérségében élő óvodás és kisiskolás gyermekekkel. A témák között a szüret, az őszi hónapok szépsége és gazdagsága, a Luca-napi babonák és hiedelmek szerepeltek, természetesen ezekhez kapcsolódóan kézműves, játékos foglalkozásokon vettek részt a jelenlévő gyermekek.

A Pásztói Múzeum 25 éves fennállásának tiszteletére novemberben pályázatot írtunk ki 3–18 éves korosztály számára. Az alkotások bármilyen technikával készülhettek, egy kikötésünk volt, hogy témáját illetően a Pásztói Múzeum és kiállítóhelyei legyenek. A pályázatra közel 100 alkotás érkezett. Az eredményhirdetésen és díjátadó ünnepségen 3 nagy kategóriában – óvodás, általános iskolás alsó, illetve felső tagozat – hirdettük ki a helyezettek és a különdíjasok nevét, akik értékes ajándécsomagokkal térhettek haza. A rajzpályázatra beérkezett művekből összeállított kiállítás a Pásztói Múzeum emeletének folyosóján tekinthető meg.

Töklámpás készítése

Hon- és népismeret óra

KÜLDETÉSÜNK

A Pásztói Múzeum célja, elősegíteni a múzeumi gyűjtemény, az állandó és időszakos kiállítások és a kulturális, illetve múzeumpedagógiai rendezvények minél szélesebb körben történő megismertetését, bemutatását és feldolgozását. Az óvodás korostól, az általános és középiskolás gyermekeken át, egészen a felnőttekig feladatunknak érezzük megerősíteni és kiterjeszteni a múzeum értékmegőrző és kultúrákövetítő szerepét. Ezen értékmegőrző és kultúrákövetítő küldetésünket a közművelődési és múzeumpedagógiai programjaink még színesebbé tételével és szélesebb körben való kiterjesztésével kívánjuk elérni.

Közművelődési és múzeumpedagógiai programjaink szervesen kapcsolódnak a múzeum gyűjteményéhez, hiszen célunk a múzeumpedagógiai órákon a gyűjteményi anyagok játékos formában történő megismertetése és feldolgozása, kiállításaink kapcsán a színvonalas bemutatása a gyűjteményi anyagoknak. Célunk, hogy az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákat - gondolva itt a kulturális tudatosság és kifejezőképesség megszerzéséhez szükséges kompetenciákra, valamint a szociális és állampolgári kompetenciákra - támogatva, korszerű infrastrukturális háttérrel biztosítva vegyünk részt a közoktatási és nevelési intézmények munkájában, erősítve ezzel a múzeum közösségi szerepét. Feladatunknak tekintjük, hogy az iskolabarát fejlesztés a közoktatást támogató egységes alapszolgáltatásként valósuljon meg a Pásztói Múzeumban is.

Múzeumunk legfontosabb célcsoportja a gyermekek és az ifjúság, hiszen véleményünk szerint egész fiatal korban ki kell alakítani a művelődés iránti igényüket, fejleszteni kell az esztétikai érzéküket és a „szép” iránti fogékonyságukat. Tapasztalataink szerint a múzeumpedagógiai foglalkozások szervezésekor nagyon fontos a muzeológus, a múzeumpedagógus, valamint az adott település helyi pedagógusainak összefogása. Az említett három szakember közösen egy olyan ötletgazdag, hatékony és kreatív foglalkozást állíthat össze, amelyről a gyermek legyen akár óvodás, akár középiskolás, olyan élményekkel térhet haza, amik arra ösztönzik, hogy újra és újra visszatérjen a kultúra színtereire. Tapasztaltuk, hogy azon gyermekek, aki rendszeresen részt vesznek a múzeumpedagógiai foglalkozásainkon magabiztosabban viselkednek a múzeumokban, könnyebben felfogják és megértik a látottakat, önálló kérdések megfogalmazására képesek, esztétikai érzékük fejlődik. Képességeik és készségeik fejlődnek, érzelmi gazdagságuk és magatartásuk egyre szélesebb körben kiteljesedik.

Rajz és vizuális kultúra tantárgy

Földrajz óra

25 éves a Pásztói Múzeum c.
rajzpályázat eredményhirdetése

EGYÜTTMŰKÖDŐ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Pásztó Város Önkormányzat Óvodája néven három tagóvoda működik városunkban, melybe összesen mintegy 300 kisgyermek jár 11 csoportba. Az Óvodával a kapcsolat 2006 óta egyre erősödik, fejlődik, egymást segítve próbálunk a gyermekek számára újabbnál újabb, kreatív eszközökkel és módszertani fejlődéssel előbbre lépve olyan foglalkozássorozatokot kidolgozni, amelyek a modern technikai eszközökkel felvéve a versenyt hasznos, élményszerű, játékos szabadidős elfoglaltságot biztosíthatnak.

A **Pásztó Városi Önkormányzat Általános Iskolája** két tagintézménnyel (Dózsa György Általános Iskola és a Gárdonyi Géza Általános Iskola) működik, ahová közel 1000 gyermek jár. Az iskolák szintén nagyon jó kapcsolatot ápolnak a Múzeummal, a diákok rendszeres résztvevői a múzeumpedagógiai programjainknak, a kiállítás-megnyitóknak, a tematikus foglalkozásoknak, napoknak és múzeumi óráknak.

A város középiskolájában – **Mikszáth Kálmán Gimnázium Postaforgalmi Szak-középiskola és Kollégium** – közel 500 diák tanul, akik a Pásztói Múzeum és a közoktatási intézmények, civil szervezetek és alapítványok által szervezett programok leggyakoribb vendégei.

Szintén városunkban működik a **Rózsavölgyi Márk Alapfokú Művészeti Iskola Rajeczky Benjamin Tagintézménye**. Az intézményben tanuló diákoknak különösen szoros a kapcsolata a múzeummal, hiszen gyakori szereplői és vendégei a kiállítás megnyitóinknak, emellett évente több alkalommal is felkeresik Pásztó város híres szülőiteinek emlékhelyeit, a múzeum épületében található Rajeczky Benjamin emlékszobát, valamint a múzeumhoz tartozó Csohány Kálmán Galériát is. A Múzeum évente több alkalommal is kiír különféle témákban rajzpályázatot, ezzel is teret adva a tehetséges gyermekeknek, hogy kiállítás formájában láthassák viszont műveiket, ezekre a kiírt pályázatokra a legtöbb alkotás a művészeti iskolából érkezik.

Pásztón található még egy speciális iskola, a **Nógrád Megyei Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és Gyermekotthon**, ahol közel 100 diák tanul. Ezen intézménnyel az együttműködésünk még kialakulóban van, hiszen speciális iskola lévén, a Múzeumnak is speciális foglalkozásokkal, megközelítéssel kell fogadnia az itt tanuló gyermekeket.

Az eddig említett nevelési és oktatási intézményeken felül a Pásztói Múzeum kiállításai és rendezvényei szorosan kapcsolódnak más szervezetekhez, múzeumokhoz, közoktatási és nevelési intézményekhez, civil szervezetekhez és alapítványokhoz.

Természettudományi vonatkozásban a Pásztói Múzeum jelentős szerepet tölt be az első nemzetközi Geopark, a **Nógrád-Novohrad Geopark** életében, mely a magyar oldalról Nógrád megye természeti és kulturális értékeit hivatott összefogni a Pásztói Múzeum munkatársainak segítségével.

A másik nagyon jelentős együttműködő partnerünk a **Lépésről-lépésre a gyermekekért Alapítvány**, mellyel közösen több sikeres múzeumpedagógiai rendezvénysorozatot és pályázatot bonyolítunk le. („Játék a múzeumban, múzeum az óvodában – múzeumpedagógiai konferencia, „Játékos kalandozás a régmúlt korokban – Múzeumi játékok a Pásztói Múzeumban,“, „25 éves a Pásztói Múzeum” c. rajzpályázat, Őszi népszokások felelevenítése)

Tudományos konferenciák, foglalkozások, vetélkedők szervezésekor több évre visszanyúló jó kapcsolat köt minket a **Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Pásztó Városi Egyesületéhez**.

A FOLYTATÁS, A JÖVŐ

A Pásztói Múzeum a jövőben is folytatja múzeumpedagógiai tevékenységét szélesebb körben és szakmailag, minőségileg fejlődve. Az újabb pályázati lehetőségekhez mérten próbálunk mind infrastrukturálisan, mind módszertanilag fejlődni. A meglévő együttműködő partnereinkkel továbbra is tartva a kapcsolatot folyamatosan várjuk a gyermekeket múzeumpedagógiai foglalkozásainkra, a múzeumi órákra, tematikus foglalkozásokra, szakkörökre, múzeumi napokra, szabadidős gyermekfoglalkoztató napokra.

Várjuk nemcsak a Pásztón lévő nevelési és oktatási intézmények csoportjait! Szeretnénk szélesebb körben kiterjesztve folytatni a már elkezdett és sikeres, Nívódíjas múzeumpedagógiai tevékenységünket! A jövő a felnövekvő nemzedékben van, viszont a mi felelősségünk az, hogy megtanítsuk őket arra, hogy kulturális értékeinket védeni, őrizni, ápolni kell, hogy még nagyon sokáig megmaradhasson az emberiség számára.

Pászti Andrea - Zentai Evelin:

Spielerische Abenteuer im Museum von Pásztó. Museumspädagogische Entwicklung des Museums von Pásztó

Im Museum von Pásztó werden seit Jahren mit Hilfe von Fachleuten und Pädagogen immer wieder neu gestaltete und anspruchsvollere museumspädagogische Programme verwirklicht, die wir in der Zukunft in einer noch mehr zeitgemäßen Form, und methodisch weiterentwickelnd fortsetzen möchten. Zu den heimischen Bildungs- und Erziehungsinstituten entstand

eine gute Verbindung und damit verbunden eine enge Zusammenarbeit, anhand dessen wir bezüglich der Dauerausstellungen spielerische Programme, Museumsonterrichte, thematische Programme bzw. Tage, sowie Kinder- und Freizeitprogramme anbieten und durchführen können. Diese kulturelle Bildungstätigkeit und museumspädagogische Programme stehen in engem Zusammenhang zu den Museumssammlungen, da unser oberstes Ziel das

spielerische Aneignen der Kenntnisse über die Ausstellungsstücke ist. Ein weiteres Bestreben ist, dass wir unsere Ausstellungen möglichst anspruchsvoll präsentieren können.

In September 2009 brachten unsere bisherigen museumspädagogischen Tätigkeiten den erhofften Erfolg: im Rahmen der museumspädagogischen Jahreseröffnung in der Ungarischen Nationalgalerie wann das Museum von Pásztó in der, vom Ministerium für Bildung und Kultur ausgeschriebenen Kategorie "Beste museumspädagogische Initiative" den Nationalen Museumspädagogischen Niveaupreis, mit dem Titel "Museumswoche - spielerische

Abenteuerreise in älteren Zeitaltern - Museumsspiele im Museum von Pásztó".

Das Museum von Pásztó erwartet weiterhin alle Gruppen von Erziehungs- bzw. Bildungsinstituten! Wir möchten unsere erfolgreich begonnene und mit dem Niveaupreis gekrönte museumspädagogische Tätigkeit fortsetzen und im weiteren auch für breitere Kreise die Möglichkeit zur museumspädagogischen Programme bieten. Die Zukunft liegt in der heranwachsenden Generation, aber es ist unsere Verantwortung ihr zu lehren, dass man unsere kulturellen Werte bewahren, schützen und pflegen muss, damit diese für die Menschheit noch lange erhalten bleiben können.

Play and Adventure in the Pásztó Museum

The Development of Museum pedagogy in the Museum of Pásztó

By Andrea Pászti - Evelin Zentai

For years in the museum in Pásztó more and more ambitious museum pedagogical programs have been realised with the help of professional staff and teachers,

which we wish to continue in the future in a more modern and methodologically developed form. Based on the good relationship and close cooperation with local educational institutions for several years we organize and perform various play lessons, museum lessons, thematic activities/days and holiday programs for children connected to our permanent exhibition units. These public education and museumpedagogical programs are organically connected to the collections of the museum, since our main goal is to introduce and elaborate materials in the collections in a playful way during the programs, and to display them at a high standard through our exhibitions.

By September 2009 our museumpedagogical efforts had brought the hoped success. At the 'Opening of the museumpedagogical year' in the Hungarian National Gallery the Museum of Pásztó got the National Museumpedagogical Award of the Ministry of Education and Culture and the Educational and Training Centre of Museums of the Open-air Ethnographical Museum in the category „The Best Museumpedagogical Initiative” under the title 'Museum Week - Playful Adventures in Past Ages - Museum Plays in the Museum of Pásztó'.

The museum in Pásztó is awaiting groups of educational institutions in the future as well! We would like to continue the already started and successful award winning museumpedagogical activities extended to a broader area! The future lies with the growing-up generation but it is our responsibility to teach them to preserve, care for, cultivate our cultural treasures to safeguard them for mankind for a long time.

The text in this section is extremely faint and illegible, appearing as a series of light gray shapes against the white background. It likely contains the main body of the article or report for this year.

The text in this section is also extremely faint and illegible, likely representing a concluding paragraph or a list of references.

GAÁL ISTVÁN ÉS A PALÓC FILMARCHIVUM

SHAH GABRIELLA

A Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet Pásztói Múzeuma 2005-ben olyan kezdeményezésre kapott felkérést Solymár József írótól és Nádasy László operatőrtől, hogy hozzon létre egy hiánypótló gyűjteményt, egy filmarchívumot - Palóc Filmarchívum néven -, mely felkutatja, gyűjti és őrzi a palóc vidékhez és emberekhez kötődő filmeket, mert „a székely mellett a palócság jelenti azt a népes, nagy területen élő népcsoportot, mely sajátos hagyományait még mindig erősen őrzi. A Palócföldet nemcsak országhatárok, megyehatárok szabdalják, de erősen él errefelé a városok, falvak, kistérségek befelé fordulása, amely egyszerre jelent erényt és gyengeséget. A Mikszáth óta egyre erősödő palóc öntudat és összetartozási igény jegyében a közös filmarchívum megteremtése is időszerű. A játékfilmeket illetően messze elmaradtunk a székelyektől (igazi palócközegben készített játékfilm nincs), viszont felkészült alkotók, alkotó-csoportok, a palócföldön működő városi televíziók rendkívül értékes anyagokat halmoztak fel. Az anekdotáktól a boszorkányokig, a táj természeti és épített értékeitől a népi vallásosságig és viseletig több tucat figyelemreméltó alkotás született. Néprajzosok és helyi amatőrök is bizonyára gazdag terméssel rendelkezhetnek.” (Solymár József, 2005)

A Pásztói Múzeum örömmel vállalta a Palóc Filmarchívum létrehozásának feladatát. A gyűjtő- és kutatómunkát megkezdtük, számtalan alkotás van már a múzeum gyűjteményében, az alkotók és a Nemzeti Filmarchívum jóvoltából.

A gyűjtemény anyagai az alábbi szempontok szerint csoportosíthatók:

1. A palócsághoz, palóc vidékhez kapcsolódó, azt bemutató filmek:

Itt elsősorban Solymár József és Nádasy László filmjeit kell kiemelnem. A **Palócok** című háromrészes film (Határtalan Palórország, Boszorkányos Palórország, Vállalkozó Palórország) alapozta meg a gyűjteményünket. Solymár Józseftől még **A falu szépe** című filmet őrizzük.

Emellett érdekes Bakos Katalin Palóc trilógia című, szintén háromrészes filmje, illetve a Palórország című alkotás.

2. Palóc vidékhez kötődő filmszakmai szereplők filmjei:

Gaál István filmrendező, Solymár József forgatókönyvíró, Tolnay Klári és

Zenthe Ferenc színművészek, de emellett a palócokhoz tartozónak vallja magát: **Sára Sándor**, és **Pekár István** a Duna Televízió két korábbi elnöke, a nemzet színészei közül még **Avar István**. A balassagyarmati születésű Megyery Sári, aki **Sacy von Blondel** néven a némafilmkorszak sztár-ja volt negyvenkilenc magyar és német film női főszerepét játszotta el. Salgótarjánból elszármazott színészeink például Hollai Kálmán, Pindroch Csaba, Gyuriska János, Kocsis Pál, Fekete Tibor és Matúz Gábor. A lista természetesen nem teljes.

A felsorolt személyek közül legnagyobb számban Gaál István filmjeit őrizzük. A Nemzeti Filmarchívum és Gaál István jóvoltából négy film kivételével az összes filmjét megkaptuk.

3. Palócországhoz kapcsolódó személyeket és tájakat bemutató filmek:

Egyik fő csoportot képezik a portrék (Gaál Istvánról, Csemniczky Zoltánról, Balázs Jánosról, ifj. Szabó Istvánról stb.) A gyűjteményünkben Kovács Bodor Sándortól van egy portréfilm Csemniczky Zoltánról *Auto – Freud – Mobil* címmel, és Czinke Ferenc grafikusművészről. Shah Timor Egy képíró a Varázsvölgyből Gaál István életútja, *Élet a szobrok között* – Ifj. Szabó István művészete, *Elhagyott szárnyak* – Csohány Kálmán művészete és Fürjesi Csaba című portréfilmjeit őrizzük.

Ennek a kategóriának a másik nagy csoportja a természeti környezetet bemutató filmek, melybe szintén Shah Timor *Nógrád, Természeti kincsek, történelmi emlékek, élő hagyományok*, illetve a *Pásztó műemlékei* című filmeket soroltuk.

4. Palócvidéken forgatott játék- és dokumentumfilmek:

Ebben a kategóriában a gyűjteményünk még üres, de sok film van, melyet majd folyamatosan be kell szereznünk. Ilyenek például Révész György *Mint oldott kéve* című filmje, melynek egyes jeleneteit a kisterenyei kastélykertben vagy a Tarr Béla *Szabadgyalog* című filmje, melyet Balassagyarmaton, vagy a *Föltámadott a tenger* c. film, melyet Hollókőn is forgattak. Ugyanitt vettek fel jeleneteket Gyöngyössy Imre *Szarvassá vált fiúk* című művéhez is. Szintén balassagyarmati helyszínen forgatták a *Túsz történet* című filmet, mely a San Sebastian Nemzetközi Filmfesztivál különdíját nyerte el 1989-ben. Diósjenői helyszínek szerepelnek Kézdi Kovács Zsolt *Mérsékelt égöv* c. filmjében, kisterenyei vásártéren vettek fel egyes jeleneteket a *Viadukt* c. magyar – NSZK-amerikai koprodukciós filmhez, Salgótarjánban a *Fekete gyémántokhoz*, Karancsságban Gábor Pál *A járvány* c. alkotását. Gaál István is nagyon sok Nógrád megyei helyszínt használt fel filmjeihez, így a salgótarjáni Dolinka gyökerei jelennek meg a Bartók Béláról készült háromrészes *Gyökerek* c. filmben. Ugyanebben a filmben a medvetáncoltatás jelenetét is Salgótarjánban találta meg. Cserhátsurányban a Zöldárhoz készített pár képkockát.

5. Palóc írók megfilmesített regényei

Itt elsősorban Mikszáth Kálmán műveire kell gondolunk, de ide sorolhatóak Madách Imre *Az ember tragédiája* c. alkotásának feldolgozásai is. Filmarchívumunk ilyen jellegű filmekkel még nem rendelkezik.

A FILMARCHÍVUM ÉS A KÖZÖNSÉG:

A Pásztói Múzeum majdnem minden rendezvényét kíséri filmbemutató, filmvetítés. Legyen az akár egy kiállításmegnyitó vagy egyéb rendezvény, igyekszünk a programot színesíteni a társművészetekkel. A tárlatokhoz kapcsolódó filmek általában az éppen az időszaki kiállításon szereplő képző- vagy iparművészt mutatja be. Így mutattuk be Sulyok Gabriella filmjét Bényi Eszter textilművészről, Tenk Lászlóról vagy Kovács Bodor Sándor filmjét Csemniczky Zoltánról, Shah Timor portréját Ifj. Szabó Istvánról, Fürjesi Csabáról. De Gyulai Líviusz Kossuth – díjas grafikusművész, animációs filmrendező grafikai tárlata során vetítettük animációs filmjeit, és nálunk volt például az egyik legújabb filmjének, az *Őrangyalnak* a premierje. Jana Bialova szlovákiai grafikusművész is bemutatkozott a kiállítása alatt animációs filmjeivel. Gaál István *Változatok Rómára és Olaszországra* c. fotókiállításakor a *Római szonáta* c. alkotását vetítettük le az ünnepélyes megnyitókör. Az alkotók minden alkalommal megtiszteltek minket jelenlétükkel.

2007-ben a Pásztói Múzeumban megrendeztük a **Palóc Filmhetet** a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. A hét minden napján levetítettünk egy filmet a gyűjteményünkéből, mely szorosan kapcsolódik Palócországhoz és ezen belül Pásztóhoz. Így sorra került például Solymár József – Nádasy László: *Boszorkányos Palócország* c. filmje, ahol az alkotók mellett a film szereplői is eljöttek hozzánk Mátraballáról. Vetítettük a *Palóctrilógia* egyik epizódját és Rajeczky Benjamin pásztói ciszterci perjelre emlékezve Gaál István *Béni bácsi és Sodrásban* c. alkotását. Ez utóbbi játékfilmben a pásztói kötődésű grafikusművész is szerepel.

A gyűjtemény legnagyobb részét kitevő anyag Gaál István Kossuth-díjas filmrendező művei. A Nemzeti Filmarchívum bocsátotta rendelkezésünkre a felújított, digitalizált változatokat. Gaál István Salgótarjánban született 1933-ban, de gyermekkorát az általa Varázsvölgynek nevezett Pásztón töltötte. A méltán világhírűnek nevezett Gaál Istvánról, - aki Indiában és Olaszországban is tanította a rendező hallgatókat az egyetemen - Pasolini például külön cikket írt, melyben Buñuel és Gaál filmjét¹ a világ legjobb filmjei közé helyezi. Gaál Istvánról és műveiről 2007-ben a Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyvében írtam egy tanulmányt, ezért itt nem részletezem munkásságát.

¹ Gaál István *Sodrásban* c. filmjét

Gaál István 2007-ben bekövetkezett halála után is őrizzük szellemi hagyatékát, ápoljuk örökségét. 2008-ban a Pásztói Múzeum közvetlen szomszédságában létrehoztuk a **Gaál István emlékszobát**, melyet budapesti lakásának megfelelően rendeztünk be. Lánya, Gaál Réka Pásztónak ajándékozta édesapja bútorait, könyveit, személyes tárgyait. Ezt a nagyközönség a múzeum nyitvatartási idejében megtekintheti.

Az emlékszoba Gaál István születésének 75. évfordulóján nyílt meg ünnepélyes keretek között. Az emlékszoba mellett kialakítottunk egy vetítőhelyiséget, ahol két portréfilmet is bemutatunk az emlékszoba avatón: Pörös Géza – Gazdag pillanatok és Shah Timor: Gaál István 75. születésnapjára c. rövidfilmet.

2009-ben megrendeztük az **I. Gaál István Filmnapokat**. A megnevezéssel nem titkolt célunk, hogy hagyományt kívánunk teremteni, és évről évre megrendezni a Gaál István Filmnapokat.

A háromnapos rendezvény kiállítással, filmvetítésekkel zajlott le. Gaál István emlékére rendzett grafikai tárlatra olyan műveket válogattunk, melyek kapcsolódnak Gaál István filmjeihez, szellemiségéhez. Pl: Csohány Kálmán: Holt vidék c. litográfiája, Sulyok Gabriella: Sodrásban c. háromdarabos tusrajza, Ágota Margit: Magasiskola c. rézkarca Gaál István egy-egy azonos című filmjéhez kapcsolódott, de a tárlaton szerepeltek még Péreli Zsuzsa, Bakó Ilona, Muzsnay Ákos, Püspöky István és Lévai Ádám alkotásai is.

A három napos rendezvény első napján Gaál István játékfilmjeiből a Keresztelő és Holt vidék, második nap a tévéfilmjei közül az Isten teremtményei és a Peer Gynt színházi változata, harmadik nap pedig a dokumentumfilmjeiből válogatva a Pályamunkások, Oda-vissza, Az éjszaka zenéje, az Etüd, a Keralai mozaik és egy Velencéről forgatott, de be nem fejezett filmje a Töredék² c. dokumentumfilmjeit mutattuk be. A rendezvény vendégei voltak Sára Sándor és Kósa Ferenc Kossuth-díjas filmrendezők, Kőhalmi Ferenc egykori filmfőigazgató, Dr. Vincze Teréz filmesztéta, egyetemi tanár, Dr. Povázszy Éva, Várbíró Judit zenei szerkesztő, Pintér Judit filmkritikus és Kincses Károly fotótörténész. A nívós beszélgetések még közelebb hozták Gaál István személyiségét és munkásságát az érdeklődő közönséghez.

Nagyon jó kapcsolatot ápolunk az ELTE Filmtudományi Tanszékével és a szombathelyi főiskola média szakával.

Az írásom célja az volt, hogy felhívjam a figyelmet arra, hogy a palóc vidék, ezen belül Nógrád megye milyen jelentős helyet foglal/hat el a filmtörténetben, hiszen rengeteg mindennel járult hozzá ez a vidék nemcsak a hazai, de a világ filmiparához. A ma még gyerekcipőben járó Palóc Filmarchívum is remélhetőleg idővel fontos adatbázisa lesz majd a film iránt érdeklődőknek és kutatóknak. Ehhez kérem mindenki segítségét, ha van olyan filmje, mely valamilyen módon köthető e vidékhez, keressen meg minket, hogy gyarapíthassuk a gyűjteményt.

Zárógondolatként szeretném kiemelni Galcsik Zsolt, a Nógrád Megyei Levéltár munkatársának értékes információját, aki a *Múzeumok a közművelődésben* című konferencia után (ahol ennek a tanulmánynak a kivonata is elhangzott) felhívta a figyelmem, **Rózsa Miklósr**a, aki a Ben Hur, A bagdadi tolvaj, Julius Caesar, Ivanhoe stb. című film zeneszerzője volt. Rózsa Miklós gyermekkorát a Mátra közelében, Nagylócon töltötte. Azon számos magyar zeneművész közül, aki századunk húszas-harmincas éveiben kénytelen volt elhagynia szülőföldjét, minden bizonnyal ő vívta ki magának a legnagyobb elismerést szerte az egész világon.

Shah Gabriella:

István Gaál und das sogenannte Palóc-Filmarchiv

In 2005 entstand im Rahmen des Museums von Pásztó das Palóc-Filmarchiv, das Filme über die Palóczen und derer Heimat auffindig macht, sammelt und bewahrt. Wir haben mehrmals Filmpremierer und Filmvorführungen organisiert. Ein besonderes Ereignis in diesem Zusammenhang sind die sogenannten István Gál-Tage, ein jährlich stattfindendes mehrtätiges Filmfestival zum Ehren von István Gál, international anerkannten Regisseur aus Pásztó.

² A filmet a Duna Televízió munkatársai fejezték be.

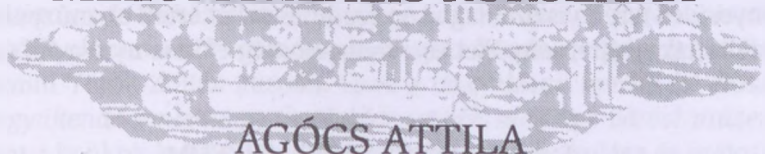

István Gaál and the Palotz Film Archive
By Gabriella Shah

In 2005 in the Museum of Pásztó the 'Palotz Film Archive' was established to search for, collect and preserve the films connected to the Palotz region and people. On several occasions filmshows have been held. Such outstanding events are the annually organized 'István Gaál Filmdays'.

ÉSZAK-NÓGRÁD MEZOMUZEÁLIS KORSZAKA¹

AGÓCS ATTILA

Írásomban az egykori történelmi Nógrád vármegye ma Szlovákiához tartozó északi felén működő múzeumi intézményekről és múzeumi jellegű gyűjtőtevékenységet (is) kifejtő szervezetekről szeretnék áttekintést nyújtani a múzeumok fejlődésének arra a korszakára vonatkozólag, melyet Friedrich Waidacher muzeológiai kézikönyvében felvázolt periodizációjában mezomuzeálisnak nevez. Ez a korszak szerinte a 18. század végén létrejött nagy állami múzeumok megalakulásától a második világháború végéig tartott. Ekkor jelentek meg az első nyilvános múzeumok, a közgondolkodást erősen befolyásolták a világkiállítások. A nagyvárosok számának növekedésével és az iparosodás előrehaladtával fokozódott a könyvtárak és a múzeumok iránti igény, melyek egyrészt az újonnan megjelent munkásosztály szabadidejének hasznos eltöltését voltak hivatottak biztosítani, másrészt pedig mintaképet kellett szolgáltatassanak a kézműveseknek és ipari alkalmazottaknak. Országos és nemzeti, valamint néprajzi, ipartörténeti és régészeti specializált gyűjtemények alakultak. Mindemellett olyan korszaka volt ez a múzeumi gyűjtemények építésének, melyre két világégés is rányomta bélyegét a 20. század első felében.²

A Waidacher által felvázolt történelmi folyamatok nyomon követhetők Észak-Nógrádban is, ahol a természeti és társadalmi környezet tudatos múzeumi dokumentálására való törekvés csak nagyon későn jelent meg. Ennek hátterében részben a gyakori impériumváltásokat sejthetjük, bár ezek Dél-Szlovákia egyéb muzeális intézményeit is érintették. Nyomósabb oka lehetett a hosszú késlekedésnek a szakemberek hiánya, a gyűjteményi csírák kezelőinek felelőtlen hozzáállása (főként a történelem viharosabb korszakaiban). Az intézményesítés terén jelentősebb előrelépés csak az elmúlt ötven évben történt, tehát nyomon követhető folyamatosságról is csak ezzel a korszakkal kapcsolatban beszélhetünk.³

¹ Az írás a szerző „Kapitoly z histórie múzejníctva Lučenca” c. cikkének átdolgozott és magyarra fordított változata (Agócs, 2005. 7–22).

² Waidacher, 1999. 50., 62–75.

³ 1951-ben alakult meg Füleken a Járási Múzeum, majd 1955-ben Losoncon a Járási Honismereti Múzeum.

Az időrendi áttekintésben szereplő – Losoncon és Füleken 1897 és 1945 között megalakult – művészeti, történeti, ipartörténeti, néprajzi és régészeti gyűjtemények sok tekintetben különböztek egymástól. Néhányuk esetében alig tudunk többről, minthogy valaki felvetette a gyűjteményalapítás ötletét, mások az intézményesülés terén viszonylag szép eredményeket értek el, múzeumi örökkel katalogizáltatták gyűjteményüket és a nyilvánosság előtt is nyitva álltak.

I. A LOSONCI VÁROSI MÚZEUM

A losonci Városi Múzeum megalapításához vezető történések megismerésének vitathatatlanul legértékesebb forrásai a losonci kaszinó mellett megalakult *losonci történelmi és régészeti bizottság* jegyzőkönyvei, melyeket a Losoncz és Vidéke c. hetilap rendszeresen megjelentetett.

1897-ben Latkóczy Mihály⁴ a helyi kaszinó ülésén vetette fel „a Losoncz város történetére vonatkozó adatok lehető összegyűjtését, s ez alapon egy történelmi múzeum alkotását.” A javaslatot az egylet tagsága lelkesen fogadta,⁵ így a városi hatóság támogatásával 1897. június 27-én megalakult annak történeti és régészeti bizottsága. Az alakuló értekezleten, melyen a várost elismert polgárai Busbak Ádám, Farkas Károly, dr. Plichta Soma és Szilassy Béla képviselték, megválasztották a vezetőséget is. Az értekezlet egyhangúlag megállapodott abban, hogy a bizottság elnökének gróf Czebrián Lászlót – mint a *történeti tanulmányok lelkes barátját*, ügyvivő elnöknek Kovács Ferencet, előadónak pedig a bizottság kezdeményezőjét, Latkóczy Mihályt kérjék fel. Végezetül Pintér Sándort – *a történelem és a régészet e kiváló buvárát, ki máris sok jóindulattal viseltetik a bizottság működése iránt* – megválasztották a bizottság külső tagjává.⁶ A megejtett választás után a bizottság kijelölte fő céljait: az 1849-ben elpusztult városi levéltár hiteles

⁴ Latkóczy Mihály író, műfordító 1857. március 24-én született Nyitrán. Szülővárosa piarista gimnáziumában érettségizett, Pesten összehasonlító nyelvészetet és klasszika-filológiát tanult. Bécsben a szláv nyelveket tanulmányozta. Ezt követően 1883-ig Pesten kizárólag az irodalomnak élt, majd Sopronban és Eperjesen tanított. 1895-ben saját kérelmére a losonci állami főgimnáziumhoz helyezték át, ahol művészettörténeti előadásokat is tartott az ifjúság számára. 1901-ben Budapestre irányították, de a losonci kaszinó történelmi bizottságában betöltött előadói tisztségét továbbra is fenntartotta. A Pallas Nagy Lexikonában a klasszika-filológia területét érintő szócikkek szerkesztője volt. Kiterjedt publicisztikai, tudományos és műfordítói életművet hagyott maga után. (Szinyei József: Magyar írók élete és munkái - <http://mek.niif.hu/03600/03630/html/I/113637.htm>, LV 1902. 2. 9.).

⁵ LV 1897. 4. 11.

⁶ LV 1897. 7. 4.

másolatokkal való pótlása, Losonc múltjával kapcsolatos tárgyak gyűjtése és a város monográfiájának előkészítése.

A bizottság első rendes ülésére 1897. október 14-én került sor a kaszinó helyiségében. Az elnökségen kívül a következő tagok jelentek meg: Beniczky Kálmán, Csonka Zsigmond, Farkas Károly, György Lajos, Halászy Ferenc, Jeszenák Ráfael, Margócsy József, dr. Plichta Soma, Wagner Sándor polgármester, Zajzon Dénes, valamint Török Zoltán alispán. Ezen a tárgyaláson merült fel először, hogy „az összegyűjtendő emléktárgyak alapját vetnék meg egy városi múzeumnak.”⁷ Megtörtént a konkrét kutatási és gyűjtési feladatok felvázolása és szétosztása is:

1. a Bánffy család kolozsvári levéltárából Czebrián elnök Losonc távolabbi múltjára vonatkozó okmányokat másoltat;
2. Körmöcbánya városi levéltárából Kovács Ferenc ügyvezető elnök másoltatja le a losonci ipar történetére vonatkozó iratokat;
3. a Madách család sztegovai levéltárából Fábiánfalvára vonatkozó iratokat másoltat Latkóczy Mihály – Madách Aladár, a levéltár tulajdonosa, már engedélyezte is;
4. minden Losoncon nyomtatott, vagy losonci vonatkozású nyomtatványt összegyűjtenek – Jeszenák Ráfael vállalta el a feladat végrehajtását;
5. Pintér Sándor megígérte, hogy az Árpád-kori levéltárból kiíratja a Losoncra vonatkozó okmányokat – esetleges másolási feladatok elvégzésére Beniczky Kálmán és György Lajos tanárok vállalkoztak;
6. a bizottság felkérte dr. Valihora János losonci esperest, hogy a rozsnyói egyházmegyei levéltárban érdeklődjön Losonc múltjára vonatkozó iratok után;
7. Török Zoltán alispán ígértett tett arra vonatkozólag, hogy közbenjár a vármegyei levéltárban eszközlendő ezirányú kutatások engedélyezése ügyében.

A város küldöttei már az alakuló ülésen anyagi támogatást ígértek a kitűzött célok eléréséhez, sőt a Kaszinó Egyesület 1897. évi tevékenységét bemutató közgyűlési jegyzőkönyvből azt is megtudjuk, hogy a városi könyvtár néhány helyiségét is felajánlották a bizottság által összegyűjtött tárgyak megfelelő elhelyezésére.⁸

A munkába legnagyobb lelkesedéssel Latkóczy kezdett bele. Első kutatási eredményeiről Kovács Ferenc számol be a kaszinó 1899. évről szóló igazgatói jelentésében: „Nógrád-vármegye levéltárában sok adatot talált Losoncra lakott nemesi családokra vonatkozólag. Ezek az adatok (családfák, birtoklásra vonatkozó hiteles bizonyítványok) részben visszanyulnak a XVI. és XVII. századig.

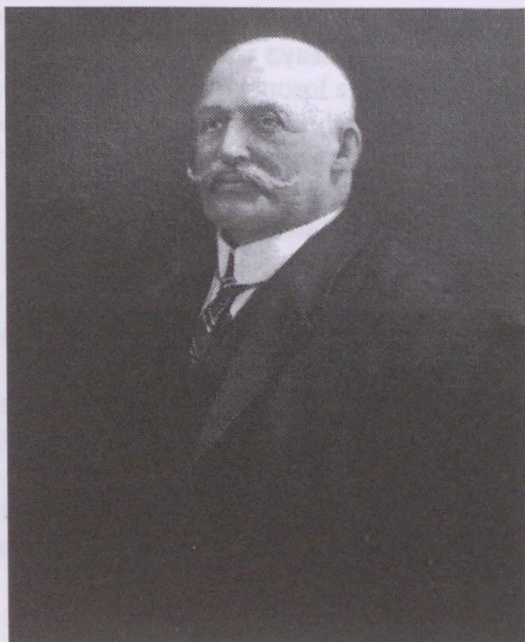
⁷ LV 1897. 10. 24.

⁸ LV 1898. 3. 27.

Megtalálta azonkívül a Kármán-családnak nemessége elismerését szorgalmazó iratait és id. Kármány Józsefnek egy kérvényét az országgyűléshez, melyben azon vád ellen védekezik, mintha a nemesi rend ellenében gyalázkodó röpiratot írt volna. Alsó-Sztrégován a Madách levéltárban egy festő oklevelét találta meg, melyből kitűnik, hogy Losoncban a múlt században festők mesteriskolája volt, mely országszerte érvényes bizonyítványokat állított ki. Fábiánkára (régente Fábián falu) vonatkozólag 16 okmány van a sztrégovai levéltárban. Az Anjou-kori okleveleknek Losoncra vonatkozó részletei szintén gyűjtés és másolás alatt vannak.⁹ A főgimnáziumi tanárt azonban 1901-ben Budapestre helyezték át. Egyesületi tagságát ugyan nem függesztette fel, de további losonci vonatkozású kutatásairól nincs tudomásunk.¹⁰

A kezdeményezést ezután fokozatosan a város köztisztviselőiben álló polgármestere, a kaszinó új igazgatója, Wagner Sándor¹¹ ragadta magához. A tervezett gyűjteménybe első autentikus történelmi értékkel bíró tárgyként 1903-ban a losonci szíjgyártó céh 1699-ben készült céhládája került. A szíjgyártók utolsó alcéhmestere – Grenerczy János – által adományozott régi antik-darabot Wagner a kaszinó közgyűléséről írt beszámolójában mutatta be: „Városunknak bizonynyal egyik legrégebbi s legtekintélyesebb czéhe lehetett ez. Pecsétje már 1618-ból való, s egyes pénzdarabokon és apróbb tárgyakon kívül a ládában igen értékes régi okiratok s egy pár könyv található, melyek mind a czéh történetére, így közvetve városunkra vonatkozólag is érdekes új adatokat tartalmazhatnak. A láda kulcsfogóján alkalmazott

Gyurkovits Ferenc: Wagner Sándor
– Losonc polgármestere (olajfestmény,
73,5 x 64 cm, Nógrádi Múzeum és Galéria,
Losonc – leltári szám: H-346)

⁹ LV 1900. 2. 11.

¹⁰ LV 1902. 2. 9.

¹¹ Wagner Sándor 1878-tól Losonc aljegyzője, majd rendőrkapitánya. 1895-ben a képviselő-testület egyhangúlag megválasztotta polgármesternek. Ezt a tisztséget 1918-ig töltötte be. Vezetése alatt szinte teljesen megújult a város, melynek történetéről terjedelmes éves jelentésekben számolt be (PUNTIÁN, 2007 – CD-ROM: Életrajzok).

szép színes bőrmunka is érdemes a megtekintésre. Mivel úgy maga a czéhláda, mint a kulcsfogón alkalmazott bőrszíjmunka ma már ritkaságszámba megy, arra kérjük a m. t. Közgyűlést, hogy engedje meg minekünk a bizottság pénzéből ezt a két darabot fénykép útján pár példányban sokszorosítani, hogy abból a néprajzi és iparművészeti múzeumnak egyet-egyet juttathassunk.” A céhládát a városházán helyezték el. A begyűjtött ritkaság bemutatását követően Wagner Losonc és Vidékében közölt beszámolója átcsap a múzeumalapítási folyamat első közadakozásra buzdító felhívására: „Egyszersmind kérve kérjük tagtársainkat, hogy a kinek bármely városunk történetére vonatkozó bár csekélységnek látszó tárgyaik vannak, vagy ilyesmiről tudomással birnak, legyenek kegyesek azt bizottságunk részére átengedni, vagy velünk tudatni, hogy ha eladó, megvehessük. Mert igen sokszor szemétre kerülnek az ilyenek, laikusok előtt semmit sem érő, a tudomány és emberi tudás számára pedig megbecsülhetetlen portékák.”¹²

A Losonc és Vidékében Kunszt János¹³ a gömör megyei múzeumról írt beszámolójában említést tett két igen fontos eredeti okmányról, melyek Losonc történetére vonatkozólag tulajdonában vannak – azokat mint írja „inkább és szívesen adnám ide, semhogy a kolozsvári vagy budapesti múzeumnak hagyományozzam. Az előbbinek azért, mert alapító tagjává lettem félszázadon át gyűjtött herbáriummal.”¹⁴ Grabbe orosz tábornok 1849-es sarcoló levelét, melyet Stoszke Lajos Pestre való elköltözésekor adott át neki megőrzésre, a Nógrád 1871/4. számára hivatkozva augusztusban az évforduló kapcsán a Losonc és Vidéke újra lehozta.¹⁵

A következő felhívást Jeszenák Ráfael¹⁶ fogalmazta meg 1905 októberében. Bevezetőjében tájékoztatta az olvasókat az addig beérkezett adományokról, a mu-csinyi Wohl Rumi Adolf városi tanácsos által szerzett és a múzeumnak ajándékozott két iratról, melyek a város 1848–1849-es szabadságharcban tett szerepvállalásáról tanúskodtak.¹⁷ Cikkében utalt a Kunszt által őrzött iratokra is. Grabbe levele mellett a másik valószínűleg II. Rákóczi Ferenc 1707-ben Losonc városának helvét hitvallású híveihez intézett levele volt. Jeszenák szerint a múzeum megalakítása már elodázhatatlan és nagy nehézségekbe sem ütközik. Biztos alapját képezhetik az új kulturális intézménynek a városi könyvtár, mely már megalapította a loson-

¹² LV 1904. 2. 14.

¹³ Kunszt János - a kertészkedésről szóló szakcikk szerzője, 1856 óta a bajor kertészeti egyesület rendes tagja, 1870-től banki hivatalnok.

¹⁴ Kunszt János: A gömör megyei múzeum s még valami (LV 1905. 5. 21.)

¹⁵ A levelet közli: Szomorú évforduló - Kunszt János: Egy adat Losonc történetéhez (LV 1905. 8. 6.)

¹⁶ Jeszenák Ráfael – szül. 1840-ben Szomolnokon. 1869 és 1878 között a losonci állami tanítóképző, majd a losonci állami főgimnázium magyar-német szakos tanára (AMBRUS, 1885. 56.)

¹⁷ Az egyik egy levél, mely megtiltja a losonci postamesternek, hogy Pest felé postát továbbítson, a másik pedig egy 5 krajcárra kiállított városi utalvány.

czy nyomtatványok gyűjteményét, valamint a városi levéltár. Szövegében először találkozunk a Városi Múzeum természettajzi gyűjteménnyel való kiegészítésének gondolatával: „A város és vidéke Faunáját és Floráját (állatait és növényeit) valamint közeteit és földnemeit pedig intézeteink arra hivatott tanárai és egyéb gyűjtői szívesen fogják a muzeum számára gyűjteni és azután a gyűjtött tárgyakat rendezni.” A következő évekre kijelölte a történelmi emlékek gyűjtésének irányát is következő soraival: „Régiségek u.m. régi okmányok, pénzek, képek, könyvek, fegyverek, butorok, ruhaneműek stb. is akadnak imatt-amott”, melyeket tulajdonosaik a múzeumra bízhatnának.¹⁸

Jeszenák felhívása *nem volt kiáltó szó a pusztában*, néhány héten belül megindult a széleskörű gyűjtés. Az első adományozó éppen Kunszt János volt, aki 1905. október 24-én 17 darab 18–19. századi pénzérmét és papírpénzt adott át a polgármesternek.¹⁹ A Losoncz és Vidéke rendszeresen közölte az adományozók nevét és a beadott tárgyak listáját. A gyűjtemény az év végéig mintegy 100 tárggyal bővült, melyek 14 adományozótól származtak.²⁰ A gyűjtés első évében beadott egyik legérdekesebb tárgy özv. Szigyártó Sománétól érkezett. Az aranyozás nyomait mutató régi acél alabárd B.W. betűkkel, hadi jelvényekkel és hercegi koronás címerrel volt díszítve.²¹ Wagner polgármester az 1905-ös évet értékelő jelentésében örömmel számolt be az elért eredményekről és felvetette, hogy *„... elérkezett (az) ideje annak, hogy a városi muzeum megalakításával, szervezeti szabályzatának kidolgozásával és a beszolgáltatott tárgyak szakszerű csoportosításával és elhelyezésével foglalkozzunk.”²²*

A múzeum alapszabály-tervezetét 1906-ban szerette volna a városi közgyűlés elé terjesztetni, ez azonban nem készült el, vagy legalábbis maradt fenn. Sikertült viszont a helyi sajtó hathatós segítségével mellett még jobban aktivizálni a lokálpatriótákat. 1906 januárja és szeptembere között a város további 1254 tárgyat gyűjtött össze. A Losoncz és Vidéke heti rendszerességgel hozta az újabb adományozók neveit és a tárgylistákat. A gyűjtésbe a helyi közösség különböző rétegei kapcsolódtak be: alap-, közép- és főiskolai diákok, tanárok (György Lajos, Jeszenák Ráfael, Scherer Lajos), városi hivatalnokok (Wagner Sándor polgármester, Maróthy Sándor városi aljegyző, Jeszenszky János rendőr szakaszvezető és a városi mérnöki hivatal alkalmazottai), sőt egész családok is adományoztak (pl. Jeszenák, Jeszenszky, Steinhöbel). Néhány Losoncra elszármazottat is sikerült a korabeli sajtón keresztül megszólítani. Dr. Mandl Miksa valepáji (Krassó-Szörény vm.) járási

¹⁸ Jeszenák Ráfael: Losoncz városának muzeuma (LV 1905 10. 12.)

¹⁹ LV 1905. 10. 29.

²⁰ LV 1905. 10. 29., 1905. 11. 12., 1905. 11. 19., 1905. 11. 26., 1905. 12. 3., 1905. 12. 10., 1905. 12. 17.

²¹ LV 1905. 12. 17.

²² WAGNER, 1906. 138.

orvos az átadott tárgyakhoz levelet is mellékel, melyben a következőket írta: „*habár távol szülővárosomtól a románok közt lakom, de mindig csak losonczinak érzem magamat.*” Duda Lajos salgótarjáni lakos pénzürméket küldött az alakuló gyűjteménybe. A közadakozás két éve alatt ketten kérték nevük elhallgatását. Néhány lelkes adományozó viszont többször egymás után is hozzájárult a kezdeményezés sikeréhez, így alakulhatott ki az a helyzet, hogy a beadott tárgyak több mint felét egy maréknyi ember hordta össze – így Illyés Lajos néhai evangélikus lelkész özvegye Zámpory Mária, Kunszt János, Jeszenák Ráfael és Rehák Ede a feleségeikkel, Bulyi János és Haasz Lajos. A teljes listát később a polgármester vonatkozó éves jelentésében is megjelentették.²³ A 13 oldalnyi listán szereplő anyagba csak elvétve keveredtek a természetrajz tárgykörébe sorolható tárgyak – pl. borszeszben preparált kígyó, 7 oldal egy régi lepkegyűjteményből, 1 ásvány.

Minthogy azonban már Latkóczy Mihály koncepciója is „történelmi múzeum” alapításáról beszélt, nem csodálkozhatunk, hogy az adományokból összegereblyezett gyűjtemény is ebben az irányban teljesedett ki:

I. A történelmi gyűjtemény *tárgyi anyagában* számszerű többséget alkotott a numizmatikai csoport. Néhány római kori rézpénz mellett hatalmas mennyiségű pénzürmé gyűlt össze különböző országokból (Románia, Oroszország, Németország, Szerbia, Belgium, Amerikai Egyesült Államok, Mexikó) a 17–19. századból (túlsúlyban voltak a 19. századi darabok). Az éremgyűjteményt néhány emlékérem egészítette ki pl. Szent György lovag érem, Rudolf trónörökös halálának emlékérmé, Ferenc József 1894-es őszi balassagyarmati hadgyakorlaton való részvétele emlékére kiadott érem. Kiemelkedik a tárgyak közül néhány érdekes kötődésű darab, melyekhez az adományozók kisebb történeteket is bediktáltak a leltározónak. Ilyen volt például egy színes kendő, melyet Samarjay Lajosné 1848-ban Korpona városában Gracza Antal később meggyilkolt gerillavezértől kapott ajándékba, mert 16 társával a honvéd sebesültek részére 15 fontnyi tépést készített. Továbbá egy vastag üvegpohár, melyből már 1822-ben ittak az adományozó apjának keresztelőjén, s melyet Losoncon „1849-ben a lángnyelvek nyaldostak körül, de el nem pusztíthatták.” Becsben tartott darab volt Rózsa Sándor zsebkése is, melyet állítólag 1879-ben a Vas vármegyei Jánosházán Kosztolicz Mátyás kapott a betyártól. Nemkevésbé érdekes, hogy egy hölgy kutyaköpenyt adományozott a gyűjteménybe, de volt aki 1785-ből származó kiskunsági női viselethez tartozó arany csipkét adott. A céhes tárgyak listája is bővült a losonci szappanosok, festők és zsemlyesütők egyesült céhének 1850-ből származó pecsét-nyomójával és a losonci csizmadia céh sárgarézből készült, 1867-ből származó jelvényével. Annak ellenére, hogy a kaszinói bizottság névlegesen régészeti is volt, archeológiai anyag a szórványleletek szintjén és véletlenül sem került a Városi Múzeum gyűjteményébe.

²³ WAGNER, 1907. 227–239.

II. A beadott *iratok és nyomtatványok* között sok magyar, latin és német nyelvű régi könyv volt, a legrégebbi kiadású 1551-ből. A folyóiratok között külön figyelmet érdemelnek a balassagyarmati Ipoly c. hetilap első száma 1872-ből, a Losonc és Vidéke első húsz évfolyama, valamint a város értelmisége által nyugat-európai tanulmányutakról hazahozott idegen nyelvű kiadványok. A helyi kézművesipar fejlődését szépen illusztrálták a losonci céhek leadott iratai pl. polgári levél Heksch Lipót német szücsmester részére (1854), 6 darab német nyelvű céglevél egy tímárlegény és egy rézműves legény vándorlásairól a 19. sz. első feléből. Az aprónyomtatványok közé 191 darab gyászjelentés (1872–1904 közöttéről), 189 darab színlap (legtöbbjük losonci), naptárak, évkönyvek, emléklapok (melyeket a helyi kórus szerzett különböző fesztiválokon), iskolai értesítések, belépőjegyek, bálók meghívói és részvények kerültek. Az egyik legérdekesebb irat Pokorny Gusztávnak, Losonc 1881 és 1890 közötti polgármesterének, a losonci „Phoenix” szabadkőműves páholy főmesterének 1880-ban Budapesten Pulszky Ferenc nagymester és Belányi Ferenc irodaigazgató által kiállított szabadkőműves mesteri okmánya volt. A legegységesebb iratcsoportot az Ocskay, Szalay és Pokorny családok 1627–1854 között keletkezett iratai /végrendeletek, kereszt- és házassági levelek, peres akták, magánlevelek és származási táblák/ alkották.

III. A *kép és térképanyag* csak kis számú gyűjteményi egységből állt – pl. 21 darab rézmetszet, melyek a 19. század első harmadában élt magyar nemeseket és politikusokat ábrázolták. Basch Miksa városi mérnök Petri-pusztai térképét ajánlotta. Mind a hét beadott fénykép Losonc városrészeit örökölte meg.

A losonciak példaképe a 1882-ben Rimaszombatban megalapított Gömör-Kisbaja megyei múzeum volt, melyet 1906 szeptemberében a Losonc és Vidéke 3 cikkből álló sorozat keretében mutatott be, főként az előkészítésbe bekapcsolódó aktivisták figyelmével számolva.²⁴ Annak ellenére, hogy az ügyet felkaroló városi lapban még 1907-ben is megjelent egy cikk, mely a történelmi emlékek megmentésének utolsó óráiról beszélt,²⁵ az 1905-ben és 1906-ban tapasztalt lelkesedés érezhetően csökkent. A kaszinó vezetésének be kellett ismernie, hogy „*kaszinónk nem haladt előre a kívánatos föllendülés terén*”, sőt 1910-re az egyesület hírei már nem a címdalra jelentek meg és az olvasó „*a kaszinó elumumiasodott életéről*” olvashatott.²⁶ „*Sajnos az akkori városvezetés nem tudta megfelelőképpen és méltóságteljesen elhelyezni városunk alakuló múzeumát. Az összegyűjtött tárgyak és emlékek – melyek nemcsak Losoncról és Nógrádból származtak, hanem volt köztük több tárgy az egész történelmi Magyarország és a mai Szlovákia területéről is* –

²³ WAGNER, 1907. 227–239.

²⁴ LV 1906. 9. 2., LV 1906. 9. 9., LV 1906. 9. 16.

²⁵ LV 1907. 2. 24.

²⁶ LV 1908. 2. 23., 1910. 2. 20.

provizórikus körülmények közt voltak elhelyezve a városházán (ma a HNB²⁷ épülete) és a losonci állami gimnázium egyik szertárában (ma magyar tanítási nyelvű AI a Dr. Herz Sándor utcában).²⁸ Ezek az emlékek – a nem megfelelő elhelyezés és az 1918–1919-es forradalmi események idején kialakult elégtelen gondoskodás és felügyelet miatt – sajnos szétvesztek. Így tehát mára csak levéltári adataink vannak arról, mi zajlott le egykor Losoncon a múzeumi élet terén.²⁹

Eddigi ismereteink szerint a losonci Városi Múzeum megnyitására soha nem került sor. A gyűjtemény létezéséről szóló utolsó adatokat a Lázipusztán elhunyt Beniczei Beniczky Árpád³⁰ által a Városi Múzeumra hagyományozott tárgyakról 1918. június 27-én felvett leltár, valamint a hagyaték 1919. május 31-én kelt, Hodlik Imre által felvett, leltározási jegyzőkönyve³¹ szolgáltatja, melyek bizonyos értelemben Ivan Červenák sorait igazolják. A nemesi magángyűjteményből gróf Vay Tihamérné közvetítésével 358 tárgy került a „múzeumba”: régi bútor (fekete faragott szekrény, virágos festett szekrény, intarziával díszített szekrény, pipatartó állvány, értékes régi tükör), használati tárgyak (antik réz gyertyatartó, régi vörösréz tálca, nagy ezüst serleg, antik ezüst sótartó, cintányér, sárgaréztintatartó, kristályváza, tajtékipák, török agyagpipa, fém Luther tányér), fegyver (pisztolyok, régi puskák, buzogány, szurony, kard, fokos), pénzermék (réz, ezüst és arany), képek (országgyűlési arcképek, a Kossuth-szobor leleplezésén készült kép). A hagyaték egyik legnagyobb muzeális értékkel bíró darabja a komáromi 48-as rabok által készített fa óra volt. Az 1919-ben felvett második leltárlistán már csak 105 tárgyat találunk, tehát az eredeti hagyaték nemegész egy harmadát. Kérdéses egyrészt, ki és milyen körülmények között tulajdonította el a Beniczky által a múzeumra hagyott tárgyak két harmadát 1918 júniusa és 1919 májusa között, valamint az is, hasonló sorsra jutott-e a Városi Múzeum többi tárgya is? A jelenleg ismert források alapján nem tudjuk egzaktul meghatározni, a gyűjtemény hány százaléka veszett szét az első világháború és az azt követő viharos évek forgatagában. Annyi azonban bizonyos, hogy 1928-ban, amikor a losonci iparosok nekikezdték saját múzeumuk megalapításának „Losonc város tanácsa a birtokában levő gyűjteményt leltár ellenében az iparosság rendelkezésére bocsájtotta azzal a kikötéssel, hogy azt a megőrzés és gondozás végett kezelje mindaddig, amíg a város maga nem rendez

²⁷ Helyi Nemzeti Bizottság

²⁸ Ma a „régí városháza” és a Kármán József Magyar Tannyelvű Alapiskola és Óvoda a Kármán utcán.

²⁹ ČERVENÁK, 1989. 3.

³⁰ Beniczky Árpád – országgyűlési képviselő, a lázipusztai kúria tulajdonosa, 1918. április 26-án halt meg.

³¹ ŠABB-PLC – fond: L 1815–1922. 172/1918 (1168); (BECANIVOÁ. 2003. 31.).

be ilyen muzeumot.³² Így tehát néhány tárgy a losonci Iparos Múzeum állandó kiállításának leltárjegyzékén is felbukkan.³³

Kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy az észak-nógrádi múzeumok történetét eddig tárgyaló munkák eltűzött számokat tüntettek fel a tervezett Városi Múzeum gyűjteményeinek bemutatásánál, amikor „több mint 2000” darabot emlegettek.³⁴ 1905 és 1906 során a város vezetése megközelítőleg 1450–1500 tárgyat gyűjtött össze. Ha ehhez hozzáadjuk a Beniczky-hagyaték 360 darabját, akkor is csak 1800 körüli számot kapunk, mindemellett nem bizonyítható, hogy az eredeti gyűjtemények egészükben megmaradtak az első világháború végéig.

II. A KÁRMÁN-MÚZEUM - SZÉPMŰVÉSZETI MÁSOLATGYŰJTEMÉNY LOSONCON

A losonci iskolákban már 1869-től kezdődően megindult a múzeumi igényű szertárfejlesztés.³⁵ A szertárakat a városi előljáróság is afféle iskolai múzeumoknak tekintette ebben az időben, amit a magisztrátus 1870-ben kelt indítványa is szépen példáz: „Az ócska vasak között a régi reformált templom körül fenállott bástyákról maradt öt darab szakállos puska találtatván - indítványoztatott - hogy ezek mint történelmi nevezetessű régiségek megtartassanak - egy-egy példányuk a nemzeti muzeum - és a helybeli iskolák muzeuma részére további fentartás végett ajándékul átadassanak.”³⁶

**KÁRMÁN – MÚZEUM
SZÉPMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY
MEGNYILT 1900 JÚNIUS 20.**

**Kármán-múzeum – a polgári leányiskola épületéről származó
zománcozott emléktábla. A Sternlicht-féle zománcgyár készítette
(35 x 150,5 cm, Nógrádi Múzeum és Galéria, Losonc – leltári szám: H-10 008)**

³² Losonci Hírlap 1928. 8. 26.

³³ Róluk a tanulmány megfelelő fejezetében szólok.

³⁴ (ČERVENÁK, 1989. 3.) és (BECANIOVÁ, 2003. 31.)

³⁵ Az állami főgimnáziumban előbb néhány száz darabos régiségtár, majd 3000 darabos természettudományi gyűjtemény alakult, melyet a lelkes tanárok katalogizáltak is. Az állami tanítóképző-intézetben pedig 1750 darabos természettudományi gyűjtemény jött létre (Magyar Minerva 1902, 275–276).

³⁶ ŠABB-PLC - fond: L 1815-1922, 6/1870 (94); (BECANIOVÁ, 2003. 31.)

A polgári leányiskola mellett létrehozott Kármán-múzeumnak nevezett szép-művészeti másolatgyűjtemény megalapításának kezdeményezője – a helyi kaszinó történelmi és régészeti bizottságának létrehozását is indítványozó –, az éppen Losoncon oktató közismert klasszika-filológus, Latkóczy Mihály volt. Öt cikkből álló, Wagner Sándor polgármesterhez címzett, familiáris hangvételű sorozata „Szép-művészeti gyűjteményt Losoncznak!” címmel 1899 áprilisában és májusában jelent meg a Losoncz és Vidéke c. hetilapban. Egy ilyen gyűjtemény megalapításának célja Latkóczy szerint nem más, mint a „szép” iránt való érzék fejlesztése és ápolása. Az ilyen gyűjteményben *„miden tárgynak teljesnek, épnek, kifogástalannak kell lennie. Ez az, a miben az ilyen gyűjtemények akár a történelmi, akár a régészeti, akár más jellegű gyűjteményektől különböznek.”* Hogy az iparosságban a szépérzék kialakuljon, úgy az egész emberiség, mint a magyar nemzet különleges műremekeit be kell számára mutatni *„természetesen nem eredetiben, hanem sikerült reprodukciókban”,* mert a *„legtöbb muzeumban a történeti egymásután védelme alatt olyan tárgyak kerültek együvé, melyek a tudóst és szakembert elragadhatják, de a művelt laikust meglehetősen hidegen hagyják, sőt nem egyszer a jó izlést meg is sértik.”* Fő célcsoportként kiemelte az ifjú iparosokat – a csizmadiákat, kovácsokat, zománcgyári, agyag- és üvegipari alkalmazottakat. Vázlatában a finanszírozásra és az elhelyezésre is javaslatot tett. A gyűjteménynek speciális városi (tehát nem állami) tulajdonban kell lennie, a *„pénzalap forrását olyan ismeretterjesztő előadások képeznék, melyek a »Szabad Lyczeum« módjára szerveztetnének, s melyeket a közönség némi csekély belépti-díjjal (mondjuk fejenként 10-20 kr.) honorálna.”* Az anyagiak megteremtésénél a helyi társadalom *„összes rétegeinek jóindulatát”*-ra számított. Elhelyezésre szerinte önként kínálkozott a polgári iskola, mely egyrészt a városé volt, másrészt pedig nők irányították, ami hosszútávon garantálta a tisztaság megőrzését. A szakmai felügyeletet az előadások szervezőinek kellett biztosítaniuk. A gyűjtemény tárgyait tartalmilag két fő csoportba osztva kívánta bemutatni:

1. Tárgyuknál és műtörténeti hatásuknál fogva nemzetközi (általános emberi) hatású és jellegű művek: *„nem nélkülözheti pl. a belvederi Apollo, a miloi Venus, a versaillesi Diana szobrait, nem lehet híjával az olympiai Zeus-templom, a konstantinápolyi Aja Szofia és a római Péter-templom fotográfiáinak, esetleg rézmetszeteinek; kell hogy rendelkezék Raffael és Murillo madonnáinak sikerült reprodukcióival...”*

2. Nemzeti (magyar) jellegű tárgyak: *„Kezdve a magyar szent koronán és koronázási paláston egészen a középkori magyar házak remek kovácsolt vasdiszeig, Lorántfy Zsuzsánna himzett asztalkendőjétől azokig a páratlan stucco-munkákig, melyek az eperjesi renaissance-házak közös kincsei, lassankint rajz, festés és himzés segítségével minden jelesebb dolog másolatát meg lehet szerezni, melyet a*

magyar ezeréves európai léte alkalmával mint kulturképességének jelét alkotott s az utókorra hagyott.³⁷

A gyűjtemény az iskola faláról származó, 2006-ban a losonci Nógrádi Múzeum és Galéria gyűjteményébe került zománc tábla³⁸ tanulsága szerint 1900. június 20-án nyílt meg és arról a helyi születésű Kármán Józsefről kapta nevét – „a ki a nemzet csinosodását és az izlés fejlesztését első gyanánt hirdette és munkálta.” Wagner polgármester az 1900-ik évről írt beszámolójában már felsorolja a gyűjtemény addig beszerzett műtárgyait: pl. Michelangelo: Mózes (elefántcsont utánzat – 100 cm), Canova: A három grácia (elefántcsont – 85 cm), Delaroche: Girondisták (acélmetszet), Benczúr: II. Rákóczi Ferenc elfogatása (színes olajnyomás), Feszty: A magyarok bejövetele (fametszet). Mint írja „ezek a tárgyak egy erre a célra stilszerűen kifestett és berendezett helyiségben vannak elhelyezve és a nagyközönség által is bármikor megtekinthetők.”³⁹ Winkler Anna igazgatónő 1903-ban az iskolai hangverseny jövedelmének egy részét is a „múzeumra” költötte.⁴⁰ A gyűjtemény meglétéről eddig fellelt legkésőbbi adat 1942-ből származik. A Losonci Hírlap, miközben önképzőköri művészettörténeti előadásokról számol be, tájékoztatja az olvasót, hogy a „Kármán emlékmúzeum” egyes tárgyait még őrzi a leányiskola.⁴¹ Felmerül persze a jogos kérdés, hogy egy csak szubsztitútumokat gyűjtő intézményt lehet-e egyáltalán múzeumnak nevezni, hiszen a későbbi muzeológia úgy tekint a másolatokra, mint olyan tárgyakra, melyek csak az észre lehetnek hatással, az érzésekre nem.⁴²

III. NÓGRÁD VÁRMEGYE HÁZIIPARI MÚZEUMA LOSONCON

1902 nyarán a nógrádiak is készültek Pozsonyba az országos mezőgazdasági kiállításra. Az vármegyei kollekciót előkészítő bizottság ülésén dr. Holes István, a besztercebányai ipar- és kereskedelmi kamara titkára azon véleményének adott hangot, hogy „elkerülhetetlennek tartja, hogy e cikkek közül egy gyűjtemény szereztessék és egy terem rendeztessék be, megjegyezvén, hogy ilyen már Besztercebányán van. Nógrádban is kell ilyet szervezni. E célra a kamara 200 koronát bocsát a megye rendelkezésére. E gyűjtemény számára Losonczot tartja legalkalmasabbnak.” Az ajánláshoz csatlakozott Török Zoltán főispán is, majd Wagner Sándor polgármesterhez fordult azzal a kéréssel, hogy a város biztosítson a

³⁷ LV 1899. 4. 16., LV 1899. 4. 23., LV 1899. 4. 30., LV 1899. 5. 7., LV 1899. 5. 14.

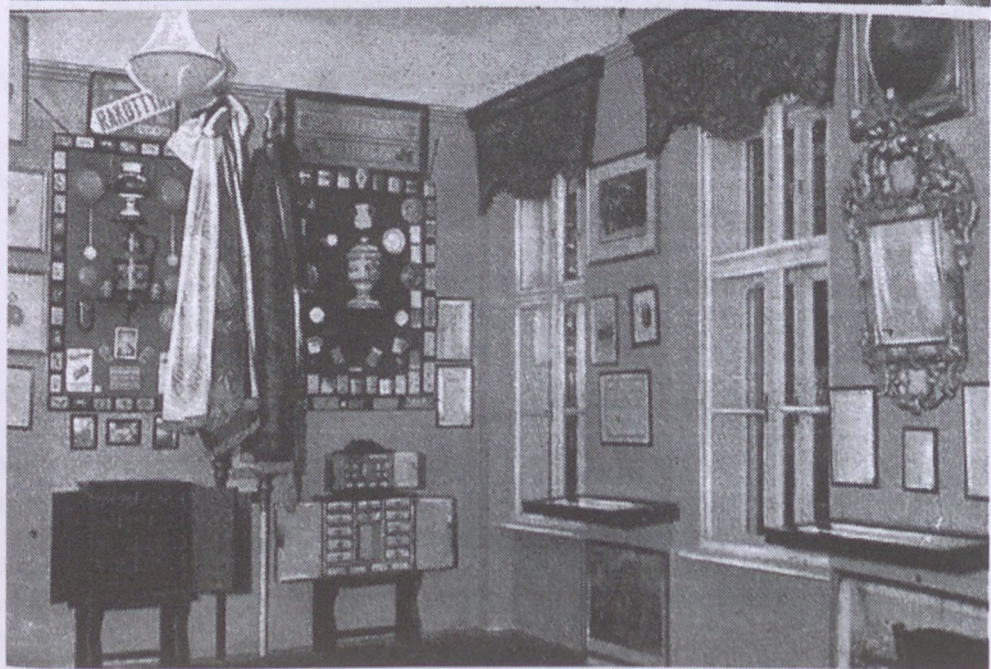
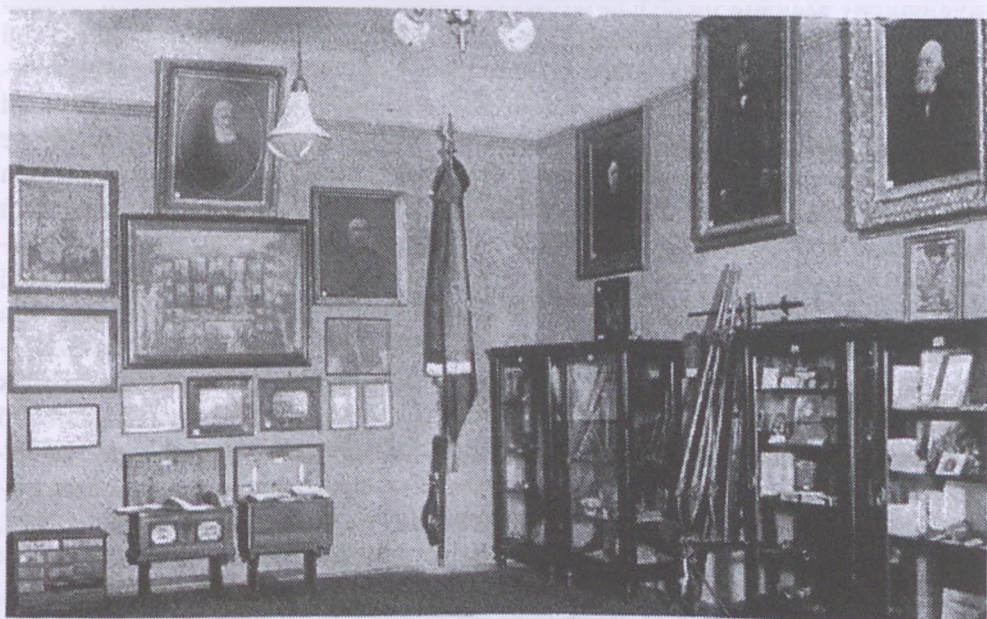
³⁸ NMG: H-10 008.

³⁹ WAGNER, 1901. 124–125.

⁴⁰ WAGNER, 1904. 199.

⁴¹ Losonci Hírlap 1942. 3. 1.

⁴² HUDSON, 1987. 167 – idézi Waidacher, 1999. 115.

A Losonci Önálló Iparosok Egyesületének Múzeuma
– két fénykép az állandó kiállításról

(reprodukción, az eredeti megjelenés helye: Prágai Magyar Hírlap 1933. 5. 7.)

gyűjtemény számára megfelelő termet és gondoztassa azt. Ezt követően további 400 koronát ajánlott fel azon tárgyak beszerzésére, melyeket a mezőgazdasági kiállításra kívánnak küldeni, azzal, hogy ezek egy része a pozsonyi kiállítás végeztével alapját képezheti az új múzeum gyűjteményének. Wagner azonnal felkínálta a város segítségét, mire az értekezlet elhatározta, hogy *Nógrádvármegye háziipari muzeuma Losonczon állittatik föl*. Megállapítást nyert, hogy különösen „a faárúk, szalmaárúk, fűzfavesszőárúk, szövőipari árúk, fazekas, általában agyagipari árúk lesznek beszerzendők s kiállítandók.”⁴³ A polgármester az 1902-es évről készített jelentésében beszámol a II. pozsonyi országos mezőgazdasági kiállításra a vármegyéből beküldött tárgyokról, melyeket *sűrgetése daczára* sem sikerült teljességben visszaszerezni Pozsonyból. A tárgylistán összesen 87 iparostól származó 258 háziipari és kézműves termék szerepel, köztük népi textíliák (zsákok, ágylepedők, párnahuzatok, törölközők, férfi ing), a kosarak különböző fajtái (kézi, posta-, üveg-, burgonya-, ruha-, tyúk-, szőlő-, gyümölcs- és tojás-kosár), faipari termékek (kaszanyél, járom, karosszék, tintatartó, haluskaszagató tábla, szőlőkád, dézsa, teknő, talicska, kocsikerék, parasztlóca, kocsirúd, igásszekér szerkezet), valamint különböző fazekas és egyéb agyagipari termékek (kancsó, tányér, tál, fazék, haluskaszűrő, lábas, mosogatótál, kalácsforma, pecsenyesütő, korsó, dohánytartó, játékedények, virágcserep, cserepfedő, cserepkanna, tetőcserep minták, tűzálló téglák).

A losonci Városi Múzeummal párhuzamosan „keletkező” gyűjteményről, mely az első néprajzi gyűjteménye lehetett volna Észak-Nógrádnak, sajnos további adatok nem kerültek elő. A losonciak kezdeti lelkesedését valószínűleg a pozsonyi kiállítás rendezőinek hozzáállása – ami miatt a *létesítendő vármegyei iparmúzeum számára biztosított tárgyak csak kevés kivétellel érkeztek vissza* – törte le.⁴⁴

IV. A LOSONCI ÖNÁLLÓ IPAROSOK EGYESÜLETÉNEK MÚZEUMA

A két világháború közötti időszakban a losonci iparosság jelentkezett múzeum-alapítási ötlettel. A Losonci Hírlap 1928-ban arról számol be, hogy a város iparosságának körében „már régóta él az a gondolat, hogy saját székházában”⁴⁵ gyűjtse össze mindazokat az emlékeket, amelyek várostörténeti szempontból igen nagy jelentőséggel bírnak s a losonci ipar fejlődésének egyes fázisait is élénken illusztrálják... Miután az iparosság székházában a betegséglyző pénztár által bérelt helyiség felszabadult, a losonci iparosok egyesülete legutóbb tartott gyűlésén úgy határozott, hogy ezt a régi szép tervet a megvalósulás stádiumába viszi s a

⁴³ LV 1902. 6. 8.

⁴⁴ WAGNER, 1903. 199–200.

⁴⁵ A valamikori Fučík utcában, a Csemadok egykori székházában (ma Herz utca).

muzeum felállítását és berendezését haladéktalanul meg is kezdi. "A cikk szerzője tájékoztat a fentebb említett Városi Múzeum gyűjteményeinek az iparosoknak való átadásáról, majd a századfordulón már bevált módszerhez folyamodik, közadakozásra szólítja fel mindazokat, akik „ipartörténeti szempontból értékes tárgyaknak és emlékeknek birtokában vannak, ezeket megőrzés céljából a múzeum céljaira felajánlani szíveskedjenek.”⁴⁶ Érdekes, sőt szinte egyenesen szimbolikus, hogy az iparosok múzeumát Losoncon a nagy gazdasági világválság idején nyitották meg, mely természetesen régiónk gazdaságára is negatív hatással volt. A kezdeményezés évére bezárt mindkét híres losonci zománcgyár a Rakottyai és a Sternlicht is.⁴⁷ A helyi lapok tömeges elbocsátásokról és a koldusok számának megemelkedéséről írtak. Az egyesület tagsága tehát egyrészt felismerte annak szükségyszerűségét, hogy a leépítésre kerülő gyárak történetét dokumentálják, másrészt pedig rá akart mutatni a város gazdag kézművesipari és gyáripari hagyományaira, ezzel is harcolva az iparosok sorsának kedvezőtlen alakulása ellen.

A Losonci Önálló Iparosok Múzeumának ünnepélyes megnyitójára 1933. április 23-án délelőtt 11 órakor került sor. Beszédet mondott az egyesület elnöke Dombrovsky József, az intézmény rendeltetését pedig a kultúrbizottság elnökeként Szabó József ismertette: „kegyeletes szavakkal emlékeztek meg Tarjányi Jánosról, a losonci iparos társadalom korán elhunyt kiváló vezető egyéniségéről, aki nagy buzgalommal és szorgalommal az oroszán részt vette ki az ipari muzeum értékes anyagának összegyűjtéséből.” A gyűjtemény elrendezése és katalogizálása körüli feladatokat Haász Lajos és Vágó Pál múzeumi örök végezték el. Az állandó kiállítás anyagából a Losonci Hírlap cikkírója kiemeli Wagner Sándor megörökölt gyűjteményének legértékesebb darabjait: „a szijgyártó és csizmadia céhek ősi céhládái s a benne talált kulturtörténeti szempontból nagy jelentőségű” iratokat és naplójegyzeteket. Mellettük a város „már csak néhány mondható gyáriparának emlékeit” állították ki.⁴⁸ A megnyitó után néhány órával „Alkotás-rombolás” címmel tartott felolvasást Sichert Károly Rimaszombatból. A kísértőrendezvényt főként iparosoknak ajánlották, hiszen annak témája szorosan összefüggött a korabeli gazdasági helyzettel.⁴⁹

Az állandó kiállítás anyagát és elrendezését közelebről a múzeum leltárának magángyűjteményben fennmaradt másolatából⁵⁰ ismerjük. A leltár hét géppel frott oldalon sorolja a mintegy 500 kiállított tárgyat. Az anyag részben a falakon függött, a két említett cég ládjában volt elhelyezve, valamint egy fegyverállvá-

⁴⁶ Múzeumot létesítenek városunk iparosai (Losonci Hírlap 1928. 8. 26.)

⁴⁷ PUNTIÁN, 2007. 120–121.

⁴⁸ Losonci Híradó, 1933. 4. 23., Losonci Híradó 1933. 4. 30.

⁴⁹ Magyar Híradó, 1933. 4. 16.

⁵⁰ A másolat Puntigán József magángyűjteményében maradt fenn, akinek az értékes forrás rendelkezésemre bocsátását ezúton is köszönöm.

nyon és tíz szekrényben volt kiállítva. A falakon a látogatók a magyar történelem nagy alakjait ábrázoló olajfestményeket (pl. Széchenyi István, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Busbak Ádám és Farkas Károly), illetve egyéb történelmi témájú képeket (pl. Árpád fejedelem, gróf Teleki László, Mátyás király, Battyány Lajos, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor), továbbá fényképeket (pl. látogatás Kossuthnál, a Losonci Általános Ipartestület előljárósága 1885–1925, az Országos Ipartestület 1887-es értekezlete), iparegyesületi díszzászlókat és emléklapokat (pl. a Losonci és Losonc-Tugári Iparos-Ifjúsági Önképzőkör Emléklapja, T.G. Masaryk csehszlovák köztársasági elnök emléklapja 1920-ból) láthattak. A fegyverállványon régi löfegyverek és kardok mellett, egy pika⁵¹ és egy 1836-ban készült ostyasütő került bemutatásra. Az egyes szekrényekben plakettek, a gyárak árjegyzékei és gyártmányai voltak kiállítva (Rakottay és Sternlicht zománcgyárak, pakfongyár, legyezőgyár). Készítményeikkel, munkaeszközeikkel vagy céhes tárgyaikkal nemcsak a helyi mézeskalácsosok (ütőformák – huszár, babák, kakas), csizmadiák és szíjgyártók (céhládák iratokkal) képviseltették magukat, hanem a gácsi fazekasok (edény, csésze) is. A Városi Múzeumhoz hasonlóan itt is hatalmas numizmatikai gyűjtemény (csehszlovák, magyar, osztrák, német, olasz és francia pénzermék, emlékérmék, kitüntetések) és könyvgyűjtemény keletkezett (a legrégebbi könyvek a 17. századból). A kiállítás értékes darabjai voltak: két velencei tükör, emlék-ág Kossuth Lajos sírjáról, szenteltvíztartó 1750-ből, egy 1618-ból származó pecsétnyomó, Madách Imre saját kézzel írott levele 1860-ból, és a magyar korona öntvényből készült másolata a losonci katolikus templomból.

Wagner múzeumának „maradványait” tényleg megtaláljuk a listán. Néhány tárgy esetében az eredeti adományozótól az iparosok múzeumáig való vándorlás pontos útvonalát is fel lehet térképezni – pl. Heksch Lipót 1854-ben kiadott polgári oklevele, vagy a losonci szíjgyártók céhládája, melyek a századfordulón az első tárgyak között kerültek az alakulóban lévő Városi Múzeum gyűjteményébe. A korabeli helyzetet azonban a Beniczky-hagyaték további kálváriája illusztrálja a legszemléletesebben. Ahogy már korábban jeleztük, az 1918-ban még 350 darabot is meghaladó gyűjteménynek 11 hónap alatt eltűnt több mint két harmada. Az iparosok 1933-ban megnyílt múzeumának leltárában már csak 25 darabot tudunk az eredeti adományból azonosítani. A Városi Múzeum és a Losonci Önálló Iparosok Egyesületének Múzeuma között fennálló bizonyos szintű folytonosság ellenére az állandó kiállítás – melynek fényképeit a Prágai Magyar Hírlap a megnyitást követően különösebb kommentár nélkül hozta le⁵² – nem jöhetett volna létre újabb lelkes és bőkezű adományozók nélkül. Neveiket a fennmaradt leltár csak

⁵¹ Rombusz alakú vashegyű lándzsa.

⁵² Prágai Magyar Hírlap, 1933. 5. 7. (másolatának rendelkezésemre bocsájtását Böszörményi Istvánnak ezúton is szeretném megköszönni).

szórványosan jegyezte fel – pl. Reinitz Gyula, dr. Büchler, Hačka Anton, Scherer Lajos, Szatmári Béla, Haász Lajos, dr. Gömör Elek.

Az iparosok múzeumának gyűjteményei egyesek⁵³ szerint a második világháború martalékává lettek, mások viszont jelzik esetleges magángyűjteménybe való kerülésüket.⁵⁴

V. A MATICA SLOVENSKÁ LOSONCI HELYI SZERVEZETÉNEK MÚZEUMI GYŰJTEMÉNYE

A két világháború közötti időszak másik losonci múzeumi gyűjteményalapítási kísérlete a Matica slovenská szlovák kulturális egyesület helyi szervezetéhez fűződött, melynek tagjai az 1920-as és 1930-as években a történelmi Nógrád északi részéről jelentős mennyiségű néprajzi és régészeti anyagot gyűjtöttek össze.⁵⁵ Az egyesület losonci vezetősége figyelemmel kísérte a ragyolci bronzkori temető régészeti feltárását, melyet 1931-től dr. Budaváry Béla⁵⁶ vezetett. A losonci Národný týždenník c. folyóirat rendszeresen beszámolt a legújabb eredményekről: „Dr. Budaváry ezekben a napokban fejezte be az ásátás második szakaszát, és a földből az eddigieknél is értékesebb dolgok kerültek elő. Teljesen ép ódon urnák, kőkorszaki balta, különböző gyöngyök és díszek, rézkori tűk – ezek roppant értékesek! A most feltárt tárgyak a Matica slovenská losonci helyi szervezetének múzeumi gyűjteményében lesznek elhelyezve. Eddig 480 sírt nyitottak fel, s majd az őszi szezonban tárják fel a maradékot, megközelítőleg még 120 sír van ott.”⁵⁷ A ragyolci leletek egy része viszont már ekkor egyenesen a Szlovák Nemzeti Múzeumba került.⁵⁸

A fentemlített adatokon kívül (a feltételezett néprajzi gyűjteményen és a ragyolci régészeti leleteken kívül) azonban semmilyen közelebbi információval nem rendelkezünk a szervezet múzeumi gyűjteményeiről. Ennek ellenére biztosra vehetjük, hogy a gyűjtemény gyarapítása összefüggött a tagság egyéni gyűjtési ambícióival is. Dr. Voda Gusztávról például köztudott volt, hogy „háztartása maga a Szlovák Nemzeti Múzeum volt kicsiben.” Páratlan bot- és pálcagyűjteménye például a SZNM túrócszentmártoni Néprajzi Múzeumába került.⁵⁹ Mindenesetre a gyűjtemény szerencsére nem úgy végezte, ahogy Ivan Červenák feltételezte, tehát

⁵³ ČERVENÁK, 1989. 4.

⁵⁴ PUNTIGÁN, 2002. 20.

⁵⁵ ČERVENÁK, 1989. 4

⁵⁶ Később nevét Vojtech Budinský-Kričkára változtatta.

⁵⁷ Národný týždenník, 1932. 7. 9.

⁵⁸ Národný týždenník, 1934. 11. 9.

⁵⁹ DRENKO, 1996. 15.

nem vezett szét teljesen és nem szűnt meg.⁶⁰ Fennmaradt ugyanis az akkor a Szlovák Államhoz tartozó Lónyabányai Járási Hivatal (Okresný úrad v Lovinobani) utasítása 1939-ből, mely előírja a Tamásfalvi Jegyzői Hivatalnak (Notárský úrad v Tomášovciach), hogy „minden muzeális tárgyat, melyek a Matica slovenská losonci helyi szervezetének tulajdonát képezték és az ottani jegyzőségen voltak lerakva, ládába csomagolva, ahogy vannak” szállítsák a Matica slovenská túróc-szentmártoni (Turčiansky Svätý Martin) központjába.⁶¹ Az 1930-as évek elején feltárt ragyolci anyagról a későbbi kutatásokat vezető Václav Furmánegtől megtudjuk, hogy „különböző bonyodalmak után a mártoni Szlovák Nemzeti Múzeumba került.”⁶²

VI. A FÜLEKI VÁRMÚZEUM

Egy vármúzeum létesítésének ötlete már 1941 márciusában felmerült Füleken. Ekkor ugyanis a füleki zománcgyár bejárata előtt létesített légvédelmi óvóhely alapjainak mélyítésekor egy női csontváz került elő. Az alapokhoz Perséről kavicsot fuvarozó egyik sofőr hívta fel a fülekiek figyelmét, hogy a helyi kavicsbányában a kitermelés során csontokat és bronztárgyakat találtak. Idősebb Drenko Józsefnek⁶³ sikerült is megmentenie egy 10 darabból álló tárgycsoportot. A későbbi történeteket így írja le: „Nemsokára meglátogattam egy losonci küldöttség (Szurdusz D. és társai), melynek tagjai kérték a leleteket az éppen megalapítás alatt álló losonci múzeum számára (!). A kérésüket azzal utasítottam el, hogy mi Füleken hamarabb alapítunk múzeumot. Emiatt az elutasítás miatt az akkori losonci újságokban támadásoknak voltam kitéve. A füleki gyár igazgatója, Hulita V(ilmos), érdeklődött a leletek és a személyemet ért támadások iránt, és biztosított arról, hogy a maga részéről teljes mértékben támogat. Eközben megalapítottuk a füleki vármúzeum előkészítő bizottságát, melyet a Bebek-torony négy szintjén szerettünk volna megnyitni. A bizottság elnöke P. König K(elemen) lett... Így lettek az első avar-szláv leletek a »füleki vármúzeum« gondolatának szülőatyjaivá.”⁶⁴

⁶⁰ ČERVENÁK, 1989. 4.

⁶¹ ŠABB-PLC - fond: NÚ 1864–1945, 6/1939; (DRENKO, 1996. 20).

⁶² FURMÁNEK, 1990. 7.

⁶³ Id. Drenko József (1904, Kuntapolca – 1980, Losonc). A kassai ipariskolában végezte tanulmányait. A füleki Kovosmalt öntödéjének vezetője. Barlangász, környezetvédő, régész. A füleki múzeum megalapításának kezdeményezője. A Szlovák Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének külső munkatársa (DRENKO, 2004).

⁶⁴ Id. Drenko József: Založenie hradného múzea, okresného múzea a mestského múzea vo Fíľakove – kézirat a Füleki Vármúzeum tulajdonában.

Az előkészítő bizottság a füleki vár műemléki felújítását, az azt ábrázoló régi metszetek és alaprajzok összegyűjtését, a vár történetének kutatását, valamint régészeti feltárását szorgalmazta. König Kelemen az 1942-ben kiadott Fülek vára c. kötetében kérte a helyieket, a Várbizottságot anyagilag is támogassák.⁶⁵ A bizottság a vár régészeti feltárását sürgető kérvényt küldött a Magyar Nemzeti Múzeumba. A munkát dr. Kalmár János régész 1944-ben kezdte meg,⁶⁶ de a közelgő front hosszú évekre megszakította nemcsak az ásatásokat, a múzeumalapítás folyamatát is. Az intézmény alapötletéhez a vár és a füleki Városi Múzeum fenntartójaként Fülek Város 2007-ben tért vissza. Az 1940-es években megálmodott várbéli kiállítás megnyitására 2008. augusztus 15-én került sor.

A bemutatott gyűjtemények, próbálkozások és intézmények sokban különböztek egymástól úgy gyűjteményeik számszerű mutatóiban, mint az összeszedett tárgyak múzeumi értékét tekintve. Eltérő társadalomtörténeti kontextusok befolyásolták létrejöttüket, sikereiket és kudarcaikat. Sorsukra rányomták bélyegüket a vizsgált korszak negatív eseményei, a két világháború, a világgazdasági válság és a két impériumváltás. Mindezek ellenére jellegzetes képződményei voltak régióink mezomuzeális korszakának – a nyilvánosságnak szánt múzeumi gyűjtemények észak-nógrádi hőskorának.

FORRÁSOK

- A Besztercebányai Állami Levéltár Losonci Fióklevéltára - Státny archív Banská Bystrica, pobočka Lučenec /ŠABB-PLC/
 - Nógrádi Múzeum és Galéria, Losonc - Novohradské múzeum a galéria v Lučenci (NMG)
 - Füleki Vármúzeum – Hradné múzeum vo Filákovce (HMF)
- Magángyűjtemények: Böszörményi István (Losonc), Puntigán József (Losonc)

IRODALOMJEGYZÉK

- Agócs Attila: Kapitoly z histórie múzejníctva Lučenca. In: Agócs Attila (szerk.): História a súčasnosť múzejníctva v Novohrade. Lučenec, 2005. 7–22.

⁶⁵ KÖNIG, 1942. 24.

⁶⁶ Az ásatás eredményeiről a régész 15 évvel később részletesen beszámolt (KALMÁR, 1959).

- Ambrus Mór: Vázlatok a losonczy gymnasium háromszázados életéből. Losoncz, 1885
- Becaniová, Kristína: Z histórie Novohradského múzea v Lučenci. In: Commercial Directory Gemer-Novohrad. 31–32. Lučenec, 2003
- Červenák, Ivan: Z histórie muzejníctva Novohradu. In: Spravodaj Novohradského múzea v Lučenci. 3–4. Lučenec, 1989
- Drenko, Jozef: Z histórie Matice slovenskej a Živeny v Lučenci. Lučenec, 1996
- Furmánek, Václav: Radzovce. Osada ľudu popolnicových polí. Bratislava, 1990
- Hudson, K.: Museums of influence. Cambridge - New York - Oakleigh, 1987. Idézi: Waidacher, F.: Príručka všeobecnej muzeológie. Bratislava, 1999
- Jacsmenyik József–Agócs Attila: Dejiny fiľakovského múzejníctva s dôrazom na počiatky inštitucionalizovania. In: Agócs Attila (szerk.): História a súčasnosť múzejníctva v Novohrade. Lučenec, 2005. 33–42.
- Kalmár János: A füleki (Fiľakovo) vár XV–XVII. századi emlékei. In: Régészeti Füzetek II–4. Budapest, 1959
- König Kelemen: Fülek vára. Fülek, 1942
- Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címlapkönyve. II. évfolyam, 1901–1902. Budapest, 1902
- Puntigán József: A losonci Nógrádi Múzeum. In: Gömörország 3/III. 20–22. Rimaszombat, 2002
- Puntigán József: Losonc - Lučenec. Fülek, 2007
- Wagner Sándor: Losoncz r. t. város polgármesterének évi jelentése az 1900-ik évről. Losoncz, 1901

- Wagner Sándor: Évi jelentése Losonczt rendezett tanácsú város polgármesterének az 1902-ik évről. Losoncz, 1903
- Wagner Sándor: Évi jelentése Losonczt rendezett tanácsú város polgármesterének az 1903-ik évről. Losoncz, 1904
- Wagner Sándor: Évi jelentése Losonczt rendezett tanácsú város polgármesterének az 1905-ik évről. Losoncz, 1906
- Wagner Sándor: Évi jelentése Losonczt rendezett tanácsú város polgármesterének az 1906-ik évről. Losoncz, 1907
- Waidacher, Friedrich:
Príručka všeobecnej muzeológie. Bratislava, 1999

Attila Agócs

Die mesomuseale Epoche in „Nord-Nógrád“

Die Studie gibt eine chronologische Übersicht über die, in den nördlichen, heute zur Slowakei gehörenden Gebieten der historischen Gespanschaft Nógrád etablierten Museen, museale Institutionen und über (auch) museale Sammeltätigkeit ausübenden Organisationen ab dem Erscheinen der ersten Museen bis zum Ende des II. Weltkrieges. Die zwischen 1897 und 1945 etablierten oder zu gründenden künstlerischen, historischen, gewerbe-geschichtlichen, ethnographischen und archäologischen Sammlungen in Fülek bzw. in Losonc unterschieden sich voneinander wesentlich. In einigen Fällen wissen wir nur soviel, dass jemand die Idee zur Gründung einer Sammlung aufgeworfen hätte, und gleichzeitig erzielten andere Institute sehr schöne Erfolge: die öffentlichen Sammlungen wurden durch Experten katalogisiert und standen auch vor der Öffentlichkeit offen. Die Entstehung wurde von unterschiedlichen gesellschaftsgeschichtlichen Faktoren beeinflusst. Ihre Schicksale wurden durch die negativen Ereignisse der Periode, und zwar durch beide Weltkriege, die Weltwirtschaftskrise und die zwei Machtwechsel bestimmt.

The Mesomuseum Age of North Nógrád

By Attila Agócs

In the study a chronological overview is given (from the opening of public museums to the end of World War 2) of museological institutions and organizations

with (museumlike) collecting activity existing in the north of the one-time historical Nógrád County belonging to Slovakia today. In Lucenec and Filakovo between 1897 and 1945 the established or just intended artistic, historical, industrial-history, ethnographic and archeological collections were different from each other in many respects. About some of them we hardly know more than just that someone raised the idea of starting a collection. Others achieved fairly nice results in becoming institutions, had their collections inventorized by museum guards and were open for the general public as well. Their evolution was influenced by differing social history backgrounds. Negative events of the analysed period left their marks on their existence: two world wars, the great depression and two imperial changes.

MAGÁN MÚZEUMOK NÓGRÁD MEGYÉBEN

FARAGÓ ZOLTÁN

ÖSSZEFOGLALÓ

A gyűjtőszenvedély intézményesülése – talán így foglalható össze egy mondatban, ha valaki kellőképpen vállalkozó szellemű ahhoz, hogy megoldja bármit is tartalmazó kollekciójának látogathatóságát. Egy magánmúzeum azonban kevés bevételt termel, fenntartása – gondoljunk csak a fűtés költségeire, a villanyszámlára, a karbantartásra, vagy éppen a gyűjtemény bővítésére – egy átlagos jövedelmi viszonyokkal rendelkező emberre nehezen felvállalható terheket ró. A jelenlegi magyar viszonyok között az állami költségvetésből gazdálkodó intézmények is nehézségekkel küzdenek, ahol tehát megalapozott magánvagyon nem áll a „házi” múzeum mögött, ott a jövőben gondok lehetnek. Mindenesetre a megyében hat nagyobb, ilyen jellegű magánintézmény működik: Balassagyarmaton Pannónia motorkerékpárok, Bátorterenyén képeslapok, Kisbágyonban vadásztrófeák, Béren régi rádiók, gyufacímkek, bútorok, könyvek, térképek, Terényben orsós magnók, Mohorán pedig Tolnay Klári színművésznő emléktárgyai tartanak számot a látogatók figyelmére. A kiállítóhelyek abban egységesek, hogy rendkívüli értékekkel bírnak, a fejlődés lehetősége azonban már erősen eltérő, akárcsak a látogatási idő. Többségük fenntartása alapítványi, önkormányzati, szponzori támogatás nélkül, pusztán a jegybevételekből elképzelhetetlen, a megye csekély idegenforgalma miatt a látogatottság növelésére sincs esély. Valamilyen szintű állami szerepvállalás – például a pályázati rendszerben való részvétel könnyítése – segíthetne a gondokon. Marketingjük fontos részeként valamennyi magánmúzeum – bár erősen eltérő szinten –, de megtalálható az Interneten.

BÁTONYTERENYE, BARJÁK GYULA KÉPESLAP MAGÁN MÚZEUMA

Magyarországon két képeslapmúzeum működik: az egyik Szerencsen található, a másik pedig Barják Gyula bátonyterenyi kiállítóhelye. Az udvari melléképület terménytárolójának három helyisége 700 darab képeslap elhelyezésére alkalmas. Az alapító-tulajdonos elmondása szerint az 1920-as években emelték, mel-

lette istálló volt. Régebben tervezte, hogy ezt és a terménytárolót összenyitja, hogy gyűjteményének nagyobb részét mutathassa be – mára erről anyagi okok miatt letett.

A helyi középiskolában gondnokként dolgozó Barják Gyula harminc évi gyűjtőmunkája mintegy 37 ezer darabot számláló kollekciót eredményezett, múzeuma az 1990-es évek elejétől látogatható. A képeslap

kordokumentum, a régi fotográfusok úgy készítették el szabvány méretű képeiket, hogy azokat felbélyegezve postára is lehessen adni.

Barják Gyula kiállított képeslapjai a történelmi Nógrád vármegyét mutatják be – a 700 darab így is meglehetősen szerény keresztmetszetet képvisel. A földtörténet, a növény- és az állatvilág, a népelet mellett a nógrádi történelmi múlt és a jeles személyiségek is fontos szerepet kapnak. Különösen a trianoni diktátum következményeit bemutató rész gazdag. Ebből az időszakból érdekesség a mai Bernecebaráti kocsmája, amelyet éppen kétfelé vágott az új államhatár: szemből nézve jobboldali ajtaja Csehszlovákiába került, a bal pedig Magyarországon maradt. Olyan szomorú nevezetességet jelentett, hogy külön képeslap készült róla.

A képeslapok sorában igazi különlegességet jelentenek a speciális megvilágítás – például hátulról jövő gyertyafény – mellett színüket, témájukat megváltoztatók. Ezek a XIX–XX. század fordulójáról maradtak fenn.

A tulajdonos a működésről elmondta: a Nógrád Megyei Közgyűlés és a bátonyterenyi önkormányzat pályázati rendszerén keresztül évente ad támogatást, de ezek az alkalmanként 30–50 ezer forintos juttatások nem fedezik a kiadásokat. A látogató kevés, a belépődíj jelképes.

A gyűjtemény fejlesztését illetően Barják Gyula ma már a történelmi Nógrád vármegyét bemutató képeslapokra koncentrál. A különlegességek drágák, árveréseken, antikváriumokban a 10 és 30 ezer forint közötti ár átlagosnak tekinthető. Viszont sok szakirodalmat, könyveket, folyóiratokat kell vásárolnia, több egyesületnek is tagja, hogy friss információkhoz férjen – ma már nem is annyira az új

képeslapok vásárlását tartja szükségesnek, hanem a hozzájuk kapcsolódó tudás megszerzését.

A csekély költségvetés mellett gondot okoz, hogy az épület salétromosodik, meglátszik, hogy egy része lóistálló volt. Mivel a volt terménytároló nem fűthető, a múzeum késő ősztől kora tavaszig zárva tart. Barják Gyula elmondása szerint gondolkodott már azon, hogy ingatlanát a gyűjteménnyel együtt átadja a városnak, hogy minden együtt maradjon.

KISBÁGYON, AFRIKAI-MAGYAR VADÁSZMÚZEUM

A trófeagyűjtemény 2007-től hivatalosan is az Oktatás és Művelődési Minisztérium engedélyével működik, ez megkönnyíti a nemzetközi egyezmények védelme alatt álló vadfajok – például a nagymacskák – preparátumainak behozatalát, illetve birtoklását.

Kopka László és Kopka Viktor – apa és fia – közös gyűjteménye részben oktatási céllal mutatja be az eddigi afrikai vadászexpedíciókon elejtett nagyvadfajok trófeáit. A kiállítás 500 négyzetméteres területen, parkosított környezetben várja a vendégeket – Kopka László szülőfalujában helyezte el a gazdag gyűjteményt. Látható itt kafferbivaly, varacskos disznó, sok más antilopfaj mellett nagykudiva, két gnúfaj, nyársas és fekete lóantilop, több gazellafaj fejpreparátuma, több egész alakos dermoplasztika, zsiráf és zebra bőre is.

A két vadász 1998-ban járt először a fekete kontinensen, a Dél-Afrikai Köztársaság mellett Zambiából, Tanzániából is szép zsákmánnyal tértek haza. A trófeák közül néhány kiemelkedő méretű szerepel a Safari Club International rekord-könyveiben is.

Az afrikai preparátumok mellett európai vadfajok trófeái is tekintélyes mennyiségben láthatók itt: a Magyarországon is honos gím- és dámszarvas, őz, muflon, vaddisznó mellett a Kárpátok legkíváncsabb zsákmánya, a barna medve hatalmas, kitömött példánya is megcsodálható. A nagyvadfajok mellett az apróvad is helyet kapott, számos preparátum színesíti a múzeum anyagát.

A Afrikai-Magyar Vadászmúzeum mellett működő Hubertus kiskalóriában a vadászat témaköréhez kapcsolódó festmények – Valaczkai Erzsébet, Rube József, Vörös Tibor, Kovrig Miklós, Bihari Puhl Levente, Zsoldos Tibor, Czinege Zolt – alkotásai láthatók.

Az alapítók fontos céljuknak tekintik, hogy az érdeklődőkkel, főleg a fiatalokkal, megismertessék a vadászat és a vadgazdálkodás fontosságát, a növényevők és a ragadozók között megbomlott természetes egyensúly ember általi szabályozásának jelentőségét. A kiállítás előzetes bejelentkezés alapján látogatható.

A múzeum fenntartása biztosnak tűnik, ugyanis jól megalapozott magánvagyon áll mögötte.

BÉR, VIRÁGOSPUSZTAI GYŰJTEMÉNYEK

A cserhádi község határában, Virágospusztán áll az 1943–44-ben épített Lázárkúria, ami Andezit Hotel néven ma idegenforgalmi szálláshely. A háború után vállalati üdülőként működött, majd 2000-ben Maczó László tulajdonába került. Ő az 1990-es évek közepétől – akkor még csak bérelte a létesítményt – arra törekszik, hogy a szálláshelyek számának és az üdülő komfortfokozatának növelése mellett látnivalót is biztosítson vendégeinek. Házi- és vadállatokkal népesítette be a majort, illetve különféle, nagyrészt a magyarságtudat erősítését szolgáló gyűjteményeket alapított.

A kastély régi szárnyában a XX. század első feléből származó bútorokat helyezt el. Ezeket régiségkereskedőktől, hagyatékokból vásárolta, hiszen az eredeti berendezési tárgyak közül mindössze három darab – egy tükör, egy falikar és egy óra – maradt meg. A kastély régi részében 12 ágy található, de ezeket már nem adják ki, mivel az új szárnyban 180 férőhely van: egyszerűen nincs rá szükség. Maczó László elmondása szerint a régi kastélyszárnyban ezer helyszínről származó, több ezernyi tárgy látható az egész Kárpát-medencéből, főleg azonban a Felvidékről és az Alföldről. A kitömött állatok, vadásztrófeák mellett pásztor- és sétabotok, bőr- és nemezők, fazekastermékek, népi használati tárgyak sorakoznak, a régi úri lakosztályokban pedig XX. század első feléből származó lakberendezési és használati tárgyak áthatók.

Az új épületrész tetőtérében régi könyvek, nyomtatványok, plakátok, térképek gyűjteményét helyezték el. Igazi érdekesség az innen nyíló öko-menikus kápolna, amelyben a tulajdonos 600 darabos imakönyvgyűjteménye sorakozik.

A Szabad Európa Rádiómúzeumot 2006 szeptemberében egy régi istállóban rendezték be, itt 700 készülék

látható a polcokon, a gramofontól a XX. század második felének termékeiig. A rádió kiállítást 12 ezer darabos gramfon- és kislemez-kollekció egészíti ki, ezek az 1902 és 1955 közötti időszakból származnak.

Ugyanitt helyezték el Bejczár Károly etesi gyűjtő gyufacímke kollekcióját. Két-száz mappában férnek el, 40 országból származnak és 200 ezer darab körüli a számuk. Például hat mappányi holland, öt mappányi a volt Szovjetunióból származó gyufacímke van itt. Bejczár Károly 1952-től 2002-ig gyűjtötte és rendszerezte ezeket a gyufacímkeket, végül a béri kiállítóhelynek ajándékozta, hogy együtt maradjon és „ne kerüljön üzerek, nepperek kezére”.

Egy másik régi épület a „Magyarok háza” nevet viseli: térképeken követhetők itt az ország határainak változásai, külön szoba emlékeztet az 1848-as hősökre, s itt található a nyolc példányból álló himnuszgyűjtemény is.

A virágospusztai kollekciók, mivel egy működő idegenforgalmi vállalkozás attrakcióit képezik, biztonságban és jó kezekben vannak, mintát is szolgáltatnak arra, hogyan lehet megóvni múltunk emlékeit úgy, hogy közben a fenntartásra is, a fejlesztésre is termeljenek valamennyi jövedelmet. A kiállításokat az Andezit Hotel vendégei ingyenesen tekinthetik meg.

TERÉNY, ORSÓSMAGNÓ MÚZEUM

Terényben található az ország egyetlen Orsósmagnó Múzeuma, Nagy Vilmos – túlzás nélkül – világszerte páratlan kollekciója. A helyi Szőlősor házai eredeti, háromosztatú népi lakóházak – mintha egy félutcai Hollókő csöppent volna ide.

A debreceni származású nyugdíjas gépészmérnök, Nagy Vilmos 2001-ben nyitotta meg terényi magánmúzeumát, ami a szalagos hangrögzítés történetét is bemutatja.

Az orsós magnók fiatalkori szenvedélyének tárgyát képezik, mostanra a világ legnagyobb magángyűjteményét mondhatja magáénak, 700 készüléke közül 350-et láthat a közönség a polcokon. Igazi érdekesség, hogy valamennyi kiállított tárgy működőképes, a fonográftól az acélszalás első világháborús hangrögzítő készülékeken keresztül a legutolsó, az 1980-as évekből származó japán stúdióberendezésig. A tulajdonos szakavatott vezetése mellett a látogató annak az országnak, illetve időszaknak a zenéjét hallhatja, amelyikben az adott készüléket előállították.

A magyar gyártmányok köre teljes, több prototípus is megtalálható itt. Mellettük 19 ország 130 gyártójának terméke látható, a csaknem száz angol-amerikai gyártmány közül 30 Európában más múzeumban egyáltalán nem is látható.

A második világháborúig a szalagos hangrögzítés újdonságainak zömét német szabadság alapján jegyezték be, 1945 után az USA átvette a vezető szerepet – igaz, a korai amerikai készülékek csaknem azonosak a háború alatti német fejlesztésekkel...

Igazi érdekesség egy, az 1940-es évekből származó, kémeknek kifejlesztett magnetofonja: majdnem akkora, mint egy téglák, mikrofonját pedig a használó karórája rejtette. Az egész világon alig pár darab ilyen maradt fenn.

Nagy Vilmos tájékoztatása szerint az 1950-es évektől Magyarországon is megvásárolható készülékek három- négyhavi fizetésbe kerültek, a rádióval és lemezjátszóval egybeépített eszközök ára pedig úgy 12 ezer forint körül alakult, ami megfelelt az éves átlagjövedelemnek. Ő maga az első orsós magnóját az 1960-as évek elején vásárolta, a Szabad Európa adásait vette fel, hogy azután házi bulikon lejátszhassa. Ilyen – sokszor zavart – felvételek a mai napig a birtokában vannak.

Nagy Vilmos 11 unokája közül egyik érdeklődik az orsós magnók iránt, ami mindenképp' öröm, de a terényi múzeum vezetését nem választhatja életpályául. A tulajdonos a kezdetektől a saját pénzét költötte a kiállítóhelyre, akár az épület kialakításáról, akár a gyűjtemény fejlesztéséről volt szó. A működés megkönnyítésére, nem sokkal a nyitás után, 2002-ben alapítványt hozott létre a fenntartáshoz szükséges anyagiak előteremtésére, de csak 2008-ban fordult elő először, hogy az egy százalékos támogatásoknak köszönhetően 387 ezer forinthez jutott, így nem kellett a saját zsebébe nyúlania. Az önkormányzattól, mivel a község is szegény, sosem kért támogatást. Elmondása szerint a látogatottság eléggé aránytalan, van, hogy napokig nem jön senki, máskor több busznyi ember összefut. A múzeum belépőjegy ellenében látogatható.

MOHORA, TOLNAY KLÁRI EMLÉKHÁZ

A község egyik csendes utcájában, fehérre meszelt, tornácos parasztházban alakították ki – Balla István budapesti bőrsz iparművész kezdeményezésére – a kiállítóhelyet. A Tolnay család azonban, amikor bérlőként a faluban gazdálkodott, nem itt élt, hanem a közeli nyolcszobás kastélyban. A kiállítás mai formájában 2004 áprilisa óta látható.

Tolnay Klári (1913–1998) – eredeti nevén Tolnay Rózsika – Budapesten született, de gyermekkorát Mohorán töltötte – később mindig szívesen emlékezett vissza ezekre az évekre. Első nagyobb szerepét a híres „Meseautó” című filmben játszotta, 1934-ben, később a színpadon is rendkívül sikeresnek bizonyult.

A három szobányi kiállított tárgy felöleli a művésznő teljes életpályáját. A tárlat első darabját, egy pár gyermekcipőt, Balla István azután kapta emlékül Tolnay Kláritól, hogy a neves színésznőt kérte fel egy tárlata megnyitására. A legérdekesebb tárgy, amelynek valósággal saját sorsa van, bizonyára a zongora. Ez eredetileg is a család tulajdonában volt, együtt költözött velük, még a legnehezebb időkben is, míg az 1970-es évek elején Tolnay Klári úgy nem döntött, hogy eladja. Egy szegény kisleány és édesanyja jelentkezett a hirdetésre, a művésznő pedig, látva a tehetséget, végül ingyen adta oda a hangszeret. A kezdő zongorista azonban fiatalon elhunyt, édesanyja pedig úgy döntött, hogy visszaadja a régi családi darabot: így került vissza Mohorára, most már az emlékházba.

A színésznő több személyes tárgya, színpadi jelmeze, ruhája – kedvenc színe a lila volt – mellett számos családi és színházi, illetve filmforgatáson készült fénykép is díszíti a falakat. Akad közöttük több olyan is, amelyiket maga a művésznő látott el humoros megjegyzésekkel. Külön érdekességet képviselnek a második férj, Darvas Iván tehetségre valló karikatúrái, amelyeket feleségéről készített.

Tolnay Klári hat évtizedes színészi pályafutása során kétszer kapta meg a Kosuth-díjat, kiváló és érdemes művész volt. Ma a kitüntetései is Mohorán láthatók.

Az intézményt április 1-től és október 31-ig rendes nyitvatartási idő mellett, keddtől vasárnapig, 11-től 16 óráig várja a vendégeket. A téli időszakban bejelentkezés alapján látogatható, a belépésért fizetni kell.

Az emlékházat a Tolnay Klári Kulturális és Művészeti Egyesület működteti.

BALASSAGYARMAT, PANNÓNIA MOTOR MÚZEUM

A város központjában, egy régi épület boltíves pincéjében kapott helyet a Pannónia Motor Múzeum. A városi önkormányzat és a Balassagyarmat Térségfejlesztésért Alapítvány kedvező hozzáállása és segítsége nélkül a gyűjteménynek nehéz lett volna alkalmas helyet találni. A kiállítás 2008. március 15-én nyílt meg, azóta fogadja a látogatókat – méghozzá belépődíj nélkül.

Az kollekció gazdája ifj. Szakács László gépészmérnök, akinek érdeklődése másfél évtizede fordult a motorkerékpárok felé. A szenvedélyének tárgyát képező Pannóniák egykor Csepelen készültek: 1954-ben kezdődött a gyártás, összesen 690 ezer darabot adtak át a kereskedelemnek, az utolsó 1975. október 24-én gördült le a gyártósorról. A Pannónia Magyarországon valóságos kultikus közlekedési eszközzé nőtte ki magát – ezt bizonyítja a mai napig iránta megnyilvánuló érdeklődés. A Pannóniákat vitték külföldre is, volt olyan típusa is, ami a francia csendőrség gépjárműparkját gazdagította. A kiállítás ipartörténeti jelentőséggel bír, hiszen egy rendkívül sikeres magyar terméknek állít emléket.

A pincében 23 darab veterán Pannónia kétkerekű, öt, az utakon ma már csak elvétve felbukkanó oldalkocsis motor és két, a járművekhez kapcsolható pótkocsi látható. A legrégebbi darab 1956-os évjáratú. Nem csak a gépek összegyűjtése, hanem felújításuk és karbantartásuk is ifj. Szakács László keze munkáját dicséri. Igazi érdekességet jelent a versenyzés céljaira átalakított motor, illetve a bejárat közelében elhelyezett, szalmával félig letakart járgány. Utóbbi azt mutatja be, hogyan találhat ma a gyűjtő számára új Pannónia motorkerékpárt – mondjuk egy falusi pajta sarkában.

A kiállított anyagot plakátok, bukósisakok, kesztyűk, naptárak, tervrajzok és a motorkerékpárok kötelező felszerelésének számító gyújtógyertyák, sebkötöző csomagok, egyéb eszközök egészítik ki. A tulajdonos a Nógrád Megyei Levéltárral együttműködve felkutatta a XX. század motoros rendezvényeinek krónikáját is. Igazi érdekesség, hogy már az 1920-as évek végétől egészen az 1970-es évekig rendeztek utcai motorversenyeket. Ezek egyes emlékei szintén láthatók a kiállítóhelyen.

A magánmúzeum csütörtökönként 14-től 18 óráig, szombatonként 11-től 17 óráig látogatható.

Faragó Zoltán:
Privatmuseen im Komitat Nógrád

Im Komitat Nógrád existieren zur Zeit insgesamt sechs größere Privatmuseen, hinter zwei von ihnen, nämlich dem Afrikanisch-Ungarischen Jagdmuseum in Kisbágyon und der Andesit Hotelsammlung von Bér-Virágospuszta stehen solche Privatvermögen und ein finanzieller Hintergrund, die das Erhalten und Betrieb der Museen sichert. Die weiteren vier Museen – das Briefkartenmuseum in Kisterenye, das Museum für Tonbandgeräte in Terény, das Pannonia Motorrad-Museum in Balassagyarmat sowie das Denkmalhaus der Schauspielerin Klári Tolnay in Mohora – werden durch die finanzielle Unterstützung der lokalen Gemeindeämtern, Stiftungen und Vereine gefördert.

Die oben angeführten Institute verfügen über außergewöhnliche industriegeschichtliche, technikhistorische, natürliche und kunstgeschichtliche Werte. An den Schauplätzen werden die Besucher oft von den Besitzern selbst geführt. Die Eintrittspreise können als symbolisch bezeichnet werden oder existieren überhaupt nicht.

Private Museums in Nógrád County
By Zoltán Faragó

In Nógrád County there are six bigger private museums at present. Two of them, the African-Hungarian Hunting Museum in Kisbágyon and the collections of Hotel Andesite in Bér-Virágospuszta are financed by private means and enterprise which can provide smooth financial running.

The other four – the postcard collection in Bátortereny, the taperecorder museum in Terény, the Pannónia Museum in Balassagyarmat, and the Klári Tolnay memorial place in Mohora – are supported by foundation, association and municipal funds. All of the private initiatives have enormous technical, industrial, natural, artistic and local values. On the premises visitors are informed mainly by the owners as guides. Admission is free or the fee is just a low sum.

„KINCSEK A FÖLD ALATT” ÚJABB KUTATÁSOK A ZAGYVA-VÖLGYBEN

VADAY ANDREA

*„...teljes erőmből igyekeztem ...édes hazám dísztét emelni...
...és minden adandó alkalmammal hasonlót tenni el nem mulasztok.”
(Kubinyi Ferenc)*

A megye régészeti emlékei már a XIX. sz. második évtizedeitől felbukkantak az irodalomban.¹ A szécsényi múzeum névadójának, Kubinyi Ferencnek² köszönhetően a kisterenyei Hársas-hegy „aranykincsei” még jobban alátámasztották a lelőhely fontosságát,³ amelynek későbbi nevét az „Aranyhegy” elnevezése is őrzi.³ Ezt követően kisebb említések után a XX. sz. első évtizedében Márton Lajos⁵ foglalkozott először összefoglalóan a megye régészetével.⁶ A XX. sz. elején a régészeti kutatás – egy-két lelkes gyűjtő, illetve Dornyay Béla tanár kivételével – gyakorlatilag a megyén kívül dolgozó szakemberek nevéhez fűződött.⁷ Alapvető változást hozott a régészeti kutatásban a megyében hét évig dolgozó⁸ Patay Pál, aki Márton Lajos után összefoglalta a megye régészeti leleteit.⁹ Több korszak ismertetésénél is hangsúlyozta Nógrád megye rossz és elégtelen kutatását. Úgy tűnik, hogy Patay Pál megyei munkásságát megelőző félszáz év alatt nem válto-

¹ JANKOVICH, 1828. 20–31.

² Kubinyi Ferenc munkásságára ld. PATAY, 1975; SOÓS, 1980.

³ Többek között: KUBINYI 1833.

⁴ Kubinyi Ferenc gyűjteményének legnagyobb része 1849-ben Losonc felégetésekor elpusztult, kisebb részét a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. (MOLNÁR, 1975. 11.)

⁵ MARTON, 1911.

⁶ Itt nem idézem a megye teljes gyűjtőmunkájában és feltárásaiban dolgozók munkáit és tevékenységét terjedelmi kötöttségek miatt.

⁷ PATAY, 1975. 21.

⁸ Munkásságához köthető a rendszeres régészeti kutatás megindulása, amely 1975-ben egy időre leállt, amikor átkerült Budapestre, a Magyar Nemzeti Múzeumhoz. PATAY, 1975. 21.

⁹ PATAY, 1954.

zott ez a helyzet, amelyet jól illusztrál Pintér Sándor¹⁰ megjegyzése a XIX. sz. végén, „...megyémben a régészettel nyilvánosan vajmi keveset foglalkoznak”,¹¹ annak ellenére, hogy a megyében a legrégebben művelt múzeumi tevékenységhez tartozott.¹²

Patay Pál tanulmányához hasonló nagy volumenű tanulmány mind a mai napig nem jelent meg a megye archaeológiájáról. Rövid, – a lelőhelyekre vonatkozó pár soros – ismertetést közölt Héjj Csaba az 1945–1975 közti időszak feltárásairól, leletbejelentéseiről és terepbejárásairól,¹³ ezt követte Soós Virág hasonló munkája az 1976–1978 közti évekről,¹⁴ majd végül a sort Tárnoki Judit fejezte be az 1979–1981 közti időszakról.¹⁵ E híradások elsősorban a terepen végzett munkákról szóltak csak.

A 70-es évek elején a megyei múzeumok átszervezése érintette a régészetet is, így 1973-ban Balassagyarmatról Szécsénybe került a régészeti gyűjtemény,¹⁶ amelyről érdemes megjegyezni, hogy a II. világháborúban a korábban gyűjtött régészeti anyag 90%-a megsemmisült.¹⁷ Ezt követően gyarapodásnak indult a régészeti leletanyag, amelyről először jelent meg közleményben 1973-ban adat a régészeti anyag mennyiségéről és állapotáról. Az állományfelmérés meglehetősen tanúságos.¹⁸ Ekkor a teljes anyag 220 223 db. volt,¹⁹ amely megoszlása a következő:

	régészet	egyéb gyűjtemények
db.	156 120	64 103
%	70,9	29,1

A régészetre vonatkozóan az is tanúságos, hogy ennek a „becsült” mennyiségű leletanyagnak csak egy része volt leltározva,²⁰ nyilvántartásba véve, azaz múzeológiai szempontból feldolgozva.²¹ Ez a következőt jelenti:

¹⁰ Pintér Sándor szécsényi ügyvéd néprajzi és komoly régészeti gyűjtőtevékenységet fejtett ki a megyében. (PATAY, 1975. 19.)

¹¹ PINTÉR, 1886. 44.

¹² MOLNÁR, 1975. 11.

¹³ HÉJJ, 1976.

¹⁴ SOÓS, 1979.

¹⁵ TÁRNOKI, 1982.

¹⁶ MOLNÁR, 1974. 282.; MOLNÁR, 1975. 9.

¹⁷ „(Szerencsére megmaradt a leltárkönyv, aminek következtében az anyagot be lehetett azonosítani.) Ami megmaradt, elfért két kisebb ládában.” (PATAY, 1975. 21.)

¹⁸ MOLNÁR, 1974. 287.

¹⁹ Megjegyezendő, hogy ekkor még nem volt, vagy nincs feltüntetve régészeti adattár!

²⁰ Erre ld. adatot: MOLNÁR, 1975. 12.

²¹ Nincs adat a restaurált tárgyak mennyiségéről.

	leltározott	leltározatlan
db.	25 532	156 120
%	14,1	85,9

A fenti számok jól jellemzik, hogy a leletekkel való törődés mennyire háttérbe szorult az egyéb tevékenységek mellett.

Ezt követően a régészeti anyag gyarapodását 1975-ben 2000-re becsülték.²² Az 1976–1980 közötti időszak alatti gyarapodásból 982 egyedi régészeti tárgy, 20 600 töredékes darab volt. Pozitívumnak tekinthető, hogy ekkor a lelőhelyekről 6 300 állatsontot is raktároztak, felismerve az archaeozoológiai anyag forrásértékét.²³ Ezután nincs közölt adat a régészeti anyag gyarapodásáról a múzeumi közleményekben.

A rendszerváltást követően meginduló nagy beruházások hoztak alapvető változást – elsősorban a megye keleti részén – a régészeti kutatásban.

Csak egy kiragadott példa, hogy mennyiségileg mennyi gyarapodást jelent a régészeti gyűjteményben egy nagy beruházást megelőző feltárás, a Salgótarján, bevásárlóközpont egy évi (2008) ásatásából eddig leltározott és restaurált 12 007 db. tárgy!²⁴ Azaz az 1975–1980 közti teljes (becsült) tárggyarapodás fele(!) került be leltározva a múzeumba. És itt csak egy szezonnyi feltárás anyagának egy részéről van csak szó, nem beszélve a többi feltárás anyagmennyiségéről!²⁵ Az anyag gyarapodása mellett ki kell emelni, hogy a feltárások – kevés kivételtől eltekintve – jól dokumentáltak, s nagyobb részük anyaga restaurált és leltározott, azaz múzeológiai szempontból rendezett. Mindezekben túlmenően a magyarországi és külföldi régészeti kutatás szempontjából igen fontos, hogy az újabb feltárások tudományos és népszerűsítő feldolgozása is megtörtént illetve folyik, a szűkös anyagi lehetőségek mellett illetve azok teljes hiányában is. A 2008-as év végén az éves jelentésben 76 013 darabra nőtt a leltározott tárgyak száma. A leltározatlan anyagot 140 000-re becsülték. Ez utóbbi szám igencsak bizonytalan – és feltehetően erősen alábecsült – mert a leltározatlan anyag nagyobb része ládákban áll, amelyek felbontása nélkül a darabszám meghatározása szinte lehetetlen.²⁶

²² Bár itt már feltüntették a restaurált anyag mennyiségét, de nem szerepel bontásban, hogy ezek közül mennyi volt a régészeti tárgy. (HORVÁTH, 1976. 325.)

²³ (HORVÁTH, 1981. 248.) Nincs feltüntetve sem az, hogy restaurált-e az anyag, sem a leltározásukról nincs említés. Mind a töredékes darab, mind az állatsont kerek száma jelezheti, hogy csak becsült adatról van szó. Ugyanez áll az 1979 és 1980-as „egyedi” tárgyak számára is.

²⁴ 2009 októberig elvégzett munka, a teljes anyagmennyiségről nem bocsátkozom becslésbe.

²⁵ Bácsmegi Gábor, Guba Szilvia, Tankó Károly, Majcher Tamás, a szerző és mások feltárásai.

²⁶ Az adatért Guba Szilviának tartozom köszönettel.

Jelen cikkben a Zagyva illetve a Tarján-patak völgyének 2000 óta történt újabb feltárásainak egy részét és kutatását ismertetem.

Az első nagy beruházást megelőző, nagykiterjedésű feltárást Salgótarján, Ipari Park II. építését megelőzően került sor 2000 késő őszén és telén.²⁷ Mostoha körülmények között, rövid idő alatt kellett az ásatást folytatni és befejezni, amely során többek között egy kora-vaskori település és két kora-népvándorláskori sír került elő. Ezt követően látott napvilágot a főleg a római, kora-, és középsőcsászárkori leletekkel fémjelzett lelőhelyek sora. Kazáron a Salgótarján és környékének csatornaépítését megelőző feltárások során 2002–2003,²⁸ majd 2005. év folyamán.²⁹ Az utóbbi évben Pásztó, Csonthalmán ásott Tankó Károly kelta és késő-császárkori telepet, példás gyorsasággal közreadva eredményeit.³⁰ 2003–2004-ben, a salgótarjáni TESCO építését megelőző feltáráson,³¹ majd 2007–2008 folyamán a szomszédos bevásárlóközponton³² folyó próba-,³³ majd megelőző feltáráskor³⁴ az 1920-as évek közepétől a nemzetközi szakirodalomban is ismert, régészeti névadó lelőhely³⁵ későbronzkori birtuális temető nagyszámú sírja mellett egy császárkori két periódusú telep és egy középkori telep részlete került elő. Szurdokpüspöki, Hosszú dűlőn – több korszakú és jellegű lelőhelyen – két periódusú császárkori telep látott napvilágot 2005–2006-ban.³⁶ Kiegészíthető soruk még kisebb felületű feltárásokkal: 2004-ben Kálló, Zsellér-földeken Bácsmegi Gábor³⁷ egy korhasztásos kora-császárkori sírt, a következő évben Tar, Tapaz dűlőn pedig Guba Szilvia tárt fel császárkori teleprészletet.³⁸ Végül Racky Pál 2005-ös terepbejárása során Jobbágyi, Tenk nevű határrészén grafitos kelta és szarmata anyagot gyűjtött,³⁹ illetve Szurdokpüspöki határában, Alsó-Dolinkán kelta-, Budai dombon szarmata kerámiát talált.⁴⁰

²⁷ VADAY, 2000; VADAY, 2001a. Népszerűsítő munka: VADAY, 2001b.; VADAY, 2002.

²⁸ VADAY, 2003a, 234; VADAY, 2003b, 51–64.; VADAY, 2003–2004, 203–216.

²⁹ (VADAY, 2005.) A Nemzeti Kulturális Alapprogram elnyert pályázata tette lehetővé a telepfeltárás tervezett folytatását.

³⁰ TANKÓ, 2005. 87–97.

³¹ VADAY, 2004. 274.

³² A TESCO és a szomszédságában létesítendő tervezett bevásárlóközpont egyazon régészeti lelőhely két részlete.

³³ GUBA–VADAY, 2007. 11–34.

³⁴ VADAY–SZABÓ, 2009.

³⁵ Zagyvapálfalvi-csoport.

³⁶ Népszerűsítő közleménye: BÁCSMEGI–GUBA, 2007.

³⁷ BÁCSMEGI, 2004. 236–237.

³⁸ Taron korábban Korek József ásatott, és „vandál” gödröket észlelt. (KOREK, 1958. 45.)

³⁹ RACZKY, 2005a.

⁴⁰ RACZKY, 2005b.

Az újabb feltárások meghatározták a kutatás irányát is. Lényeges, hogy nem szakember választja ki tudományos indokok alapján a feltárandó területeket, hanem a tervezett beruházások helye és kiterjedése az a keret, amelyen belül az ásatásokat el kell végezni, megelőző feltárásként. Így ezt az esetlegességet kell úgy kihasználni, hogy átfogó kutatási területként lehessen feldolgozni az eredményeket. Éppen ezért a lelőhelyek jellege miatt a telep kutatás kapott nagyobb hangsúlyt.

A települések anyagának 98,5–99%-a kerámia anyag, amelynek feldolgozása nemcsak a Cserhát, Mátra és Bükk hegyvidéki leleteinek, hanem Dél-Szlovákia határos vidékeinek és a többi magyarországi tájegység összehasonlítására is módot adott. Nógrád-megye ebből a szempontból elmaradt észak-, és északkelet Magyarország⁴¹ és Dél-Szlovákia⁴² császárkori telepeinek feldolgozása mögött, mivel Salamon Ágnes és Török Gyula⁴³ megkezdett kutatásai megszakadtak a XX. század 60-as éveiben.

A telep kutatásban a kerámia anyag alapján minden esetben sarkalatos kérdés az egykori lakosok etnikai meghatározása.⁴⁴ Nógrád megye keleti részén a Zagyva és Tarján-patak völgye összeköttetést teremtett a nyersanyagokban gazdag mai Dél-Szlovákia és az ebben szegény síkvidék, az Alföld között. Éppen ezért igen fontos volt a kereskedelmi tevékenység számára, s a népmozgások idején mind a vándorlásban, mind a hadi tevékenységben is fontos szerepet töltött be a folyók völgyében vezető út. Ezt igazolta a Salgótarján, Ipari-Park II. feltárása, ahol bizonyítható volt, hogy a kora-vaskorban az északról dél felé, az Alföldre terjeszkedő nomád szkíták leigázták a korábbi későbronzkori alaplakosságot, és jelenlétükkel biztosították az É-D irányú hadi- és kereskedelmi útvonalat és összeköttetést.

Pannonia határától, a limestől távolabb eső Nógrád-megye nyugati és délnyugati része a kora-császárkorban két nagy tömb, a germánok és az iráni szarmaták szállásterületei között fekvő barbarikumi peremterületnek számított. E két nép területi határai többször módosultak az idők során. Ugyanez mondható el a két nép terjeszkedéséről érintett, Dunakönyöktől keletre lakó törzsekről is.⁴⁵ Patay Pál fentebb említett megyei összefoglalásában már megállapította, hogy „...ismeretlen, hogy az illir-kelta cotinusok és azok meddig laktak vidékünkön; hogy a szarmata

⁴¹ PÁRDU CZ, 1957., PÁRDU CZ–KOREK, 1958., PÁRDU CZ–KOREK, 1959., K. VÉGH, 1962–1963., K. VÉGH, 1975., K. VÉGH, 1988., K. VÉGH, 1999., LOVÁSZ, 1993., ISTVÁNOVITS, 1990–1992.

⁴² LAMIOVÁ–SCHMIEDLOVÁ, 1969.

⁴³ SALAMON–TÖRÖK, 1960., SALAMON, 1961., SALAMON, 1966

⁴⁴ (BÓNA, 1963.) már részben érintette az etnikum kérdéskörét, a quad leletek összefoglalásakor.

⁴⁵ Problémát jelent mind a történeti források értelmezése, mind az a tény, hogy a kerámia anyag legnagyobb része csak tágabb időhatárok között határozható meg, így a pár éves, vagy évtizedes keltezési különbségek nem mutathatók ki az esetek túlnyomó részében.

jazig törzsek felhatoltak-e Nógrádig, vagy, hogy esetleg a quadok vették-e birtokba megint területét, egyáltalában hol húzódott közöttük a határvonal? Erre nézve az a néhány szórványos lelet, amellyel az I-IV. sz. idejéről rendelkezünk, nem ad felvilágosítást.⁴⁶ A fentebb elmondottak szintén aláhúzzák a Zagyva-völgyi telep kutatások fontosságát, az egykori népesség meghatározása szempontjából is.

A telepek közül a legkorábbi a kazári, ahol a kora-római időszakban a késő vas-kori kelta alaplakosság továbbélését lehetett kimutatni. A településen működő fazekasműhely biztosította a lakosok gazdasági – és ennek következményeképpen – kereskedelmi erejét, kiemelve őket a zömmel állattenyésztésből és földművelésből élő falvak közül. A közelben futó Zagyva-menti kereskedelmi úton szép számmal jutott el a fazekas telepre Pannonia és – annak közvetítésével – a távolabbi tartományok, Germania, sőt Egyiptom terméke is. A határ-menti kereskedelem majd a germán előrenyomulás során germán tárgyak is eljutottak ide.

A Salgótarján, TESCO és bevásárlóközponti feltárások során⁴⁷ előkerült kora-római település is kelta alaplakosságú volt, de a Marcus Aurelius alatti „világháború”, a markomann-szarmata háborúk során és azt követően a Tarján-patak és Zagyva-menti É-D irányú folyóvölgy hadiútján északról a germánok hatoltak le és foglalták el a salgótarjáni telepet is.

A Zagyva-völgy déli részén a fentebb említett, Szurdokpüspökiben feltárt település anyaga jól példázza, hogy a telep korai periódusában még az iráni eredetű szarmaták felségterületéhez tartozott, amely fokozatosan került át a kései császárkorra a germánok kezére.

Jól lemérhető, hogy a közép-, és késő császárkorban a megyében előkerült telepanyagok uniformizálódnak, germán jellegük mellett a korábbi kelta és dák őslakosság pár edényformáját és technológiáját ötvözve az újonnan érkezők formakincsével, és részben utánozva a szomszédos római provinciákból érkező árucikkeket.⁴⁸

A településeken részben földbe mélyített házak kerültek elő, amelyek tető-szerkezetét cölöpök tartották. A barbárok a közhiedelem szerint – a rómaiakkal ellentétben – nem ismerték az égetett agyagtéglát és tetőcserepet. Tacitus le is írta, hogy a germánok nem használtak sem követ, sem téglát építkezéseikhez.⁴⁹ Így fontos volt az a megfigyelés, hogy a kazári részben földbe mélyített ház omladékaiban vályogtéglák kerültek elő.⁵⁰

⁴⁶ PATAY, 1954. 25.

⁴⁷ A késő bronzkori temetőről és a középkori telepről itt nem szólok, feldolgozása folyamatban van.

⁴⁸ Nem véletlen, hogy a feldolgozások legnagyobb része a „császárkori” jelzőt használva az etnikai meghatározást elkerüli.

⁴⁹ TACITUS Germania 16.

⁵⁰ Ezek a téglák másodlagosan megégtek, így maradhattak csak meg.

A lelőhelyek egy részén olyan régészeti objektumok is előkerültek, amelyek ritkábbak a barbár területeken. Ilyenek a Szurdokpüspökiben és Salgótarján, bevásárlóközponton feltárt csontfésűket készítő műhelyek is, amelyek leletanyaga fontos adatokkal szolgál az antik világ csontmégmunkálásához. A salgótarjáni csontműhely eszközeinek felhasználását a leletek alapján rekonstruálni is lehetett.

A késő-császárkorban építették fel a szarmaták római segédlettel az Alföld, szarmata szállásterületét védő római-szarmata sáncát. A mellette épült Hatvan, Gombos-pusztai római katonai jellegű létesítmény szolgálhatott a Zagyva-völgyi út déli betorkollásának ellenőrzésére és felügyeletére és a sánc védelmére. Az említett útnak a katonai használatát és stratégiai fontosságát, a késő-római, kora-népvándorláskori időszak germán népmozgásait sírleletek is bizonyították, Jobbágyiban, Szurdokpüspökiben, Bátorterenyén és Salgótarján, Ipari-Park II. lelőhelyeken.

E rövid beszámoló is jól illusztrálja, hogy a nagy beruházások alkalmat adnak arra, hogy a „kincsek a föld alatt” már ne csak a föld alatt rejtőzzenek, hanem előkerülve, segítségükkel teljesebb képet alkothassunk Hazánk egykori történetéről a régészeti jelenségek és a leletek elemzése tükrében, és nemzeti kulturális örökségünk szerves és jelentős részévé váljanak.

RÖVIDÍTÉSEK

ActaArchHung

Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)

AT

Antik Tanulmányok (Budapest)

ArchÉrt

Archaeológiai Értesítő (Budapest)

FolArch

Folia Archaeologica (Budapest)

HOMÉ

A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)

JAMÉ

A Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)

NMMÉ

Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve (Balassagyarmat, majd Salgótarján)

NMMK

Nógrád Megyei Múzeumok Közleményei (Balassagyarmat)

RégFüz

Régészeti Füzetek (Budapest)

RKM

Régészeti Kutatások Magyarországon/Archaeological Investigations in Hungary (Budapest)

SlovArch

Slovenská Archeológia (Nitra)

SpecNova

Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historiae Antiquae et Archaeologiae Universitatis Quinqueecclesiensis (Pécs)

IRODALOMJEGYZÉK

Bácsmegi Gábor: Kálló határa. In: RKM 2004. Budapest, 2005. 236–237.

Bácsmegi Gábor–Guba Szilvia:

Letűnt korok emlékezete. Szurdokpüspöki régmúltja a legújabb régészeti kutatások tükrében. Archaeological survey in the surroundings of Szurdokpüspöki (NE-Hungary). Szurdokpüspöki, 2007

Bóna István:

Beiträge zur Archäologie und Geschichte der Quaden. In: Acta ArchHung 15., 1963. 239–307.

Guba Szilvia–Vaday Andrea:

Salgótarján, Bevásárlóközpont – többkorszakú régészeti lelőhely. (Salgótarján, Shopping centre – multi-period archaeological site). In: RKM 2007. Budapest, 2008. 11–34.

Héjj Csaba:

Harminc év régészeti kutatásai Nógrád megyében (1945–1975). In: NMMÉ 22., 1976. 245–261.

- Horváth István: Beszámoló a múzeumi szervezet 1975. évi tevékenységéről. In: NMMÉ 22., 1976. 322–330.
- Horváth István: A Nógrád megyei Múzeumok tevékenysége 1976–1980. In: NMMÉ VII., 1981. 247–257.
- Istvánovits Eszter: Az apagyi császárkori telep. (Die kaiserzeitliche Siedlung in Apagy) In: JAMÉ 33–35(1990–1992). Nyíregyháza, 1993. 9–25.
- Jankovich Miklós: Neograd Vármegye nevezetes Hársas hegyéről, s' annak hajdani esméretlen, és aranymíves lakosiról. In: Tudományos Gyűjtemény 1., 1828. 20–31.
- Korek József: Tar. In: RégFüz I. Ser.1.11., 1958. 45.
- Kubinyi Ferenc: Nógrád vármegyében fekvő Kis-Terene helység határában Hársas nevű hegyben található régiségekről. In: Sas. XIV., 1833. 108.
- K. Végh Katalin → Végh Katalin
- Lamiová-Schmiedlová, Mária: Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei. In: SlovArch XVII-2., 1969. 403–501.
- Lovász Emese: Császárkori telep feltárása Tiszaladányban. (Die Erschließung einer kaisezeitlichen Siedlung in Tiszaladány) In: HOMÉ 30–31/2., 1993. 59–88.
- Márton Lajos: Nógrád vármegye őskora. In: Borovszky S. (szerk.): Magyarország Vármegyéi és Városai. Nógrád. Budapest, 1911. 321–346.
- Molnár Pál: Beszámoló a megyei múzeumi szervezet 1973. évi munkájáról. In: NMMK 20., 1974. 281–291.
- Molnár Pál: Múzeumi szervezetünk történetének áttekintése, jelenlegi helyzete. In: NMMÉ 21., 1975. 7–15.

- Patay Pál: Nógrád megye régészeti emlékei. In: Genthon I. (szerk.): Nógrád megye műemlékei. Budapest, 1954. 13–34.
- Patay Pál: Mátraszele-Jánosakna. In: RégFüz I. Ser.1.14., 1960. 47.
- Patay Pál: Másfélszáz év régészeti kutatásai Nógrád megyében. (Kubinyi Ferenc halálának 100. évfordulójára) In: NMMÉ 21., 1975. 16–22.
- Párducz Mihály: Római császárkori telep Miskolcon. (Siedlung aus der römischen Kaiserzeit in Miskolc) In: HOMÉ 1., 1957. 45–59.
- Párducz Mihály–Korek József:
Császárkori telep Ózdon. In: ArchÉrt 85., 1958. 18–36.
- Párducz Mihály–Korek József:
Eine Siedlung aus der Kaiserzeit in Ózd. In: ActaArchHung 10., 1959. 159–194.
- Pintér Sándor: Nógrádmegyei régiségekről. In: ArchÉrt VI., 1886. 44–47.
- Raczky Pál (2005a):
Jobbágyi határa. In: RKM 2005., Budapest, 2006. 256–57.
- Raczky Pál (2005b):
Szurdokpüspöki határa. In: RKM 2005., Budapest, 2006. 325–326.
- Salamon Ágnes: Alsótold. In: RégFüz I. Ser.1.15., 1961. 63.
- Salamon Ágnes: Észak-Magyarország császárkori történetének kutatása. In: AT 13., 1966. 84–87.
- Salamon Ágnes–Török Gyula:
Funde von No-Ungarn aus der Römerzeit. In: FolArch 12., 1960. 145–179.
- Soós Virág: Régészeti kutatások Nógrád megyében (1976–1978). In: NMMÉ 25., 1979. 347–368.

Soós Virág: Kubinyi Ferenc, a régész. (Ferenc Kubinyi, der Archäolog) In: NMMÉ 26., 1980. 93–108.

Szabó Antal–Vaday Andrea (2009a):

Késő-császárkori kutatások a Zagyva-völgyében. A 2008-as győri konferencia kötete. (megjelenés alatt)

Szabó Antal–Vaday Andrea (2009b):

Régészeti adatok a Zagyva-völgy népességének meghatározásához a római korban. (Archäologische Angaben zur Bestimmung der römerzeitliche Bevölkerung des Zagyva-Tals). In: SpecNova Supplementum VIII. (megjelenés alatt)

P. Cornelii Taciti: Germania. E. Koestermann (szerk.). Taubner. Lipsiae, 1962

Tankó Károly: Kelta és császárkori barbár település Pásztó, Csontfalván. (Celtic and Roman period barbarian settlement at Pásztó, Csontfalva). In: RKM 2005. Budapest, 2006. 87–97.

Tárnoki Judit: Régészeti kutatások Nógrád megyében (1979–1981). In: NMMÉ 8., 1982. 381–386.

Vaday Andrea: Salgótarján, Ipari-Park II. lelőhely (Salgótarján, Industrial-Park II. site). In: RKM 2000. Budapest, 2000. 31–38.

Vaday Andrea (2001a):

Előzetes jelentés a Salgótarján, Ipari-Park II régészeti feltárásáról. In: NMMÉ XXV., 2001. 209–216.

Vaday Andrea (2001b):

Szkiták és hunok. Salgótarján 2001. (Kiállítási katalógus)

Vaday Andrea: Régészeti feltárás Salgótarján, Ipari-Park II. lelőhelyen. In: Városunk története, Salgótarján a 80 éves város. Salgótarján Város Önkormányzatának kiadványa. 2002 (CD)

Vaday Andrea (2003a):

Kazár settlement. In: Visy Zs. (szerk.): The Roman army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica. Budapest, 2003. 234.

Vaday Andrea (2003b):

Kazár, többkorszakú régészeti lelőhely /Kazár (a multi period archaeological site)/ In: RKM 2003. Budapest, 2004. 51–64.

Vaday Andrea: Kazár (többkorszakú régészeti lelőhely feltárásának előzetes jelentése). In: NMMÉ XXVII–XXVIII. 2003–2004. 203–216.

Vaday Andrea: Salgótarján, TESCO. In: RKM 2004. Budapest, 2005. 274.

Vaday Andrea: Kazár (többkorszakú régészeti lelőhely feltárásának előzetes jelentése II.). In: NMMÉ XXIX. 2005. 147–156.

Vaday Andrea – Szabó Antal:

Salgótarján, Bevásárlóközpont – többkorszakú régészeti lelőhely. Előzetes jelentés II. (Salgótarján, Shopping centre – multi-period archaeological site. Preliminary report II). In: RKM 2008. 5–42.

Végh Katalin: Koracsászárkori település maradványa a miskolci Szabadság téren. (Frühkaiserzeitliche Siedlungsreste auf dem Szabadság-ter in Miskolc). In: HOMÉ 4. 1962–63. Miskolc, 1964. 45–62.

Végh Katalin: Régészeti adatok Észak-Magyarország i. sz. I–IV. századi történetéhez. (Archäologische Beiträge zur Geschichte Nordungarns im I–IV. Jahrhundert n.Z). In: HOMÉ 13–14., 1975. 65–129.

Végh Katalin: Császárkori telep Miskolc-Szirmán. (Kaiserzeitliche Siedlung in Miskolc-Szirma.). In: HOMÉ 27. 1988. Miskolc, 1989. 463–499.

Végh Katalin: Császárkori telep Szirmabesenyőn. (Eine Siedlung aus der Kaiserzeit in Szirmabesenyő). In: HOMÉ 37. 1999. 181–222.

Andrea Vaday:

Die Schätze der Vergangenheit im Museum der Gegenwart

Nach der politischen Wende, die sich Abschwung nehmenden Bautätigkeiten sowie die dazu im voraus ausgeführten großflächigen Rettungsgrabungen führten mit sich dass - im Gegensatz zu früher - überdimensional große Flächen unter Zeitdruck freigelegt werden mussten. Diese archäologische Tätigkeit sowohl auf

dem Gelände als auch während der Zeit der Nachbearbeitung belastet gleichermaßen Archäologen und die Museen, in denen diese Fundensembles aufbewahrt werden.

Diese Tatsache wird auch durch die Freilegungen im Komitat Nógrád widerspiegelt. In meiner Studie werden nur die im Zagyva-Tal durchgeführten Grabungen erörtert und dabei gezeigt, wie ein Teil der nationalen Denkmäler, die archäologischen Fundensembles sowohl in ihrer Maßen, als auch in ihrer Qualität sich vermehrten und welche wissenschaftlichen Ergebnisse der letzten zwei Jahrzehnten unser Wissen erweiterte.

“Treasures under the Ground”
Recent Excavations in the Zagyva River Valley
By Andrea Vaday

Following the years of transition during excavations preceding major investments unimaginably larger areas have to be excavated in a very short time, compared to earlier periods. These mean challenges both for the archeologists on the field and in the follow-up work for the museums preserving and conserving the findings.

This is also reflected in Nógrád County. In this study only the work carried out in the Zagyva river valley is introduced briefly, indicating how the archeological part of the national cultural heritage, the findings, have increased in quantitative and qualitative terms in the past two decades, and what new scientific results have resulted due to the excavations.

A KUBINYI FERENC MÚZEUM TÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE¹ KAZARECZKI NOÉMI

I. A GYŰJTEMÉNY ÉS EGYSÉGEI

A Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet legfiatalabb intézménye a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum, mely 1973-ban kapta meg működési engedélyét, jelenleg régészeti és történeti gyűjtőkörrel - gyűjteménnyel rendelkezik.

A történeti gyűjtemény megalapozása a Balassagyarmaton 1956 és 1959 között leltározott tárgyak átszállításával történt 1975. január 2 - április 30. között.² 1975-ben a „Helytörténeti múzeum” besorolást használták³ - a régészeti és helytörténeti gyűjtemény mellett azonban a természettudomány és a numizmatika is ide tartozott.⁴

1974-ben kezdődött meg Szécsény legújabbkori történeti emlékeinek gyűjtése is. Így két, egymást szorosan kiegészítő gyűjtőkör jött létre, a tágabban vett történeti és szűkebben vett helytörténeti. Az előbbi Nógrád megye történeti muzeológijára vonatkozik a 19. század közepéig, az utóbbi pedig elsősorban Szécsényre és szűkebb környezetére korlátozódik napjainkig. A megalakulást követően a gyűjtés olyan dinamikus volt, hogy 1976–80 között már 2697 db tárgy, a dokumentációs gyűjteménybe pedig 2290 tétel került beletárolásra.⁵ A helytörténeti gyűjtés a szécsényi múzeumbaráti kör tevékenységével indult el, különösen a kismesterségek tekintetében emelendő ki gyűjtőmunkájuk. A főbb gyűjteményi egységek azonban csak 1982-ben rendeződtek, az önálló Fotótár létrehozásával.⁶

¹ Jelen cikk a Nógrádi Történeti Múzeumban 2009. október 13–14-én megrendezett Múzeumok a közművelődésért című konferencián elhangzott előadás átdolgozott változata.

² MOLNÁR, 1975. 273.

³ Élet és tudomány, 1978. április 14., 475.

⁴ A természettudomány 1984-ben Pásztóra, a numizmatika pedig 1988-ban Salgótarjánba került.

⁵ HORVÁTH, 1981. 249–250.

⁶ KÓVÁRI, 1984. 4.

A tárgyi gyűjteményben⁷ típus szerint jelentős az iparművészeti anyag, főként a bútorok. A kismesterségek emlékei is nagy számban fordulnak elő, melyek Szécsényből és szűkebb környezetéből származnak: van bognárműhely, cipésműhely, hentesbolt, borbélyműhely, szabóműhely, kovácsműhely, szíjgyártó műhely eszközei, valamint egy szécsényi kiskereskedői bolt felszerelése.

A dokumentum gyűjtemény⁸ leltározása 1979-ben kezdődött. Írott, nyomtatott emlékek, képes ábrázolások alkotják. Az írott emlékekbe tartoznak a céhiratok, oklevelek, okiratok, jegyzőkönyvek, vándorkönyvek, gazdasági feljegyzések. A nyomtatott emlékekhez a plakátokat, röplapokat, reklámfeliratokat, kötvényeket, betétkönyveket, sajtótermékeket soroljuk.

A képes ábrázolásokhoz a történeti értékű rajzok, nyomdai úton sokszorosított képek, levelezőlapok, térképek tartoznak.

A Fotótár⁹ a tudományos, forrásértékű, eredeti, valamint művészi alkotásnak minősülő fotókat tartalmazza. Jelentős részét képezik a helytörténeti vonatkozású városképek, falvakról készült képek, műemlékfotók, de jelentős számú a portré és a csoportkép is.

A segédgyűjteményekben¹⁰ - Adattár, Kézirattár - a leltározás 1979 óta folyamatos. Legnagyobb részét Szécsény legújabb kori történelmére vonatkozó anyag teszi ki. Itt kaptak helyet a helytörténeti vonatkozású kéziratok, pályamunkák, tanulmányok, de az intézményről szóló publikációk, cikkek, rendezvények dokumentumai is.

Az alábbiakban a kiemelkedő hagyatékokat szeretném néhány mondatban ismertetni bekerülési sorrendben, mivel meghatározzák a gyűjtemény arculatát.

A Komjáthy hagyatéknak¹¹ két részletben, 1978-ban és 1992-ben került a gyűjteménybe szintén a múzeumbaráti kör segítségével. A szécsényi születésű Komjáthy Jenő költő és családjának személyes tárgyait, dokumentumait, fotóit tartalmazza. Ehhez kapcsolódik az oldalági Zubovics családra vonatkozó mintegy 80 dokumentum és számos fotó. Az ajándékozó 1978-ban Zubovics Tibor volt, a költő unokaöccse, és ugyancsak közeli rokona volt a híres-hírhedt huszárkapitány, Zubovics Fedor. Így került be aztán az a 30 tételnyi albumkép, melyek egyiptomi és szudáni vadászatain készültek. A sokak által kutatott kapitány körül még ma is sok a homályos folt. A haláláig katonáskodó Fedor már életében legendás volt heves és bátor természete s a szárazföldi torpedó feltalálása miatt. Barátai közt tudta Mikszáth Kálmánt, Krúdy pedig igazmondó Hány Jánosnak nevezte.¹²

⁷ Tételszám: 7039.

⁸ Tételszám: 8500.

⁹ Tételszám: 4755.

¹⁰ Tételszám: 1412.

¹¹ Tételszám: 510 dokumentum, 92 fotó, 30 tárgy.

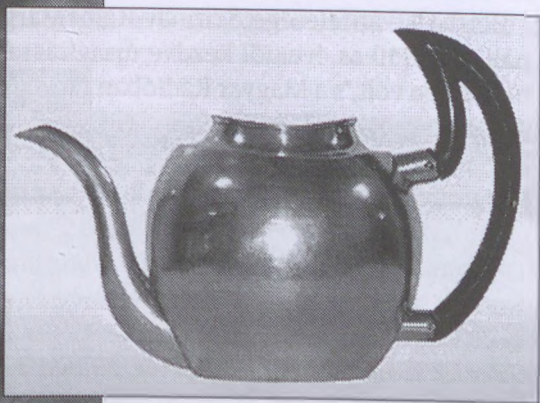
¹² Kazareczki, 2009. 24–37.

Soós Ilona műgyűjtő hagyatéka¹³ 1980-ban került beletárolásra. Példaértékű volt ez az ajándékozás, hiszen a Budapesten élő hölgynek semmilyen kötődése nem volt Szécsényhez. A férjével, Dr. Baraxa Lászlóval gyűjtött tárgyait a nemzetre kívánta hagyni, és mindenképpen egy vidéki kis múzeumnak szeretne volna felajánlani. Soós Ilona az 1978. november 24. napján kelt végrendeletében is megerősítette szándékát.¹⁴ A nyugalmazott postafőtanácsos külföldi utazásain is gyarapította gyűjteményét, - mely a múzeumba kerülés idején kifogástalan állapotban volt. (1., 2. kép) A képzőművészeti anyagban nem kisebb nevek szerepelnek, mint Lotz Károly, Koszta József, Aba Novák Vilmos, Edvi Illés Aladár, Deák-Ébner Lajos, Spányi Béla, Karlovsky Bertalan. Az ajándékozásnak nemcsak a megyében volt nagy visszhangja, hanem országosan is, mivel az eseményt a nagyobb lapok is leközölték.¹⁶

1. kép Fritz Klimsch alkotása, készült 1920 k.

2. kép Empire bécsi teáskanna, készült 1813-ban

¹³ A 131 tételben jelentős számmal bír az iparművészeti emlék, ezen belül közel negyven az ezüst dísz- és használati tárgy, bútorok, valamint húsz festmény.

¹⁴ BAJKÓÉ, 1980. 12.

¹⁵ PRAZNOVSZKY, 1980. 57.

¹⁶ Népszabadság, Népszava, Magyar Hírlap, 1980. április 20.

Bertha István varsányi születésű zeneszerző, karnagy és felesége Szirmay-Kalos Margit hagyatéka¹⁷ 1981-ben került be a nyilvántartásba. A hagyatéék feldolgozása során derült ki, hogy nagyszámú zenetörténeti és művelődéstörténeti kuriózumot tartogat. Csak röviden ismertetném a két személy életrajzát, melyet a hagyatéékuk majdnem teljesen le is fed. Bertha István Bellovics Imrénél és Aggházy Károlynál tanult zeneszerzést, majd ezután hosszú színházi pályafutása kezdődött: Városligeti Színház, Magyar Színház, Király Színház, Zürichi Városi Színház. 1929–30 között a Tiszti Kaszinó zenekarát vezette, ezután a Rádióban folyamatosan koncertezett. 1935-ben leszerződött a Nemzeti Színházhoz, Németh Antalhoz, de itt csak egy évet töltött el. A rádió szalonzenekarának karnagya volt 1936–1945 között, ahol főnöke Dohnányi Ernő zenei igazgató. A rádiózenekart 1943–1945-ig vezette. Olyan dedikált fotók, kéziratok levelek teszik igazán unikálissá és izgalmassá a gyűjteményt, amelyek a 20. század legnagyobb zeneszerzőitől származnak (Lehár Ferenc, Szirmay Albert, Vaszy Viktor, Tamássy Zdenkó, Dohnányi Ernő, Weiner Leó, Bruno Walter).¹⁸

Bertha István felesége, Szirmay-Kalos Margit is ismert személyisége volt a korszaknak. Az 1930-as évektől kezdve újságírással foglalkozott, a *Prágai Magyar Hírlap* tudósítója volt, s a Magyar Rádióban tartott rendszeresen saját műveiből felolvasásokat. Az író nő munkássága a rádió 1930-as években gyakorolt műsorpolitikájába enged betekintést, ezen belül is a prózai műsorokba. Itt is értékes kéziratok találhatók Herczeg Ferencről, Szép Ernőről, és dedikált fotók az író nő interjúalanyaitól: Fedák Sári, Vaszari Piri, Beregi Oszkár emelhető ki.¹⁹

Az érsekivádkerti Drágffy család hagyatékával²⁰ 1982-ben gyarapodott a gyűjtemény. Gyászjelentéseket, keresztleveleket, családi jellegű levelezést, családi fotókat tartalmaz.

Králik Andor hagyatékával²¹ 1989-ben és 1991-ben gazdagodott a múzeum. A nyugalmazott szécsényi tanár fotózással és festéssel is foglalkozott, a tárgyi anyagban fotóműtermének felszerelése, valamint akvarelljei, festőeszközei szerepelnek.

A Földi-Stromp hagyatéék²² 2003-ban került megvásárlásra, amely Földi László egykori tanácselnök és felesége Stromp Hedvig ügyvédnő dokumentumait, személyes tárgyait tartalmazza.

¹⁷ Tételszám: 600 dokumentum és 158 tárgy.

¹⁸ KAZARECZKI, 2005. 87–106.

¹⁹ KAZARECZKI, 2007. 253–267.

²⁰ Tételszám: 741 dokumentum, 71 fotó.

²¹ Tételszám: 122 dokumentum, 256 tárgy.

²² Tételszám: 180 dokumentum, 55 tárgy.

*Wolf Ida hagyatékát*²³ 2009-ben a NKA Múzeumi Kollégiumának támogatásával sikerült megvásárolni. (3., 4. kép) Az anyag az 1929-ben Szécsényben épült szülői ház szinte teljes berendezése, amely jól tükrözi a 20. század első harmadában élt értelmiségi polgárcsalád szellemi és anyagi kultúráját. A tanárnő generációjának utolsó és legnagyobb „lokálpatriótája” volt, 1980-ig – nyugállományba vonulásáig – az általános iskolában oktatott. Az 1977-ben megalakult szécsényi Múzeumbaráti Kör alapító tagja volt, életében is számos dokumentumot és tárgyat ajándékozott a múzeumnak.

Ha a gyűjteménygyarapítást vizsgáljuk az elmúlt harminc évben, akkor mindenképpen az 1980-as éveket nevezhetnénk aranykornak, ugyanis ekkor került be több jelentős hagyaték, és ekkor volt a legnagyobb az ajándékozási kedv, - de ehhez a fejlődéshez nem kevésbé járult hozzá Dr. Praznovszky Mihály múzeumigazgató tevékenysége. E tekintetben a hanyatlás az 1990-es években kezdődött, s a második felében, illetve a 2000-es évek elején volt a mélypont. Ez gazdasági-társadalmi változásokkal is magyarázható, de nem utolsó sorban a szakemberhiánnyal.

3. kép Dante mellszobra, nyers porcelán, készült 1900 k.

4. kép Selyemretikül, francia, készült 1930 k.

²³ Tételszám: 109 tárgy.

II. MÚZEUMBARÁTI KÖR

A Történeti gyűjteménnyel szorosan összefonódik a baráti kör. A gyűjteménygyarapítás és a helytörténeti kutatás motorja volt a szervezet évtizedeken keresztül és reméljük, hogy továbbra is az marad. 1977. január 31-én alakult meg a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Baráti Körének szécsényi helyi csoportja.²⁴ A Mezőgazdasági Múzeum egyébként élen járt a baráti kör alapításában, hiszen országos viszonylatban harmadikként - 1927-ben jött létre, a szegedi (1920) és a Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Köre (1926) után.²⁵

Különböző szekciókat alakítottak ki: megalakult a Honismereti Munkabizottság, Műemlékvédelmi Csoport, a fiatalok ifjúsági csoportba tömörültek. Beindult a Baráti Köri Klub.

Antal Károly - a Honismereti Csoport vezetőjének - leletmentéseiből származó régészeti gyűjteményből 1978 októberében kiállítást rendeztek, megalapozva ezzel a létesítendő Szécsény-történeti kiállítás alapjait. Pótolhatatlan városképekből, műemlékfotókból álló fotógyűjteményt is adományozott a múzeumnak. Szerkesztője volt az 1978 novemberében elindított *Szécsényi Honismereti Híradónak* is. A baráti kör megalakulása után egy évvel a Firenzében megtartott nemzetközi kongresszuson a Mezőgazdasági Múzeum küldöttei elismerően szóltak a szécsényi tagozatukról, mint a szervezet egyik legjobb csoportjáról.²⁶

A kör elsődleges céljaként a gyűjtő munkát jelölte meg, *Ki gyűjt többet Szécsényről?* címmel, hiszen a fiatal múzeumnak nagy szüksége volt a helytörténeti gyűjteményre.

Szükség volt azonban az emlékezésre is, ezért meghirdették másik fő tevékenységüket: a Ki tud többet Szécsény múltjáról? c. pályázatot. Több mint 100 írásos pályamű érkezett az évek során erre a felhívásra, hogy a helyi sajátosságokat, hagyományokat, eseményeket, a honismereti kiadvány keretében közzétegyék.

Időközönkénti klubrendezvényeken a történeti, kulturális, és szórakozási igényeiket elégítették ki, évente pedig ifjúsági és felnőtt vetélkedőket, gyalogtúrákat, farsangi esteket, és számos kirándulást szerveztek, hogy megismerkedjenek Magyarország történeti nevezetességeivel.

Egyik legnagyobb érdemük, hogy a városban sok emlékmű és emlékhely felújítását társadalmi munka keretében végezték el: felújították a Keleti Bástyát²⁷, a

²³ Tételszám: 109 tárgy.

²⁴ PRAZNOVSZKY, 1978. 40.

²⁵ PRAZNOVSZKY, é. n., KFM Ad 61–80., 2.

²⁶ PRAZNOVSZKY, é. n., KFM Ad 61–80., 3.

²⁷ HORVÁTH BÉLÁNÉ, 1984. 8.

Szent István emlékművet²⁸, helyreállították Ferenczy Teréz síremlékét²⁹, létrehozták a panteont a temetőben³⁰, de ezen kívül számos emléktáblát is elhelyeztek a városban.

Kiadványok tekintetében is bővelkedtek, itt csak a legfontosabbakat emelném ki – az említett *Szécsényi Honismereti Híradó* 1978-tól a helytörténeti kutatás bázisa volt, de kiadták Komjáthy Jenő és Ferenczy Teréz válogatott verseit, valamint a *Szécsény az emlékezés hitelével* c. kötetekben a beérkezett legjobb pályamunkákat jelentették meg.

1984-ben a kör rendezésében készült el a Kőrösi Csoma Sándor emlékkiállítás és ugyanebben az évben nyílt meg a Vártörténeti kiállítás is a Keleti Bástyában.³¹ Az elvégzett munkákért kitüntetésben részesültek, a Parlament Vadásztermében vették át a kiváló társadalmi munkáért járó kitüntető oklevelet.³² A tagok létszáma egészen a kilencvenes évekig elérte a kétszázat, jelenleg negyvenhat főt számlálnak.³³ Tevékenységük harminc éve alatt közel 2000 tárgyat, és 4000 dokumentumot ajándékoztak a múzeumnak.

III. RAKTÁROZÁS

Az évek során a műtárgyak tárolása sokat változott. A műtárgykörnyezet javítása és a raktár bővítés igénye már 1990-ben is megfogalmazódott.³⁴ A múzeum 2005-ös felújítása óta az épület pincéje és a korábbi földszinti raktárhelyiség, valamint még egy földszinti szoba áll jelenleg a gyűjtemény rendelkezésére. A pincében kapott helyet a bútorállomány nagy része, valamint a földszinten látványraktár került kialakításra a helyreállított, legértékesebb bútorokból, melyet a látogatók is megtekinthetnek. (5. kép.) Az eddig is használt raktárhelyiségben egy tömörítő raktári berendezés (6. kép.) segíti elő a korszerű tárolást. A műtárgykörnyezet javítása érdekében is előrelépés történt az utóbbi években, például a mobil légnedvesség-szabályzó készülékek beszerzésével, illetve a déli kiállítótermekben UV szűrős ablaküvegek elhelyezésével.³⁵

²⁸ HORVÁTH BÉLÁNÉ, 1989. 10.

²⁹ Uo., 9.

³⁰ Uo., 30.

³¹ Uo., 13.

³² 1982-ben az 5 éves évfordulójukra a Nógrád Megyei Múzeumi Igazgatóságtól oklevelet, 1984-ben elismerő oklevelet kaptak a Nagyközségi Tanácstól a település fejlesztéséért.

³³ 1983-ban 419 volt a taglétszám.

³⁴ VERESNÉ, 1990. 113.

³⁵ Ennek ellenére is helyszűkével küszködünk, ráadásul a külső raktárban már nem ennyire ideálisak a körülmények, és a múzeumtól való nagy távolság sem szerencsés.

5. kép Látvány-bútorraktár

6. kép Tömörítő raktár

IV. KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉG

A gyűjtemény digitalizálása 2005-től folyamatos, „fontossági” sorrendben a Fotótár legértékesebb, legveszélyeztetettebb darbjait és a feldolgozott hagyatékokat érinti, de emellett tárgyfotózás is folyik.

Nagyon fontos a gyűjteményben őrzött emlékek feldolgozása, közzététele, hogy ezeket a primer forrásokat elérhetővé tegyük bárki számára. Bemutatásukra lehetőséget adott *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*, és egyéb szaklapok (lehetőség szerint), valamint a *Szécsényi Kalendárium* történeti fejezete, melyen keresztül a szűkebb környezetet sikerül megismertetni évről-évre a múzeumban őrzött értékekkel.

Az utóbbi években többször nyílt alkalmunk kiállítást rendezni a Történeti gyűjtemény anyagából.

2004-ben Soós Ilona hagyatékából készült kamara kiállítás, ahol iparművészeti gyűjtésének legszebb darbjait mutattuk be.

2006 nyarán az épület felújítása után kapott helyett az állandó kiállítások között a főként saját anyagunkból létrejött enteriőr kiállítás. Ez azért is jelentős, mert a korábbi állandó régészeti és vadászati kiállítások mellet a Történeti gyűjtemény anyaga nem képviseltette magát egy tárlatban sem. Az eklektikus stílusnak megfelelően berendezett szobákban a látogatók által eddig soha nem látott gyöngyházás szalంగarnitúra, az utolsó tulajdonostól - báró Lipthay Bélánétól - származó késő-biedermeier garnitúra, és jó néhány 18–19. századi portré kapott helyet. Soós Ilona hagyatékából pedig nagyszámú ezüstdísz, fürdőpoharat, elefántcsont-faragványt mutatunk be.³⁶

2007-ben a múzeumbaráti kör 30. évfordulójára készült egy tematikus időszaki kiállítás, ahol főbb tevékenységeiket, gyűjtőmunkájuk és szellemi termékeik eredményét jelentették meg.³⁷ Ugyanebben az évben készült el a fentebb említett Látvány raktár is.

2008-ban Komjáthy Jenő születésének 150. évfordulójára emlékeztünk meg egy kis kamara kiállítással. 2009-ben pedig jó lehetőséget adott Szécsény várossá nyilvánításának 675. évfordulójára rendezett programsorozat, hogy elkészüljön a város történetét tematikusan bemutató kiállítás.

Az utóbbi hat évben nagyarányú támogatásokat sikerült a gyűjteményre fordítani az állandó kiállításban szereplő szinte összes tárgy restaurálására, műtárgykörnyezet javítására, raktári tároló rendszerre, valamint gyűjteménygyarapításra.³⁸ Reméljük, hogy az elkövetkező években is megfelelő színvonalon tudjuk ellátni szakmai feladatainkat és a gyűjtemény fejlesztését.

³⁶ KAZARECZKI, 2006. 225–238, Szalon, 2008. február.

³⁷ SZENOGRADI, 2008. 58.

³⁸ Közel 16 millió Forintot.

RÖVIDÍTÉS:

KFM Ad = Kubinyi Ferenc Múzeum Adattára

IRODALOMJEGYZÉK

- Bajkó Barnabásné: Baraxa László és felesége dr. Soós Ilona gyűjteménye. In: a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatóságának Közművelődési csoportja (szerk.): Múzeumi Mozaik, 1980/4.
- Horváth István: A Nógrád megyei múzeumok tevékenysége 1976–1980. In: Szvircsek Ferenc (szerk.): A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1981, Salgótarján, 1981
- Horváth Béláné: Hírek a Múzeumbaráti kör életéből. In: Antal Károly (szerk.): Szécsényi Honismereti Híradó 1984/2. Szécsény, 1984
- Horváth Béláné: Hírek a Múzeumbaráti kör életéből. In: Antal Károly (szerk.): Szécsényi Honismereti Híradó 1985/1–2. Szécsény, 1985
- Horváth Béláné: Hírek a Múzeumbaráti kör életéből, az 1989. évről. In: Galcsik Zsolt (szerk.): Szécsényi Honismereti Híradó 1989, Szécsény, 1989
- Kazareczki Noémi: Bertha István zeneszerző-karnagy életútja. In: Bagyinszky Istvánné–Matits Ferenc (szerk.): A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 2005, Salgótarján, 2005
- Kazareczki Noémi: „Ötlettől a megvalósulásig.” In: Bagyinszky Istvánné–Dr. Matits Ferenc (szerk.): A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 2006, Salgótarján, 2006
- Kazareczki Noémi: Szirmay-Kalos Margit munkássága rádiós tevékenysége tükrében. In: Bagyinszky Istvánné–Dr. Matits Ferenc (szerk.): A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 2007, Salgótarján, 2008
- Kazareczki Noémi: Adalékok a Zubovics család történetéhez. In: Dr. Szirácsik Éva–Bagyinszky Istvánné (szerk.): Neograd. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXII. 2008, Salgótarján, 2009

Kővári Ilona Ágnes:

A helytörténeti gyűjtemények kezelése és fejlesztése, kézirat, 1984, KFM Ad 543-85

Molnár Pál:

Beszámoló a megyei múzeumi szervezet 1974. évi munkájáról. In: Domonkos Alajos—Molnár Pál (szerk.): Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1975/21, Salgótarján, 1975

Praznovszky Mihály é.n.:

A múzeumbaráti körökről, kézirat, é.n. KFM Ad 61-80

Praznovszky Mihály:

A Múzeumbaráti kör egy esztendeje. In: Antal Károly (szerk.): Szécsényi Honismereti Híradó 1978/1, Szécsény, 1978

Praznovszky Mihály:

A múzeum életéből. In: Antal Károly (szerk.): Szécsényi Honismereti Híradó 1980/1, Szécsény, 1980

Szenográdi Ferenc:

Amiről egy kiállítás „mesél”. In: Szenográdi Ferenc (szerk.): Szécsényi Kalendárium. Szécsény, 2008

Veres Györgyné:

A Kubinyi Ferenc Múzeum Történeti gyűjteménye. In: Bagyinszky Istvánné (szerk.): Múzeumi Mozaik 1990/2., Salgótarján, 1990

Kazareczki Noémi:

Die historische Sammlung des Ferenc Kubinyi Museums

Die Studie zeigt die historische Sammlung des Ferenc Kubinyi Museums. Ab der Gründung des Museums 1973 ist die Sammeltätigkeit ununterbrochen und betreibt im weiteren Sinne eine historische, und im engeren eine heimatgeschichtliche Sammeltätigkeit. Bis 1982 entstanden drei große Sammlungseinheiten: die Objektsammlung, das Dokumentenarchiv und Fotoarchiv.

In der ergänzenden Sammlung befindet sich die Datenarchiv und Manuskriptarchiv. Der Zuwachs war seit dem Anfang beträchtlich, erst in den 1990-er und 2000-er Jahren ist ein Rückfall zu beobachten. Die Zusammensetzung der Sammlung besteht größtenteils aus kleinhandwerklichen Gegenständen, aber auch komplette Nachlässe sind vorzufinden. Darunter sind die von István Bertha, ein-

stigem Komponisten und Dirigenten bzw. seiner Frau Margit Szirmay-Kalos und Ilona Soós, einer Kunstsammlerin besonders wertvoll. Der Nachlass der Letztgenannten besitzt ein hohes industriegeschichtliches und kunsthistorisches Wert.

Mit dem Museum und seiner Sammlung ist die Tätigkeit des Vereins der Museumsfreunde – seit 1977 als heimischer Verein des Budapester Landwirtschaftlichen Museums wirksam – eng verbunden. Neben dem Sammeln der Artefakte betrieben sie eine rege heimatgeschichtliche Forschung und pflegten bzw. erneuerten Denkmäler und Gedenkstätten. Der Verein ist obwohl mit zurückgehender Mitgliederzahl noch heute aktiv.

Dank der vielfältigen Förderung der letzten Jahren kann die Lagerung und Aufbewahrung der Artefakte ideal bezeichnet werden.

In der vergangenen Periode wurden Teile unserer Sammlung in zahlreichen Ausstellungen gezeigt. In einem Teil der Dauerausstellungen, die 2006 eröffnet wurden, wurde ein weibliches Appartement im renovierten Forgách-Schloss innenräumlich dargestellt. In den letzten sechs Jahren wurden etliche Entwicklungen durchgeführt, sowohl in der Erweiterung der Sammlung, als auch auf dem Felde der Konservierung und Restaurierung.

The Historical Collection of the Ferenc Kubinyi Museum **By Noémi Kazareczki**

The study introduces the Historical Collection of the Ferenc Kubinyi Museum. Opened in 1973, the collection work of the museum has been uninterrupted since 1975 within the historical field. It has a historical collection in a broader sense and a narrower local history section. Until 1982 3 main collection units were formed: Objects, Documents, Photos. The auxiliary collections: Register of data and Manual Collection. The dynamism of acquisitions fell back in the 1990s and 2000s. The composition of the collection has significant proportion of crafts and there are legacies containing numerous items. The most important is the legacy of István Bertha who was a composer/conductor and his wife Margit Szirmay-Kalos, and the collector's Ilona Soós' legacy. This latter bears outstanding applied arts and fine arts values.

The local group of the Hungarian Agricultural Museum Friends' is closely connected to the museum and collections. Besides their collecting work important activities are local history research, caring for and renewing monuments, memorial places. This group is still working but with fewer members.

The storing and display facilities can be said appropriate due to numerous improvements during the past years.

In the period which has passed there have been numerous exhibitions based on the collections. The most significant one has been the permanent interior dis-

play since 2006, showing the women's suite from late 19th century, evoking the onetime atmosphere of the Forrách castle, the present museum building. Also in the past six years major developments have been made in the collection via the acquisition of high value assets, and on the field of conservation and artefact acquisitions as well.

...a középiskolákban és a felsőoktatásban is. A középiskolákban a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában. A felsőoktatásban a diákok a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában. A felsőoktatásban a diákok a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

Az iskola feladata a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

Az iskola feladata a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

Az iskola feladata a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

Az iskola feladata a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

Az iskola feladata a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

Az iskola feladata a tananyagot a tanárvezetés mellett a diákok is részt vesznek a tananyag megválasztásában.

A SZÉCSÉNYI KUBINYI FERENC MÚZEUM KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉGE A RENDSZERVÁLTOZÁS KÖRÜLI ÉVEKBEN

HAUSEL SÁNDOR

Jó sorsom úgy hozta, hogy hét évig a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója lehettem. Egy múzeumban soha nem unalmas az élet, de egy olyan fiatal intézményben, mint akkor a szécsényi múzeum volt, az 1985–1992 közötti éveket még az is különlegessé tette, hogy azok a XX. századi történelmünk utolsó jelentős eseménye körüli időszakra estek, amit a passzív szemléletűek rendszerváltozásnak, az aktív szemléletűek rendszerváltoztatásnak szoktak nevezni. Állásváltoztatásom következtében a levéltár nárcisztikus világából a múzeum exhibicionista világába kerültem, ahol – sokat sejtető fontos kifejezéssel élve – új kihívásokkal kellett szembenéznem.

Az akkor egy bő évtizede létező múzeumnak már kialakultak alapvető közművelődési formái, amelyek működtetése a több mint 30 fő alkalmazottra hárult. A szécsényi múzeum tevékenységének megértéséhez feltétlenül érdemes az 1979-ben kiadott működési engedélyt felidézni. Ebben az áll, hogy alaptevékenysége Nógrád megyei gyűjtőkörrel a régészet, a numizmatika és történet. A helytörténeti múzeumként meghatározott intézményben az azután sajátos helyzetet teremtett, hogy megyei intézményként a régészet központja volt, ugyanakkor a közművelődési munkához a régészet értelemszerűen csak kis mértékben tudott hozzájárulni. Tovább fokozta e rejtett ellentmondást, hogy a múzeum egy kastélyépületben volt, illetve hogy – mint már említettem – a közművelődés döntő hányada a történeti muzeológiához, illetve a helytörténethez kötődött.

A múzeum sokféle közművelődési tevékenységi formája közül hatásukban, munka- és ötletigényességükkel kiemelkedtek a kiállítások. Ennek megfelelően a legnagyobb figyelem is e forma felé irányult. Úgy látszik, hogy az ekkora kialakult kiállítási szisztéma kedvére való volt öregnek és fiatalnak, átlaglátogatónak és nyencnek egyaránt, mert az évi 50000 körüli betérő általában elégedetten távozott. A kiállításoknak volt egy változatlan része – régészeti, vadászati, Körösi Csoma, körbástya – amik mellett jelentek meg több hónapig álló kiállítások. A múzeum kiállításrendszerének tehát sajátos hatást adott, hogy voltak népszerű, látványosan megépített, évtizedeken át látogatható kiállításai, illetve alkalmoszerű, általában a szűkebb környezetből hozott témával és a szűkebb környezetre számára megnyitott kiállítások.

S mondhatjuk, hogy ez a harmas összetevő – a Forgách kastély épülete, az éveken át meglátogatható, illetve a hosszabb rövidebb ideig tartó kiállítás szisztéma – sikeres volt, hiszen évente félszázezer ember jött el a szécsényi múzeumba. Ez a tapasztalat már két év után annyi bátorságot adhatott számomra, hogy 1987 elején olyan címen jelenhessen meg hosszabb újságcikk a Nógrádban a közművelődési munkáról: „Jövőre is visszajövünk”. Ezt egyébként nem én találtam ki, hanem a vendégkönyvből idéztem az egyik látogató lelkesült bejegyzéséből. A kiállítások tenge-lyét képező régészeti-vadászati-Körösi-körbástya négyes mellett azután olyan kiállításokkal várhattuk a látogatókat, mint 1986-ban Buda visszafoglalásának évfordulójára a török kiállítás, 1987-ben az irodalomtörténeti kiállítás, 1988-ban a forradalom és szabadságharc 140. évfordulójára emlékező kiállítás, 1990-ben a levéltártörténeti, 1992-ben a szécsényi ferences rend 660. évfordulójára rendezett kiállítás. Ezek sokszor egy évnél is tovább fennálltak, de egy félévig biztosan.

Az időszaki, rövidebb ideig tartó kiállítások általában képzőművészeti vagy helytörténetiek voltak. A képzőművészeti kiállítások igen nagy változatosságot mutattak, ugyanis nemzeti nagyjaink (Szinyei Merse Pál, Lotz Károly, Wágner Sándor, Glatz Oszkár) mellett olyan érdekességek voltak láthatók, mint a váci egyházmegye XVIII. századi arcképgyűjteménye, a Mihályfi gyűjtemény értékes darabjai, vagy az 1930-as évek képműveinek alkotásai. Szeretném kiemelni, hogy létrejött egy kis galériánk, amelyben a környéken élő alkotók mutatkozhattak be munkáikkal két hónapra (Bakos Ferenc, Fodor Andrásné, Antal Attila, Orbán Márk). Itt kell megemlítenünk Kunkovác László két fotókiállítását, valamint a Háziipari Szövetkezet munkáiból és a székelői népművészeti alkotásokból összeállított kiállítást.

Ezekhez a kiállításokhoz kapcsolódtak a közművelődési munka második rétegeként a múzeumi világnap és a múzeumi hónap általában szintén nem szokványos eseményei. Említést érdemelnek azok a nagyszabású emlékülések, amelyek főleg a város érdeklődő közönségének szóltak, illetve az országos kon-

FERENCESEK SZÉCSÉNYBEN

1332 – 1992

A
KUBINYI FERENC MÚZEUM

tisztelettel

meghívja Önt és barátait
1992. május 24-én 15 órára
a kiállítás megnyitására
a múzeumba

ferenciák, amelyekre viszont inkább a hazai szakemberek voltak kíváncsiak. Az előbbiekhöz sorolhatjuk az 1985-ös emlékülést a szécsényi országgyűlés 280. évfordulóján, 1986-ban a Baráti Kör 10. évfordulóját, 1988-ban a nagy sikerű március 15-i ünnepséget, 1990-ben a város újratelepülésének 300. évfordulójáról szóló megemlékezést, 1991-ben Haynald bíboros halálának centenáriuma szervezett emlékülést. A megyén túl mutattak az olyan nagy konferenciák, mint 1985-ben a török kori, 1990-ben az értelmiségi, 1992-ben a Körösi Csoma konferencia. (Ezek mellett persze gyakran tartott itt több szécsényi, illetve megyei cég, intézmény összejövetelt vagy konferenciát.)

A kiállítások és rendezvények után feltétlenül szeretnék még egy mondatot megemlékezni arról a sok és gazdag tematikájú előadásról, újságcikkről, hangversenyről, klubfoglalkozásról, szakkörörről, vetélkedőről, ünnepi rendezvényről, amelyek sikerrel járultak hozzá az alaptevékenység kiteljesítéséhez. Két különlegességet is érdemes még megemlíteni ebből az időszakból. Az egyik a kastélyépület 1986-ban megjelentetett makettkivágója, a másik a kiadványsorozat kezdemény. Míg az első a példányszámaival tűnik ki, a másik a jó szándékú elképzelésével. A makett kivágót közel 50000 ember vette meg és feltehetőleg ragasztotta össze, sőt a BNV egyik pavilonjában is ki volt állítva! Ami pedig a múzeumi ki-

adványozási tervet illeti: Ha a sorozat az első szám után nem is folytatódott, a beköszöntőjében tervezett kiadványok közül azóta máshol mások kiadásában szerencsére több már megjelent: pl. a szandzsákösszeírás, vagy a ferences historia domus. A közművelődési tevékenység ismertetése nem lenne teljes, ha nem ismernénk el a múzeumbaráti kör munkáját, amely e téren jelentős részt vállalt, különösen előadások és rendezvények megszervezésében, de mindezen túlmenően sokban hozzájárult a múzeum gyűjteményének gyarapodásához is.

Összefoglalásképpen elmondható: akár kiállításról, akár múzeumi világnapról, akár rendezvények tematikájáról legyen is szó, feltűnik a tartalmasság

mellett az új megoldások keresése a látogatók érdekében. Bármelyik nagy kiállítást is nézzük, jellemző volt rájuk az a törekvés, – akár helyi, akár külső kezdeményezésből és munkából jött létre – hogy ne csak egyszerűen egy új kiállítást, hanem új eszközöket, formákat kereső, közönségorientált kiállítást adhasson át a látogatóknak. Gondolhatunk itt, hogy csak kettőt említsek, a török kiállítás nem szokványos installációs megoldásaira, vagy az irodalomtörténeti kiállítás feliratozás nélküliségére. E két megállapításom megerősítésére egy korabeli újságtudósítást és egy szórólap részletet szeretnénk segítségül hívni. A török kiállításról ezt írta a Nógrád 1986. augusztusi 20-i számában Praznovszky Mihály: „A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum vendégeit ez év elejétől egy szokatlan kiállítás fogadja az emeleti díszteremben. A megszokott – s tán meg is unt – tablók, vitrinek távolságtartó zártsága helyett most egy különleges világba csöppen a látogató a szó szoros értelmében. Először egy félhomályos sátor ajtaját libbenti fel, hogy oda belépve egy török aga mindennapjainak legyen a tanúja... Majd egy magyar jobbágyház belsejébe kopogtathat be a látogató, ámbar ajtó most nincs a viskón... Így élt együtt török és magyar majd másfél évszázadon át. Elválasztotta, de össze is kötötte őket ez a kényszerű együttélés. Erre utalnak a két kiállítási részt összekötő folyosó dokumentumai is.” S hogy mennyire az új utak keresése, a kísérletezés jellemezte a szécsényi kiállításokat, azt jól mutatja a Körösi Csoma kiállítás, vagy az irodalomtörténeti kiállítás, amelynek prospektusából kiemelt rövid idézet is ezt igazolhatja: „...műfajában szokatlan bemutató ez. Olyan irodalomtörténeti kiállítást szándékoztunk készíteni, amelyben egyetlen egy magyarító felirat sincs!” Hangsúlyozandó továbbá, hogy olyan nagy léptékű, összetett témák múzeumi bemutatására is voltak kísérletek, mint a megyei levéltár története, vagy a ferences kiállítás.

A múzeum igen széles skálán mozgó és kiterjedt közművelődési tevékenységének mozgatórugóit keresve azt állapíthatjuk meg, hogy legalább négy erőhatásból állt össze: az egyik volt a megyei szervezet befolyása, amelynek elsősorban az állandó kiállítások és az országos konferenciák szervezésében volt döntő szava. Kiegészítette ezt a helyi múzeumi kezdeményezés. Tovább színezte e palettát a múzeumbaráti kör, de jelentős befolyást gyakorolt a vadászati állandó kiállításon és a baráti körön keresztül a Mezőgazdasági Múzeum is.

Sándor Hausel:

Die kulturelle Bildungstätigkeit des Ferenc Kubinyi Museums in Szécsény in den Jahren um die Wende

Der Vortrag erörtert die kulturelle Bildungstätigkeit des Szécsényer Museums in den Jahren vor und nach der Wende. Es werden die Entstehungsumstände bzw.

Auswirkungen der ausgeführten Ausstellungen, Veröffentlichungen bzw. der Tätigkeit des Vereines der Museumsfreunde geschildert.

**Public Culture Activities in the Ferenc Kubinyi Museum
in Szécsény in the Years of Transition
By Sándor Hausel**

The lecture is about the public culture activities of the museum preceding and following the transition years. It is about exhibitions arranged, publications, the circumstances, forming, events and influence of the museum friends' group.

LÁTOGATÓBARÁT MEGOLDÁSOK, TURISZTIKAI LEHETŐSÉGEK A MÚZEUMBAN A DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM PÉLDÁJÁN

VERES GÁBOR

A 2001. évi LXIV. törvény átfogóan szabályozza a kulturális örökségvédelem kérdéseit. A jogszabály mellékletében található az a jegyzék, mely az állam kizárólagos tulajdonában tartandó műemlékeket és műemlék-együtteseket sorolja fel. Ezen a listán található az egri vár és erőrendszere is. A vár működésében szerencsésen ötvöződnék a kulturális örökség elemei. Az erődben nem csak régészeti, hanem műemléki értékek is megmaradtak, s mivel a várban 1957 óta múzeum működik, a kulturális javak kiemelt tárházát is jelenti az objektum. A műemlék épületekben a Dobó István Vármúzeum gyűjteményeinek legszebb darabjait is láthatják az érdeklődők. Az egri vár ma Magyarország leglátogatottabb építményeinek egyike. A turisztikai vonzerőt egyértelműen a kulturális örökség: a régészeti, műemléki és tárgyi örökség együttes jelenléte adja.

A várba érkező vendégforgalom arányait tekintve meghatározó a belföldi turizmus, mely mára már a 90%-ot is megközelíti. A külföldi látogatók száma ingadozó, az elmúlt 10 évet tekintve csökkenő tendenciát mutat. A rendszerváltás óta jelentősen átalakult a küldő országok szerinti vendégösszetétel. A 90-es évek közepén még meghatározóak voltak a német nyelvterületről érkezők. Az évtized végétől azonban ugrásszerűen megnőtt a lengyelek száma. Az ezredfordulótól pedig a szovjet utódállamokból, különösen Ukrajnából és Oroszországból emelkedett meg a vendégek látogatása. Emellett a szomszédos országokból (Szlovákia) érkező vendégek magas száma mellett összetettebbé vált a kép. Ma Európa sok

országának képviselői érkeznek hozzánk és egyre nő a tengerentúlról érkezők száma is (Japán, USA), de arányuk még mindig alacsonynak mondható. A külföldi látogatók összetételének megállapítása a látogatói felmérések mellett a tárlatvezetések nyelvi megoszlása alapján történt.

Az egri vár látogatói 2005–2006-ban

A Magyar Turizmus Zrt. adatai szerint a magyar háztartások utazási aktivitása az elmúlt évtizedben növekvő tendenciát mutatott. 2005-ben minden 100 háztartásból 79 részt vett a turizmusban (2004-ben 75%) vagyis tett legalább egy, egy- vagy többnapos, belföldi vagy külföldi utazást. Az utazások százalékos megoszlását az alábbi táblázat mutatja.¹

*A magyar háztartások utazási aktivitása
(részvételi arány a háztartások százalékában)*

	Belföldi utazás	Külföldi utazás
Egynapos utazáson	62,4%	7,4%
Többnapos utazáson	49,4%	22,7%
Főutazáson	26,1%	16,9%

A Dobó István Vármúzeumban, 1996-ban végeztek első alkalommal látogatói szokásfelmérést,² melyet 2003-tól évenkénti vizsgálatok követtek. Az Eszterházy Károly Főiskola gazdaságtudományi és közművelődési tanszékével közösen folytatott kérdőíves felmérés eredményét Erdélyi Anita elemezte és publikálta. 2005-ben.³ Többek között megkérdezték, hogy hány alkalommal járt a látogató a vármúzeumban:

A látogatás gyakorisága a Dobó István Vármúzeumban (2005. július)

Látogatás gyakorisága	Fő	%
Először	22	12,29
Másodszor	36	20,1
Háromszor vagy többször	120	67

A látogatók számában az elmúlt 12 évben ingadozásokat láthatunk, melyben növekedési periódusok és visszaesések is jelen vannak. Ez főként a múzeumban zajló események (omlás a kazamatában, mely bezáráshoz vezetett 1999-ben), programok (450. éves évforduló 2002-ben) következménye, de az országos turisztikai tendenciák is hatással voltak a látogatottságra (pl: ciánszennyezés a Tiszán).

¹ Forrás Magyar Turizmus Zrt. (itthon.hu/szakmai-oldalak/belfoldi-turizmus/magyar-lakossag-ut -)

² S. Fekete Ágnes: Múzeumszociológiai felmérés 1996. Kézirat.

³ ERDÉLYI, 2005. 407–426.

2005 a Dobó-bástya megnyitásának az éve. A Nagy Könyv és az Európa Kulturális fővárosa pályázatban való részvétel a városra és ezzel együtt a várra is nagyobb országos figyelmet koncentrált, mely az említett emelkedést okozhatta.

A látogatószámban a külföldi látogatók számának a csökkenését jól ellensúlyozta a belföldi turizmus emelkedése, ez a vármúzeumban is érzékelhető volt. Hasonló tendencia a csoportos turizmus csökkenése és az egyéni vendégek számának emelkedése. Ez utóbbi problémákkal városi szinten is sokat foglalkoznak, az egyeztetésekbe, megoldások keresésébe a múzeum is bekapcsolódik.

A 2006-os évben több – a múzeumot is hátrányosan érintő – rendelkezés született. A 2005-ös év – legalábbis az egri vármúzeum esetén – jobban jellemezte az előző évek pozitív folyamatait. A diáklátogatók számának csökkenése összefüggésbe hozható a pedagógusok bérezését szigorító rendelet életbelépésével. A dolgozói létszámot 2006-ban csak kisebb mértékben kellett csökkenteni, jelentősebb leépítésre 2007-ben került sor.

A társadalmi változások hatása is megfigyelhető. Egy jelentős réteg kiszorul a múzeumlátogatásból, és már ingyen, vagy kedvezményesen sem tudja meglátogatni az intézményt. (Csökkent az ingyenes látogatók száma is.) Ugyanakkor egy réteg többet tud költeni a múzeumban. A statisztikai adatok hátterét, a mutatók változásának elemzését és az ezekre adott intézményi válaszokat külön tanulmány foglalta össze.⁴

A Dobó István Vármúzeum látogatottsága 1996–2007

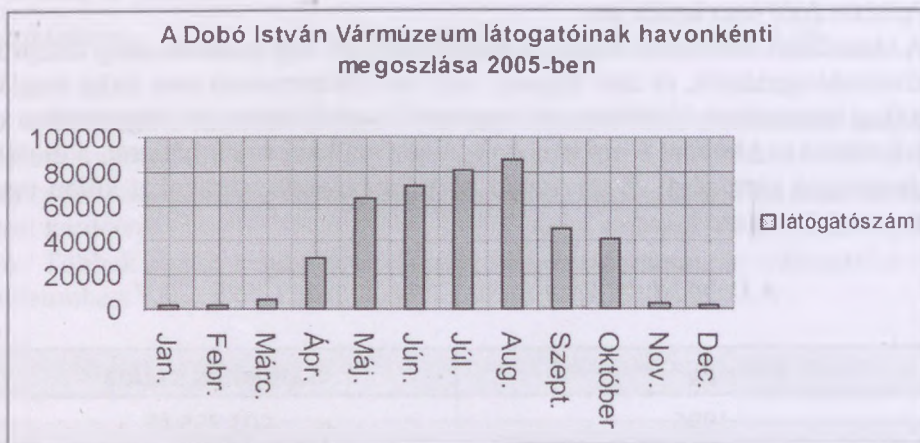
Év	Látogatók száma
1996	403 755 fő
1997	425 659 fő
1998	428 351 fő
1999	402 891 fő
2000	430 018 fő
2001	435 935 fő
2002	468 874 fő
2003	433 847 fő
2004	413 431 fő
2005	417 220 fő

⁴ VERES, 2007. 51–69.

Év	Látogatók száma
2006	401 796 fő
2007	403 237 fő

A vármúzeum marketing, kiállítási- és programtervének kialakításakor az éves látogatások elemzésén túl a havonkénti statisztika is nagy segítséget jelent. Az éves „görbe” mélypontja a február hónap, ekkor érkezik a legkevesebb látogató hozzánk. Az ellenpólus az augusztus, amikor a látogatószám 2005-ben a 80 ezer főt is meghaladta. Az említetteken túl a havonkénti látogatószámok pontos ismerete az üzemeltetés feladatok tervezését is megkönnyíti.

Fontosnak tartottuk, hogy képet kapjunk arról is, hogy mit csinál a látogató a múzeumban. Mit néz meg? Milyen szolgáltatásokat vesz igénybe? Mire költene még szívesen, ami esetleg hiányzik a kínálatból?

Látogatói szokások vizsgálata: Mit néz meg a látogató a várban?

A várat és a kiállításokat	91%
Csak egy kiállítást	2,8%
Csak magát a várat	4,1%
Csak a képtárat	0,3%
Csak a kazamatát	1,8%

A vármúzeum turisztikai kínálata a kulturális örökségre épül, ezen belül az építészeti és régészeti emlékek jelentik azt a közeget, a várat, melyre a további kulturális és szolgáltatási elemek felépülnek. Az erőd védművei, a falak, bástyák, kapuk tornyok és a templom romok mellett az épületek közül elsősorban a gótikus püspöki palota, mint Eger ma is álló legrégebbi épülete emelhető ki. Hat állandó kiállítás látható: Az egri vár története, Képtár, Börtönkiállítás, Hősök terme, Kazamaták- földalatti erődrendszer, Kőtár- ágyútermek, melyek a rendszerváltást követően sorban megújultak. Ezeket a jelentős műtárgyak mellett modern installációk, látogatóbarát megoldások, fény- és hanghatások jellemezznek.

A 2005-ben megnyílt Dobó-bástya időszak kiállítóterében elsőként Világ fegyverei – fegyverek világa, majd a Franciaországból érkezett Utazó vázák tárlatot mutattuk be. 2006-ban a múzeum 48 időszak kiállítás megrendezésében vett részt Magyarországon. A külső helyszíneken rendezett kiállítások nagyon jó reklámozást jelentenek az intézménynek. A vármúzeum tevékenységét szakmai szervezetek több elismeréssel is jutalmazták az elmúlt években: Év múzeuma 2001, Látogatóbarát múzeum 2004, Év múzeuma különdíj 2006.

Az intézmény „nagykövetei” a külföldön bemutatkozó műtárgyak, gyűjtemények, kiállítások, melyek hatással vannak múzeumunk ismertségére és ezzel együtt a látogatószámra is. Az elmúlt évek legjelentősebb nemzetközi bemutatkozásai az alábbiak voltak:

- **Képzőművészeti kiállítások és tárgyak:** Metropolitan Museum – New York, Paul Getty – Los Angeles, Belvedere – Wien, Cremona-Ferrara – Olaszország, Barcelona – Spanyolország, Nantes-Nizza – Franciaország, Berlin-München – Németország, Helsinki-Kemi – Finnország, Tartu – Észtország, Kutna Hora – Csehország
- **Történeti és népművészeti kiállítások:** Florida – USA, Teplice – Cseh köztársaság, Zsolna – Szlovákia, Linz – Ausztria, Przemyśl – Lengyelország, Chateau-Chinon – Franciaország, Siegen-Esslingen – Németország
- **Programok, nemzetközi vásárok:** Guerand-Nantes – Franciaország, Bergamo-Sarzana – Olaszország, Nürnberg – Németország,

Jelentős az intézmény örökségvédelmi tevékenységében a vármúzeum kutatóhely szerepe. A tudományos bázist a könyvtár, adattárak, kéziratok és a félmillió műtárgy jelentik, melyre a muzeológusok kutatómunkája épül. Kétévente rendezzük meg a Végvári konferenciát immár három évtizede. Több nemzetközi projektbe is bekapcsolódtunk, melyek közül a Bergamo-i Egyetem által kezdeményezett a „Fallal körülvett városok” és az Európai Unió által támogatott „Korai földművelők Európában” emelhető ki, mely holland, spanyol, ír, görög, olasz partnerekkel zajlott. A hazai kutatások közül a Gárdonyi kutatás, a kortárs akvarellek és a 2002–2005 között zajlott népművészeti kutatás emelhető ki. A felsorolt ku-

tatások a múzeum kulturális örökségvédelmi tevékenységét mélyítik, alapozzák meg. A felsorolt kutatási projekteket kiállítások, programok, kiadványok tették publikussá, hozzáférhetővé a nagyközönség számára, így turisztikai hatásuk sem elhanyagolható. A múzeumban több kiegészítő tevékenységre, szolgáltatásra is szükség van, a látogatói igények kielégítésére, melyeket többségében nem a múzeum, hanem vállalkozások, cégek, egyesületek nyújtanak (ajándékbolt, borospince, éremverde stb).

Több tízezer ember érkezik a vármúzeum rendezvényeire, melyek többségében történelmi vonatkozásúak. A legnagyobb múltra a Végvári Vigasságok történelmi fesztivált tekint vissza a 2005-ben tizedik alkalommal megrendezett programsoportot öt fő részből állt:

1. Katonai hagyományőrző csoportok találkozója és versenye.

Tizennégy haditorna klub, több mint 250 fővel vett részt. Közülük nyolc csoport tartott koreografált előadást:

- Amazon dandár – Történelmi színjáték Jókai Mór: Törökvilág Magyarországon regénye alapján. A Nánai Sólmos Vitézek bemutatója
- Zenthus kapitány toborzása. A Zenthus János Középkori Hagyományőrző Egyesület bemutatója
- Új király született. A Debreczeni Arany-Keresztes Lovagok haditorna bemutatója
- A fehérló fia (részletek). A Zsongvölgyi Hagyományőrző Haditorna Egylet bemutatója
- Történetek a Képes Krónikából. A Szent László Vitézei Haditorna-társaság bemutatója
- Csata előtt. Debreczeni Dósa Gyalogos Bandérium bemutatója
- Középkori kézfogó. A Diósgyőri Aranysarkantyús Lovagok haditorna bemutatója
- Bornemissza Gergely életének históriája. Az Egervári Vitézlő Oskola bemutatója
- László király és a pomeránok. A gyömrői Szent László Haditorna Egyesület bemutatója

Az előadások mellett öt versenyszámban mérték össze erejüket, ügyességüket, melyet szakemberekből álló zsűri (muzeológusok, történészek, régészek) bírált. A versenyen való részvétel a csoport szakmai fejlődését is segíti. Ez ma az országban a gyalogos hagyományőrzők számára rendezett legnagyobb szabású verseny, ahol a történelem egy-egy korszakát ápoló csapatok, egyesületek az idegenforgalomnak is megmutathatják magukat.

Ezen a hétvégén több mint 3 000 adag vegyes vadpörköltet főzött meg Dósa Tibor királyi főszakács a várban, mely sok érdeklődőt vonzott és a sajtóban is nagy publicitást kapott. A királyi főszakácsok hatökrös fogaton érkeztek a

várba, ahol Benke László mesterszakács jelenlétében történt meg a Királyi Szakácsok Céhe zászlóbontása, eskütétele. A jó hangulatú programot főzőverseny is kísérte.

2. Kézzel fogható história

A program keretében a látogatók a vár több pontján kipróbálhatták a középkori fegyvereket, játékokat. Az íjászat, dárdavetés, gólyaláb, buzogány, karika használata korabeli katonai ruházatot és fegyverzetet viselő hagyományőrök segítségével történik. A gyerekek és felnőttek egymással és a hagyományőrökkel is összemérhetik erejüket, ügyességüket.

3. Keleti Kultúrák Napja

Az egri vár török korszakát felidéző programok során táncbemutatóra került sor és műezzin énekelt a minaretből. A program gerincét a keleti hastánc adta. 15 előadás keretében közel 50 hastáncos mutatta be szülőbaban illetve csoportbaban tudását.

4. Bástyamászó verseny

A három napos versenynek igen nagy híre van az ország sziklamászói között. Az a réteg, aki szabadidejében Európa és a nagyvilág jelentős hegycsúcsait mássza, az egri versenyen találkozik egymással. A Dobó-bástya 16 méteres falának időre történő megmászása jó edzéslehetőséget teremt. A mászást amatőrök is kipróbálhatták, az általuk használt cipőket és köteleket hegymászó felszerelést forgalmazó cégek biztosították.

5. Visegrádi országok reneszánsz találkozója

A résztvevő, fellépő csoportok Eger történelmi belvárosán keresztül vonultak föl a várba. A visegrádi országok közül a magyarok mellett a legtöbben Lengyelországból és Szlovákiából érkeztek. A három nap alatt huszonnégy produkció került előadásra, melyet tíz csoport mintegy 140 szereplővel mutatott be. A programot kézműves vásár és középkori gasztronómiai bemutató kísérte. A kézművesek közül kiemelhető az a lengyel fafaragó, aki a kilenc nap alatt embernagyságú lengyel vitéz szobrát faragta ki, melyet a fesztivál végén a vármúzeumnak adományozott.

A programokat közel 29 000 érdeklődő tekintette meg. Ebben az évben is elvégeztük a rendezvény hatásvizsgálatát az Eszterházy Károly Főiskola hallgatóinak a közreműködésével. A visszaérkezett mintegy 300 kérdőív összesített adatai kedvező fogadtatást mutattak a látogatók részéről.

A programok közül az őrségváltás július-augusztusban, hétvégéken garantált programként látható a múzeumban, 2003 óta. 10 órakor állítja ki a 15 fős díszőrség az első három pár őrt és ezt követően óránként ismétlődik a ceremónia a 16 órai befejezésig. A váltás minden kerek órában kb. 20 perces programot jelent, melynek elemei: a mustra, a meghatározott időpontokban történő ágyúlövés, felvonulás dobszóval és a posztok váltása. A váltások között a díszőrök egy 16. századi

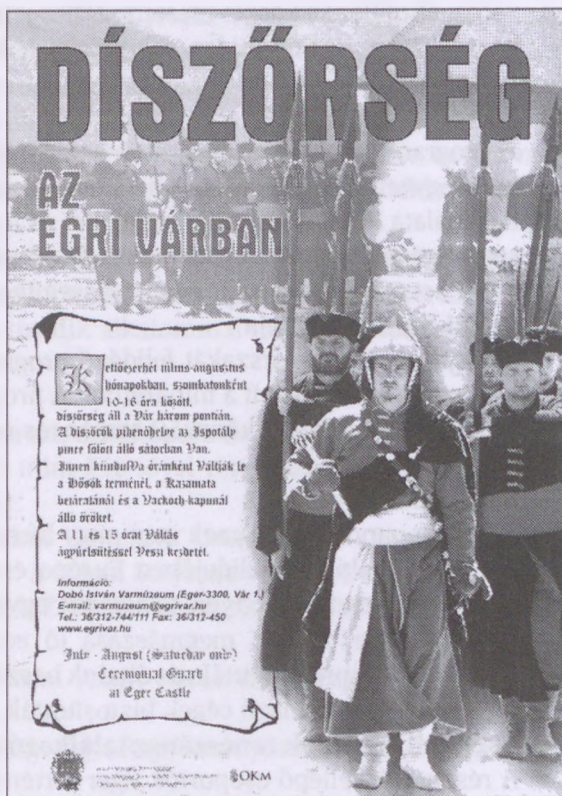

mintára készült sátorban pihennek, ahol kocka és malomjátékkal, fegyverzet, ruházat tisztításával mulatják az időt, illetve korabeli eszközökkel étkeznek. A turisták ide is bepillantást nyerhetnek, megsejlelhetik közelebből a ruházatot, fegyverzetet, melyekről a díszőrök további információkat is adnak, illetve fényképeket készíthetnek. A korabeli viseletbe öltözött katonák folyamatos jelenléte erősíti a történelmi környezet élményszerűségét.

A Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében zajlik őszi nagyrendezvényünk az Eger Vár Napja. Sokan keresik fel az erre az alkalomra megnyitott Törökkeretet, Imre király sírkamráját és a restaurátor műhelyt. A kézműves foglalkozások, melyeket múzeumi kollégáink és népi iparművészek tartanak, különösen a diákoknak szereznek hasznos és kellemes perceket, órákat. Több interaktív programra és történelmi vacsoraestre kerül sor a kaszárnyatermekben és a Dobó-bástyában. Konferenciák, színházi előadások, mellett kiemelkedő a múzeumpedagógiai tevékenység, melyre a magyar nyelvterület minden részéről érkeznek diákcsoportok. A vármúzeum kulturális örökségre épülő turisztikai tevékenysége, melyekből a fontosabbak kerületek kiemelése a fentiekben, nagyon szerteágazó. A kulturális örökség adta lehetőségeket számos probléma is nehezíti, melyeket az alábbiakban foglalhatunk össze:

Problémák

- Infrastruktúra fejletlensége, elektromos és vízvezetékek, különböző helyiségek, védművek leromlott állapota.
- A várban lévő helyiségek közel 40%-a állaga miatt nem használható.
- Erős szezonális.
- Főszezon zsúfoltság.
- Alacsony munkabérek.

A díszőrség plakátja

MTA Könyvtára

Periodika 2010073A9

Lehetőségek

- A vármúzeum turisztikai fejlesztése
- Kulturális programok, kiállítások választékának bővítése
- Konferenciaturizmus erősítése
- Látogatócentrum kialakítása
- Gasztronómiai szolgáltatások bővítése

Befejezésül a kulturális örökségre épülő turisztikai tevékenységgel kapcsolatban az alábbi legfontosabb célkitűzéseket jelölhetjük meg:

- A vármúzeum vezető pozíciójának fenntartása.
- A turisták költségének és tartózkodási idejének növelése.
- Az egri vár ismertségének további erősítése, elsősorban külföldön.
- A vármúzeum által nyújtott szolgáltatások minőségének további javítása.
- A vár történelmének minél teljesebb bemutatása a turisták számára. A korszakok között prioritást élvez az erőd fénykorát jelentő 15–16. század.
- Minden lehetséges lépést megtenni az illetékesek felé, hogy folytatódhasson a vár 2002-ben újraindult rekonstrukciója. A rekonstrukció eredményeként újabb építmények, helységek, pincék stb. hasznosíthatók.

Ezzel 50%-kal nőhet a hasznosított területek aránya.

IRODALOMJEGYZÉK

- Erdélyi Anita: A látogatói szokások és vélemények kérdőíves vizsgálata a Dobó István Vármúzeumban. In.: *Agria* XLI. Eger, 2005. 407–426.
- Veres Gábor: Turisztikai fejlesztések történelmi környezetben. In.: *Történeti Muzeológiai Szemle. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve* 4. Budapest, 2004. 199–206.,
- Veres Gábor: A Heves megyei múzeumok és kiállítóhelyek látogatottsági adatainak elemzése 2003–2006. In.: *Várhíradó* 39. Eger, 2007. 51–69.

Gábor Veres:

**Besucherfreundliche Lösungen und touristische Möglichkeiten im Museum
Das Beispiel des István Dobó Burgmuseums in Eger**

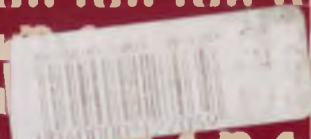
Das im Jahre 2001. in Kraft getretene Gesetz Nr. LXIV. reguliert grundsätzlich die Fragen der nationalen Kulturerbe. Im Appendix des Gesetzes werden die ausschließlich in staatlichen Besitz bleibenden kulturhistorischen Denkmäler und Denkmalkomplexe aufgelistet. Auf dieser Liste stehen auch die Burg und die Wallanlagen von Eger. In der Verwaltung der Burg verschmelzen die Elemente der Kulturerbe auf einer glücklichen Weise. In der Burg sind nicht nur archäologische, sondern kulturhistorische Denkmäler erhalten, im weiteren funktioniert die Burg seit 1957 als Museum und somit repräsentiert sie eine besondere Fundgrube der kulturellen Werte. In den Denkmalgebäuden sind die schönsten Artefakte der Sammlungen des Dobó Burgmuseums zu sehen. Das Burgmuseum von Eger ist eines der meist besuchten Gebäuden Ungarns. Die touristische Ziehkraft bildet das Ensemble von archäologischen Denkmälern, Kulturdenkmälern und materieller Kulturerbe.

**Visitor-friendly Solutions, Tourism Potentials in the Museum
The Example of the István Dobó Museum in Eger
By Gábor Veres**

Act No LXIV of 2001 regulates the questions of cultural heritage protection extensively. Its appendix contains the list of monuments and monument complexes that should stay exclusively state-owned. In this list the Eger castle and fortification can be found. In the functioning of the castle the components of cultural heritage are favourably combined. In the fortress both archeological and monumental heritage values have been preserved and since 1957, with the opening of the museum in the castle, the complex has possessed an outstanding repository of cultural goods. In the monument buildings visitors can also observe the nicest pieces of the collections of István Dobó Castle Museum.

The castle of Eger is one of the most frequently visited edifices in Hungary today. Touristic attraction is definitely provided by the cultural heritage: the joint presence of archeological, monumental and material heritage.

NEOGRAD

2009 - A NŐGGRÁDMŰZGÉSI ÉVKÖNYV.